సుందర భారతయాత్ర

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్మీరువరకు నలుదిశలకల పందలాది క్షేత్రములు, కాశ్మీరు, బదరి కేదారములు, నేపాలము, సింహళము మొదలగు మహాక్షేత్రములు, హిందూ, జైన, బౌద్ధ దేవాలయములు, నదీనదములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, పారిశ్రామిక కేంద్రములు, వైజ్ఞానిక నిలయములు, విశ్వవిద్యాలయములు, జలపాతములు, శిల్ప విశేషములు మొదలగువాని సర్వసమాచారములతో దేశాటనచేయువారికి కావలసిన సర్వసమాచారము తృటిలో అందజేయగల యాత్రామార్గదర్శికా సర్వస్వము. ఇందు 280 చిత్రపటములు, మార్గదర్శకమగు దేశపటము, 770 పైగా పేజీలు గలవు. క్రౌను ¼ సైజు. వెల రు. 4/-లు. పోస్టేజి 1-4-0.

శంకరగ్రంథరత్నావళి

శ్రీ శంకరాచార్యవారి ఉపదేశప్రకరణ గ్రంథములు నలుబది, మూలానువాదముతో సరళమగు భాషలో అనువదింప బడినది.

అనువాదకులు :

శ్రీ నిర్వికల్పానంద స్వామి

వెల రు. 3-0-0 లు పోస్టేజి 0-15-0 లు.

(రెండవసంపుటము తయారగుచున్నది.)

★

ప్రతులకు :

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

శ్రీ భాగవత దర్శనము

భాగవతకథ

(తృతీయ ఖండము)

శ్లో॥ వ్యాసశాస్త్రోపవనతః సుమనాంసి విచిన్వతా ।
కృతా వై ప్రభుదత్తేన మాలా 'భాగవతీ కథా' ॥

గ్రంథకర్త:

శ్రీ ౧౦౮ ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారిగారు

అనువాదకుడు:

'శ్రీరామశరణ్'

శ్రీ కుందుర్తి వేంకటనరసయ్య

ప్రకాశకులు:

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

 ★ వెల రు. 2-0-0

ముద్రణ

మన్మథ - ఫాల్గుణము

★

1956

జానకిరాం ప్రెస్, తెనాలి.

★

మహదవకాశము

'భాగవతకథా గ్రంథమాల' చందాదారులకు శ్రీరామశరణ్, కుందుర్తి వేంకటనరసయ్యగారి గ్రంథములు, రు. 1_0_0 కు, రు. 0_4_0 లు తగ్గించి యియ్యబడును. వ్రాయునపుడు చందాదారు, నెంబరు నుదాహరించ వలయును.

మనవి

శ్రీశ్రీశ్రీ ప్రభుదత్తజీ బ్రహ్మచారిమహారాజుగారు ప్రయాగ నివాసులు. వీరు గొప్ప పండితులగుటయేగాక హిందీభాషలో గొప్పకవులు. వచన రచనలో వీరు అందెవేసిన చేయి. వీరి "మహాత్మకర్ణ" వంటి గ్రంథములను ఉత్తరప్రదేశ్ లో బి. ఏ. ఎమ్, ఎం. ఏ కు పాఠ్యగ్రంథములుగ నిర్ణయింపఁ బడినవి. వీరు అమిత రసవత్తరముగ 'భాగవతచరిత' అను భాగవత గ్రంథమును రచించిరి. దానికి వ్యాఖ్యానభూతముగ 'భాగవతీ కథా' అను పేరుతో హిందీభాషలో షుమారు 100 భాగములను రచించిరి. వాటిని తెలుఁగులోనికి అనువదింప వలయునని వారు నా కాజ్ఞాపించుటచే నేను వాటిని తెలుఁగులోనికి అనువదించుచుంటిని. ఇదివఱకే ప్రథమభాగమును గుంటూరు, శ్రీ రామనామక్షేత్రమువారును, ద్వితీయ భాగమును శ్రీ వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రుల్లు అండ్ సన్సువారును ప్రచురించిరి. ఇన్ని భాగములను వారు ప్రచురింపఁగలరను నమ్మకములేక 'భాగవత కథా గ్రంథమాల' యను పేర సాధన గ్రంథ మండలి ద్వారా ఆంధ్రలోకమునకు ఈ దివ్యగ్రంథ విషయము నందింపఁ దలఁచినాము. బ్రహ్మచారిగారు కొన్ని వేలసార్లు భాగవత గ్రంథమును 108 సార్లు అష్టాదశపురాణములను పారాయణముగావించి, ఆ సారమును 'భాగవతీకథా' రూపమున హిందీలో సరసవచన గ్రంథములుగఁ బ్రచురించు చున్నారు. ఈ గ్రంథమును జదివిన నిఁక యే సాధనగ్రంథమునుగాని, యే పురాణమునుగాని చదువ వలసిన పనిలేదు, అన్నిటిసారము దీనిలో రాఁగలదు.

ఇట్టి గ్రంథమును సంవత్సరమునకు షుమారు 5 భాగము లకు పైగాఁ బ్రచురింపఁదలఁచినాము. సంవత్సరమునకు, సభ్యులకు రు. 10_0_0 లును, పోషకులకు రు. 25_0_0 లును, రాజపోషకులకు రు. 58_0_0 లును, మహారాజపోషకులకు రు. 116_0_0 లును, సంస్థాపకులకు రు. 300_0_0 లును నిర్ణయింపఁ బడినది. కావున మహాశయులును, ఉదారులును విరివిగా వివిధ చందాదారులుగఁ జేరి ఈ సదుద్యమమునకుఁ జేయూత నొసంగఁ గోరుచున్నాము. సంస్థాపకుల ఫొటో ఒక భాగమున ముద్రింపఁ బడును. ప్రతిభాగమున పై తరగతులవారి నామములు ముద్రించి, గ్రంథము లుచితముగ పంపబడును. సాధన గ్రంథమండలి ప్రచురణలుకూడ పంపఁబడును.

మన్మథ
ఫాల్గుణము

ఇట్లు,
శ్రీ రామశరణ్
కుందుర్తి వేంకటనరసయ్య

విషయసూచిక

—:0:—

భాగవత కథ

(తృతీయ ఖండము)

లేఖకులు : అనువాదకులు

శ్రీరామ

భాగవతకథ

ధర్మరాజు అశ్వమేధయాగము చేయఁదలఁచుట

౪౧

శ్లో॥ ఆహూతో భగవాన్ రాజ్ఞా, యాజయిత్వా ద్విజైర్నృపమ్ ।
ఉవాస కతిచిన్మాసాన్, సుహృదాం ప్రియ కామ్యయా ॥

— శ్రీమద్భాగవతము. ౧ స్కం. ౧౨ అ. ౩౫ శ్లోకము.

"మఱియు ధర్మనందనుండు ... ... సమాయత్త యజ్ఞోపకరణుండై సకలబంధుసమేతంబుగఁ గృష్ణుని నాహ్వానంబు చేసి పురుషోత్తము నుద్దేశించి మూఁడు జన్నంబులు గావించెఁ దదనంతరంబ కృష్ణుండు బంధుప్రియంబు కొఱకుఁ గరినగరంబునఁ గొన్ని నెలలుండెను."

— శ్రీమహాంధ్ర భాగవతము.

ఛప్పయ.

పురుష - పురుష ప్రతి పేఖి పరీక్షా కరేఁ సబని మేఁ ।
గర్భమాఁహి జో లఖ్యో, తాహి వే లఖేఁ నరని మేఁ ॥
హరిహయమేధ హితార్థ, హస్తినాపుర ఫిరి ఆయే ।
దేఖత దార్ధే గోద, బైఠి హర్షే కిలకాయే॥
బోలే విప్ర వచన సఫల, కృష్ణ అంక మే నిరఖి సుత ।
నాము 'పరీక్షిత్' తేఁ విదిత, హోయఁ నృపతి అతి భక్తియుత॥

అర్థము

విష్ణురాతుఁడు ప్రతిమానవునిఁ బరీక్ష చేయుచుండెను. గర్భములోఁ దా నెవరిని జూచెనో వానిని మానవులలో వెదుకు చుండెను. అశ్వమేధము చేయవలెనను సంకల్పము ధర్మరాజునకు గలిగి శ్రీకృష్ణుని మరల హస్తినాపురమునకుఁ బిలిపింపగా నాతఁడు రాఁగా నా బాలుఁడు చూచి పరువిడి వాసుదేవుని వడిలోఁ గూర్చుండి కిలకిల నవ్వుచుండెను. అప్పుడు విప్రు లతని శ్రీకృష్ణుని తొడమీఁద నుండుటను గాంచి 'పరీక్షిత్' అను సార్థకనామ మిడి, యాతఁడు మిక్కిలి భక్తియుక్తుడగునని పలికిరి.

మానవుఁడు తన కోరిక నెఱవేరనప్పుడు దుఃఖమును జెందుచుండును. విషయభక్తుల కోరికలు నెరవేరవు. విషయాసక్తుని కోరికలు నెఱవేరవు సరిగదా, యింకను పెరుగును. విషయాసక్తుఁడు గాక భగవద్భక్తుఁడైనవానికి కోరిక లుండనే యుండవు. ఆతనికి స్వతంత్రేచ్ఛ యుండనేయుండదు. ఆతఁడు తన కోరిక లన్నిటిని భగవదిచ్ఛలో సమ్మిళితము కావించును. భగవత్ప్రేరణచే నేదైన నిచ్ఛ పొడముచో నెడల నది యెంత కఠినమైనదైనప్పటికిని తనవద్ద నేవిధమగు సాధనము లేకపోయి నప్పటికిని అది నెఱవేఱితీరును. ఎవని సంకల్పముచే నీ చరాచర సృష్టి అయినదో అట్టివానికి ఈ సాంసారిక సాధారణ సామగ్రుల నెఱవేర్పు లెంతటివని ?

పరీక్షిన్మహారాజు మిక్కిలి గారాబముతో, లోపల వెలుపల నత్యంతప్రేమతో శుక్లపక్షచంద్రునివలె దినదినాభివృద్ధి చెందుచుండెను. రాణివాసములో నతఁడొక్కఁడే పసిబిడ్డఁడు,

వంశాంకురమును. అందువలన నింటిలోని స్త్రీలందఱును దమ
ప్రేమనంత నాతనిపై ననే పెట్టుకొనిరి. కంటికి రెప్పలట్లాతఁడు
మిక్కిలి జాగరూకతతోఁ దన తల్లి, నాయనమ్మ, ముత్తవ్వ,
పినతల్లి, పెదతల్లి మొదలగు వారలచేఁ బెంపఁబడు చుండెను.
వాని కేదైన కష్టము సంభవించెనా రాణివాసమంతయు శోకా
చ్ఛాదితము కాఁగా, వివిధోపచారములచేతను, వివిధోపాయ
ములద్వారముననుదానిని శాంతింపఁ జేయుచుందురు. అనేక
ములగు దానములు చేయించుచుందురు. పారాయణము, దేవ
తార్చనము చేయించుచుందురు. లోభివాఁడు తన సొత్తునెట్లు
రక్షించుకొనునో, అట్లే అతని, వారు రక్షించుచుండిరనునదియే
దీని సారాంశము.

పంచపాండవుల కాతఁడు బహిఃప్రాణము. అవసరపడి
నప్పుడు యుధిష్ఠిరుఁడు అతని నంతఃపురమునుండి తెప్పించుకొని,
తన వడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని గంటలకొలఁది యాతని
నాడించుచుండును. బాలకుఁడగు పరీక్షిత్తు సభలోనికి వచ్చినప్పు
డెల్లను అచ్చట నుండువారల నందఱను ప్రత్యేకముగ నేకాగ్ర
ముగఁ జూచుచుండెడువాఁడు. పుట్టినది మొదలిట్లే నలువైపు
లను మిక్కిలి ధ్యానపూర్వకముగఁ జూచుచుండుటను గాంచి,
యీతఁడిట్లెందులకుఁ జూచుచున్నాడా యని యుధిష్ఠిరుఁ డాశ్చర్య
పడుచుండెను. అతఁ డంతఃపుర స్త్రీలనుగూడ 'ఈతఁ డంతఃపురము
లోపలఁగూడ నిట్లే చూచుచుండునా?' యని యడిగెను.

దాసీజనము చేతులుజోడించి యిట్లనిరి:— "దేవా! ఈతఁ
డంతఃపురములో మిక్కిలి సౌమ్యముగ నుండును. అతఁడు తన

తల్లి వై పున్నైనను సరిగాఁ జూడఁడు; కాని బయటకు రాఁగానే యెవఁడైన నతని యెదుటకు వచ్చెనా వానిని మిక్కిలి జాగరూకతతోఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండును.”

ధర్మరాజునకు బాలుఁ డిట్లందులకుఁ జూచుచున్నాఁడా యను నాశ్చర్య మెక్కుడయ్యెను. ఆతఁడు విద్వాంసులగు బ్రాహ్మణులను, జ్యోతిష్కులను, పండితులను, బురోహితులను బిలిపించి దీనికి కారణ మేమిని యడిగెను. అంత వా రిట్లనిరి:— “ఈతఁ డెవరినో వెదుకుచున్నాఁడు.”

“ఎవరిని వెదుకుచున్నాఁడో? తన తండ్రినా? లేక ఏదైన దేవతనా? ఋషినా?” అని ధర్మరా జనెను.

బ్రాహ్మణు లిట్లనిరి:— “మహారాజా! ఈతఁడు తండ్రిని జూడనే చూడలేదు. ఈతఁ డొకానొకసిని గర్భములోఁ జూచినాఁడు. ఈ మానవులలోఁ దనను గర్భములో రక్షించినవాఁ డెవఁడో నని యాతఁడు వెదుకుచున్నాఁడు. మనుష్యులలో నాతఁడు వానినిఁ గానక క్రొత్తగా వచ్చినవారిలో నెవడైన నట్టి వాఁడు లభించునేమోనని వెదుకుచున్నాఁడు. అందఱను బరీక్షించుటచేతనే యీతనికి ‘పరీక్షిత్’ అను పేరు సార్థకము కాఁగలదు. ‘విష్ణురాతుఁడు’ అను పేరు చాల కొలదిమందికే తెలియును; కాని పరీక్షిత్తనునామ మందఱినోట నాట్యమాడును.” ధర్మరాజున కాశ్చర్యమయ్యెను. ఆ దినము నుండి యాతనిని బరీక్షిత్తని పిలుచుచుండెను. రా జట్లు పిలుచుటచే నందఱు నట్లె పిలుచుచుండిరి. అప్పటినుండి యాతఁడు పరీక్షిన్నామముచేఁ బ్రసిద్ధిఁ కాంచెను.

శత్రువులు మడసిరి. పోయిన రాజ్యము మరల నాతనికి లభించినది. భూమిమీఁదఁగల రాజులందఱును దనకు వశమైరి. వంశాభివృద్ధిని గలిగించు మనుమఁడుకూడ పుట్టినాఁడు. అంత ధర్మరా జిట్లాలోచించెను:— "నేను కులసంహారము గావించితిని. జాతిద్రోహ పాపమంటినది. బంధుమిత్రాదులను జంపితిని. కావున దీనికిఁ గొంచెము ప్రాయశ్చిత్తము జరుగవలయును." ఇట్లాలోచించి యాతఁడు వ్యాస, ధౌమ్య, కృపాచార్యాది కులపూజ్య పురోహితులను, ఇతరజ్ఞానులను, మునులను, ఋషులను, వేదజ్ఞులగు బ్రాహ్మణులను బిలిపించి తన మనోభావమును వెల్లడించి "ఈ జాతిద్రోహ పాపమునకు నే నే ప్రాయశ్చిత్తమును జేసికొన వలసియుండు" నని యడిగెను.

అంత బ్రాహ్మణులు విచారించి యిట్లనిరి:— "రాజా! శస్త్రమును గైకొని యుద్ధము చేయుటకు వచ్చిన శత్రువును జంపుట క్షత్రియునకుఁ బాపముకాదు. ఇదిగాక యుద్ధములో ననేకములగు పాతకములు, ఉపపాతకములు లభించుచుండును. యుద్ధము పూర్తియైనతర్వాత రాజు అశ్వమేధ యజ్ఞమును జేసిన నాతఁడు సర్వపాపములనుండియు విముక్తినిజెంది నిష్పాపి కాఁగలఁడు. నీవుకూడ నొక యశ్వమేధ యజ్ఞమును జేసి యుద్ధజనిత దోషమును బోఁగొట్టుకొని నిర్దోషివి కమ్ము. వాస్తవమునకు నీ విప్పుడును నిర్దోషివే. కాని నీ విప్పుడు లోకసంగ్రహము కొఱకును, ధర్మమర్యాదకొఱకును జేయఁదలఁచినదంతయుఁ జేయుము. అది చాల మంచిది."

ధర్మరాజు దుఃఖితుఁడై యిట్లనెను:— "బ్రాహ్మణులారా! నా పాపము యుద్ధము చేసిన యితర రాజుల పాపము

నకు మించినది నేను ముఖ్యముగ మూఁడు ఘోరపాపము లొనర్చితిని. మొదటిది నా బాంధవులను, కులగోత్రీయులను జంపితిని; రెండవది అవధ్యులగు భీష్మద్రోణాది గురుజనములఁ బొలియించితిని; మూఁడవది మూర్ధాభిషిక్తులును, ధర్మాత్ములు నగు వేలకొలఁది రాజన్యుల వధియించితిని. ఈ విధముగ బంధు వధ, గురువధ, రాజవధ యను నీ మూఁడు మహాపాతకములు నా మూలమున జరిగినవి. కావున మీరు నాచే మూఁ డశ్వ మేధయాగములను జేయింపుఁడు."

ధర్మరాజుని యీ వచనములను విని యందఱు నైక్య కంఠమున 'సాధు సాధు' అనిరి. బ్రాహ్మణు లానందమున నిట్లనిరి:– "ధర్మావతారా! ఇది మీ కనురూపముగనే యున్నది. మీలో పాపము లేనేలేదు. లేకున్న నింకఁ బోవలసిన దేమున్నది? కాని, మూఁడు యజ్ఞములచే మీ కీర్తి సమస్త భూమండల మున నింకను వ్యాపింపఁగలదు. మీ యభిప్రాయము చాల బాగున్నది. మే మందఱము నుత్తమ పద్ధతిని మీ యజ్ఞములను బూర్తి చేయించెదము. సమస్త యజ్ఞములకు నధిపతి యగు శ్రీకృష్ణుని మీరు పిలిపింపుఁడు. యజ్ఞము లన్నియు నాతని ప్రస న్నత కొఱకే చేయఁబడు చుండును. ఆయన విచ్చేయుటే యుద్ధమునకు సర్వశ్రేష్ఠమగు సిద్ధిగాఁ దలఁచు చుందురు. ఆతఁడు విచ్చేసెనా నీ యజ్ఞములు నెఱవేరినట్లే."

ధరణీసురుల యాజ్ఞచే ద్వారకనుండి తిరిగివచ్చిన ధనంజ యునిఁ బురోహితుఁడగు ధౌమ్యునితో ధర్మరాజగు యుధిష్ఠిరుఁడు వాసుదేవుని దోడ్కొని వచ్చుటకు మరల ద్వారకాపురికిఁ

బంపెను. పాండవాగ్రజుని సందేశమును వినుటతోడనే వాసుదేవుఁడు బంధు మిత్ర పరివార సమేతముగా మరల హస్తినాపురమునకు విచ్చేసెను. నగరమున మరల నానందము వెల్లివిరిసెను. నగరవాసు లందఱును నారాయణుని దర్శింప నుత్కంఠతతో నుండిరి. మిక్కిలి వైభవముతో, మేళతాళములతో ధర్మరాజు వాసుదేవునకు స్వాగత సత్కారములు కావించెను. బహుమానములతో నాతనిని సభా భవనమునకుఁ గొనివచ్చెను. అచ్చట పురోహితులు విధ్యుక్తముగ విశ్వేశ్వరు నర్ఘ్య పాద్యాదులచేఁ బూజించిరి. ధర్మరా జాతనినిఁ గుశల ప్రశ్న కావించెను. శ్రీకృష్ణుఁడుకూడ ధర్మరాజుయొక్క రాజకోశ, మంత్రి, పురోహిత, అంతఃపుర, సేనా, నగరాదులను గూర్చి కుశలప్రశ్న కావించెను. ఇంతలోనే సహదేవుఁడు బాలకుఁడగు పరీక్షిత్తును దీసికొనివచ్చెను. చిన్నవాఁడైనప్పటికిని శ్రీకృష్ణునిఁ జూడఁగానే బలపూర్వకముగ జంకనుండి దూఁకెను. సహదేవుఁ డెంతగ వారించుచున్నను నాతఁ డాగలేదు. బాలకుని యీ హాఠమును గాంచి దూరమున నుండియే ధర్మరాజిట్లనెను:—
"సహదేవా! వీనిని విడిచిపెట్టుము, ఏమిచేయునో చూతము."

ధర్మరాజుని యాజ్ఞచే సహదేవుఁడు వానిని సభాస్థలిని క్రింద వదలెను. ఆతఁడు మిక్కిలి వేగముగ మోఁకాళ్ళమీఁదఁ బాఱకాడుచు శ్రీకృష్ణుని వైపునకుఁ జరచర పోయి, సింహాసనమును సమీపించి యాతని పాదములను బట్టుకొని వడిలోనికెక్కి కూర్చుండి, తదేకదృష్టితోఁ జక్రిని జూచుచుండెను. అందఱును బాలకుని యీ పనినిఁ గుతూహలముతోఁ జూచుచుండిరి. బాల

కుఁడు మాటిమాటికి వాసుదేవుని జూచి యానందించుచుండెను. భగవానుని శ్రీహస్తములను గాంచి యాశ్చర్యముద్రను బెట్టుకొని చూచుచుండెను.

అంత ధర్మరాజు వ్యాసునిగాంచి యిట్లడిగెను:- "స్వామీ! ఈ కుఱ్ఱఁడు భగవన్ముఖారవిందమును గాంచి ప్రసన్నుడై కర కమలములను గాంచి యాశ్చర్యచకితుడగుట యేల ?"

వ్యాసభగవానుఁ డిట్లనెను:— "రాజా ! ఈతఁడు గర్భములో గదనుగొని తనను రక్షించునప్పుడు కమలాక్షుని గాంచెను. ఇప్పుడు ముఖమును జూచి గుర్తించి, చేతులలో గదనుగానక యాశ్చర్యచకితుఁ డగుచుండెను. వాసుదేవుఁడు మరల గదాధారిఁ గనఁబడి తన చతుర్భుజ రూపమును జూపెనా యాతఁ డత్యంత ప్రసన్నతఁ జెందఁగలఁడు."

వ్యాసధర్మజులు చెప్పినమీఁదట శ్రీకృష్ణుఁడు చతుర్భుజ రూపమున శంఖ చక్ర గదా పద్మములతో దర్శన మొసంగెను. ఆ రూపమును జూడఁగానే బాలకుఁ డత్యంతాహ్లాదమున భగవానుని కౌఁగిలించుకొనఁగా వాసుదేవుఁ డాతని ముద్దాడి లాలించెను.

ఇఁక నశ్వమేధ సన్నాహమును జేయఁదొడఁగిరి. ధర్మరా జిట్లనెను:— "వాసుదేవా ! నేను సర్వోత్కృష్టమగు నశ్వమేధ యజ్ఞమును జేయఁబూనినసంగతి నీకు విదితమే. ఇంతకు, ఒక్కటి కాదు. మూఁడు యజ్ఞములు చేయఁదలఁచినాను. యజ్ఞయాగాదులకై రాజులకు ధనము ప్రజలసన్నులమూలముననైన రావల యును, లేదా దండము మూలముననైన రావలయును. నేను

విశేషముగఁ బ్రజలపైఁ బన్నుల విధించి ద్రవ్యమును సేకరింపను. దండమున ద్రవ్యసంచయముఁ జేయు కోరికయు నాకు లేదు. అన్య రాజన్యులనుండి ధనమును గొందమన్న వారు భారతయుద్ధములోఁ దీవ్రముగఁ బోరి చాల నష్టపడిరి. కౌరవులు తమ కోశమునంతను యుద్ధములో వ్యయము కావించిరి. ద్రవ్యము లేక నా యజ్ఞము సాంగోపాంగముగ నెఱవేఱుటెట్టులా యని నా చింత? నాకున్న ద్రవ్యము నీవే నీవు వచ్చితివి కావున మా యజ్ఞము నెఱవేరినట్లే. ఇప్పుడు నీ వెట్లు చేయింపఁదలఁచిన నట్లు చేయింపుము. ఇఁక నిశ్చింతుఁడనైతిని." ఇట్లని తన సర్వభారమును శ్రీకృష్ణునిపై నుంచి, తన కోరికను గృష్ణార్పణము కావించి, ధర్మరాజు మెదలకుండెను.

ధర్మరాజు మెదలకుండిన తర్వాత వాసుదేవ భగవానుఁ డాతనితో నిట్లనెను:— "మహారాజా! నీవు దేనిని గూర్చియుఁ జింతింపవలదు. నేను నీ మనోరథము లన్నిఁటిని బూర్తి కావించెదను. నీవు వసుంధరాధిపతివైతివి, నీకు ధనమున కేమి కొదువ? రాజు పాపియైనప్పుడు, ఆ పాపకారణమునఁ బృథ్వి తన రత్నముల నన్నిటిని దాఁచుకొనును. పాపియు, నీచుఁడును, నధర్మాత్ముడును నగు రాజు ధనమునకుఁ బరముఖము నపేక్షింపవలయును. అట్టివాఁడు ప్రజలపైఁ బన్నులపైఁబన్నులు వేయుచుండును, ఋణము లడుగుచుండును. ప్రజల బాధించుచుండును. అయినను వానికి డబ్బు లభింపదు. బుద్ధి, సిద్ధి, సమృద్ధి భావానుసారముగ నుండును. ధర్మాత్ముఁడగు రాజునకీ పృథ్వి కామధేను వగును. (వసుం + ధరా యనఁగా వసు = ధనమును, ధరా = ధరించినది అను నీ యర్థము సార్థకము కాగలదు.) నీకు ధనమున కేమి

కొదువ? పూర్వకాలమునఁ గరంధమ మహారాజునకు మరుత్తను యశస్వియగు పుత్రుఁడుండెడివాఁడు. ఆతఁడు తన కులగురువగు సంవర్తుని సహాయముచే నొక మహాయజ్ఞమును గావించెను. అట్టిదాని నింతవఱ కెవ్వఁడును జేయనులేదు; ఇఁకఁ జేయఁగలవాఁ డుండఁడు. ఆ యజ్ఞములో యజ్ఞసామానులన్నియు సువర్ణము లే. ఇంతయేల? భవన ప్రాకారాదులన్నియు సువర్ణకములే. ఆ యజ్ఞములో బ్రాహ్మణులకు దానము వార్తలేనంతగ సువర్ణము నొసంగెను. దాని నచ్చటనే విడిచివచ్చిరి. అచ్చట సువర్ణ యజ్ఞ సామగ్రిని ఎద్దుబండ్లు, ఏనుఁగులు, ఒంటెలు మోయవలసి వచ్చెను."

ధర్మరాజిట్లనెను:— "వాసుదేవా! బ్రాహ్మణులు విడిచి వెళ్ళిన మిగిలిన యజ్ఞసామగ్రిపై మన కధికార మేమున్నది? దానితో యజ్ఞముచేయుట ఉచితమా?"

వాసుదేవుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! నీవు సమస్తధరాతలమునకుఁ జక్రవర్తివి. భూమిపైఁగల వన, కానన, పర్వత, వృక్ష, ధాతువు లన్నిటిమీఁద మీ కధికారము కలదు. ఆ ధనముపై నీకు సంపూర్ణ స్వత్వమున్నది. నీవు శివునిఁ బూజించి నిశ్శంకుఁడవై యా ధనమును దెప్పించుకొని, దానితో యజ్ఞసంభారము లన్నిటి నేర్పఱచుకొని యజ్ఞములను బూర్తి కావించుకొనుము."

ధర్మరాజిట్లనెను:— "వాసుదేవా! మీ యాజ్ఞ యగు నెడల ననుచితమైనను నుచితము కాఁగలదు. విధినిషేధము లేర్పఱచినవాఁడ వీవే కదా! నేను మరుత్తుని యజ్ఞవృత్తాంతమును, ఆతని కింతటి ధనప్రాప్తి యెట్లు కలిగినదియు సంపూర్ణ

ముగఁ వినఁదలఁచుచున్నాను. దానిని వినినమీఁదట నా ధనమును దెచ్చుకొని యజ్ఞారంభమును గావించెదను.”

శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లనెను:— “రాజా! మరుత్తుని చరిత్రము నంతయు సత్యవతీ నందనుఁడగు వ్యాసభగవానుఁడు చెప్పఁ గలఁడు.” అని శ్రీకృష్ణుఁ డూరకుండెను.

ఛ ప్ప య

సోచేఁ రాజా మానే నృపతి సంబంధీ సబ ఈ।
జబహోవేఁ హయమేధ టరింగే పాతక తబ ఈ॥
మమచింతా తేఁ భలా కహో కా రాజ సరింగే।
వేహోవేఁ సంపన్న జాహి శ్రీకృష్ణ కరింగే॥
హరిభక్తని కే కాజ ప్రభు, కరతా బని కరతేఁ కరేఁ।
జే శరణాగత హ్వై గయే, తిసకే సబ దుఖ హరిహరేఁ॥

అ ర్థ ము

ధర్మరాజిట్లు తలఁచెను:— నేను బంధువులను, స్నేహితులను, రాజులను జంపితిని. అశ్వమేధయజ్ఞము చేసిన నీ పాపములన్నియుఁ బోఁగలవు. నా చింత తీరుటకే కార్యము చేయవలయునో చెప్పవలయును. ఆ సమస్తమును శ్రీకృష్ణుఁడు నెఱవేర్పఁ గలఁడు.

హరిభక్తుని కార్యము లన్నియు ప్రభువే నెఱవేర్చుచుండును. ఎవరాతనికి శరణాగతులైరో వారి దుఃఖముల నన్నిటిని హరియే హరింపఁగలఁడు.

మరుత్తుని యజ్ఞధనము : ధర్మజుని అశ్వమేధము

౪–౨

శ్లో॥ తదభిప్రేత మాలక్ష్య భ్రాతరో చ్యుత చోదితాః।
ధనం ప్రహీణమాజహ్రు రుదీచ్యాం దిశి భూరిశః॥
తేన సంభృత సంభారో ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః।
వాజిమేధై స్త్రిభిర్భీతో యజ్ఞైః సమయజ ద్ధరిమ్॥

— శ్రీభాగ ౧ స్కం. ౧౨ అ. 33, 34 శ్లో.

"ధర్మనందనుండు బంధుసంహారదోషంబు వాయుకొఱకు నశ్వమేధయాగంబు సేయందలంచి ప్రజలవలనం గరదండంబుల నుపార్జితంబయిన విత్తంబు చాలక చిత్తంబునం జింతించుసెడ నచ్యుతప్రేరితులై భీమార్జునాదులు తొల్లి మరుత్తుండను రాజు మఖంబుచేసి పరిత్యజించి నిక్షేపించిన సువర్ణపాత్రాదికంబైన విత్తం బుత్తరదిగ్భాగంబు వలన బలవంతులై తెచ్చిన నా రాజసత్తముండు సమాయత్త యజ్ఞోపకరణుండై సకల బంధు సమేతంబుగఁ గృష్ణుని నాహ్వానంబుచేసి పురుషోత్తము నుద్దేశించి మూఁడుజన్నంబులు గావించె." —శ్రీమదాంధ్రభాగవతము

ఛప్పయ

కుంతీ నందన కహే – కృష్ణ! కిహి విధి మఖహోవేఁ।
కౌన్ కాజ కరి కహో కాలిమా కుల కీ ధోవేఁ?
ఛటే అంశ అరు దండ ద్రవ్య తేఁ కామ చలావేఁ।
భూమిపాల కీ జిహ వేదవిత వృత్తి బతావేఁ॥
హరి బోలే – 'హిమ శిఖరపై, ధన హై విపుల మరుత్తకో।
లాఇ కరో మఖ జీహి తో, సదుపయోగహై విత్తకో॥'

అర్థము

కుంతీనందనుఁ డగు ధర్మరాజిట్లనియె:— "కృష్ణా! యజ్ఞ మేవిధముగ జరుగవలయును? ఏ కార్యమును జరిపి కుల నాశన దోషమును బాపికొందును? ఆఱవభాగము దండద్రవ్య ముగఁ గైకొనిన పని నెఱవేరునా? భూపాలునకు వేదవిహిత మగు వృత్తి యేమియో చెప్పుము."

అనఁగా హరి యిట్లనెను:— "ధర్మజా! హిమశిఖరమున మరుత్తుని ధనము విపులముగఁ గలదు. దానిని దెచ్చి యజ్ఞము గావించిన నా విత్తమునకు సదుపయోగము కలుగును."

అసత్యముకంటె సత్యము శ్రేష్ఠమైనది. ఐశ్వర్యోపభోగము కంటెఁ ద్యాగము శ్రేష్ఠమైనది. విరోధముకంటె క్షమ శ్రేష్ఠము. అధర్మముకంటె ధర్మము శ్రేష్ఠము. తాను జేయు సమస్తకర్మలు శ్రీకృష్ణ పదారవిందముల కర్పించుటయుఁ, దన భారమంతయు నాతనిపై వేయుటయు సర్వశ్రేష్ఠమైనది. దీనికి మించిన సర్వశ్రేష్ఠ మగు కార్యము లోకమున నింకొకటి లేదు. మహాభాగులగు పాండవు లిట్లే యొనర్చిరి.

యజ్ఞమునకు విపుల ద్రవ్యమవసరము. సాధారణ ద్రవ్య ముతో నశ్వమేధయాగము వంటిది కాఁజాలదు. పాండవుల కడ నంతటిద్రవ్యము లేదు. కోశమంతయు రణయజ్ఞమందు వ్యయ మయ్యెను. శ్రీకృష్ణుఁడు హిమాలయమున గంధమాదన పర్వత శిఖరమందు గల మరుత్తుని యజ్ఞశేషధనమును దెచ్చుట కాజ్ఞ యీయఁగా ధర్మజుఁడు సమీపంబున గూర్చుండిన వేదవ్యాసుని గూర్చి యిట్లడిగెను:— "ప్రభూ! ఈ మరుత్తుఁ డెవరు? ఈతని

కింతటి వైభవ మెట్లు కలిగినది? ఈతని కింతటి విపుల ధనరాశి యెట్లు ప్రాప్తించినది? ఆతఁ డట్లు దాని నచ్చట యేల విడిచి పుచ్చెను? మీరు నా యీ ప్రశ్నల కతి సంక్షేపముగఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చునెడల నా సోదరులను బంపి శ్రీకృష్ణునాజ్ఞచే నా ధనమును నా సోదరులచేఁ దెప్పించెదను.”

ధర్మరాజుఁ డిట్లడుగఁగా వక్తలలో శ్రేష్ఠుఁడును, సత్యవతీ పరాశర నందనుఁడగు వేదవ్యాసుఁ డిట్లు చెప్పఁ దొడఁగెను:—
“రాజా! వినుము. పరమయశస్వియు, మహేంద్రైశ్వర్యము కలిగిన మరుత్తుని చరిత్రమును, ఆతని విపుల విత్తమును గూర్చి చెప్పెదను. నీవు నీ సోదరులతో సావధానపూర్వకముగ విన వలయును.

పూర్వకాలమునఁ బ్రతాపశాలియగు రాజు కరంధముఁ డనువాఁడు కలఁడు. నీకు ధౌమ్యుఁడు, కృపాచార్యుఁ డెట్లు పురోహితులుగా నుండిరో అట్లే యాతనికిని వేదవేత్తయు, సర్వశాస్త్రపారంగతుఁడు నగు అంగిరుఁడను మహాముని పౌరోహితుఁడుగ నుండెను. అంగిరుఁడే ఆతనికి సమస్త దేవ, ఋషి, పితృ కార్యములు చేయించుచుండెను. అంగిరున కిద్దరు పుత్రులు. పెద్దవాఁడు బృహస్పతి, రెండవవాఁడు సంవర్తుఁడు. బృహస్పతిని దేవేంద్రుఁడు తన పురోహితునిగఁ జేసికొనెను. అన్నదమ్ములలోఁ గొంచెముగ విరోధముండును. రాజా! అన్నదమ్ములలోను, పితాపుత్రులందును, మిత్రులకును సంబంధులలోను పరస్పరము విరోధము కలుగుచునేయుండును. దీనికి ముఖ్యమగు కారణము ఐశ్వర్యము, యశస్సు, ఇంద్రియ విషయములుగ నుండును. భోగలాలసచే నైశ్వర్యమదాంధుఁడై మానవుఁడు తన బంధువు

లనుగూడ తిరస్కరించుచుండును. విప్రవరుడగు సంవర్తుడు శ్రేష్ఠుడగు తన సోదరునితో విరోధము పెంచుకొనదలపలేదు. ఆతడు తన సర్వస్వమును త్యజించి విశ్వనాథపురియగు వారాణసికి వెళ్ళి దిగంబరవేషముతో భూతేశ్వరు నారాధించుచు, సందుగొందులలో నున్మత్తునివలె జరించుచుండెను.

ఇప్పుడు అంగిరాముని ద్రవ్యమునకును, ఆతని కుల పరంపరాగత యాజమాన్యమునకు ఉత్తరాధికారి బృహస్పతి యయ్యెను. కరంధము మహారాజు తర్వాత నాతని పుత్రుడు మరుత్తు సింహాసనాసీనుడయ్యెను. తన తండ్రి కరంధమున కెట్లు దేవర్షి పితృకార్యములు చేయించుచుండెడివాడో అట్లే బృహస్పతియు మరుత్తునకు దేవర్షి పితృకార్యములు చేయించుచుండెను. మరుత్తు డతిబలవంతుడును, గుణవంతుడును, నైశ్వర్యవంతుడ డయ్యెను. ఆతని యైశ్వర్యమునుగాంచి దేవేంద్రుడు కూడ స్పర్ధవహించెను. రాజా! ముక్తిమార్గమునకీ ఈర్ష్యారూపమగు దోషమే గొప్ప విఘ్నము. భూమిమీదనుండు జీవులు మొదలుకొని బ్రహ్మలోకజీవులవఱకు దే దోషము కనబడుచున్నది. ఒకే వృత్తిలో నుండువారు వారిలో శ్రేష్ఠునిగాంచి ద్వేషించుచుందురు. ఇద్దరు విద్వాంసులు పరస్పరము వారి యశస్సునుగాంచి క్రుళ్ళుకొనుచుందురు. ధనవంతుడు ధనవంతునిఁ జూచియు, స్వర్గములోని దేవతలు తమకంటె నధికసుఖము చెందువారలను జూచి మండిపడిపోవుచుందురు. ఈ దోష కారణమున జీవుడు భగవత్పాదపద్మముల కడకుఁ జేరఁజాలడు. ఈ ఒక్క దోషము నశించెనా జీవుడు నిత్య, శుద్ధ, ముక్తపురుషుడు కాఁగలఁడు. దేవేంద్రుడుకూడ మరుత్తునుగాంచి యసూయ

చెందుచుండెను. అతఁ డిట్లు తలఁచెను:_ "నేను స్వర్గమునకును, సమస్తదేవతలకును బ్రభువును. అయినను మర్త్యలోకాధిపతి యగు మరుత్తుని యైశ్వర్యము నాకు లేదు. వీని ధర్మకార్యముల కెట్లు విఘ్నము కలిగింతును? లేకున్న నీతఁడు నాతో పోటీచేయు టయే గాక, యింద్రపదమునుగూడ లాగుకొనఁగలఁ డనుటలో నాశ్చర్య మేమియును లేదు.

ఇట్లాలోచించి యీర్ష్యావశమున నింద్రుఁడు తన గురువగు బృహస్పతిని బిలిపించి యిట్లనెను:_ "దేవగురూ! మీరు మరుత్తునకు దేవర్షి పితృకార్యములను జేయించుట ఆపవలయును. ఇది నా కప్రతిష్ఠ. మీరు దివ్యులగు దేవతలకు గురువులరయ్యు నొక మర్త్యునకు ధర్మకార్యములు చేయించుచున్నారు. మీరు దేవగురువులని పిలువఁబడుచును మనుష్యులకుఁ బురోహితుఁడవని పిలువఁబడుట అవమానముగ లేదా? చూడుఁడు, నేను రెండుమాటలు చెప్పెదను. నేను బులిపుచ్చకపుమాటలు పలుకుట యెఱుఁగను. మీరు నాకు పురోహితులుగ నుండఁదలఁచు నెడల మరుత్తునికార్యము లేవియును జేయింపరాదు. మీ కాతని పురోహితమే ప్రియమగునెడల నొక్క నమస్కారము. మీకు మాకు రామ్‌రామ్ శ్యామ్‌శ్యామ్. మీ కీ రెండు పక్షములలో నేది యిష్టమో తెలుపుఁడు."

బృహస్పతి చాల చిక్కులోఁబడెను. అతఁడు రెండు వైపులను చిక్కేనని తలఁచెను. ఇంద్ర వాక్యములను విని యావిషయమునఁ జాల విచారించెను. చివరకు దేవ పురోహితుఁడుగానే యుండి రాజపౌరోహిత్యమును వదలు కొనుటకే నిర్ణయించు కొనెను. ఇట్లు నిర్ణయించుకొని యాతఁడిట్లనెను:_ "దేవేంద్రా!

నీకు మరుత్తునకు సాటియేమి కలదు? నీవు స్వర్గాధిపతివి, ఆతఁడు మరణశీలురగు మానవులకు రాజు. నీవజరుఁడవు, అమరుఁడవు, యజ్ఞభాగ భోక్తవు. మరుత్తుఁడా మరణధర్మము కల వాఁడు. వానికొఱకై నేను నిన్నెట్లు వీడఁగలుగుదును? దేవేంద్రుని పూజ్యపురోహితుఁడు మరణశీలుఁడగు మరుత్తునకుఁ బురోహితుఁడై సుక్రువములను బట్టి యజ్ఞమును జేయించుచున్నాఁడను నపకీర్తి నాకింతవరకు వచ్చినప్పటికిని, నేను శీలసంకోచము చేతను, కులపరంపరాగతమగు వృత్తియగుటచేతను నేనట్లు చేయించుచుంటిని. ఇఁక నీవు వలదనిన నేనేల చేయించెదను? ఇప్పుడు వారు వచ్చి నన్నడిగిన నిఁక నా పని నావలనఁ గాదని చెప్పివేసెదను.”

ఇంద్రుఁ డీ ప్రత్యుత్తరమును విని చాల సంతోషించెను. జీవులేల తమప్రతిస్పర్ధి పరాభవమును గాంచి ప్రసన్నులగుదురో తెలియదు. మరుత్తుని యుత్తమమైశ్వర్యమును భ్రష్టము కావించితి నని యింద్రుఁ డనుకొనుచుండెను. ఏ విషయమైనను ఎన్నాళ్లో దాఁగదు. ఈ విషయమును మరుత్తు విని చాలదుఃఖించెను. ఇది వఱ కెవరును జేయనంత సమృద్ధిశాలిగ యజ్ఞముజేయ నాతఁడు సంకల్పించి యాతఁడు తన కులగురువగు బృహస్పతి దగ్గఱకు వెళ్లి, యభిప్రాయమును దెలిపెను. రాజు వాక్యములను విని బృహస్పతి యిట్లనెను:— “రాజా! నీకు మేలగుఁగాక! నీవు నా వలన యజ్ఞాదుల నొనర్చుకొను నాశను వదలుకొనుము. నేను నీచేత నేవిధమగు పుణ్యకార్యమును జేయింపను. ఇఁక నీ పను లన్నియు నింకెవరిచేతనైనఁ జేయించుకొనుము.”

రాజు వినయముతో నిట్లనెను:— “స్వామీ! మీ రిట్లు పలుకుచున్నారేల? మఱియొక బ్రాహ్మణునిచే నే నెట్లు పౌరో

హిత్యము చేయించుకొందును? కుల పరంపరాగతుఁడగు తన పురోహితుఁడుండఁగా మఱియొకనిచేఁ జేయించుకొనిన గొప్ప పాపము సంభవింపఁగలదు. అట్టియెడ మిమ్ముల నే నెట్లు పరిత్యజింపఁగలుగుదును?"

బృహస్పతి యిట్లనెను:— "నీవు నన్ను పరిత్యజించుట యెక్కడ? నేనే నా బుద్ధిపూర్వకముగ నిన్ను పరిత్యజించుచున్నాను."

రాజు మిక్కిలి వినయముతో నిట్లనెను:— "ప్రభూ! యజమానుఁడు చేసిన యే పాపమును గాంచి పురోహితుఁడు వానినిఁ బరిత్యజించుచున్నాఁడు? నేనే పాపము చేసితినని మీరు పరిత్యజించుచున్నారు? నాలో మీ రే పాపమును జూచితిరి?"

బృహస్పతి సరళముగా నిట్లనెను:— "రాజా! నీవు పరమ ధర్మాత్ముఁడవు. నీలో నే పాపమును లేదు. నేను పాప కారణమున నిన్నుఁ బరిత్యజించుటలేదు. నీ వింకొక యోగ్య వేదజ్ఞుఁడగు బ్రాహ్మణునిచే యజ్ఞము చేయించుకొనవలసినదని నేను సంతోషపూర్వకముగ నాజ్ఞాపించుచున్నాను. నే నిది దోషముగ భావింపను. అప్రసన్నుఁడనుగాను."

రాజిట్లనెను:— "స్వామీ! మీ రెట్లు వదలఁగలుగుదురు? వంశానుగతముగ మేము మీ పాదములను బూజించితిమి. దైవికముగ యజమానుఁడు ధనహీనుఁడగునెడల నైశ్వర్యశాలియగు యోగ్యపురోహితుఁడు వానిని వదలరాదు. లేక పురోహితుని వంశములోనివాఁడు విద్యావిహీనుఁ డగునెడల తెలివిగల యజమానుఁడు వానిని వదలరాదు. ఎట్లో యిద్దరును

సరిపుచ్చుకొనవలసి యుండును. అదియునుగాక, నే నైశ్వర్య హీనుఁడను గాను. మిమ్ముల్ను సర్వవిధముల సేవించుటకు సంసిద్ధుఁడను."

ఇది విని బృహస్పతి కొంచెము గద్దించుచు నిట్లనెను:— "రాజా! ఉన్నవిషయ మిది. నీ యిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొనుము. నేను దేవేంద్రునకుఁ బురోహితుఁడనైతిని. ఇఁక నేనిప్పుడు మరణ శీలురగు మానవులకుఁ బురోహితుఁడ నగుట యవమానముగఁ దలఁచుచున్నాను. కావున నాచే యజ్ఞము చేయించుకొను నాశను వదలుకొనుము."

ఇట్లు స్పష్టముగనన్న బృహస్పతి గర్వోక్తులను విని రాజున కపారదుఃఖము కలిగెను. ఆతనికన్నుల నీరు నిండెనుగాని యింతలో నాతఁడు కొంచెముగ సంబాళించుకొని యిట్లనెను:— "దేవా! ఇంద్రుని జేయువాఁడవు నీవే కదా! ఇంద్రుఁడు వీఁడని నిశ్చిత ముగ లేఁడు. మీబోటి బ్రాహ్మణులు నూఱు యజ్ఞములను జేయించిరా వాని కింద్రాసనము లభింపఁగలదు. నేను మీకు పరంపరాగతుఁడ నగు యజమానుఁడను, సేవకుఁడను, మీ యాజ్ఞానువర్తిని. నాపై మీకు, మీపై నాకును అధికారము కలదు. నేనుమాత్రము వెనుకకు దగ్గను. మీరు నాచేత నూటి రెండునూఱులో మీ యిష్టమువచ్చినన్ని యజ్ఞములను జేయిం పుఁడు."

బృహస్పతి యుత్తేజితుఁడై యిట్లనెను:— "రాజా! ఇన్ని మాట లవసరము లేదు. నే నిదివఱ కొక్కసారి చెప్పితిని. నీవు ఒకటి చెప్పుము, వేయిచెప్పుము. నేను యజ్ఞమును చేయింపఁ

జాలను, చేయింపఁజాలను, ముమ్మాటికిని చేయింపఁజాలను. నీవు నీ పని చూచుకొనుము. నీ యిష్టమువచ్చిన వానిచే యజ్ఞము చేయించుకొనుము. నామీఁద ఆశను బూర్తిగ వదలుకొనుము."

ఇఁక మాటాడలేదు. అతఁడు దుఃఖితచిత్తముతో బృహస్పతికిఁ బ్రణామము కావించి వెళ్ళిపోయెను. నిరపరాధియగు తనను దన పురోహితుఁడు అకారణముగఁ బరిత్యజించినాఁడని యాతఁడు మనస్సులో జాల దుఃఖించెను. ఇంతలోనే యాతనికి "శ్రీకృష్ణ గోవింద హరే మురారే, హేనాథ నారాయణ వాసుదేవ!" యను సుమధురనామసంకీర్తనము వినఁబడియెను. అతఁడు తలయెత్తి చూచునప్పటికి వీణవాయించుచు హరిగుణ గానము చేయుచు నారదమహర్షి కనఁబడెను. నారదుని గాంచి రాజు శ్రద్ధాభక్తులతో నాతని చరణముల కెరగెను. నారదుఁడు యథోచిత ఆశీర్వాదమొసంగిన తర్వాత నిట్లడిగెను:— "రాజా! నీ వింత చింతతో నుంటివేల? నీ దుఃఖకారణ మేమో నాకు కొంచెము చెప్పుము."

రాజు ఖిన్నమనస్కుఁడై యిట్లనెను:— "స్వామీ! ఏమి చెప్పుదును? నేను పూర్వజన్మములోఁ జేసిన పాపఫల మేమిరెయో కాని నా గురువు నిరపరాధియగు నన్ను బరిత్యజించినాఁడు" ఇట్లనుచు జరిగిన వృత్తాంతమంతయు మొదటినుండి చివరవఱకు చెప్పి యిట్లనెను:— "స్వామీ! నా కుల పురోహితుఁడు నన్నుఁ బరిత్యజించిన నే నెవరిచే యజ్ఞము చేయించుకొనవలయునో మీరే చెప్పుఁడు."

సమస్త జీవకోటియొక్క కల్యాణ సౌభాగ్యములనే కోరు దేవర్షి నారదుఁడు రాజుతో నిట్లనెను:— "రాజా! నీవు భయ

పడ నేల ? నీ యజ్ఞమును నేను పూర్తిగావింపఁజేసెదను. అదియును మీ కులగురువు ద్వారానే."

కుమిలిపోవుచున్న రాజుమీఁద నమృతవర్షము వర్షించినట్లుండెను. అత్యంతహర్షమున రాజిట్లు పలికెను:— "స్వామీ! నా కుల గురువగు బృహస్పతి దేవేంద్రుని యైశ్వర్యమును గాంచి యైశ్వర్యమత్తుఁడై నాఁడు. ఆతనిద్వారా మీ రెట్లు నా యజ్ఞమును బూర్తిజేయింపఁ గలుగుదురు?"

ఎవరైనఁ బరస్పరము పోట్లాడుకొనుచుండిన నారదున కానందము. అందుచేఁ నాతఁ డిట్లనెను:— "రాజా! న్యాయతః నీకు బృహస్పతి పురోహితుఁడు కాఁడు. నీ తండ్రికి పురోహితుఁడగు అంగిరామునికి ఇద్దరు పుత్రులు. పెద్దవాఁడు బృహస్పతి. రెండవవాఁడు సంవర్తుఁడు. యజమానులు పంచుకొనిన నీవంతునకు న్యాయతః సంవర్తుఁడు పురోహితుఁడు కాఁగలఁడు. నీ వాయనచేత నీ యజ్ఞమును జేయించుకొనుము."

రాజు దీనతతో నిట్లనెను:— "బులిపుచ్ఛకపు మాటలేల? నాకు గురుపుత్రు లిద్దఱును సమానముగఁ బూజ్యులును, వందనీయులును. ఇద్దరును నాకు పురోహితులే. సంవర్తుఁ డెచ్చటికో దిగంబరుఁడై వెడలిపోయినాఁడని వినియున్నాను. ఆయనను నే నెక్కడ వెదకి పట్టుకొనఁగలుగుదును? ఆతఁడు నాకు దొరికెనా నా మనోరథములన్నియు నెఱవేఱినట్లే."

రాజు వాక్యములు విని నారదుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! బ్రహ్మజ్ఞానియగు సంవర్తమహాముని జాడ నేను నీకు చెప్పఁ

గలఁడు. ఆతఁడు కాశీపట్టణమునఁ బిచ్చివానివలె దిగంబరుఁడై తిరుగుచుండును."

రాజిట్లనెను:- "స్వామీ! తన్ను దాను మఱుగుపరుచు కొనిన మహామునిని నే నెట్లు గుర్తింపఁగలను?"

నారదుఁ డిట్లనెను:- "రాజా! నేను నీకు ఉపాయము చెప్పెదను. నీ వొక శవమును గొనిపోయి వారాణసీ పురద్వారమున నుంచుము. నగ్నుఁడై యా పీనుఁగును జూడవచ్చిన యున్మత్తవేషధారియే అంగిరాపుత్రుఁడగు సంవర్తుఁడు. ఆతఁడు నిన్ను వెళ్ళగొట్ట ప్రయత్నించును. తా నయోగ్యుఁడనని యనేక విధములఁ జెప్పును కాని నీవా మోసమునఁ బడవలదు. ఆతఁ డేది చెప్పిన నట్లు చేయుము. ఆతఁడు నా విషయ మడిగిన నేను అగ్నిప్రవేశము చేసితినని చెప్పుము." ఇట్లు చెప్పి నారదుఁ డటు నిటు తిరిగి క్షణములో నంతర్ధానమయ్యెను.

మరుత్తునకు చాల సంతోషము కలిగెను. నారదుని ఆదేశానుసారముగ నాతఁ డొక పీనుఁగును గొనిపోయి కాశీపురీ బహిర్ద్వారమునఁ బెట్టుకొని కూర్చుండెను. దైవికముగ నచ్చటకు ఉన్మత్తవేషధారి యగు సంవర్తుఁ డేతెంచెను. శవమును గాంచి యాతఁడు తిరిగి పోవుచుండెను. ఆతఁడే బ్రహ్మజ్ఞానియుఁ బురోహితుఁడు నగు సంవర్తుఁడని యాతఁడు గ్రహించెను. అన్నిటిని వదలి యాతఁ డాతని వెంటఁబడెను. రాజు తనను వెంబడించు చున్నాఁడని తెలిసికొని సంవర్తుఁడు తన ఉన్మత్తతను ప్రకటించు చుండెను. రాజుమీఁద దుమ్ముచల్లెను. ఒండ్రుబురదను విసరెను. రాజుమీఁద నుమ్మివేసెను. ఇష్టమువచ్చినట్లు తిట్టమొదలిడెను. అయినను రాజాతనిని విడువలేదు.

అంత ముని గంగాతీరమున నొక యేకాంతస్థలమునఁ గూర్చుండెను. రాజు ప్రణామము కావించి చేతులు జోడించి యాతని కెదురుగా నిలుచుండెను. అంత సంవర్తమహాముని యిట్లడిగెను:— "రాజా! నీకు నాజాడ యెవరు చెప్పిరి?"

చేతులు జోడించి దీనతతో రాజిట్లనెను:— "స్వామీ! నారదమహాముని మిమ్ములనుగూర్చిన వృత్తాంతమును జెప్పినాఁడు."

అంత ముని ప్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:— "నీకు నావలనఁ గావలసిన పని యేమి?" రాజు జరిగిన వృత్తాంతమంతయు నాద్యంతము చెప్పి యిట్లు ప్రార్థించెను:— "ప్రభూ! మీరు నాచే యజ్ఞము చేయింపవలయును. నేను నా కులగురువుద్వారా యజ్ఞము చేయవలెనని కాంక్షించుచున్నాను."

సంవర్తుఁ డత్యంతాశ్చర్యముద్రను వహించి యిట్లనెను:— "నీవు రాజువు. నాతోపాటుగా నీవుగూడ పిచ్చివాఁడవై తివా యేమి? నే నున్మత్తుఁడను. ఎప్పుడేది తోఁచిన నట్లు చేయుచుందును. నాకు యజ్ఞములు చేయించుట యేమితెలియును? నీ కీ తలతోఁకలేని మాటలు చెప్పినదెవరు? నాకు యజ్ఞము చేయించు యోగ్యత కలదని నీకెట్లు విశ్వాసము కలిగినది?"

చేతులు జోడించి దీనతతో రాజిట్లనెను:— "ప్రభూ! మీరు సమస్తమునుఁ జేయఁగలుగుదురు. యజ్ఞము చేయించు టేమి? నూతనసృష్టియే చేయగల్గుదురు. నేను మీ మోనములోఁ బడను. నాకు నారదుఁడు సర్వము చెప్పినాఁడు. ఏమైనఁ గానిండు. మీరు నా యజ్ఞమును జేయించితీరవలయును."

ఇంకేమున్నది? ముని మనస్సు కఱగెను. అతఁడు ప్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:- "రాజా! నేను నీ యజ్ఞము చేయించెదను. అట్టి యజ్ఞము నిదివఱకు గొప్పగొప్ప రాజులే కాదు, దేవేంద్రుఁడుకూడ చేయలేదు. కాని నీ వొక ప్రతిజ్ఞ చేయవలయును. నీ యజ్ఞమును జేయింప మొదలుపెట్టఁగానే ఇంద్ర బృహస్పతు లిద్దఱును మన యిద్దరిమధ్య భేదభావము పుట్టింపఁ బ్రయత్నించెదరు. వారి ప్రలోభనమందు పడక నన్ను పరిత్యజింపకుండిన నీ యజ్ఞమును జేయించెదను."

రా జత్యంత వినయముతో దృఢముగా నిట్లనెను:— "స్వామీ! నే నీ విశ్వనాథపురియగు కాశీయందు గంగాభగవతీ సాక్షిగా అశ్వత్థముక్రింద నిలుచుండి చెప్పుచున్నాను. సాక్షాత్తుగ పితామహుఁడగు బ్రహ్మ వచ్చి చెప్పినను మిమ్ములను బరిత్యాగము కావింపను."

ఇది విని సంవర్త మహాముని మిక్కిలి ప్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:— "రాజా! నీవు చేసిన ప్రతిజ్ఞను జ్ఞాపకముంచుకొనుము. నా యన్నయగు బృహస్పతి మోసపు మాటలను విని నన్ను వదలినయెడల నాతఁడు నాకంటెఁ బెద్దవాఁడగుటచే నాతని నేనేమియు ననఁజాలను; కాని నీకు సర్వనాశనము కావింతును. నీ ప్రతిజ్ఞను నీవు వదలక నిలువఁబడి నా వశమం దుంటివా నీ కోశము నక్షయము కావింతును. నిన్నుఁ గాంచి యింద్రుఁడు కూడ లజ్జితుఁడు కాఁగలఁడు. రాజా! నీకు మేలగుగాక! ఇప్పుడు నీవు తపస్సుచేసి శివునిఁ బ్రసన్నునిఁ గావింపుకొనుము. అతఁడు ప్రసన్నుఁడై గుహ్యక, చారణ, గంధర్వులచే రక్షింపఁ

బడుచున్న సువర్ణరాశి నీకీయఁగలఁడు. దానితో నేను నీ యజ్ఞమును జేయించెదను."

సంవర్తమహాముని యాజ్ఞను బొంది రాజు తన తపస్సుచే శివునిఁ బ్రసన్నుని గావించి యక్షయ సువర్ణరాశిని బొందెను. సంవర్తమహాముని దానిచే యజ్ఞసామగ్రి నంతయు సిద్ధము చేసెను. ఆతఁ డిట్లాజ్ఞాపించెను:— మా యజ్ఞములోఁ బాత్రములు, స్తంభములు, భవనములు, వేదులు సకలవస్తువులు సువర్ణమయములే కావలయును. ఇతరధాతువులతోఁ జేయఁబడిన దే కార్యమునకు నుపయోగింపరాదు.

సంవర్తునిద్వారా చేయింపఁబడుచుండిన మరుత్తుని యజ్ఞ సమాచారమును వినఁగానే యింద్రునకు తహతహ పుట్టెను. తన గురువగు బృహస్పతి యంగీకారముచే నగ్నిని బంపియు, గంధర్వులను బంపియు రాజునకు, సంవర్తునకు విరోధము కలిగింప వలెనని చాల ప్రయత్నించెను. అతని యజ్ఞమును బృహస్పతియే చేయించునని మాటిమాటికి కబురుచేయుచుండెను. కాని రాజు చలింపలేదు. ఆతఁ డింద్ర బృహస్పతుల మాటలను లక్ష్యపెట్టనే లేదు. చివరకు దేవేంద్రుఁడు యజ్ఞమునకు విఘ్న మాపాదించుటకై స్వయముగ వజ్రము గొనివచ్చెను. అప్పుడు రాజు విచలితుఁడు కాఁజొచ్చెను. అంత సంవర్తుఁ డాతని నోదార్చుచుఁ నిట్లనెను:— "రాజా! నీవు భయపడవలదు. నేను నా మంత్ర బలముచే నింద్రుని స్తంభితునిఁ గావించెదను." మహాముని వాక్యములను విని రాజిట్లనెను:— "స్వామీ! ఇంద్రుఁడు క్రుద్ధుఁడై యజ్ఞభాగమును గొన రాకుండినఁ జేసిన దంతయు వ్యర్థమే కదా!"

దృఢముగ సంవర్తుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! నీవు చాల తెలివి తక్కువగ మాటలాడుచున్నావు. నీకు నా శక్తియందు విశ్వాసము లేదు. నేను పిలిచిన రాకుండునంతటి శక్తి యింద్రుని దగ్గఱ ఎక్కడిది? నేను నామంత్రబలముచే నింద్రుని బలవంతముగ లాగుకొని వచ్చెదను." శక్తిసంపన్నుఁడగు సంవర్తుని సాహసము ముందు దేవేంద్రుఁడు తల యొగ్గవలసి వచ్చెను. ఆతఁడు ప్రసన్నుఁడై రాజు యజ్ఞమునకు వచ్చి యానందముతో సోమరసపానము గావించెను. సంతుష్టుఁడై రాజుతో నిట్లనెను:— "రాజా! నేను నీకేమి ప్రియము కావింతును?"

రాజిట్లనెను:— "స్వర్గాధిపా! నీవు నాయెడలఁ బ్రసన్నుఁడ వగునెడల నా యజ్ఞమును విధిపూర్వకముగ సమస్త దివ్యైశ్వర్యములతో నెఱవేర్పుము."

ఇంద్రుఁడిట్లనెను:— "తథాస్తు" అని యాతఁడు విశ్వకర్మచే నచ్చట సహస్రాధికములుగ స్వర్ణమందిరములను, భవనములను గట్టింపఁజేసెను. మరుత్తు అడిగినవారి కడిగినట్లుగ నొసంగెను. బ్రాహ్మణులకు వారెత్తఁజాల నంతగ బంగారము నొసంగెను. వారు చాలభాగ మచ్చటనే వదలి వెళ్లిపోయిరి. యజ్ఞమొనర్చిన తర్వాత యజ్ఞసామగ్రుల నన్నిటిని అచ్చటనే వదలిపెట్టి పోయెను. అవి యిప్పటివఱకును గుహ్యక రాక్షస గంధర్వాదుల ద్వారా రక్షింపఁబడుచుండెను. వానిలో నీకు కావలసినవి శ్రీకృష్ణానుమతినిఁ దెప్పించుకొని నీయజ్ఞములను బూర్తి కావించుకొనుము. మొట్టమొదట శివునిఁ బూజించి ప్రసన్నునిఁ గావించుకొనవలయును; లేకున్న దానిలో నొక కణమైన నెత్త వీలుగాదు."

భగవదాజ్ఞను, వ్యాసానుమతిని గ్రహించి ధర్మరాజు తనసోదరులను బంపెను. వారు శివుని బూజించి, ప్రసన్నుని గావించుకొని యానువర్ణమును వేలకొలంది బండ్లమీందను, లక్షలకొలంది యొంటెల మీందను, గుఱ్ఱముల మీందను, నేనుంగులమీందను, కంచరగాడిదల మీందను వేసికొని తెచ్చిరి.

ఆ విపుల ధనరాశిని గొని పాండవులు హస్తినాపురమునకు వచ్చునప్పటికి అందఱకుం బరమాశ్చర్యమయ్యెను. గంగా తీరమున ననేక యోజనముల విస్తీర్ణముకల స్థలము సమముగ నొనర్పంబడి యజ్ఞము చేయంబడుచుండెను. బ్రాహ్మణు లిట్లు సలహా నొసంగిరి:— "మహారాజా! ఒక యజ్ఞములోనే సమస్త విధులు త్రిగుణీకృతము కావింపుము. మూండు రెట్లు దక్షిణ లిమ్ము. నీకు మూండు యజ్ఞములు చేసిన ఫల మొక్కసారే లభింపంగలదు." ధర్మరాజట్లే కావించెను. యజ్ఞాశ్వము విడువంబడెను. అది భూమండల మందంతటను దిరిగి మరల తిరిగి వచ్చెను. అంత యజ్ఞవిధులన్నియు నెఱవేర్పంబడెను. యజ్ఞపతియే స్వయముగ యజ్ఞము కావించుచుండంగా దాని సఫలత విషయములోం జెప్పవలసిన దేమున్నది?

ధర్మరాజా యజ్ఞములో నంతులేని ధనమును గొని వచ్చెను. దానిని అడిగినవారికి అడిగినట్లుగ నిచ్చివేసెను. ఏవేళనైనను ఇష్టము వచ్చినట్లు కోరినవారు కోరినట్లుగం దినవచ్చును. త్రాగువారు త్రాగవచ్చును. ఏవస్తు వెవండు కావలెననిన నా వస్తువు వాండు తీసుకొనవచ్చును. దాని కడ్డులేదు. ఈవిధముగ యుధిష్ఠిరుని యజ్ఞము మరుత్తుని యజ్ఞముకంటె మిక్కిలి వైభవముగ జరిగెను. మరుత్తుని యజ్ఞములో నింద్రుండు యజ్ఞము

చేయింపవచ్చెను. ఈ యజ్ఞములో ఇతని తండ్రికిఁగూడ పితామహునకు శ్యామసుందరకృష్ణుఁడు యజ్ఞముచేయించు పెద్ద యయ్యెను. ఆ కారణమున నాయజ్ఞము అనుపమేయ మయ్యెను.

ఈ విధముగ యుధిష్ఠిరుని యశ్వమేధయాగములను సాంగోపాంగముగఁ బూర్తికావించి, యందఱను సంతోషపెట్టుటకై కొంతకాలము శ్రీకృష్ణుఁడు హస్తినాపురములో నుండెను. అంత నందఱకడ ననుజ్ఞగొని ప్రత్యేకముగా నందఱను గలిసికొని యాదవులతోడను, తనప్రియసఖుఁడగు నర్జునునితోడను శ్రీకృష్ణుఁడు యాదవులద్వారా ప్రతిపాలితమగు ద్వారకాపురికిఁ జనెను.

ఛప్పయ

అచ్యుత ఆజ్ఞా పాఇ హిమాలయ పాండవధాయే ।
శివకూఁ కరి సంతుష్ట మరుత మఖ కో ధన లాయే ॥
కరి కృష్ణార్పణ సభీ యజ్ఞ కే కారజ కీన్హే ।
అన్న, వస్త్ర, ధనధామ, గ్రామ విప్రని కూఁ దీన్హే ॥
ఇంద్ర సరిస కుంతీ తనయ, నవ జలధర సమ శ్యామహైఁ ।
స్వర్ణ వారి వరసేఁ విపుల, పూరేఁ సబకే కామ హైఁ ॥

అర్థము.

భగవదాజ్ఞచే పాండవులు హిమాలయమునకుఁ బరువిడి, తపస్సుచే శివుని సంతుష్టిపఱచి మరుత్తుని ధనములో మిగిలిన దానినిఁ గొనివచ్చిరి. అందఱును కృష్ణార్పణముగ యజ్ఞకార్యములను జేయుచుండిరి. బ్రాహ్మణులకు అన్న, వస్త్ర, ధన, గేహ, గ్రామాదుల నిచ్చిరి.

కుంతీ తనయుఁడగు ధర్మరాజు ఇంద్రునివలె నుండెను. శ్యామసుందరుఁడగు కృష్ణుఁడు నవనీల మేఘమువలె నుండెను. (ఇచ్చట ధర్మరాజును ఇంద్రధనస్సునకును, కృష్ణుని మేఘమునకును బోల్చినారు.) ఇట్టి మేఘమునుండి బంగారు వర్షము అంతులేకుండ కురిసి, సమస్త యాచక కోర్కెలను బండించెను.

—♦—

విదురుఁడు

౪౩

శ్లో॥ అబిభ్రదర్యమా దండం యథావదఘకారిషు ।
యావద్దధార శూద్రత్వం శాపాద్వర్షశతం యమః ॥
— శ్రీ భాగ - ౧ స్కం. ౧౩. అ. ౧౫ శ్లో॥

"మాండవ్యమహాముని శాపంబునం బ్రొల్లి యముండు శూద్రయోనియందు విదురుండై జన్మించియున్న నూఱు వత్సరంబు లర్యముండు యథాక్రమంబునం బాపకర్ముల దండించె."
— శ్రీమహాంధ్రభాగవతము

ఛప్పయ

ముని మాండవ్య మహాన్ మనస్వీ జ్ఞానీ దుష్కర ।
కరేఁ తపస్యా తీవ్రద్వార ఆశ్రమ కే తరుతర ॥
కరికేఁ చోరీ చోర ఓర ఆశ్రమ కే ఆయే ।
దేఖి దూరితేఁ దూత ద్రవ్య ధరి తహఁలు కాయే ॥
పూఛేఁ ముని తేఁ దూత సబ, జ్ఞానీ ఉత్తర దేహిఁ కస ।
యహీఁ చోర పరదార హై, సబ మిలి నిశ్చయ కియో అస ॥

అర్థము.

మాండవ్య మహాముని గొప్ప మనస్వి. మౌని. దుష్కర తపస్సు చేసినవాఁడు. అట్టివాఁడొకనాఁడు తన యాశ్రమములోఁ జెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి తపస్సు చేసికొనుచుండెను. చోరులు దొంగతనముచేసి యీతని యాశ్రమము వైపునకుఁ బరువిడిరి. తమవెంట రాజభటులు పడుటనుగాంచి ఆ ద్రవ్యము నచ్చట వదలి వెడలిరి. భటులు ముని నడుగ నాతఁడు మౌనియగుటచే మాటలాడలేదు. ఆతఁడే దొంగలసరదారుఁడని యందఱు నిశ్చయించుకొనిరి.

ఎంతటి తేజస్వియగు తపస్వి యగుఁగాక! ప్రారబ్ధము ననుభవింపవలసినదే. ప్రారబ్ద మనుభవింపకున్న నశింపదు. జీవన్ముక్తుఁడైనను శరీరముండఁగాఁ బ్రారబ్ధ మనుభవింపవలసియే యుండును. కాని ఆతఁడా సుఖదుఃఖములలోఁగాని, క్రియామాణ మగు కర్మలోఁగాని మునిఁగిపోఁడు. అయితే యిది సంచితకర్మలో గలిసి భవిష్యత్ప్రారబ్ధమును నిర్మించుకొనదు. అయినప్పటికి ఈ శరీర మున్నంతవఱకు ప్రారబ్ధకర్మము తప్పదు. మానవులకే కాదు, ఋషులు, మునులు, యక్షులు, కిన్నరులు, దేవతలు, ప్రజాపతులు, లోకపాలురు వేయేల నందఱును బ్రారబ్ధమునకు వశులై కార్యములు చేయుచుందురు. వారుకూడ నానావిధము లగు నుచ్చ నీచ యోనులలోఁ బుట్టవలసియుండును.

విదురుడు సాక్షాత్తుగ యమధర్మరాజనియు, ముని శాపవశమున నాతఁడు నూఱువర్షములవఱకు శూద్రుఁడై యుండవలసి వచ్చినదనియు సూతుఁడుచెప్పఁగానే శౌనకుఁ డిట్లడి

గెను:- "సూతా! మాండవ్య మహాముని యమధర్మరాజును భూమిమీఁద శూద్రుఁడవై పుట్టుమని శపించుట కాతఁడేమి యపరాధమును గావించెను? ఈ విషయమును దెలిసికొన వలయునని మాకు మిక్కిలి కుతూహలముగనున్నది. ఆవిషయము మాకు చెప్పఁదగునది యగునెడలఁ జెప్పుఁడు."

శౌనకుని వాక్యములను విని సూతుఁ డిట్లనెను:—

"మునులారా! ఎవ్వఁడు ననవసరముగా శాపమీయఁడు, అను గ్రహింపఁడు. అందఱును దైవమునకు, నదృష్టమునకు నధీనులు. సర్వులకు సమస్తమైనవారితో సమస్తకార్యములు, సమస్త కాల సంయోగమున జరుగుచుండును. ఆ సంయోగ కాలము రాఁగానే తనకుఁ దానే జీవులకు దానికి తగిన బుద్ధికలిగి, దాని ననుసరించియే కార్యములందు ప్రవృత్తులగుచుందురు. యముని శాపవృత్తాంతముకూడ చాల మనోరంజకమైనది. దాని నత్యంత సంక్షేపముగ మీకు చెప్పుచున్నాను మీరందఱు స్వస్థచిత్తముతో శ్రవణము చేయుఁడు.

పూర్వకాలమున మాండవ్యుఁడను పేరుగల మహాముని కలఁడు. అతఁడు జితేంద్రియుఁడు. ధర్మపరాయణుఁడు. తపో నిరతుఁడు. తేజస్వియగు ముని. అతఁ డెల్లప్పుడు ధర్మకార్య నిరతుఁడు. ఆతని యాశ్రమద్వారమున మంచి నీడనిచ్చు వృక్షముండెడిది. దానిక్రింద నాతఁడు మౌనవ్రతియై ఊర్ధ్వ బాహువులతోఁ దపస్సు చేయుచుండెను. ఆతనికి బాహ్యజగత్తు యొక్క స్పృహలేనంతటి సమాధి కలుగుచుండెడిది.

ఒకానొక దినమునఁ గొందఱు దొంగలు రాజుగారింట దొంగతనముచేసి చాల ద్రవ్యమును దీసికొని పాఱిపోవుచుండిరి.

ఆ సమయమున వారికి మెలఁకువవచ్చెను. రాజభటులు దొంగల వెంటఁబడి తఱిమిరి. రాజభటులు దగ్గఱకు వచ్చునప్పటికి అక్కడికి దగ్గఱగా నున్న మాండవ్యమహాముని ఆశ్రమములో దాఁగుకొనిరి. దొంగిలించినది కూడ ఆ దగ్గఱలో దాఁచియుంచిరి. రాజభటులు ఇంతవఱకు సమీపములోనున్న దొంగ లెచ్చట మాయమైపోయిరో యని చింతించి, మాండవ్య మహాముని కడకు వెడలి యిట్లడిగిరి:— "దేవా! దొంగలు చాలమంది దొంగతనము చేసి యీ ప్రక్కకు వచ్చిరి. మీరు వారిని ఇటు వచ్చుట చూడలేదా?"

ముని మౌనముగ నుండెను. అదియునుగాక ధ్యానములో నిమగ్నుఁడై యుండెను. ఆతనికి దొంగల జాడయుఁ దెలియదు, రాజభటులు వచ్చిన సంగతియుఁ దెలియదు. అంత రాజభటులకు సందేహము కలిగెను. వా రాశ్రమములోఁ బ్రవేశించి యన్వేషించిరి. ఒక గోడమాటుననుండి దొంగలు తొంగితొంగి చూచుటను రాజభటులు కాంచి, వెంటనే పోయి చేతులకు సంకెళ్లువేసి యిట్లనిరి:— "ఏమిరా! ఇఁకఁ నెచ్చటికి వెళ్లఁగలరు? దొంగిలించిన సామానెక్కడ?"

ఇది వినఁగానే మూర్ఖులుకూడ మౌనులైరి. అంత రాజభటు లిది మౌనుల మోసమని గ్రహించిరి. రాజభటులిట్లనిరి:— "ఏమిరా! మీరు దొంగలా? సాధువులా?" చోరులింకను మౌనము వహించిరి. చోరులనుకొని సాధుమునులను బంధింపఁబోవుట లేదుగదా? అనుకొని రాజభటులు నలువైపులను ధనమునకై వెదకిరి. వెదకఁగా ధనమంతయు దొరికెను. అప్పుడు వారిసందేహము మాయమయ్యెను. వీరందఱు దాంభిక మౌను

లని తలఁచిరి. "మౌనము గొప్ప అస్త్రము. దీనిచాటున సమస్త కుకర్మలు దాగిపోవును. వీరందఱు మహాత్ములు కాదు మహాతము లని రాజభటులు గ్రహించిరి. వీరందఱకు నాయకుఁడు బయట చేతులెత్తుకొని నిలుచున్నవాఁడే. వీరందఱిది ఒక్కటియే పద్ధతి. పగలంతయు మౌనము, రాత్రులంతయు దొంగతనము" అనుచు రాజభటులా చోరులతోఁగూడ మాండవ్యమహామునినిగూడ కట్టికొనిపోయిరి. గోధుమలతోఁబాటు పొట్టుకూడ నలిగిపోవును. పూలతోఁబాటు ముళ్లుకూడ శివలింగముపైఁబడెను. తాంబూలముతోఁబాటు అవిశెఆకుకూడ రాజుచేతిలోనికిఁ బోయెను. దుష్ట సంసర్గముచే సాధువుకూడ దుఃఖములోఁ బడిపోయెను.

మునులారా! ఇప్పటికి కలియుగము వచ్చివేసినది. న్యాయము చేయువారు కూడ దొంగలైనారు. వారు కూడ ఏదోవిధముగ దొంగతనము చేయుచునేయున్నారు. అందువలన నీయుగములో దొంగతన మంత తప్పుగ నుండఁబోదు. ఇంతేకాదు. దొంగతనము కూడ ఒక కళగ నెన్నఁబడఁగలదు. కనుగప్పి దొంగతనము చేయుమందురు. ఎవరును బట్టుకొనఁజాలకుండునట్లు దొంగతనము చేయవలయును. ఒకవేళఁ బట్టుకొనఁబడినఁ గూటసాక్ష్యము నేర్పాటుచేసి, యది నియమానుసారమగు దొంగతనము కాదని న్యాయస్థానములో ఋజువు చేయఁగలవారుకూడ నున్నారు. ఇట్టి విపరీతన్యాయముచే దొంగలు తప్పించుకొను చుందురు. దొరలు దండింపఁబడుదురు. అయితే మన మేయుగమునుగూర్చి మాటలాడుకొనుచున్నామో ఆయుగములో దొంగతనము చాల అపరాధముగ నెన్నఁబడుచుండెడిది. ఆ రోజులలో దొంగతనమునకు శిక్ష శూలమునఁ గ్రుచ్చుట.

దొంగను నడిబజారులో నందఱ యెదుట శూలమునఁ గ్రుచ్చి రాజభటులు వెళ్లిపోయెదు వారు. గ్రుచ్చఁబడిన వాఁడు నెమ్మదిగాఁ జచ్చెడువాఁడు. అంతేఁ జండాలురు వాని శవమును గొని పోయెదువారు.

[illegible] రాజభటులు రాజసమ్ముఖమునకుఁ గొనిపోయిరి. దొంగలు సొమ్ముతోఁ బట్టుపడిరి. కాఁబట్టి అందఱను శూలముల గ్రుచ్చుఁడని రాజాజ్ఞాపించెను. కాని విచారణ చేయనే లేదు. దొంగలతోఁబాటు మాండవ్యమహామునిని గూడ శూలమునకుఁ గ్రుచ్చిరి. దొంగలందఱును గ్రుచ్చఁబడఁగానే చనిపోయిరి. కాని మాండవ్యుఁడు తపః ప్రభావముచే నచ్చట శూలముపైనుండి ధ్యానము చేయుచుండెను.

ఒక దినము గడచినది. రెండురోజులైనది. ఋషి అట్లే యుండుటను గ్రహించి భటులు రాజున కిట్లు నివేదించిరి:—
"ప్రభూ! ఒక దొంగ మాత్రము అట్లే శూలముమీఁద నింకను బ్రదికి కూర్చుండి యున్నాఁడు. శూల మాతని మలద్వారము నుండి శిరస్సువఱకు పోనట్లున్నది. అతనికి కష్టమేమియు కలుగ నట్లున్నది."

ఇది వినగానే రాజునకు సందేహము కలిగెను. ఆతఁడెవఁడో గొప్ప తపస్వియై యుండవలెను. రాజు ఆతురతతో మంత్రి పురోహితులను గూడుకొని శూల సమీపమునకుఁ బోయెను. పురోహితుఁడు తపస్విని గుర్తించి "మహారాజా! చాల యనర్థము సంభవించినది. ఈతఁడు పరమ తేజస్వియుఁ దపోరాశియు నగు మాండవ్యమహాముని." అనెను. రాజాతనిని శూలమునుండి దింపించెను. అంత నాతనిని విధ్యుక్తముగఁ

పూజించి, చేతులుజోడించి అతిదీనతతో నిట్లనెను:— "బ్రాహ్మణోత్తమా! అజ్ఞానియగు నన్ను క్షమింపుఁడు. మహర్షీ! మా వలన నీ ఘోరాపరాధము అజ్ఞానము వలన సంభవించినది. ప్రభూ! మీరు నాయెడలఁ బ్రసన్నులు కండు. క్రోధించి నా రాజ్యపరివారమును భస్మము చేయకుఁడు."

రాజు పలికిన వినయోక్తులను విని మహర్షి యిట్లనెను:— "రాజా! నీకు మేలు కలుగుఁగాక! నీవు చింతింప వలదు. నీమీఁద నా కిసుమంతైన క్రోధములేదు. అందఱు వారివారి కర్మల ననుసరించి సుఖదుఃఖముల ననుభవింతురు. ఈకర్మఫలము ననుభవించుటకు నేనేదియో ఘోరపాపము చేసియుండవచ్చును. నేను బాల్యమునుండియు తపోనిరతుఁడనై యుంటిని. సదా సదాచారమున వర్తించుచుంటిని. ఎన్నఁడు హింసయనుమాట నెఱుఁగను. అట్టియెడ నీదారుణ దుఃఖమేల నే ననుభవింపవలసి వచ్చెనా యని నేనాలోచించుచున్నాను. మంచిది. నేను యమ ధర్మరాజు నడిగెదను."

రాజు ప్రాణములు కుదుటఁ బడెను. అతఁడు ఋషిని గూర్చి భయపడు చుండెను. ఈ తపస్వులు, ఒంటెలు ఎటు మళ్లెదరో యెవరికిని దెలియదు. వారికెవరిమీఁదనైనఁ గోపము వచ్చెనా యిఁక నెవరి మాటలను వినరు. వారి వాగ్వజ్రమును విడువనే విడుతురు. రాజిట్లనుకొనెను:— "అమ్మయ్య! నామీఁద నుండి గ్రహము మరలినది. ఋషి క్రోధము యమరాజు మీఁదకు విసురుకొనినది. ఇద్దరు సమర్థులే. పరస్పరము తట్టుకొనఁ గలుగుదురు" అని తలఁచి రాజు అర్ఘ్యపాద్యాదులతో మునిని విధ్యుక్తముగఁ బూజించెను. రాజా శూలమును ఋషి

శరీరమునుండి యనేక విధములుగ నూడబెరుకఁ బ్రయత్నించెను గాని రాలేదు. అప్పుడు ఋషియాజ్ఞచే బయటనున్న శూలమును గోయించెను. కాని శూలము (అణీ)ముఁలికి ఋషి శరీరములోనే యిరుకుకొనెను. అందువలన నాతనికి "అణీమాండవ్యుఁడు" అను ప్రసిద్ధి కలిగెను.

ఋషికి కోపము వచ్చుచుండెను. ఆతఁడు తన తపో ప్రభావమునను, యోగప్రభావమునను యమలోకమునకుఁ జేరుకొనెను. ఋషి వచ్చుటను గాంచి యమధర్మరాజు శీఘ్రముగ లేచి యాతనికి స్వాగత సత్కారములఁ గావించి, యర్ఘ్యపాద్యాదులచే నాతనినిఁ బూజించెను. ఆతని పూజను గమనింపకయే ఋషి యమునిగద్దించుచు నిట్లనెను:-"యమ రాజుగారూ! అబ్బ! మీరు న్యాయశీలములోఁ బ్రసిద్ధులు కదండీ. మీరందఱకుఁ బాప పుణ్యములను బట్టి ఫలముల నొసంగుచుండెదరు కాఁబోలును. ఈశూలమును బ్రయత్నపూర్వకముగఁ బీకినను రాలేదే! యిట్టి శూలదండమును నా కేపాపకారణమున నిచ్చితిరో కొంచెము దయచేసి చెప్పుఁడు. నేనేమి పాపము చేసితిని?"

యమధర్మరాజు నిర్ఘాంతపడి పోయెను. ఋషియొక్క క్రోధముఖమును జూచునప్పటి కాతని ముఖము వాడిపోయెను. ఓదార్పుతో నాతఁడిట్లనెను:- "బ్రాహ్మణోత్తమా! తమరు వేంచేయుఁడు. తాము స్వస్థచిత్తులరు కాఁగానే నేను తమ ప్రశ్నలన్నిటికిని బ్రత్యుత్తరము లిచ్చెదను."

ఋషి శాంతింపలేదు. ఆతఁ డిట్లనెను:— "కాదు, ముందు నాకు చెప్పినఁగాని నేను గూర్చుండను."

వైవస్వతుఁడు వివశుఁడై, నమ్రతతో నిట్లనెను:— "బ్రాహ్మణోత్తమా! బాల్యకాలములో మీరు దర్భమొనతో తూనీఁగను గ్రుచ్చి విడిచి పెట్టితిరి. దాని శరీరమునుండి నీవు దానినితీయకయే విడిచితివి. కావున నీ యణి (ములికి) నీశరీరమున మృత్యుపర్యంత ముండఁగలదు"

ఋషి ఒడలెఱుఁగక "ఇదెప్పటి సంగతి?" అనెను.

"మీ బాల్యమున" అని యముఁడనెను.

ఋషి యిట్లనెను:— "బాల్యమున ధర్మాధర్మములు తెలియఁజాలవు. ఒకవేళ చేసియుండిన నది బాలసులభ చంచలతా వశమునఁ జేసియుండును. ఇంత చిన్నదోషమున కింతటి ఘోర దండమా? నీవు శూద్రవృత్తికి సంబంధించిన కార్య మొనర్చితివి. కావున నీవు నూఱుసంవత్సరములు శూద్రుఁడవై భూమిమీఁదఁ బుట్టియుండవలసినదని నిన్ను శపించుచున్నాను."

యముడు కుపితుఁడగు మునిని మధురవచనములతో వినయ యుక్తముగఁ బలికి ప్రసన్నుని గావించి యిట్లనెను:— "స్వామీ! ఏయపరాధమును మీరు నాపైఁ ద్రోసితిరో దానిని మీరే చేయుచున్నారు. నాకు నా న్యాయమునకు ఇట్టి ఘోర దండమా?"

ముని శాంతుఁడు. కాఁగానే యాతని యెడలఁ బ్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:— "ధర్మరాజా! నే నెగతాళికి శ... మాడను. కావున నీవు భూమిపై శూద్రుఁడవై జన్మింప... కాని నీవు నామమాత్రమునకే శూద్రుఁడవు. నీత... యగుటచే నీవు శూద్రుఁడుగ నెన్నఁబడుదువు. కాని

పిత్ర్యము ననుభవింపఁగలవు. రాజకులమందు నీవు శ్రేష్ఠుఁడవుగను, మహాత్ముఁడవుగను నెన్నఁబడఁగలవు. అందఱు నిన్ను దేవతగ భావింపఁగలరు. నీ వెక్కడకూడ నీ నీతి ధర్మ స్వభావమును విడవవు. నీవు సర్వశ్రేష్ఠుఁడవగు నీతిజ్ఞుఁడవుగ నెన్నఁబడెదవు. నీ కీర్తి విద్వాంసులలో గొప్ప యాదరమును బొందఁ గలదు. ఇంకొక గొప్ప విశేషమేమన నీవు నందనందన గోపాలకృష్ణునకు మిక్కిలి ప్రియుఁడ వయ్యెదవు. మనుష్య మానమున నూఱు సంవత్సరములకు పైగా, అనఁగా దేవతామానమున నాలుగైదు నెలలు మాత్రమే శూద్రుఁడవై యుండి పిదప నీ స్వస్థానమునకు రాఁగలవు" అని పలికి ముని యిచ్ఛానుసారముగ లోకములకుఁ బోయెను.

శౌనకుఁ డిట్లడిగెను:_ "సూతా! న్యాయ మొనర్చు యమధర్మరాజు లేకపోయిన పాపులకుఁ బాపఫలమును, పుణ్యులకుఁ బుణ్యఫలము నొసంగు వాఁడెవఁడు? అప్పుడు (దేవతా మానమున నాలుగైదు నెలలు) యమధర్మరాజు పని ఆగి పోయినదా?"

సూతుఁ డిట్లనెను:_ "మహర్షీ! ఎప్పుడైన లోకవ్యవహార మాగిపోవునా? వందలకొలఁది యములు, ఇంద్రులు, కుబేరులు, వరుణులు మారిపోయిరి. వందలసార్లు సృష్టి ప్రలయములు జరిగినవి. యముఁడు శూద్రుఁడుగా, విదురరూపమున నున్నంతవఱకు, నిత్యపితరులలో నర్యముఁడనువాఁడు యముని స్థానము నాక్రమించి న్యాయమును జరుపుచుండెను. విదుర శరీరమును వదలి మరల తాను యముఁడు కాఁగానే తనకార్యమును యథారీతిగ మరలఁ జేయసాగెను."

శౌనకుఁ డిట్లు ప్రశ్నించెను:— "సూతా! నీవు చాల యద్భుత కథను జెప్పితివి. విదురుఁడు తన పాంచభౌతిక శరీరము నెట్లు విడిచినాఁడో ఆకథయంతయు దయచేసి విపులముగఁ జెప్ప వలయునని కోరుచున్నాను."

సూతుఁ డిట్లనెను:— "శౌనకా! మొట్టమొదట నేను మీకు ధృతరాష్ట్రుని సద్గతి కథను వినిపించెదను ఆ నిమిత్తమునసే విదురుఁడు హస్తినాపురమునకు వచ్చెను. అంధుఁడగు దన యన్న ధృతరాష్ట్రుని విదురుఁ డెట్లు ఇంటినుండి వెడలించి తీసికొనివచ్చెనో మునుముందుగా నావృత్తాంతమును జెప్పెదను, వినుఁడు."

శౌనకుఁ డిట్లనియె:— "సూతా! నీకెట్లు రుచించిన నట్లు నీకు ఉచితమగు రీతిని జెప్పుము."

ఛప్పయ

బాఁధే చోరని సహిత నికట నరపతి కే లాయే।
బిను విచార ముని సహిత చోర శూలీ లటకాయే॥
తపతేఁ ముని సహిఁ మరే మర్మభూపతి జబ జాన్యోఁ
క్షమా యాచనా కరీ, దోషముని ఆపన మాన్యోఁ॥
క్రోధిత లఖి యమనే కహీ, చేదే కృమి ఛోడే అవశ।
శాపదయో "యమశూద్రహో" భయే విదుర మునికోపవశ॥

అర్థము

బాధించుచు మాండవ్యుని గూడ చోరులతో రాజు దగ్గఱకుఁ గొనివచ్చిరి. రాజు విచారింపకయే చోరులతోఁగూడ నీతనిని గూడ శూలమున కెక్కించెను. తపోశక్తిచే ముని చావ

లేదను సంగతిని రాజు తెలిసికొని, ఆతనిని విడిపించి క్షమింప వేడుకొనెను. అంత ముని, దోషము తనదేనని క్రోధమున యముని దగ్గఱకుఁబోయి. అడుగఁగా నాతఁడు 'నీవు తూనీఁగకు ముల్లుగ్రుచ్చి వదలితి' వనెను. దానికి మాండవ్యుఁడు మండిపడి 'తెలియనప్పుడు చేసినదానికి శిక్షించెదవా?' యని 'నీవు శూద్రుఁడవగు' మని శపించెను. ఆ యముఁడే విదురుఁడయ్యెను.

హస్తినాపురమునకు విదురాగమనము

౪౪

శ్లో॥ విదుర స్తీర్థ యాత్రాయాం మైత్రేయాదాత్మనో గతిమ్,
జ్ఞాత్వాగాత్ హస్తినపురం తథావాప్త వివిత్సితః॥

—శ్రీ భాగ. ౧ స్కం. ౧౩ అ. ౧ శ్లో.

"విదురుండు తీర్థయాత్రసని మైత్రేయు ముందటఁ గర్మయోగ జ్ఞానాది విషయంబులయిన ప్రశ్నంబులం గొన్నిటిం జేసి యతని వలన నాత్మగతిం దెలిసి కృతార్థుండై హస్తినాపురంబునకు వచ్చిన"

— శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము

ఛప్పయ

ఆయే చాచా విదుర, యుధిష్ఠిర ముని హర్షాయే,
కరి స్వాగత సత్కార, ప్రేమ తే పుర మేం లాయే॥
పుని పూఛీ కుశలాత, కృష్ణ కీ కహీ కహానీ,
తిరో భావ కూఁ త్యాగి, విదుర నే సభీ బఖానీ॥
స్వయం ధర్మ శత బరస తక్, శూద్ర భయే మునిశాపసుసే,
సూలీ కే కారణ కుపిత, శాప దయా మాండవ్య ముని॥

అర్థము

విదురుఁడు వచ్చిన సంగతి విని యుధిష్ఠిరుఁడు సంతోసించి స్వాగత సత్కారములు కావించి భక్తియుక్తముగఁ బురము లోనికిఁ గొనివచ్చి, కుశలప్రశ్న లడిగి కృష్ణవృత్తాంతమును జెప్పుమనెను. విదురుఁడు శ్రీకృష్ణ నిర్యాణవృత్తాంతము వదలి సర్వవృత్తాంతమును జెప్పెను.

శూలమున గ్రుచ్చఁబడిన మాండవ్య మహాముని కోపించి శపింపఁగా యమధర్మరాజు శూద్రుఁడై పుట్టి స్వయముగ ధర్మముగ నడచుచు నూఱు సంవత్సరములు జీవించెను.

దుఃఖములలో మన దగ్గఱ నున్నవారును, విపత్కాలమున మనలను రక్షించినవారు నగు బంధువులు సుఖసమయమున మన దగ్గఱ నున్నప్పటికిని వారిని మనము ప్రాణములకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమించుచుందుము. దుఃఖము స్నేహమును ఉజ్జ్వలముగను, దీక్ష్ణముగను ప్రకాశింపఁ జేయును. బాల్యమునఁ గౌరవులు పాండవుల ననేక విధముల బాధించిరి. వాటినుండి పాండవులను విదురుఁడు రక్షించుచు నప్పుడప్పుడు సమయోచిత సలహా నొసంగి తగిన సహాయము చేయుచుండెడువాఁడు. ఇప్పుడు ధర్మరాజు రాజయ్యెను. ఇప్పుడు విదురున కేమి సహాయము లభించెనో తెలిసికొనవలయునని శౌనకుఁ డిట్లనెను:—
"సూతా! నీవతి సంక్షేపముగ మహాభారత కథను జెప్పితివి. అశ్వత్థామవలన విడువఁబడిన బ్రహ్మాస్త్రముచేఁ జావకుండఁ బరీక్షిత్తును గాపాడిన సంగతియుఁ జెప్పితివి. పరీక్షిన్మహారాజు

జననము, శ్రీకృష్ణ ద్వారకాగమనము, అశ్వమేధ యజ్ఞముకొఱకు మరల హస్తినాపురమునకు వచ్చుటయు, నశ్వమేధయాగము సాంగోపాంగముగఁ బూర్తియగుటయు మొదలగు విషయము లన్నియు నీవతి సంక్షేపముగ గొప్ప మెలకువతోఁ జెప్పితి. మేమిప్పుడు విదురుని సంగతి యేమైనదో, ధృతరాష్ట్రుఁడు హస్తినాపురమున నెంతవఱకుండెనో, పాండవులు పరీక్షిత్తునకు రాజ్యము నెప్పుడు, ఏల నప్పగించిరో, చివరకు పాండవులు శరీరము నెట్లు వదలిరో, ఈ సంగతులన్నియుఁ జెప్పి, ఆతరువాత పరీక్షిన్మహారాజెట్లు రాజ్యపాలనము కావించెనో, పరోపకార మయమగు శరీరము నాతఁ డెట్లు గంగాతీరమునఁ ద్యాగము కావించెనో చెప్పవలయును."

శౌనకుని ప్రశ్నను విని సూతుఁడు మిక్కిలి సంతోష మును జెంది యిట్లనెను:— "మహాభాగా! నీవు గొప్ప పుణ్య మయమగు ప్రశ్న మడిగితివి. నీ ప్రశ్నలకు జవాబొసంగు సంద ర్భమున నాకు పరాత్పరుఁడగు వాసుదేవుని కమనీయ కథలను జెప్పు భాగ్యముకూడ లభించినది. నీ సంప్రశ్నము కారణంబుగ జగన్నాథుని చరిత్రను స్మరించుట సంభవించినది. మంచిది. యిఁక మీరు సంక్షేపముగ విదురవృత్తాంతమును వినుఁడు."

దుష్ట దుర్యోధనుని దుర్వ్యవహారమునకు దుఃఖితుఁడై బుద్ధిమంతుఁడగు విదురుఁడు భారతయుద్ధమునకుఁ బూర్వమే తన ధనస్సును గౌరవసభా ద్వారమున నుంచి యుదాసీనుఁడై తీర్థ యాత్రార్థమై వెళ్ళిపోయెను. ఆతఁడు మహాత్ముఁడగుటచే నాతని కేమియు మోహామాయ లేదు. ఆతఁడు మరల హస్తినాపురము

నకు బాఁదలఁపు లేదు. కాని తనకంటెఁ బెద్దవాఁడును, బుట్టం ధుఁడు నగు ధృతరాష్ట్రుని మేలుకోరి యాతఁడు మరల హస్తినా పురమునకుఁ దిరిగి వచ్చెను. యాత్రాసందర్భమున నాతఁడు వ్రజములో నుద్ధవుని గలిసికొని, ఆతనిద్వారా శ్రీకృష్ణనిర్యాణ వృత్తాంతమును విని, ఆతనివలన మైత్రేయమహాముని సమాచా రమును దెలిసికొని, హరిద్వారమునకుఁబోయి, యచ్చట మైత్రే యుని వలన సమస్త సందేహ నివృత్తి గావించుకొని హస్తినా పురమునకు వచ్చెను."

శౌనకుఁ డిట్లడిగెను:— "సూతా! విదురునకు ఉద్ధవుఁ డెట్లు తటస్థపడెనో, మైత్రేయుని విదురుఁడేమని ప్రశ్నించెనో మాకుఁ జెప్పదగియుండిన విపులముగాఁ జెప్పుఁడు."

సూతుఁ డిట్లు చెప్పెను:— "మునులారా! నే నీ కథ లను ప్రసంగానుసారముగ ముందుముందు స్వయముగఁ జెప్పఁ గలను. మీ రిప్పుడు సంక్షేపముగ విదురచరిత్రమును, మీఁదట నాతఁడు హస్తినాపురమున నుండి యేమి చేసినదియుఁ జెప్పెదను వినుఁడు."

శౌనకుఁడు తొందరతో నిట్లనెను:— "మంచిది. నీ కెట్లు సమంజసమని తోఁచిన నట్లు చెప్పుడు. దీనిలో భగవత్కథా వర్ణనము విస్తారముగ నుండునని యిట్లు ప్రశ్నించితిమి. ఇప్పుడు నీవు విదుర వృత్తాంతమునే చెప్పుము."

శౌనకుని సమ్మతిని సూతుఁ డిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను:— "ఉద్ధవుని ఆదేశానుసారముగ విదురుఁడు హరిద్వారమునకుఁ బోయి, అచ్చట ఏకాంతమున శాంతముగఁ గూర్చుండిన

మైత్రేయ మహామునికిఁ జాల ప్రశ్నలు వేసెను. వేదవేత్తయు విద్వాంసుఁడు నగు మైత్రేయుఁడు కొన్నిటికి సదుత్తరము లొసంగెను. దానికి విదురుఁడు చాల సంతృప్తినిజెంది మిగిలిన ప్రశ్నలడుగఁ దలఁపలేదు. మధ్యలోనే సంతోషమును జెంది మునికి ప్రణమిల్లి హస్తినాపురమునకు వచ్చెను.''

ఆతఁడు నగరసమీపమునకు రాఁగానే యెవరో చూచి యీ శుభవార్తను ధర్మరాజున కెఱిఁగించిరి. ఈ శుభవార్తను వినునప్పటికి ధర్మరాజు సంతోషమునకు మేఱలేకుండెను. ఆతఁడు భక్తిభావ పరవశుఁ డయ్యెను. ఆహా! తన బిడ్డలవలె మమ్ములను రక్షించిన ప్రాణాధికుఁడగు మాపితృవ్యుఁడు నేఁడు వచ్చినాఁడను సంగతి తెలిసికొని హర్షోద్రేకముచే నాతని రోమములు నిక్కబొడిచెను.

ధర్మరా జిట్లాజ్ఞాపించెను:— శీఘ్రముగ సమస్త వాహనములు సిద్ధము కావింపుఁడు. పెద్దలు, చిన్నలు, నగరవాసులందఱు మాపినతండ్రికి స్వాగతమీయ నేగవలయును. ఆతఁడు మాకు దైవసమానుఁడు. ఆతని కందఱును హార్దిక స్వాగత మీయవలయును.

ధర్మరాజు ఆజ్ఞ కాఁగానే నగరమంతటను ఆనందకోలాహల ప్రవాహ ముప్పొంగెను. నగరమంతట స్త్రీ పురుషులందఱు స్వాగతమున కేర్పాట్లు చేయమొదలిడిరి. సేవకులు శీఘ్రముగఁ బఱువిడి వీధులందును, గృహద్వారములందును, ముఖ్యాముఖ్య ద్వారములందును, చౌకులందును పతాకాదులచేతను, తోరణములచేతను అలంకరించిరి. పెద్దలు, చిన్నలు, బాలురు,వృద్ధులు,

స్త్రీలు వారివారి రథవాహనములపై నెక్కి నగరము వెలుపలకు విదురునకు స్వాగతమీయ వెడలిరి. చాలమంది కాలినడకనే పరువిడుచుండిరి. దూరమునుండి తపస్వివలె జడలుధరించి, వల్కల వస్త్రమును గట్టుకొని కాలినడకతో విదురుఁడువచ్చుట నందఱును గాంచిరి. అందఱును దమతమ వాహనములు డిగ్గి మిక్కిలి వేగమునఁ బరువిడి యాతని గౌఁగిలించుకొని విలపింప మొదలిడిరి. ఆ సమయమునఁ ధృతరాష్ట్రుఁడు కూడ తన తమ్మునకు స్వాగత మిచ్చుటకు రథము డిగ్గి వచ్చుచుండెను. యుయుత్సుఁడు, సంజయుఁడు, కృపాచార్యుఁడు, ఇతర పాండవులు, బంధువులు చుట్టుకొని నిలుచుండిరి. విదురుఁడు మరల తిరిగివచ్చునను నాశ యెవ్వరికిని లేదు; కాని హఠాత్తుగా నాతఁడువచ్చుట చూడఁగానే అందఱకును విపరీతముగు నానందము కలిగెను. అందఱకుఁబోఁగొట్టు కొనిన విలువగల వస్తువు దొరికిన నెట్లుండునో అట్టి యానందము కలిగెను. ఎన్నటికిని నయము కాదనుకొనిన మొండిరోగము దాని కదియే నయమైన నెట్లుండునో అట్లుండెను. గ్రుడ్డివానికి దృష్టి వచ్చినట్లును, చచ్చిన వానికి మరల ప్రాణము వచ్చినట్లుండెను. అందఱును లజ్జా, ప్రేమ, నమ్రతలతో విదురు నాలింగనాదులు చేసికొనిరి. అందఱును ప్రేమాశ్రువులను గార్చిరి. అందఱు తదేక దృష్టితోఁ దపస్సుచేఁ గృశించిన విదురుని జూడ మొదలిడిరి. విదురుఁ డందఱకు యథోచిత సత్కారము గావించి, పరస్పర కుశలప్రశ్నానంతరము రాజభవనమునకుఁ బోయిరి.

రాజభవనమునకుఁ జేరఁగానే ధర్మరాజాతనిని ఉత్తమాస నమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి యథోచిత పూజలు కావించెను. పాండవ కులములోఁగల చిన్న పెద్ద స్త్రీలందఱు అనఁగాఁ గుంతి,

గాంధారి, ద్రౌపది, సుభద్ర, ఉత్తర, కృపి, పాండవ కౌరవుల కులములోని యితర కోడండ్రు వచ్చి తపస్వియగు విదురుని దర్శించిరి. విదురుఁడు సందర్భానుసారముగ నెవరి నెట్లు కుశల ప్రశ్న చేయవలయునో అట్లు కుశలప్రశ్న కావించిరి. కుంతి ఎండి వాడిన విదురుని శరీరమునఁ జేత నిమురుచు విలపించెను. ఆమె యిట్లనెను:— "ఏమి! విదురా! నీవు మమ్ములను మఱచియే పోయితివా? దుఃఖములో మమ్ములను గనిపెట్టుకొని యుంటివి. సుఖము రాఁగానే మమ్ములను జూడకపోవుటచే వెనుకటికంటె మిక్కిలి దుఃఖములో నుంటిమి. నీవు బొత్తిగా మారిపోయితివి. గుర్తింప వీలులేకున్నది. శరీరమంతయు నెండిపోయినది."

విదురుఁడు తన కన్నీటిని తుడుచుకొనుచు నిట్లనెను:— "వదినా! ఎవరి ననఁగలము? అంతయు వారివారి యదృష్టమును బట్టి యుండును. మానవుఁడు ప్రారబ్ధసూత్రమున బంధింపఁ బడినాఁడు. ప్రారబ్ధ మెచ్చటకు లాగుకొనిపోయిన నచ్చటకు తన కిష్టములేకున్నను జీవి వెళ్లి తీరవలసినదే."

విదురుని వాక్యములను విని ప్రేమాశ్రువులను రాల్చుచు ధర్మరాజిట్లనెను:— "బాబాయీ! మీకు మే మెప్పుడైన జ్ఞాపకము నకు వత్తుమా? నిజము పలుకుఁడు. పక్షి తన గ్రుడ్లను దన ఱెక్కలక్రిందఁ బెట్టుకొని పొదిగి కాపాడినట్లు మీరును మమ్ములను రక్షించుచుంటిరి. తోటమాలి తనమొక్కల క్షేమమునే సదా చింతించునట్లును, రైతు క్షేత్రములోని యంకురములనుగూర్చియే చింతించునట్లును, లేకలేక కనిన తల్లి తన ఏకైకపుత్రుని యెడల కన్నులు పెట్టుకొని చూచునట్లును, మమ్ములను మీరు సర్వదా రక్షించుటలో సావధానులరై యుంటిరి. మీ కృపవలననే

మేమింత పెరిగి పెద్దవారమైతిమి. మీ కృపవలననే శత్రుక్షయము కావించి చతుస్సముద్ర వలయిత సమస్త భూమండలమునకుఁ జక్రవర్తినైతిని. దుర్యోధనుఁడు భీమునకు విషమిాయనున్నాఁడని చెప్పినది మీరే. కౌరవులు వారణావతములోఁ దల్లిత్రోఁగూడ కాల్చి చంపఁ బ్రయత్నించి మాకొఱకై లక్కయిల్లు కట్టింపఁగా నీవు దానిగుండా సొరంగమును త్రవ్వించి, పడవవానిని, పడవను సిద్ధముగఁ బంపి మమ్ములను రక్షించితిరి. మీరు మాయెడల దయతలఁపకుండిన మేమచ్చట మసియయ్యెడువారమే. ఇట్టి మీరు మమ్ములను వదలి వెళ్లిపోయితిరి."

విదురుఁడిట్లనెను:— "ధర్మరాజా! ఎవరు ఎవరిని రక్షింపఁ గలుగుదురు? దేవ పుత్రులగు మిమ్ములను రక్షించుశక్తి నాకెక్కడిది? మిమ్ములను మీధర్మము, మీసత్యము, మీసదాచారమే రక్షించినది. ధర్మము నెవరు రక్షింతురో వారిని వారి ధర్మమే రక్షించును. భగవంతుని దగ్గఱ ఆలస్యమైనప్పటికి అంధకార ముండఁజాలదు. దుర్యోధనుఁడు నన్ను నేక కువాక్యములు పలికినాఁడు. వాటిని వినినవాఁడు మరల నాతని రాజ్యమున నుండఁజాలఁడు. నేను మీ పక్షము నుండనికారణము — లోకనిందకు భయపడియే. అదియునుగాక నే నీ యుసహ్య బంధు వధను జూడఁజాలకయే పుణ్యతీర్థ యాత్రకు వెడలితిని. ఈ మూలమున నాకు పుణ్యము లభించినది. యుద్ధము చూడ నవసరము లేకుండ, విననవసరము లేకుండఁ బోయినది."

ధర్మరాజిట్లనెను:— "మీ యాత్రలో నెట్లు గడపితిరి? మీ కెట్లు గడచినది? మీ రేదైన వాహనము మీఁద వెళ్లితిరా లేక కాలినడకనా? ఒక్కరే ఉంటిరా లేక యాత్రికులతోఁ గలిసి

యుంటిరా ? మాకీ విషయము లన్నియు వివరముగఁ జెప్పవల యును. మీ యీ విచిత్ర వేషమును జూచిన నాకు మిక్కిలి కుతూహలముగ నున్నది.''

విదురుఁ డిట్లనెను :– "రాజా ! నేనిక్కడనుండి బయలు దేరినప్పుడు నే నవధూత వేషమును వేసికొంటిని. వస్త్రముల నన్నిటిని తీసి పాఱవేసితిని. కౌపీనమును ధరించితిని. ఒక బొంతను ధరించితిని. నన్నెవరును గుర్తింపకుండుటకై యొడలు నిండ బూడిద పూసికొంటిని. నే నొంటరిగాఁ దిరుగాడుచుంటిని. యాదృచ్ఛికముగ నేది లభించిన దానిని దిని సంతుష్టుని జెందెడు వాఁడను. భూమిమీఁదఁ బరుంటిని. కాలినడకను బుణ్యతీర్థము లను, బర్వతములను, నదీనదములను, దేవతాయతనములను, మందిరములను జూచుటకుఁ బర్యటించితిని. ఈవిధముగ నేను భారతవర్షములోని సమస్త ప్రసిద్ధములగు తీర్థయాత్రలను జేసితిని.''

ధర్మరాజిట్లడిగెను:– "బాబాయి! మీ రేయేతీర్థములకు వెళ్లితిరి?''

విదురుఁడిట్లనెను:– "నేను కురుక్షేత్రము, ఇంద్రప్రస్థము, మథురాపురి, బృందావనము, శూకరక్షేత్రము, వటేశ్వరము, నైమిశారణ్యము, ప్రయాగ, అయోధ్య, చిత్రకూటము, కాశి, గయ, జగన్నాథపురి, వేంకటాచలము, కాంచీ, శ్రీరంగము, చిదంబరము, కుంభకోణము, శ్రీరామేశ్వరము, పండరపురము, ద్వారకా, ప్రభాసక్షేత్రము ....''

మధ్యలోనే ధర్మరాజిట్లడిగెను:– "మీరు ద్వారకాపురి, ప్రభాసక్షేత్రమునకుఁగూడ వెళ్లియుంటిరా? అక్కడ మీరు

యాదవుల నందఱను గలిసికొనియుండవచ్చును. భగవానుని దర్శనముకూడ అయియుండవచ్చును. అర్జునుఁ డక్కడేఉన్నాడు. ఆతనిని గూడ కలిసికొని యుండవచ్చును. మీరు నాకు శ్రీకృష్ణుని వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పవలయును."

విదురుఁడు ప్రభాసక్షేత్రము నుండియే అత్యంత శీఘ్రముగ యోగమార్గమున మధురాపురి, హరిద్వారము మీఁదుగా నిచ్చటికి వచ్చియుండెను. యదువంశ క్షయమైన వృత్తాంతము నాతఁడు ఉద్ధవుని వలన వ్రజములో వినియుండెను. వాసుదేవుఁడు దేవతా ప్రార్థనచే స్వధామమునకుఁ జేరెను. కాని విదురుఁడు ఈ దుఃఖసమాచారమును దాను స్వయముగఁ జెప్పఁదలఁప లేదు. కారణ మాతఁడు స్వాభావికముగ దయాళువు. ఆతఁ డెల్లప్పుడును బాండవులను సంతోషపెట్టు కార్యములనే చేయు చుండును. దీనికొఱకే ఆతఁ డెల్లప్పుడును బ్రయత్నించు చుండును. అట్టియెడ నిప్పుడాతఁ డీదుఃఖ వృత్తాంతమును జెప్పి వారికి బాధ యేల కలిగించును? ఆతఁ డిట్లనుకొనెను:— "ఎప్పుడో ఒకప్పు డీసమాచారమును ధర్మరాజు వినఁగలఁడు. అర్జునుఁడు స్వయముగ వచ్చి చెప్పఁగలఁడు. అట్టియెడ నేను సంతసమును జింతగ నేల మార్చవలయును?" అని తలఁచి యాతఁడు యాత్రా వృత్తాంతము నంతను జెప్పెనుగాని యదుకులక్షయ వృత్తాంతమును మాత్రము చెప్పలేదు. ఆతఁ డిట్లనెను:— నాయనా! నేను బంధువులకడ కెక్కడికిని వెళ్లలేదు. నా ప్రయోజనము తీర్థయాత్ర చేయుటయే."

ధర్మరా జిట్లనెను:— "మీకు తీర్థయా... పుణ్యము కలుగును? మీరు స్వయముగఁ

నిజమే, తీర్థముల వలన మీకు లాభము కలుగఁ గలదు. తీర్థములలోఁ బాపులు స్నానముచేసి వాటినిఁ గల్మషముకావింతురు. సదా శ్రీహరి నివసించు హృదయముగల మీబోటి పరమ భాగవతోత్తములు వానిలో స్నానము కావించి యాతీర్థముల పాపములను బోఁగొట్టుచుందురు. మీరు స్వయముగఁ దీర్థయాత్రలు చేయబోలేదు; కాని తీర్థములను యథార్థ తీర్థములుగఁజేయుటకు భూమిమీఁదఁ జరించుచుందురు. మీవంటి పరోపకారులగు భగవద్భక్తుల స్వభావ మిట్లేయుండును.

ఈవిధముగఁ బరస్పర కుశలప్రశ్నలు శిష్టాచార విషయ ప్రసంగము జరిగిన తర్వాత యుధిష్ఠిరుఁడు విదురుఁడుండుటకు మణిమయ భవనము నిచ్చెను. ఆతని యుపయోగముకొఱకు సమస్త దివ్య వస్తువుల నొసంగెను. స్వర్గములో దేవతలు సుఖముగనున్నట్లు విదురుఁడుండెను. ఆతనికి సాంసారిక సుఖస్పృహ లేదు. భోగవాంఛలేదు. కాని యాతఁడు పాండవుల సంతోషము కొఱకును, తన యన్నయగు ధృతరాష్ట్రునకు మేలుచేయఁ గోరికతోడను గొంతకాలము ధర్మరాజుదగ్గఱ దివ్య రాజభోగములనుభవించుచు నుండెను. సాక్షాత్తుగఁ బ్రాణులను దండించు యమధర్మరాజే ముని శాపవశమున విదురుఁడయ్యెను. ఇట్టి బుద్ధిమంతుఁడగు విదురుఁడు లభింప ధర్మరాజు ఆనందమునకు మేఱ లేకుండెను. ఆతఁడు తన సమస్త రాజకార్యములందును విదురుని సలహాను గొనుచుండెను. ఆయన నడిగియే సమస్త కార్యములు చేయుచుండెను.

ఛప్పయ

విదుర దేవవత లఖే అంగ పాండవ న సమాయే।
మానోఁ మృతక శరీర ప్రాణ ఫిరతేఁ ఫిరి ఆయే॥
పూఛేఁ పాండవ చచా! హమేఁ చ్యోఁ అస బిసరాయే।
కుంతీ బోలీఁ, లలా! భూలి తుమ ఇత కిత ఆయే?
ప్రణయ కోపయుత మధుర అతి, సునత విదుర బోలే బచన।
భాభీ! భాగ్య అధీన హైఁ, సుఖదుఃఖ అరు బిఛురన మిలన॥

అర్థము

దైవసమానుఁడగు విదురుని గాంచి పాండవులు ఆనందమును బట్టలేకపోయిరి. వారికి చచ్చినవానికి ప్రాణము వచ్చిన నెట్లుండునో అట్లుండెను. అప్పుడు పాండవు లిట్లనిరి:— "బాబాయీ! మీరు మమ్ములను వదలి పోయితిరా?" "మఱఁదీ! దారితప్పి నీవీవైపునకు వచ్చినట్లున్నా" వని ప్రణయ కోపమున నతి మధురముగఁ బలుకు కుంతీదేవి వాక్యములను విని విదురుఁడు "వదినగారూ! సుఖదుఃఖములు కానిండు, సంయోగ వియోగములు కానిండు ఇవన్నియు దైవాధీనములు."

ధృతరాష్ట్రునకు విదురుని వైరాగ్యోపదేశము

౮౫

శ్లో॥ రాజన్ నిర్గమ్యతాం శీఘ్రం పశ్యేదం భయమాగతమ్।
ప్రతిక్రియా న యస్యేహ కుతశ్చిత్ కర్హిచిత్ప్రభో।
స ఏష భగవాన్ కాలః సర్వేషాం నః సమాగతః॥

— శ్రీ భాగ. ౧ స్కం. ౧౩ అ. ౧౯, ౨౦ శ్లో॥

"మ॥ కనకాగార కళత్రమిత్రసుత సంఘాతంబులన్ ముందటం
గని ప్రాణేచ్ఛల నుండు జంతువుల నేకాలంబు దుర్లంఘ్యమై
యనివార్యస్థితిఁ జంపునట్టి నిరుపాయంబైన కాలంబు వ
చ్చె నుపాంతంబున మాఱు దీనికి మదిం జింతింపు ధాత్రీశ్వరా॥"

— శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము.

ఛప్పయ

ధర్మరూప వే విదుర బంధు తేఁ బోలే బానీ।
రాజన్ ! కుటిల కరాల కాల కీ కఛుగతి జానీ?
దేఖో, దారో్కి కాల సబని కే సమ్ముఖ ఆయో।
చలో, త్యాగి తత్కాల విలమ కస యహాఁ లగాయో॥
సగే సబహి సురపుర గయే, దేహా జర్జరిత హ్వై గఈ।
జీవన ఆశా నా గఈ, అంత సమయ దుర్గతి భఈ॥

అర్థము

ధర్మస్వరూపుఁడగు విదురుఁడు సోదరుఁడగు ధృతరాష్ట్రునితో నిట్లనెను:— "రాజా! కుటిల కరాళమగు కాలగతిని గొంచెముగఁ దెలిసికొంటివా? చూడుము, కాలగతి అందఱకు తప్పదు. ఇఁక నాలస్యము చేయక యిది యంతయు వదలి బయలుదేరుము. నీవారందఱును జచ్చిరి. దేహము జర్జరితమైనది. ఇంక నీకు జీవితాశ పోలేదు. ఇట్లున్న నంత్యకాలమున దుర్గతి తప్పదు.

దుఃఖదినములు గడచుట చాలదుర్లభముగ నుండును. సుఖ దినములు గడిచినట్లే తెలియదు. మన మనేక కార్యములచే

వ్యగ్రులమై యుందుము, కాని కాలము సదా అవ్యగ్రభావముచేఁ బ్రతీక్షించుచుండవలెను. మనము దారాపుత్ర గృహకుటుంబాది చింతలో మునిఁగి యుండుటచే ననావధానుల మగుచుందుము. కాని కాలము సదా సావధానముగనుండి యంత్యకాలమును గనిపెట్టుకొని యుండును. తామరమీఁద గోఁకుకొనిన సుఖము లభించినట్లు విషయసుఖములలో మనము ప్రవృత్తులమై యుందుము, కాని కాల మప్రమత్తతతో మనల వెంబడించుచుండును. మన మాకాశమునఁ, బాతాళమున, భూమియందు, గృహావనాదులందు, శయ్యాసన వాహనములందు వీనిలో నెక్కడ నున్నను, కాలము మనలను వదలదు. అది దాని లెక్కను మఱవదు. దాని కెవరిమీఁద నభిమానము లేదు. నీవు నీయుద్దేశ్యమును మఱచినను అది తన పనిని మానదు.

బహుకాలమునకు పాపము పాండవులకైశ్వర్యము ప్రాప్తించినది. ధర్మరాజు చతుస్సాగర వలయిత వసుంధరకు ఏకచ్ఛత్రాధిపతి యయ్యెను. సోదరులు, సేవకులు, మంత్రులు, అమాత్యులు ఆతనికి వశవర్తులు. చాల జాగ్రత్తగ నాతని యాజ్ఞలన్నియు నవిలంబముగఁ బాలింపఁబడుచున్నవి. అశ్వమేధయజ్ఞకారణమున నాతని యశస్సు భువి మొదలు దివి వఱకు వ్యాపించినది. కులదీపకుఁడును, సర్వలక్షణ సంపన్నుఁడు నగు పౌత్రుఁడు కూడ కలిగినాఁడు. ద్రౌపది తనపతులను బరమాత్మగభావించి, పూజించి, యాదరించుచుండును. భగవదనుగ్రహమున ధన సంపత్తికి లోటులేదు. పాండవులందఱు మఱియు ధర్మరతిని జెంది యుండెను. వారు ధర్మముగ యథేష్టకోరిక లనుభవించుచుండిరి. తమ యాశ్రితుల మనోరథము లన్నిఁటిని వారు సఫలీకృతము

కావించుచుండిరి. ధృతరాష్ట్రుని వారు తండ్రికంటె మిక్కిలిగ నాదరించుచుండిరి. ధర్మరాజు ఉదయముననే తన సోదరులతోఁ గూడ — తన తల్లిదండ్రులతో సమానులగు — గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల భవనమునకుఁ బోయి, యింకను వారు శయ్యపై నుండఁగానే వారికి చరణాభివందనము కావించి, కుశలప్రశ్న కావించి, ఆదర్శ పతివ్రతయగు గాంధారీ చరణ కమలములకు నమస్కరింతురు. వారామెను కుంతీదేవికంటె మిక్కిలి ఆదరముతోఁ జూతురు. ధర్మరాజుయొక్క యిట్టి ప్రేమపూర్వక వ్యవహారమును గాంచి ఆదంపతు లత్యంత సంతుష్టులై ప్రతి దినము వారికి వివిధములగు నాశీర్వాదముల నొసంగుచుండెదరు.

ధర్మరాజు చేతులు జోడించుకొని వారిసన్నిధిని నిలువఁబడి ప్రతికార్యమునకు వారి యాజ్ఞను బ్రతీక్షించును. వారి సౌఖ్యమును గూర్చి యోచించును. కుంతీదేవి తన భవనమును వదలిపెట్టి గాంధారీభవనమునకు బోయెను. ఆమె గాంధారికి త్రోడికోడలై నను ఆమెను స్వంతఅత్తవలె నాదరించుచుండును. దాసదాసీజనము లెందఱో ఉన్నప్పటికిని ఆమె గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల పనులనన్నిటిని తనచేతులతో జేయుచుండును. గాంధారి వలదనినఁ గుంతి కన్నుల నీరుపెట్టుకొని యిట్లనును:— "అక్కయ్యా! ఈసేవ నాకు చాల కష్టమున దొరికినది. నాకిట్టి సౌభాగ్య మెట్లు లభింపఁగలదు?" కుంతీదేవిపలుకు ఇట్టి వాక్యములను విని ఆ వృద్ధ దంపతులు లోలోన మిక్కిలి సంతసించుచుందురు.

భీమసేనునిది కొంచెము క్రోధ స్వభావము. అతఁడు ధృతరాష్ట్రుని పూర్వ విషయములను జ్ఞాపకము చేసిన ధర్మరాజు

వానినదలించి తనమీఁద నొట్టుపెట్టుకొని యిట్లనును:- "భీమా! నా తల్లిదండ్రులకంటెను బూజనీయులును, మాననీయులునగు గాంధారీధృతరాష్ట్రుల సమ్ముఖమున నిట్టి కపటవచనములు పలుకునెడల నిశ్చయముగ నేను రాజ్యమును వదలి యగ్ని ప్రవేశము కావించెదను." ఈ భయమున భీమసేనుఁ డేమియు ననెడు వాఁడు కాఁడు. ఈ విధముగఁ బాండవుల కాలము మిక్కిలి యానందముగ గడచిపోవు చుండెను. వారు తమ యతులైశ్వర్యముచే దేవదుర్లభమగు భోగములను భోగించుచు రాఁబోవు కాలమును మఱచిరి. కాని కాల మూరుకొనునా? అది పాండవుల సమీపమునకు వచ్చెను.

పాండవుల కాలము పూర్తికాఁబోవుచున్నదను సంగతి తన దివ్యదృష్టిచే ధర్మావతారుఁడగు విదురుఁడు కనుఁగొనెను. కాలస్వరూపుఁడగు భగవానుఁ డాతని గొనిపోవుటకు వచ్చి, కొనిపోవుటకు గొప్ప వ్యాకులముతో సిద్ధమొనర్చుచుండెను. ఆతనికి పాండవుల చింత లేదు. కారణము వారికి శ్రీకృష్ణకృప కలదు. ఆతని చింత అంతయుఁ దన యన్నయగు గ్రుడ్డి ధృతరాష్ట్రుని గూర్చియే. ఆతని నింటిలోఁ జావనిచ్చుట ఆతని కిష్టము లేదు. కాని ధృతరాష్ట్రుఁడు ధర్మరాజు కోరికకు వ్యతిరేకముగఁ బోవఁజాలనంతగ ధర్మరాజు సేవకు ఆతఁడు వశీభూతుఁడై యుండెను. నిజమగు శుభచింతకులకు అదలించి, బెదరించి, కఠోరవాక్యములు పలికి, ఏదోవిధమునఁ దనవారికి హితమొనర్చుటయే పని. వారసంతుష్టులగుదురను భయముచేఁ దమ బాంధవులకును, మిత్రులకును హితమును జెప్పక, ముఖస్తుతి చేయువారు సుహృదులు కాక శత్రువులే యగుదురు. సుహృదుల

లక్షణము ఏదోవిధమునఁ దన బంధువులకు మేలుచేయుటయే. విదురుఁడట్టి బంధువే. తన యన్న శీలసంకోచముచే భోగవాం లందును, సంబంధులయందును అధికాసక్తిని జెందియున్నాఁడను సంగతి తెలిసికొని, అతఁడు మధురవాక్కులతో వినఁడని గ్రహించి, కఠోర వాక్కులతోఁ జెప్పఁదలఁచెను.

విదురుఁడిట్లనెను:— "ప్రభూ! నీవిప్పు డిక్కడేల యిరుకకు కొంటివి? నీకు బాహ్యనేత్రములు లేకున్నప్పటికి ప్రజ్ఞానేత్రములు కలవు. నీవు నీయెదుటనున్న కాలస్వరూపుఁడగు భగవానుని యెఱుఁగవు? అది యిప్పుడు నడుమునుబిగించి మనలను భక్షించుటకు సిద్ధముగ నున్నది."

ధృతరాష్ట్రుఁడు దుఃఖితుఁడై యిట్లనెను:— "సోదరా! విదురా! నీవు బుద్ధిమంతుఁడవు. సమస్త విషయములఁ బండితుఁడవు. ఈకాలమును గడుచుట కేదైన నుపాయమును జూడుము. జప, తప, మంత్ర, యంత్ర, పారాయణాదులతో నేదైనఁ బ్రతిక్రియఁ గావించి దీనినిఁ దాటఁ దలఁచిన ధర్మరాజునకుఁ జెప్పి చేయించుము."

విదురుఁడు తన మాటమీఁద నిలువఁబడి యిట్లనెను:— "రాజా! ఈకాలము దుర్నివారమైనది. దీనిఁ దొలఁగించుటకుపాయమేమియు లేదు. ఇది స్థిరమైనది. నశించనిది. నీవు నీ మేలు కోరినట్లైన నీ బంధనరూపమగు గృహమును శీఘ్రముగ వీడి తపోవనమునకుఁ బొమ్ము. అట్లు నీవు వెళ్లక, యిచ్చటనే అంటిపెట్టుకొని కూర్చుంటివా, యీదుష్టకాలము నీశరీరమును దినివేయఁగలదు. ఈ సామగ్రులన్నియు నిచ్చటనే యిట్లే

పడియుండఁగలవు. అంత్యకాలమునఁ గుటుంబ పరివార చింత పెట్టుకొని చచ్చిన మరల వీరికి పుత్రులమై పుట్టవలసినదే. 'అంతే యామతిః సాగతిః' యను న్యాయమును వినవా?"

ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనెను:— "విదురా! ఇంకను జావవలెనను కోరిక పుట్టలేదు. ధర్మరాజు నన్నుఁ దన ప్రేమపాశమున గట్టిగ బంధించినాఁడు."

విదురుఁ డిట్లనెను:— "ఛీ! ఛీ! ఇంకను నీకు బ్రదుకు నాశయే కలదు. నీ తండ్రులు, సోదరులు, మిత్రులు, పుత్రులు వేయేల నందఱును జచ్చిరి. నీయింద్రియము లన్నియు శిథిలములై నవి. దేహము జర్జరితమై పోయినది. ఇట్లున్నను ఇంకను జీవితాశకలదు. పోనిండు, సొంత యిల్లందమా? కాదు. వేఱొకని పంచను పాసినకూడు తిని. రామ! రామ! నీకు ముసలితనములో బుద్ధి యెట్లు బుగ్గియైనది? నీవిట్టివని నేననుకొన లేదు."

ధృతరాష్ట్రుఁడు మిక్కిలి దీనముగ నిట్లనెను:—"సోదరా! విదురా! నేఁడు నన్నిట్లాడరాని మాటల నేల పలికెదవు? తమ్ముఁడా! నేనంధుఁడను. నాపుత్రులు, పౌత్రులు, బాంధవులందఱును జచ్చిరి. ఆ దుష్టులు నన్నెల్లప్పుడు దుఃఖపెట్టుచునే యుండిరి. దుర్యోధనుఁడు నాకెన్నఁడును శ్రద్ధతో సేవచేయలేదు. యథార్థ పుత్రసుఖము నాకు ధర్మరాజు రాజ్యకాలమున లభించినది. నీవిదివఱలోఁ జెప్పనే చెప్పితివి, కులరక్షకొఱకు దుర్యోధనునిఁ బరిత్యజింపుమని; కాని నేను పుత్రస్నేహముచే నట్లు చేయఁజాలక పోయితిని. ఆతఁడు స్వయముగ దానుజేసిన పాపముచే బంధువులతోఁ జచ్చినాఁడు. ఇప్పుడు నీవు ధర్మరాజు

యింటిని పరాయియిల్లని పలికెదవేల ? ఆతఁడు మాతమ్ముఁడగు పాండురాజుకంటె మిక్కిలిసత్కారము చేయుచున్నాఁడు.”

విదురుఁ డత్యంత ప్రేమ రోష స్వరమున గద్దించుచు నిట్లనెను:_ “రాజా! ఈ మాటలు పలుకుటకు నీవు సిగ్గుపడుట లేదా ? ధర్మరాజు చేయునది వాని కనురూపముగనే యున్నది. ఆతఁడిట్లు చేయుటచే నాతనికి శోభ. ఆతఁడు ధర్మమర్మములను బాగుగఁ దెలిసినవాఁడు. నీ సేవచే నాతఁడు తన పరలోక సుఖ ప్రాప్తికి ఉపాయము చూచుకొనుచున్నాఁడు. కాని నీసంగతి నీవాలోచించుకొనవలయునుగదా. నీవాతనితో నిదివఱలో నెట్లు మెలఁగితివి ? వారణావతములోఁ బాండవులను లక్క-యింటిలోఁ దగులఁబెట్టుమని యాజ్ఞాపించిన సంగతి అప్పుడు నీకు తెలియదా? భీమునకు విషము పెట్టి చంపవలెనని దుష్టుఁడగు దుర్యోధనుఁడు దురాలోచనచేసి లడ్డులో విషము పెట్టి భీమునిచేఁ దినిపించినసంగతి నీకు తెలియకుండనే జరిగినదా? నిండుసభలో సాధ్వియగు ద్రౌపదికి వలువలూడ్చి దుష్టులు నగ్నఁగఁ జేయఁదలఁచిననాఁడు నీవు సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండి చెప్పలార్చుచు మాటిమాటికి ‘ఇప్పుడేమి జరిగినది? ఇప్పుడేమి జరిగిన’దని అడుగుచుంటివే ? అప్పుడు పాండవులు నీపుత్రులు కాకపోయిరా ? అప్పుడు ద్రౌపది ఎవఁడో మ్లేచ్ఛుని భార్యయా ? ఇంతయేల ? జూద సభ నీ సమ్మతిమీఁదఁగదా రచింపఁబడినది ? పాండవుల రాజ్య, ధనాదులు శకుని మొదలగు దుష్టచతుష్టయముచే నపహరింపఁబడి, నారచీరలు ధరించి యడవులఁ బట్టినది నీసమ్ముఖముననే కదా ! అప్పుడు పాండవులు నీకొడుకులు కాకపోయిరా ? అప్పుడు

ప్రయత్నము లేకుండఁగనే సర్వము లభించినవి కావున మాటలాడలేను. ఇప్పుడో, అందఱును జచ్చిరి కావునఁ బాండవులు కొడుకులైరి, ద్రౌపది కోడలైనది. బెల్లమనిన మ్రింగుట, చేదనిన నుమియుట. ఛీ! ఛీ! నేఁటికి నీకు పుత్రస్నేహ ముత్పన్నమైనది. భీముని మనస్సులోని సంగతి నీకు తెలియునా? ధర్మజుని ఆజ్ఞచే సంకోచవశమున వాఁకిటఁ బడియున్న కుక్కకు వేసినట్లు సమస్త సామగ్రులను నీకు పడవేయుచున్నాఁడు. నీవు నాకొడుకులు నాకు సేవచేయుచున్నా రనుకొనుచున్నావు రాజా! నీవత్యంత శోచనీయుఁడవు. నీవింతగా శరీరమును బోషించుకొనుచున్నావు. అది యేనాఁడో అకస్మాత్తుగ నిన్ను వదలి వెళ్లిపోఁగలదు. కావున నీమేలుకొఱకై యేదైన చేసికొనుము."

ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనెను:— "సోదరా! విదురా! నీవు యథార్థమునే చెప్పుచున్నావు. పాండవులతో నేను జేసిన వ్యవహారమును దలఁచుకొనిన నాముఖమును వారికి చూపు యోగ్యతకూడ లేదు. నేనిట్లొనర్చినను బాండవులు నన్ను దండ్రి కంటె నెక్కుడుగఁ జూచి సేవించుచున్నారు. అది వారికనురూపముగనే యున్నది. నేనొర్చిన దుష్టత్వము నా దుష్టస్వభావముల కనుకూలముగనే యున్నది. సోదరా! నే నిప్పుడేమి చేయవలయునో నీవేచెప్పుము. ఏపనిచేసిన నాకు మేలుకలుగఁగలదు?"

విదురుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! ఈశరీరము శ్రేష్ఠమైనదని లోకములోఁ జెప్పుచుందురు కాని యిది మలమూత్రపు తిత్తి. రోమరోమములనుండి దీనిలోని మలము సర్వదా బయటకు వచ్చుచుండును. దీనిలో నసంఖ్యాకములగు వ్యాధులు పుట్టలుగ

నున్నవి. ఈ వ్యాధులవలన వివశుఁడై జీవి యధీరుఁడగును. ఈతఁడు విషయాధీనుఁడై శరీరమం దనురక్తి చెందునట్లు గృహమందనురక్తి చెందును. ఈజీవి శరీరమే ఆత్మయనుకొని దానిలో బంధింపఁబడి యుండును. ఇట్లే గృహమందుఁగూడ మమకారము కలిగియుండును. ఇంతగాఁ బెంచి పోషించిన శరీరమును వదలి జీవాత్మ వెళ్ళిపోవువఱకే యీ యిల్లు, వాఁకిలి, కుటుంబ పరివారాదులు. కావున నంత్యకాలము రాకమునుపే బుద్ధిమంతుఁడైనవాఁడు మమతా త్యాగము కావించి తపోవనమునకో, తీర్థస్థానమునకో పోయి ఆత్మచింతనము చేసికొనవలయును. అధీరతను బారఁద్రోలవలయును. ఈ విధముగ నీశరీరమును ప్రయోజనరహితమైనదని తెలిసికొని, మోహబంధమును వీడి, విరక్తిభావముతోఁ గుటుంబములోని వారికి తెలియకుండ నట్లుండి భగవచ్చింతనము చేయుచు నీ శరీరమును వదలినవాఁడు ధీరుఁడని పిలువఁబడును. రాజా! నీవు జ్ఞానివి. ధీరుల మార్గము ననుసరింపుము. ఈ గృహస్థ మోహజాలమును వీడి తపోవనమునకుఁ బొమ్ము."

ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనెను:— "విదురా! అందఱకు నీకు వలె జ్ఞానము రాదు. అందఱును నారంతటవారు గృహమునెట్లు త్యాగము చేయఁగలుగుదురు?"

విదురుఁ డిట్లనెను:— కురుకుల తిలకా! త్యాగము లేక కల్యాణము లేదు. ఆసక్తి బంధనహేతువు. కావునఁ దనకు దానే కాని, పరుల ఉపదేశము వలనఁగాని, యీ బాహ్య విషయముల యెడల విరక్తినిఁజెంది, హృదయమునుండి సమస్త వాసనలను బారఁద్రోలి, అచ్చట వాసుదేవుని నిలిపి, యెవఁడు గృహమును

వదలి వనమునకుఁ బోవుచున్నాఁడో ఆతఁడే మానవులలో శ్రేష్ఠుఁడు. అట్లుకాక చివరవఱకు మోహజాలములోఁబడియుండి, పుత్ర పౌత్ర బంధు మిత్రాదుల ముఖమును జూచుచు, మంచముపైఁబడి యుండి, అచ్చటనే చచ్చిన వానికిని పశుపక్ష్యాదులకును భేదమేమున్నది? కావున రాజా! నీవు నా ప్రార్థనము నంగీకరించి, సమస్తమును వదలి పరమపావనమగు నుత్తరఖండ పుణ్యభూమికి తరలుము."

ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనెను:— "విదురా! ఇంతటి మమతతో నింతటి హితమును జెప్పువారుండుట లోకములోఁజాలదుర్లభము. నీవు నా సోదరుఁడవే కావు, గురుఁడవు, నాకు దేవతవు. అయితే నాయనా! ఈవిషయమును జెప్పుము. ధర్మరాజు నామీఁద సత్యధిక భక్తిశ్రద్ధలు కలవాఁడు. ఆతనితో దీనినిఁ బ్రస్తావించునెడల నాతఁడు నన్నెన్నటికిని బోనీయఁడు. నేను గట్టిగాఁ బట్టుపట్టిన నాతఁడు పసిపిల్లవానివలె నేడ్చుచు, నావెంట రాజ్యాదులను వదలిపెట్టి బయలుదేరును. పాండవులు ముసలివారైనప్పటికిని నాసమ్ముఖమున వారు బాలకులవలెనే వర్తింతురు. నేనేమైనఁ జేయఁగలను గాని ధర్మరాజు దుఃఖించుట చూడఁజాలను. ధర్మరాజు సంతోషపూర్వకముగ నన్నుఁ దపోవనమునకుఁ బంపునట్లుమైన నుపాయమున్న చూడుము."

విదురుఁ డిట్లనెను:— "ప్రభూ! ధర్మరాజెన్నఁడు నీకనుమతి యొసంగఁడు. నీవాతనికి చెప్పకయే తెలియకుండ వెళ్లిపోవలయును."

దుఃఖించుచు ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లనెను:— "విదురా! నన్ను నీవు చూచుట లేదా? ఎంత ముసలివాఁడనైతినో?

జన్మాంధుఁడ నగుటచే నా కు దారికనఁబడదు. పోనిండు, గాంధారి నాకు దారి చూపించుననిన నదియు నామూలమునఁ గన్నులు కలిగియుండియు గ్రుడ్డిదె నది. నాకు తపోవనమార్గమును జూపఁ గలవారెవరు? గ్రుడ్డివాఁడనగు నాకన్నును బట్టుకొనఁ గలవారేరి?"

విదురుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! ఏమి యిట్లు మాటలాడుచున్నావు. నీ కన్నును నేను. సోదరుఁ డగువాఁడు సమస్త కార్యములందును భుజమునకు భుజమొడ్డి సోదరునకు సహాయము కావింపవలయును. నేను నీకు దారిని జెప్పెదను. తపోవనమునకుఁ గొనిపోవుదును."

ధృతరాష్ట్రునకు దుఃఖము పొరలి వచ్చెను. ఆతఁడు చేతితోఁ దడవి తడవి విదురునిఁ గౌఁగిలించుకొనెను. రుద్ధకంఠముతో, గద్గదస్వరముతో నిట్లనెను:— "విదురా! అటునిటు నూగులాడుచు నిలుకడలేని నాజీవన నౌకకు ఏకమాత్ర కర్ణధారుఁడవు నీవే. ఇఁక నిప్పుడు శీఘ్రముగ మనమిచ్చటినుండి వెల్లిపోవలయును."

ఈ విధముగ సోదరు లిద్దరు నిశ్చయము చేసికొనిరి. ఇప్పుడు వా రేదోవిధమున గృహమును వదలి యెవరికినిఁ దెలియకయే వెల్లిపోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండిరి.

భ జ న.

జినకూఁ తుమనే దేవ! దుసహ దుఖ దారుణ దీన్హేఁ।
దారా దూషిత కరి ద్రవ్యహారి భిక్షుక కీన్హేఁ,
శ్వాన సమాన అమాన ఉన్సీఁ కేటుకడే ఖాటే।
రక్త సురంజిత భోగ భోగతే నహీఁ లజాటే॥

చలో ఉత్తరాఖండ్ కూఁ, మోహపాశ ఛేదన కరో।
జన్మ సఫల తప కరి కరో, సబ తజి హరి హియ మేఁధరో॥

అర్థము

ఓధృతరాష్ట్రా! నీవెవరికి దుస్సహ దారుణ దుఃఖములను గలిగించితివో, ఎవరి భార్యను అవమానము చేయించితివో, ఎవరి ద్రవ్యమును హరించి భిక్షుకులను జేసితివో అట్టివారి పంచను బడి కుక్కవలెఁ గూడు తిని పడియున్నావు. రక్తరంజిత మగు భోగము ననుభవించుటకు నీకు సిగ్గగుటలేదా?

మోహపాశమును ఛేదించి ఉత్తరఖండమునకుఁ బోయి జన్మసఫలమగుటకు తపస్సు చేయుము. సమస్తమును త్యాగము కావించి శ్రీహరిని హృదయమున నిలుపుకొనుము.

విదురునితోఁ గూడి ధృతరాష్ట్రుఁడు వెడలుట

౪౬

శ్లో॥ ఏవం రాజా విదురేణానుజేన। ప్రజ్ఞాచక్షుర్బోధితో హ్యాజమీఢః,
ఛిత్త్వా స్వేషు స్నేహపాశాన్ ద్రఢిమ్నా।నిశ్చక్రామ భ్రాతృసదర్శితాధ్వా॥
— శ్రీమద్భాగవతము ౧ స్కం. ౧౩ అ. ౨౭ శ్లో.

"విదురుండు ధృతరాష్ట్రునకు విరక్తిమార్గం బుపదేశించిన నతండు ప్రజ్ఞాచక్షుండై సంసారంబు దిగనాడి మోహపాశంబువలన నూడి విజ్ఞాన మార్గంబునం గూడి దుర్గమంబగు హిమవన్నగంబునకు నిర్గమించెను." — శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము.

ఛప్పయ

సునత విదుర కే వచన బంధువర అతిహర్షాయే,
గద్గద గిరా గంభీర నీర నయనని మేఁ ఛాయే॥
ధన్య ధన్య లఘుభ్రాత హాథ గహి తాత ఉబార్యో,
అంధకూప మేఁ పతిత పతిత కూఁ పకరి నికార్యో॥
సబకూఁ సోవత ఛోడి కేఁ, గాంధారీ కే సాథ్ మేఁ
విదుర బతాయే మార్గ తేఁ, చలే హాథ్ దే హాథ్ మేఁ॥

అర్థము

విదురుని వాక్యములను విని ధృతరాష్ట్రుఁ డత్యంత హర్షమును జెందెను. గద్గదస్వరముతో గంభీరముగ కంటనీరు గార్చుచు నిట్లనెను:— సోదరా! నేను ధన్యుఁడను నా చేతులు పట్టుకొని నన్నుద్ధరింపుము. అంధకార కూపములోఁ బడిన పతితుఁడనగు నన్నుద్ధరింపుము.

అందఱును నిద్రపోవుచుండఁగా నందఱనువదలి గాంధారి తోఁగూడ విదురుఁడు చెప్పిన మార్గమునఁ జేతులు చేతులు పట్టుకొని బయలుదేఱి వెళ్లిరి.

మనలను శ్యామసుందర చరణారవిందముల వైపునకు మరలించినవాఁడే నిజమగు సుహృదుఁడు. మన మనస్సులను సాంసారిక వ్యవహారములనుండి తొలఁగించి హరిభక్తియందు లగ్నము చేయునట్లు చేసినవాఁడు వాస్తవమగు బంధువు. ఆత్మోన్నతికి సహాయము కావించువాఁడే యథార్థమగు సంబంధుఁడు.

వీరు కాక మిగిలిన మిత్రపుత్ర, బంధు బాంధవులు కేవలము బంధన కారణమగుదురు. సంసారములో నధికముగా బంధించు వారు మోహపాశమును బంధించు వేటకాండ్రు. విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునికి నిజమగు హితైషి.

విదురుఁడు తన సోదరునికి అనేకవిధముల నచ్చచెప్పఁగా నంత్యకాలమున నిచ్చట నుండుట యేవిధముగఁజూచినను మేలు కాదని తెలిసికొనెను. అతఁడు తనసోదరుని మాటలను విని గృహత్యాగము కావించుట కుద్యక్తుఁడయ్యెను.

ఒక దినమున రాత్రియందు అందఱు నిద్రపోఁగా ధృత రాష్ట్రుఁడు మెల్లగా లేచి, విదురుని భుజమును బట్టుకొని "వెళ్లు దము పద" అనెను.

గాంధారి సదా భర్తదగ్గఱనే యుండుటచేతను, దన పాతివ్రత్య ప్రభావముచేతను సమస్త విషయములను దన దివ్య దృష్టిచేఁ దెలిసికొని, ఆమెకూడ తన దండమును గైకొని, భర్త చెఱఁగును బట్టుకొని బయలుదేరెను.

నడి పట్టి ధృతరాష్ట్రమహారాజిట్లనెను:— "ఎవరు? రాణీ! నీవెక్కడికి బయలు దేరినావు?"

గాంధారి కొంచెము వ్యంగ్యస్వరముతో నిట్లనెను:— "రాజు వెళ్లు చోటకు రాణికూడ వెళ్లును. రాజులేకున్న రాణి కేమి శోభ కలదు?"

ధృతరాష్ట్రుఁ డత్యంత స్నేహ స్వరముతో నిట్లనెను:— "దేవీ! మేమిప్పుడు మహాప్రస్థానమునకుఁ బోవుచున్నాము. అక్కడ భోజనపు ఏర్పాటు లేదు. వాహనములులేవు. దాసదాసీ

జనములు లేరు. కాలినడకను అరణ్యములందును బర్వతము లందును దిరుగవలసి యుండును. అరణ్యములలోని వగరు, చేదు ఫలములను దినవలసి యుండును. అవియైనను స్వయముగ వెదకి తెచ్చుకొన వలయును. దేవీ! నీ శరీరము సదా సుఖభోగము లతోఁ బెంపఁబడినది. నీవు దీనికి పనికిరావు. ఇచ్చటనే యుండి కుంతీ సహితముగఁ గృష్ణకథాకీర్తనములోఁ గాలయాపనము కావించుము."

గాంధారి యిట్లనెను:— "దేవా! నేఁడు మీరిట్టి విచిత్ర ములగు పలుకులు పలుకుచున్నారేల? శరీరమును వదలి ఛాయ యుండఁగలదా? చంద్రుని విడిచి వెన్నెలుండఁగలదా? కాంతి ప్రభాకరుని వదలియుండఁగలదా? జలము శాశ్వతముగ శీత లత్వమును వీడఁగలదా? చేఁప జలమును వీడి యుండఁగలదా? అట్లే పతివ్రత యెన్నఁడైనఁ బతిని వీడియుండఁగలదా? నాకు భోగ, వాహన, దాసదాసీ, ఐశ్వర్య ధనాదు లక్కఱలేదు నాకు మీరే కావలయును. నాకు మీరే ధనము. మీరే నా సర్వస్వము. మీరున్నచోట సర్వమును గలదు. మీరు లేని చోట యెన్నియున్నను నేమియు లేనట్లే."

మధ్యలో నందుకొని విదురుఁ డిట్లనెను:— "అన్నా! ఇది వాదవివాదమునకు సమయము కాదు. పతివ్రతయగు మావదినెగారు అట్లంగీకరింపరు. మిమ్ములను వీడి యామె యుండఁజాలదు. మీరామెను ఆప వలదు. రానిండు" ఇది విని యికఁ ధృతరాష్ట్రుఁడడ్డగింప లేదు. ముగ్గురును లేచి బయలుదేరిరి. కావలివారి కెవరికిని దెలియకుండునట్లు బుద్ధిమంతుఁడగు విదురుఁ డిదివఱకే యేర్పాటు చేసియుండెను. కావుననే వారు రాత్రివేళ

యెవరికిని దెలియకుండగనే నగరము వెలుపలికి వెళ్ళిపోయిరి. విదురుఁడు చాల బుద్ధిమంతుఁడు. కావుననే యాతఁ డాదినమున నింక ముందుకు సాగిపోలేదు; ఏలననఁగా ముందు ధర్మరాజు తన భటులచే నలుగడల వెదకింపఁగలఁడు. అందువలన గంగాతీరమున నొక నిర్జన స్థానమున సూర్యోదయము కాకపూర్వమే వెళ్లి దాఁగుకొనిరి.

ఇచ్చట ప్రాతఃకాల మయ్యెను ధర్మరాజు నియమానుసారముగ నరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే లేచెను. స్నానసంధ్యాగ్నిహోత్రాదులను బూర్తిచేసికొని యాతఁడు మంగళద్రవ్యముల దర్శించెను. అంతఁ దనకాశ్రితులగు నసంఖ్యాకములగు బ్రాహ్మణులకు గో, భూ, హిరణ్య, తిలాది దానములను, అన్నవస్త్రములను దానము చేసెను. ప్రతిరోజు వెళ్లినట్లాతఁడు ధృతరాష్ట్రునకు చరణాభివందనము చేయ వెడలెను. అక్కడికివెళ్లి చూచునప్పటికి అచ్చటివస్తువులన్నియుఁ జెల్లాచెదురుగఁ బడవేయఁ బడియుండెను. ఆతనికి సందేహము కలిగెను. బహుశః కాలకృత్యములకు వెళ్లియుండవచ్చు ననుకొని, తర్వాత గాంధారి పరుండు శయ్యను గాంచెను. అదికూడ శూన్యముగ నుండెను. ఆతని గుండె దడదడ కొట్టుకొనఁ జొచ్చెను. విదురుని శయ్య దగ్గఱకుఁబోయి చూడ నదియు శూన్యముగ నుండెను. తన పెదతండ్రియుఁ, దల్లియుఁ,బినతండ్రియు వారిని వదలి యెచ్చటికో వెళ్లిపోయిరని నిశ్చయించుకొనెను. ఆతఁ డాతురతతో నుచ్చైస్స్వరముతో నిట్లు కేకవేసెను:— "సంజయా! సంజయా! శీఘ్రముగా రమ్ము!" సంజయుఁ డెచ్చటికి పోలేదు. ఆ సమీపమునఁ గూర్చుండి యేడ్చుచుండెను. ధర్మరాజు వచ్చిన సంగతియే

ఆతనికి తెలియదు. ధర్మరాజు బిగ్గఱగాఁ బిలుచునప్పటికి ఆతని ధ్యానమునకు భంగము కలిగెను. శీఘ్రముగా లేచి చేతులు జోడించి, కన్నుల నీరు గార్చుచు సంజయుఁడు మెదలకుండ వచ్చి ధర్మరాజు దగ్గఱనిలుచుండెను. ఆతఁడు నేఁడు మామూలు ప్రకారము ధర్మరాజును స్తుతింప లేదు. సూతుఁ డిట్లుండుటను గాంచి దయాళుఁడగు ధర్మరాజేడ్చుచు నిట్లడిగెను:—"సంజయా! నా తల్లి దండ్రు లెచ్చటికి పోయిరి? అయ్యో! నేను నేఁడు వారి శయ్యలు శూన్యముగ నుండుటను గాంచుచున్నాను. నేనాతని పాదాభివందనము కావింపవచ్చి యున్నాను; కాని నేఁడు నాకాయన దర్శనము కాలేదు. పాపినైన నేనేపాపమును జేసితినో కాని ఆతఁ డసంతుష్టుఁడై మమ్ము వదలి వెళ్లిపోయి నాఁడు. అయ్యయ్యో! ఈ ప్రపంచములో మమ్ముఁబోలిన భాగ్య హీను లింకెవ రుందురు? మా తండ్రి మమ్ములను బాల్య కాలములోనే విడిచి కాలకబళితుఁ డయ్యెను. మా పితామహుని నేను నాదుర్బుద్ధిచే స్వయముగఁ జంపించితిని. నా కులవినాశ మంతయు నాకారణమున జరిగినది. ఇఁక మిగిలినది నా పెదతండ్రి. ఆతఁడు మాతండ్రి చనిపోఁగానే మమ్ములను బెంచి పెద్దవారినిఁ జేసెను. వీరి సేవచేసి నాపూర్వకృత పాపములకుఁ బ్రాయ శ్చిత్తము చేసికొనవచ్చు ననుకొంటిని. కాని నాకుటిలతాకారణ మున నాతఁడుకూడ యెక్కడికో తెలియకుండ వెళ్లిపోయినాఁడు. ఆతఁ డిప్పు డెంతోకాలము జీవింపఁడు. ఆతని పుత్రులందఱు మరణించిరి. ఆతఁడు గ్రుడ్డివాఁడగుటచే నేమియుఁ గనపడదు.

నిశ్చయముగా నాతఁడు గంగలో దుమికి ప్రాణపరి త్యాగము కావించుకొని యుండవచ్చును. విదురుఁడు మాకు

ప్రాణదాతయే. తండ్రి తర్వాత నాతఁడే మమ్ములను రక్షించు చుండెను. ఆతఁడే మమ్ముల ననేక విపత్తులను భయంకర సుడి గుండములనుండి రక్షించెను. సంజయా! నీవు మా పెదతండ్రి, పినతండ్రుల వద్ద నెప్పుడు విడువక నుండెడు వాఁడవు. అట్టి నీ సమ్మతిలేక వారెట్లు పోఁగలుగుదురు? నీవే వారికి సరియగు సలహా నీయఁగల విశ్వసనీయ మంత్రివి. వారు తప్పక నీకు చెప్పియే వెళ్లియుందురు. నీవు నాకు వారిజాడను జెప్పుము. లేగ దూడ తన తల్లి వెంట నెట్లు పరుగిడునో అట్లే వారి జాడ తెలిసిన నచ్చోటుకు నేను బరువిడెదను. వారి శుశ్రూష చేయు చుండుదును."

సూతఁడపలే దుఃఖితుఁడై యుండెను. శోకకారణమున నాతని యింద్రియములన్నియు నాకులము చెందియుండెను. నేత్ర ములనుండి యెడతెగక నశ్రుప్రవాహము ప్రవహించు చుండెను. కంఠము గద్గదమగుటచే నాతఁడేమి పలుకుటకును నసమర్థుఁడై యుండెను. ధర్మరాజు వానిని మాటిమాటికి ప్రశ్నించుచుండెను. చివరకు ధైర్యము తెచ్చుకొని యాతఁడు తన నయనాశ్రువులను దుడిచికొనెను. విచారముద్వారా స్వస్థచిత్తుఁడై యాతఁడు ప్రకృతిస్థుఁడై, తనస్వామియగు ధృతరాష్ట్రుని చరణములను జింతించుచుఁ జేతులు జోడించి యిట్లనెను:— "ప్రభూ! మీరు నామాటలను నమ్ముఁడు. నేను మీతో యథార్థమును జెప్పు చున్నాను. ఈ విషయమున నాతఁడు నాయభిప్రాయమును దీసి కొననే లేదు. ఆతని మనస్సులో నేమున్నదో, నేనాతని దగ్గఱ నున్నప్పటికిని ఆపోకడయేమియు నాకు తెలియలేదు. కురుకుల తిలకా! ధృతరాష్ట్రమహారాజు నాకు చెప్పక యేకార్యమును

జేయడని నాకు పరమ విశ్వాసము. ఇంతవఱకు నట్లే జరుగుచు వచ్చినది. ఎంత చిన్న విషయము కానిండు, పెద్దవిషయము కానిండు ఆఁతడు నన్నడుగక యేమియుఁ జేయఁడు. ఇది యే నాగర్వము కాని నేఁడు నాగర్వము ఖర్వమై పోయినది. నన్నా మహారాజు మోసగించినాఁడు. ఇంతగా స్నేహ విశ్వాసములను బెంచి చివరకు నన్ను వంచించినాఁడు. పాపినగు నన్ను వారసేవ చేయ నెడఁబాపినాఁడు. నన్ను వారివెంటఁ గొనిపోవలేదు. ఇప్పుడు నేనీ వృద్ధావస్థలో నా ప్రభువులేక యెట్లు జీవింపఁగలుగుదును?" ఇట్లు పలికి సంజయుఁడు వెక్కి-వెక్కి- పసిపిల్లలవలె నేడ్వఁ బ్రారంభించెను. తనకుఁ జెప్పకుండఁగనే పోయినట్లు సంజయునకుఁగూడ చెప్పకుండ పోయినాఁడని ధర్మరాజు నిశ్చయించుకొనెను. ఆతఁ డిట్లు తలచెను:- "సాయంకాలమున నందఱును సుఖపూర్వకముగ నాముందఱనే నిద్రించిరి. నా రర్థరాత్రియైన తర్వాతనేపోయి యుండవలయును. ఆతఁడు వృద్ధుఁడు నంధుఁడు కూడాను. ఆతఁడెంతో దూరము పోయి యుండఁడు. కావున నేను శీఘ్రముగఁ జారులను, సైనికులను బంపి వారిని వెదకించెదను."

ధర్మరా జిట్లనుకొనుచుండఁగా నాతని యేడ్పు పెడ బొబ్బలు విని యాతని తమ్ములుకూడ వచ్చిరి. కుంతీదేవికూడ రోదనముచేయుచు వచ్చి తన బావను, తోడికోడలను, మఱఁది విదురుని గానక వెక్కి-వెక్కి- యేడ్వఁ బ్రారంభించెను.

శౌనకుఁడిట్లడిగెను:_ "సూతా! కుంతీదేవికూడ గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులతోఁ దపోవనమునకుఁ బోయినదని వినియుంటిమి.

మీరు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు విదురునితోఁ బోయిరని చెప్పు చున్నారిదియేమి?"

సూతుఁ డిట్లనియె:— "ఋషులారా! ఇట్టిది వేఱొక కల్పములో జరిగియుండవచ్చును. కల్పభేదములను బట్టి కథలలోఁ జాల భేదముండును. లోకములోఁ గ్రొత్త విషయ మేమియును లేదు. పురాతన సంఘటనములు పునరావృత్తియగుటకే ఇతిహాస మని పేరు. ప్రతికల్పములోను ద్వాపరాంతమున మహాభారతము జరుగుచుండును. ఆసంఘటనములు పునరావృత్తియగుచుండును. ఒక్కొక్క కల్పములోఁ గొంచెము మార్పుండును. ఈ భాగవత కథాప్రసంగములోఁ బాండవుల జననియగుఁ గుంతీదేవి తపోవనమునకుఁ బోలేదు. ఆమెమనస్సు శ్రీకృష్ణచరణారవిందములందే లగ్నమైయుండెను. అర్జునుఁడు ద్వారకకు వెళ్లినాడు. ఆతఁడు తిరిగి వచ్చినతర్వాతఁ దనకు రక్షకుఁడగు శ్రీకృష్ణసమాచారమును విని కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనవలెనని యామె నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లు చింతించి కుంతీదేవి యచ్చటనే యుఁడి విచారమనస్కయై కింకర్తవ్యవిమూఢయై హస్తినాపురములోనే యుండెను."

ధర్మరాజు నలువైపులను జారులను బంపి వెదకించెను గాని వారు దొరకలేదు. ధర్మరాజు చింతించెను. ఒక దినము రామకృష్ణ గుణ గానము చేయుచు వీణాగాన మొనర్చుచు దేవర్షి యగు నారదుఁ డచ్చటకు వచ్చెను. నారదునిఁగాంచి నీట మునిఁగినవాఁడు తనవైపునకు నావవచ్చుటను గాంచి సంతసించునట్లు పాండవులందఱును సంతసించిరి. చనిపోయినవానికి సంజీవని లభించినట్లును, పుట్టుగ్రుడ్డికి కనుచూపు లభించినట్లును నార

మునుడు రాఁగానే అందఱకును సర్వజ్ఞుఁడగు ఋషి వచ్చినాఁడనను సంతోషమయ్యెను. బ్రహ్మాండ మంతటను నీతనికిఁ దెలియని విషయమే లేదు. ఇప్పుడీతఁడు దప్పక అందఱజాడ తెలియఁగల డనుకొనిరి. ఇట్లనుకొను చుండఁగనే నారదుఁడు సమీపమునకు వచ్చెను. అందఱును లేచి ఆతనికి పాదాభివందనము కావించిరి. అర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి విధ్యుక్తముగఁ బూజించిరి. ఋషి స్వస్థచిత్తుఁడై సుఖపూర్వకముగఁ గూర్చుండునప్పటికి ధర్మరాజు చేతులు జోడించి యిట్లనెను:— "ప్రభూ! నేఁడు నేను గొప్ప చింతలోఁ బడియున్నాను. దానినుండి నన్నుద్ధరింపుడు."

నారదుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! నీముఖమండలమును జూచియే నీవేదో చింతలోఁ బడియున్నట్లు తెలిసికొన్నాను. నీ దుఃఖకారణమును నాకుఁ జెప్పుము."

ధర్మరాజు చేతులు జోడించి యిట్లనెను:— "స్వామీ! మీరు సర్వజ్ఞులు మీ సమ్ముఖమున మాటలాడుటకూడ ధృష్టతయే కాఁగలదు మీరు సమస్తప్రాణులయొక్క విషయము లెఱుఁగుదురు. మీరరుగు చున్నారు. కాఁబట్టి నేనడుగు చున్నాను. నాకు పితృసమానులగు ధృతరాష్ట్ర విదురులును తల్లియగు గాంధారియు స్వస్థచిత్తులరై నిద్రించిరి. కాని నేను ప్రాతఃకాలమునలేచి చరణాభివందనముచేయఁబోవఁగా వారచ్చట లేరు. ఈ దుఃఖసాగరములో నాహృదయము మునిఁగిపోయినది. దానినుండి బయటకు నాకు దారి దొరక లేదు. ఈ శోకసాగరము నుండి బయట వేయఁగల కర్ణధారుఁడవు నీవే. ప్రభూ! నా పితృవ్యులు, తపస్వినియగు మాతల్లి గాంధారీదేవియు నన్నువీడి

నాకు చెప్పకయే యేల వెళ్లిపోయిరో చెప్పుఁడు. ఎచ్చటకు వెళ్లిపోయినారు? మమ్ముల నేయపరాధముచే వదలివేసినారు?"

ధర్మరాజు పలుకు స్నేహయుక్తములగు సుందరశోకయుక్తవచనములను విని వక్తలలో శ్రేష్ఠుఁడగు నారదమహాముని యిట్లనెను:— "రాజా! ఇంతటి జ్ఞానివి, ధ్యానివి, తేజస్వివి, తపస్వివి యైయుండి నీవిట్టజ్ఞానపు వాక్యములను బలుకుచుంటివేల? ఎవరు ఎవరికి సుఖదుఃఖము లొనఁగూర్పఁగలరు? ఈ ప్రపంచమంతయు నా సర్వేశ్వరుని యాజ్ఞచే వర్తించుచున్నది. జీవులందఱును దైవాధీనులై కార్యము లొనర్చుచున్నారు. భూమిమీఁద ప్రతి అన్నపు గింజలో నందఱ నామము లంకితములై యున్నవి. ప్రతి జలకణములో నర్వుల నామములు లిఖింపఁబడి యున్నవి. ఎవరెవ రెన్నిదినములవఱ కెంతెంత అన్నజలకణముల ననుభవింపవలెనని వ్రాయఁబడి యున్నదో అంతవఱకు భోగముల ననుభవింపఁగలయును. ఆ అవధి తీరిపోగానే లక్షప్రయత్నములు చేసినప్పటికిని ఒక్కనిమిషమైన నుండఁజాలఁడు. ఈ చరాచర విశ్వమంతయు నా ప్రభుప్రేరణచేఁ బ్రేరితమై సమస్తక్రియలందుఁ బ్రవృత్తమగుచుండును. మానవులు, దేవతలు, పశుపక్ష్యాదులు, సరీసృపములు, వృక్షాదులు సంగతి యేల, ఇంద్ర, వరుణ, కుబేరాది లోకపాలు రనఁబడు వారుకూడ ఆతని ప్రేరణలేక యేమియుఁ జేయఁజాలరు."

ధర్మరా జిట్లనెను:— "స్వామీ! ఇది నిజమే ప్రియజన సంయోగముచే సుఖమును, వియోగముచే గలుగుచునే యుండును."

నారదుఁ డిట్లనెను:— "కలిగినఁ గలుగ నిమ్ము. నీవు సుఖ దుఃఖము లున్నవని సంయోగవియోగములు కలుగకుండఁ జేయఁగలవేమి? ఎవరితో సంయోగము కలుగవలసి యుండునో కలుగనే కలుగును. నీవు ప్రయత్నించి దానిని కాదనఁజాలవు. కాల పక్వమై వచ్చిన వియోగము అవశ్యం భావియగును. ఏనుఁగు మావటివానికిని, గుఱ్ఱము రౌతునకును, ఎద్దు రైతునకును వశ్యమైనట్లు జీవులందఱును ప్రారబ్ధమునకు వశులై యున్నారు. ఒకవేళ నుస్మృత్తము చెందిన యేనుఁగు, గుఱ్ఱము, ఎద్దు, గేదె త్రాడు తెంచుకొని స్వేచ్ఛాచరణము చేసినఁ జేయునేమో కాని మానవుఁడు ప్రారబ్ధ బంధనమును దెంచుకొని స్వేచ్ఛాచరణము కావింపలేఁడు అతఁడు ప్రారబ్ధ పరిధిలోనే పడియుండవలసి యుండును."

ధర్మరాజిట్లనెను:— "అయితే యీ సన్న్యాసులు, బ్రహ్మచారులు, వానప్రస్థులు మొదలగు వారు స్వేచ్ఛాచరణము కావించుచు సాధన చేయుచున్నారే వారెట్లు చేయుచున్నారు?"

నారదుఁ డిట్లనెను:— "స్వేచ్ఛగా నెక్కడ చేయుచున్నారు? వీరందఱును వేదశాస్త్రరూపమగు ఆజ్ఞాబంధమునఁ గట్టఁబడి వివశులై ప్రారబ్ధకర్మానుసారముగఁ గార్యము లొనర్చుచున్నారు. ఈ విషయమున నీవొక దృష్టాంతమును వినుము. చిన్నపిల్లవానిని జూడుఁడు. అతఁ డాడుకొనుచు నిసుకతో నిండ్లు కట్టును. నదిలోని మెత్తని మట్టిని దీసికొనివచ్చి దానితో నాతఁడు గుఱ్ఱములను, నేనుఁగులను, ఒంటెలను, దూడలను మొదలగు ఆటవస్తువులను జేయును. ఇంటిలో నొక గుఱ్ఱపు కొట్టమును నిర్మించి గుఱ్ఱము నక్కడ కట్టివేయును. గోశాలను

నిర్మించి దానిలో నావులను, ఆవుదూడలను గట్టివేయును. ఆ మెత్తని మట్టితో ననేక స్త్రీపురుష విగ్రహములను జేసి కూర్చుండఁ బెట్టెను. పిలుచుటకు మాత్రము చాలమంది కలరు. స్త్రీలు, పురుషులు, నౌకరులు, యజమాని, సంబంధులు, ఏనుఁగులు, గుఱ్ఱములు, ఒంటెలు, గోవులు, ఎద్దులు, గేదెలు, వేయేల అన్నియుఁ గలవు. కాని యివి యన్నియు మట్టితోఁ జేయఁబడినవియే. అన్నిటిలో నున్న పదార్థమొక్కటే. కేవలము ఆకృతి భేదమే. ఆ యాకృతియైనను పిల్లవాఁడు తన బుద్ధిచాతుర్యముచేఁ జేయఁబడినవే. ఇప్పు డాతఁ డే యాటవస్తువునైనను దన యిష్టమువచ్చిన చోట నుంచఁగలఁడు. ఆవులలోనికి గుఱ్ఱములను దీసికొనిపోయి కట్టివేసిన నా మృద్వస్తువులు కాదనవు. వాటిని దీసికొనిపోయి మనుష్యుల నెత్తినఁ బెట్టిన వారు తీసి పారవేయలేరు. ఇవన్నియు బాలకునకు వినోదమాత్రములు. వానికి బుద్ధిపుట్టిన మరల వీటినన్నిటిని విఱిచి తుక్కుతుక్కు చేసి పారవేయును. ఆట అయిపోయినది. అన్నియు నేకమైనవి. అట్లే యీ జగత్తంతయు జగత్పతియొక్క క్రీడాస్థలము. ఆతఁడు తన యిచ్ఛననుసరించి కొందఱకుఁ గొందఱతో సంయోగము గలిగించును, కొందఱకుఁ గొందఱతో వియోగము కలిగించును."

ధర్మరా జిట్లనెను:— "స్వామీ! ప్రారబ్ధమను విషయము నిజమేకాని, మా పెదతండ్రి, పెత్తల్లి యిన్నాళ్లు మా వద్దనుండి మమ్ములను బోషించినారు. వారి కొఱకై దుఃఖము కలిగితీరును."

నారదుఁ డిట్లనెను:— వారి విషయమున దేనినిఁ గూర్చి నీవు శోకమును జెందుచున్నావు. ఆతనిలో మూఁడు భావములు

కలవు. ఒకటి దేహము, రెండవది జీవుఁడు, మూఁడవది బ్రహ్మ. దేహ మనిత్యమైనది. అది యెప్పటికైన నాశనమై తీరును. ఇవ్వేళ కాకున్న, రేపైనను, రేపు కాకున్న నెల్లుండియైనను దాని నాశనము తప్పదు. అనిశ్చిత నాశముగల దానినిఁగూర్చి చింతించుట చతురపురుషులకు శోభనీయదు _ జీవుఁ డవినాశి. వానికి నాశనమే లేదు. వానికి నాశనమే లేనప్పుడు దానినిఁగూర్చి చింతింపనేల ? చింత పోయినవస్తువునకై యుండవలయును. బ్రహ్మ యీ రెండు భావములు లేనివాఁడు. ఇప్పుడు నీవు దుఃఖించునది దేనినిగూర్చి? ఇది కేవలము నీకుఁగలిగిన మోహాజన్య స్నేహమే, ఆ కారణముననే ఇంతగా దుఃఖము కలుగుచున్నది.”

ధర్మరా జిట్లనెను:_ “మంచిది. శోకింపకూడ దంటిరి. మా పెదతల్లియుఁ బెదతండ్రియు గ్రుడ్డివారు. వారి కేమియుఁ గనపడదు కదా! వారిని రక్షించు భారము నాపైఁ గలదుకదా!”

నారదుఁడు నవ్వి యిట్లనెను:_ “రాజా! వారిక్కడ నున్నంత వఱకు వారిని సేవించుట నీకు ధర్మమే. వారు బుద్ధిపూర్వకముగ నిల్లు వదలి వెళ్లిపోయిన నీవు ఎక్కడెక్కడికని వెళ్లి రక్షించుచుఁ దిరుగుచుందువు ? గర్భములోని బాలకుని రక్షింపఁగలవా యేమి ? నీటిలోఁగల అసంఖ్యాకములగు జలజంతువులకు నీవు నీమహాలులోనుండి ఆహారమును బంపెదవా యేమి ? ఆకాశములోఁగల అనేక జంతువుల కాహారమెవరు పెట్టఁగలరు ? కురుకులతిలకా ! నేను లేకున్న వారిని రక్షించున దెవరను భ్రమను నీ హృదయమునుండి తీసిపారవేయుము. నీ తలిదండ్రులెట్లు నీవు లేకున్న జీవింతురని తలపోయకుము.

భగవంతుఁడు ప్రతివానికిని బుట్టుకతోడనే ఆహారమును గల్పించి యున్నాఁడు. అందఱియొక్క యీపాంచభౌతిక శరీరములు కాల, కర్మ, గుణత్రయముల కధీనములై నవి. భేదమేమనఁ గొందఱకు పుణ్య మధికము. కొందఱకు పాపమధికము. కొందఱు సత్త్వగుణ ప్రధానులు, కొందఱు రజోగుణ ప్రధానులు, కొందఱు తమోగుణ ప్రధానులు. అందఱును కాల, కర్మ, గుణములకు వివశులై కర్మలొనర్చుచుండఁగాఁ దాము స్వతంత్రులై యితరుల నేమి రక్షింపఁ గలుగుదురు? చచ్చినవాఁ డెవరి నైనఁ జంపఁ గలుగునా? నీట మునిఁగినవాఁడు నీట మునుఁగఁ బోవువానిని రక్షింపఁ గలఁడా? విషమును దిని చావఁబోవు వాఁడు విషపీడితుఁ డగువాని నెట్లు రక్షింపఁగలుగును? సర్ప దష్టుఁడగువాఁ డితరుల నెట్లు రక్షింపఁగలుగును?"

ధర్మరాజిట్లనెను:— "స్వామీ! మీరు చాల విచిత్రములగు పలుకులు పలుకుచున్నారు. అట్టియెడ దయా, ధర్మ, పరోపకార, పురుషార్థము లేమియు నుండవు కదా! కర్మ మీఁదఁగల ఆశచేఁ జేతులలోఁ జేతులు పెట్టుకొని కూర్చుండిన నే కార్యము నెఱవేరదు సరిగదా, అందఱుఁ జచ్చిపోవుదురు."

నారదుఁడిట్లనెను:—"రాజా! పురుషార్థమైనను అందఱుఁ జేయఁజాలరు. పురుషార్థముగాని, దాని ఫలముగాని ప్రారబ్ధ కర్మాధీనములే. భగవంతుఁడే అందఱకు అన్నివృత్తుల నిశ్చయించినాఁడు. జీవులందఱు జీవములవలననే జీవించుచుండును. గడ్డి, చెట్లు, ఆకు మొదలగు వాటిలోఁగూడ జీవము కలదు. వాటినిఁ దిని పశు పక్ష్యాదులు జీవించును. పశువులను బెంచి వాటితో

వ్యవసాయము చేసి పంటలను పండించి మానవులు బ్రదుకుదురు. చాలమంది నిర్దయులు గొఱ్ఱెలను, మేకలను, జింకలను మొదలగు వానిని జంపికూడ తినుచుందురు. జలములోనుండు తిమి, తిమింగిలాదులు చిన్న చిన్న చేపలను దిని జీవించును. ఈవిధముగా నన్నియు జీవులమీఁదనే ఆధారపడియుండును. నీ పెదతల్లి, పెదతండ్రి, పినతండ్రి, వన్యఫలములతో జీవింపఁ గలుగుదురు. వారినిగూర్చి చింతించుట వ్యర్థము."

ధర్మరాజాశ్చర్యముతో నిట్లనెను:— "ప్రభూ! అద్భుత జ్ఞానమును మీరు చెప్పుచున్నారు. భోజ్యము, భోక్త ఒక్కఁడే. జీవులద్వారా జీవి జీవనధారణ చేయుచున్నాఁడు."

నారదుఁ డిట్లనెను:— "అయితే నీవేమనుకొనుచున్నావు? స్వయంప్రకాశుఁడగు నా భగవానుఁడు సమస్త రూపములలో నుండి నవ్వుచున్నాఁడు. ఆతఁడే నానారూపములు ధరించి క్రీడించుచున్నాఁడు. ఆయన తప్పితే యింకెవరున్నారు? ఫల వృక్షములలో నాతఁడే కలఁడు. వాటినిఁ దిను ఋషి మునుల లోను నాతఁడే కలఁడు. మహాభారత యుద్ధములోఁ జచ్చిన వారందఱిలోను ఆత్మస్వరూపుఁడుగ నున్నాఁడు. మఱియుఁ గాలరూపుఁడై యందఱను సంహారము కూడ ఆతఁడే చేసి నాఁడు. నీవు శ్రీకృష్ణునిఁగూర్చి నీవేమనుకొన్నావు? ఆ కాలుఁడు భగవంతుఁడు. నీవు నీసఖునిఁగాను, సంబంధిగాను, మిత్రునిగాను, సారథిగాను దలఁచుచున్నావే ఆకృష్ణుఁడు కాలునకుఁగూడ కాలుఁడు. భూమికి భారభూతులగు వారినందఱను సంహరించి యిప్పుడు యదువంశ సంహార విషయమునుగూర్చి యోచించు

చున్నాఁడు. ఇదియంతయుఁ జేసిన తర్వాత నాతఁ డీధరాధామ మును వదలి తన నిత్య శుద్ధ సనాతన లోకమునకు వెళ్లిపోవును. భగవంతుఁ డీ భూమిని వదలి వెళ్లిపోఁగానే కలి ప్రవేశించును. అప్పుడు భూమి మీఁద నుండుటకు యోగ్యముగ నుండదు. మీరందఱును దీనిని వదలి మహాపథము ననుసరింతురు. ”

ధర్మరాజున కంతయుఁ దెలిసెను. “మా కందఱకు కాల మొక్క-సారియే ఆసన్నమైనది. నేనుగూడ ఇఁక గృహాత్యాగము చేయువలయును.” అనుకొనుచు నాతఁడు కాలస్వరూపుఁడగు భగవానునిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచుండెను. ఆతడిట్లడిగెను:— “ ఓసర్వజ్ఞా! మీకన్నియుఁదెలియును. నా పెదతండ్రి యొక్క-యుఁ బెదతల్లి యొక్క-యు, పినతండ్రియొక్క-యు జాడ చెప్పవలయును. వారెక్క-డికి వెళ్లిరి? ”

నారదుఁడిట్లనెను:— “ధర్మరాజా! నీవు చింతింపవలదు. వారందఱు ధర్మాత్ములు. వారికి దుర్గతి కలుగఁ జాలదు. హిమాలయమునకు దక్షిణ భాగమున భాగీరథీగంగ హిమాలయము నుండి దిగి నేలమీఁదకు పారునటువంటి గంగాద్వారము (హరి ద్వారము) దగ్గఱ సప్తర్షులయొక్క- సుందరమగు నాశ్రమము కలదు. సప్తమహార్షుల తపస్సునకు మెచ్చి సురాపగ యగు గంగ యేడు ధారలుగఁ బ్రవహించెను. అందువలన దానికి సప్తస్రోత యను ప్రసిద్ధి కలిగినది. అచ్చటికే మీ పెదతల్లి, పెదతండ్రి, పినతండ్రి వెళ్లి సుఖముగ నున్నారు. ”

ధర్మరాజిట్లనెను:— “ ప్రభూ! అక్క-డ వారు చేయున దేమి ? వారి కాహారమెట్లు దొరకుచున్నది ? ”

నారదుఁ డిట్లనెను:_ "ధర్మరాజా! నీవుకూడ యిట్టి తికమక మాటలు పలుకుచున్నావేమి? పిచ్చివాఁడా! శ్రీకృష్ణ స్మరణ చింతనములు, గుణలీలాశ్రవణమే నిజమగు నాహారము. నీ పెదతండ్రులు, పినతండ్రి ఆ యాహారముతోడనే సంతుష్టినిఁ జెందుచున్నారు. వారు పుణ్యసలిల యగు గంగాపులినమందు త్రికాల స్నానము చేయుచున్నారు. ఇంతవఱకు వారగ్నిహోత్ర పరిత్యాగము కావింపలేదు. కాని ఆహారమును వదలిపెట్టినారు. వారు నిత్యనియమముతో నమృతోపమానముగఁ బునీత గంగా జలమును ప్రతిదిన మాహారముగఁ బానము చేయుచున్నారు. వారికేమియుఁ దినుట లేదు. వారు సంయమముతో ఆసనము వేసికొని ప్రాణాయామాభ్యాసము చేయుచు మనస్సును, సమస్తేంద్రియములను వశపఱచుకొనినారు. కురుకుల మకుటమణి యగు నో ధర్మరాజా! ఈ సత్త్వ రజస్తమో గుణము బంధన హేతువులు. ఇనే త్రాడులు. ఈ గుణములే జీవులను బంధించుచున్నవి. నిరంతరము శ్రీహరిస్మరణ చేయుటచే నీ గుణముల బంధము నశించిపోవును. అహంకారమును బుద్ధితోఁగలిపి సాక్షి చైతన్యమందు దానిని లీనము కావించినవాఁడే త్రిగుణాతీతుఁడగును. ఆ స్థితిలో నీ సాక్షిచైతన్యమును శుద్ధ సచ్చిదానంద రూపముతో నైక్యము కావించిన నిఁక మిగులున దేమున్నది? బిందువు సింధులోఁ గలిసినది. విస్ఫులింగములు నిత్యాగ్నిలోఁ గలిసి ఏకత్వమును జెందినవి. ఘటాకాశము మహాకాశములోఁ గలిసినది. అప్పుడు జీవుఁడు కృతకృత్యుఁడైనట్లే. వారిట్లే చేసిరి. వారు మాయిక గుణవాసనారహితులైరి. మనస్సు, ఇంద్రియములు వశమగుటవలన, నింతవఱకు విషయాసక్తిచే విషయములఁ

దిరిగిన మనస్సివ్వుడు విషయవిరతిని జెందును. ఈ సమయమున జీవికి ప్రాణమున్నను స్థాణువై పోవును. వాని చంచలతపోయి నిశ్చల వృత్తిగలవాఁడగును. వారు ముగ్గురు ఇట్టి స్థితిని బొందిరి.

ధర్మరా జిట్లనెను:— "అట్లయిన స్వామీ! నేనచ్చటకు వెళ్లెదను. ఎట్లైనను వారిని తీసికొని వచ్చెదను. పోనిండు వారు నాయంతఃపురములో నుండకున్న మానినిండు. గంగాతీరమున వారికి సమస్త యేర్పాటులు కావించి, నేనక్కడనేయుండి సర్వదా స్వయముగ వారిసేవ చేయుచుందును."

నారదుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! నీకీ ప్రయాసము వ్యర్థము. వారిచ్చటినుండి మోహమును వీడి వెళ్లిపోయినారు. నీవు వారికేవిధమగు కష్టమును గలిగింపలేదు. నీయెడల నసంతుష్టులయ్యి వారు వెళ్లిపోలేదు. వారి మరణసమయమున మీవంటి బంధువులు వారినిఁ జూడవలెనని వారికి లేదు వారి భయము, అంత్యకాలమున వారి వృత్తి కుటుంబపరివారముమీఁదనుండి మరల జన్మింపవలసి వచ్చుననియే. కావున నీవు వారి కార్యముల కంతరాయము కలిగింపకుము. సర్వసంగ పరిత్యాగులగు నా మహానుభావుల మార్గమున కంతరాయము కలిగింపకుము. వారి పనిని వారినిఁ జూచుకొన నిమ్ము. నీపనిని నీవు చూచుకొనుము. అదియునుగాక నీవు ఒకవేళ వెళ్లినను వారినింటికి దీసికొని రాలేవు. నేఁటి కైదు దినములకు వారీ శరీరమును వదలివేయుదురు."

ధర్మరా జిట్లనెను:— "స్వామీ! వారు శరీరము నెట్లు వదలెదరు? అచ్చట వారికి దహనాదిక్రియ లెట్లు జరుగును?"

నారదుండిట్లు సమాధాన మొసంగెను:— "నీకింకను దేహచింత కలదా? ఈ నశ్వర శరీరమును దహనము చేసిన నేమి? జలజంతువులు, కాకులు, గ్రద్దలు, డేగలు పీకుకొని తినినచో నేమి? లేక క్రుళ్లి, పురుగులుపడి మట్టి మట్టిలో గలిసిన నేమి? జ్ఞానికా చింత లేదు. మీ పెత్తండ్రిశరీరమును వనములోని దావాగ్ని నాఁ డదియే బయలుదేరివచ్చి భస్మము చేయును. నీ పెత్తల్లి కుటీరద్వారమున నిలుచుండి యీ సంగతినిఁ దెలిసికొని తానుకూడ కుటీరమునఁ బ్రవేశించి పతితోఁబాటు నిజశరీరమును భస్మము కావించును."

ధర్మరాజిట్లనెను:— "స్వామీ! పినతండ్రి యగు విదురుఁడుకూడ మండిపోవునా?"

నారదుఁ డిట్లనెను:— "కాదు. ఆతనికి ప్రభాసక్షేత్రమున దేహత్యాగము చేయవలెనని కోరిక కలదు. కావున నాతఁడు తన యన్న వదినెగార్ల సద్గతికి సంతోషించి వారి వియోగ దుఃఖముచే దుఃఖితుఁడై మరల తీర్థయాత్రకు పోఁగలఁడు. ఆతఁడు మరల పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించుచుఁ జివరకు ప్రభాసక్షేత్రమునకు వెళ్లి, అచ్చట తన నశ్వరమగు భౌతిక దేహమును వదలి, మరల తన ధర్మరాజ పదవియందుండి జీవుల పాపపుణ్యముల నిర్ణయించుచుండును. నీ వారి సమాచార మిది. ధర్మరాజా! ఇఁక నీవు వారినిగూర్చి శోకింపక నీవిషయ మాలోచించుకొనుము."

ఈవిధముగ ధర్మరాజునకు వివిధములగు నుపదేశముల నొసంగి ధృతరాష్ట్రాది సర్వుల యంతిమగతినిఁ జెప్పి దేవర్షులలో శ్రేష్ఠుఁడగు నారదుఁడు తన ప్రియసఖుఁడగు తుంబురునితో

హరిగుణ గానము చేయుచు, వీణమీటుచు, దుఃఖిత ప్రాణులకు ప్రేమ పీయూషము నొసంగుచు, సుమధుర త్రైలోక్య పావన మగు భగవన్నామములను బాడుచు స్వర్గమునకు వెడలి పోయెను. ఇచ్చట ధర్మరాజుకూడ సమస్త వృత్తాంతమును విని, నారదోపదేశమును స్మరించుచుఁ దన పెత్తల్లి, పెత్తండ్రి, పిన తండ్రులను గూర్చి చింతను వీడి నిశ్చింతగనుండెను.

ఛప్పయ

నిత్యనియమ అనుసార యుధిష్ఠిర గురు వందనకూఁ।
ఆయే, దేఖే నహీఁ, విదుర అరు కురునందన కూఁ॥
సుని సంజయ తేఁ వృత్త బహుత్ రోయే పఛితాయే।
ఆయే నారద సమాచార సబ సత్య సునాయే॥
తాఊ, తాఈతబ్ చచా సప్త స్రోత సబ జాయంగే।
పాప పుణ్య తేఁ పృథక్ హ్వై, పుణ్య పరమ పద పాయంగే॥

అర్థము

ప్రతిరోజును దానుజేయు ప్రకారము యుధిష్ఠిరుఁడు తన గురువులగు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులను జూడ వచ్చెను. అచ్చట వారిని, విదురునిఁ గానక సంజయు నడిగి తెలిసికొని మిక్కిలిగ విలపించి పశ్చాత్తాపము చెందెను. అప్పుడు నారదుఁడు వచ్చి యథార్థవృత్తాంతము నంతయుఁ జెప్పెను.

ధర్మరాజా! మీ పెదతండ్రియుఁ, బెదతల్లియు, పిన తండ్రియు హరిద్వార సమీపమున నున్న సప్తస్రోత దగ్గఱకు పోవుదురు. అచ్చట పాపపుణ్యముల రెంటినిఁ బోఁగొట్టుకొని పుణ్యమగు పరమపదమును బొందఁగలరు.

విపరీత ధర్మములఁ గని ధర్మజుఁడు చింతించుట

౪౨

శ్లో॥ పశ్యోత్పాతాన్ నరవ్యాఘ్ర - దివ్యాన్ భౌమాన్ సదైహికాన్ ।
దారుణాన్ శంసతోఽదూరాద్భయం నో బుద్ధి మోహనమ్ ॥
— భాగ. ౧ స్కం. ౧౪ అ ౧౦ శ్లో.

“ధర్మజుండు భీమునిం జూచి యిట్లనియె:—

(సీ॥ ఒకకాలమునఁ బండు నోషధిచయము వే
ఱొకకాలమునఁ బండకుండు నండ్రు
క్రోధంబు లోభంబు క్రూరత బొంకును
దీపింప నరులు వర్తింతు రండ్రు
వ్యవహారములు మహావ్యాజ యుక్తము లండ్రు
సఖ్యంబు వంచనా సహిత మండ్రు-
మగలతో నిల్లాండ్రు మచ్చరించెద రండ్రు
సుతులఁ దండ్రులఁ దెగఁజూతు రండ్రు
గీ॥ గురులు శిష్యులు దూషించి కూడ రండ్రు
శాస్త్రమార్గము లెవ్వియు సాగ వండ్రు
న్యాయపద్ధతి బుధులైన నడవ రండ్రు
కాలగతి వింతయై వచ్చెఁ గంటె నేఁడు.)

క॥ మానసము గలఁగుచున్నది
మానవు బహు దుర్నిమిత్త మర్యాదలు స
న్మానవ దేహక్రీడలు
మాన విచారింప నోపు మాధవుఁ డకటా!”

— శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము.

ఛ ప్ప య

కహేఁ యుధిష్ఠిర, భీమ! భయానక కాల భయోహై।
ఆయో అర్జున నహీఁ, ద్వారికా మాహ్రి గయో హై॥
భయే ధర్మ విపరీత రీతి కుల కీ సబ త్యాగేఁ।
జాఇఁ పుత్ర పరలోక పితా మాతా కే ఆగేఁ॥
పితా పుత్ర, భాఈ సగే, పతి పత్నీ మేఁ కలహా నిత।
అసగున నిత నూతన నిరఖి, చంచల హోవే మోర చిత॥

అ ర్థ ము

ధర్మరాజు భీమునితో నిట్లనెను:— "భీమా! భయానక మగు కాల మాసన్నమైనది. అర్జునుఁడు ద్వారకకు వెళ్లి చాల దినములై నది. ఇంతవఱకు రానేలేదు. ధర్మమంతయు విపరీత మైనది. వర్ణాశ్రమ ధర్మము లన్నియు పాడై నవి. పుత్రులు తల్లిదండ్రులు చావకమునుపే చచ్చిపోవుచున్నారు. పితా పుత్రులకును, అన్నదమ్ములకును, భార్యాభర్తలకును పరస్పరము కలహామేర్పడు చున్నది. ఇట్టి విపరీత దుర్గుణములను జూడఁగా నామనస్సు చాల చంచల మగుచున్నది.

ఈ ప్రపంచమంతయు పరివర్తన శీలము కలది. దీనిలోఁ గనఁబడు వస్తువులన్నియు నారూపమున సత్యములు కావు. అన్నియు నసారములు, నాశవంతములు, క్షణభంగురములు. వీటి అన్నిటిలో సమానరూపమున వ్యాప్తమగు భగవత్ సత్తా సత్యమైనది. రోగ, శోక, చింతా వ్యాకులతకు నిలయమగు నీ సంసారరచనము ప్రభు వే౹ చేసినాఁడు? అందఱు దీనికొక్కటే

జవాబిచ్చినారు. క్రీడకొఱకు, వినోదార్థము, చిత్త సంతోషము కొఱకు. ఇది మనోరంజనము కొఱకే యగునెడల నీదైత్య, దానవ, అధర్మ, పాపముల భీభత్సదృశ్యమెందులకు ? ఇదికూడ మనోరంజనమేనా ? బాగుగా లడ్డు, జిలేబి మొదలగు వస్తువులు తిని ముఖము మొత్తినప్పుడు, పచ్చడి, ఆవకాయ నంజుకొనిన రుచిమాఱి నోటికనుకూలముగ నుండును. ప్రభువునకుఁ బ్రవృత్తముకాక ధర్మము యిష్టములేదు. అధర్మము యిష్టములేదు. ఈ రెండును ప్రభువునకంగములు. ధర్మము ఉత్తమాంగమగు హృదయము. అధర్మము పృష్ఠభాగము; కాని శరీర రక్షణకు ఉత్తమాధమ అంగములన్నియు నావశ్యకములే. సర్వదా అసహ్యమగు దుర్గంధము వెడలు మలద్వారము ఉత్తమమైనది కాదనుకొని దీనిని శరీరమునుండి వేఱుచేయుట దుర్లభము. అవి లేకుండిన శరీరమే నిలువదు. మలాధారముననే యీ శరీరము నిలిచినది. అట్లే యీ ప్రపంచములో ధర్మాధర్మములు రెండు నెల్లప్పుడుండనే యుండును, ఉండఁగలవు. కాని ధర్మము గ్రాహ్యమైనది. అధర్మము త్యాజ్యము.

కాలరూపుఁడగు ప్రభువు సదా క్షణక్షణము తన నిత్యనూతన రూపమును ధరించుచుండును. ఆతఁ డెన్నఁడు నొక స్థితిలో నుండఁడు. ఆతని గతి దుర్నివార్యము. దాని నెవరును దాటజాలరు. ఇవ్వేళ ఆదివారముకాక శనివారము కావలెననిన నది యసంభవము. నీ వెంత ప్రయత్నించినను అమావాస్యనాఁడు పూర్ణిమ కాఁజాలదు. ఆ దినమున నీవు లక్ష ప్రయత్నములు చేసినను పూర్ణచంద్రునిఁ జూపింపలేవు. జ్యేష్ఠమాసములో మాఘమాసములోని చలిని సర్వత్ర నీవు చూపింపఁ

జాలవు. వ్యక్తిగతముగ నీవు నీ యింటిలో శీతలములగు హిమ ఖండముల నుంచుకొని నీ ఒక్క గృహమును జల్లగఁ జేసికొనఁ గలుగుదువు. అన్నిటికిని కాలమనునది కలదు. కృతయుగము తర్వాతఁ త్రేతాయుగము, త్రేతాయుగము తర్వాత ద్వాపర యుగము, ద్వాపరము తర్వాత కలియుగము వచ్చుచునే యుండును. దాని నెవరును గాదనఁజాలరు. ఇది శ్రీహరి విధానము. దానిని నివారించుట మానవీయశక్తి కతీతము. తమ యహంకారవశమునఁ గటువాక్యములు పలుకు బంధువులు జాలి పడఁ దగినవారు. నే నా కార్యము చేయుదును, ఈ కార్యము చేయుదును, ఈ నియమము లేర్పఱతును, ఆ నియమము లేర్పఱతును, అని అనుచుందురు. నిజముగఁ జూచిన నియమము నేర్పఱచుట మన కేమి యధికార మున్నది? రామకృష్ణాద్యవతారములే లోకమర్యాదను నిలుపుటకై కాలపక్వము కాఁగానే శిథిలమైపోఁగా, నీ వంటి యల్పుల కేమిలెక్క? కాని వారికికూడ తప్పలేదు.

పాండవులు సుఖముగ రాజ్యము చేయుచుండిరి. వారు రాజ్యము చేయుచుండఁగా ముప్పదియాఱు వత్సరములు గడచినవి. వారు చాల వ్యవహారిక వ్యాపారములలో మునిఁగి యుండుటచేఁ గాలమును మఱచిరి. కాని అప్రమత్తమగు కాలము సదా వ్రేళ్ల మీఁద లెక్కపెట్టుకొనుచు శీఘ్రముగఁ బోవుచుండుటచే దినములు చాల జరిగిపోవుచుండెను. అర్జునుఁడు భగవంతున కభిన్నహృదయుఁడు. జపము చేయుచుండిన మేరుపూస చేతికి తగులఁగా నర్జునుఁడు రోజులిట్లే గడచుచున్నవని గ్రహించి ధర్మరాజుతో నిట్లు ప్రార్థించెను:— "మహారాజా! చిరకాలము నుండి శ్యామసుందరుని క్షేమసమాచారములు తెలియుటలేదు.

నామనస్సులో నేవియో వివిధ సందేహములు కలుగుచున్నవి. చిత్తములో నేదో యనిష్ట స్పృహ కలుగుచున్నది. మీయాజ్ఞ యగునేని శ్యామసుందరుని సమాచారమును దెలిసికొని వచ్చెదను. నామనస్సు శ్రీకృష్ణ చరణసరోజ దర్శనము కొఱకు తహతహలాడు చున్నది. ”

ధర్మరాజు కోరికయు నిదియే. అతఁడుఁగూడ వాసుదేవుని విచిత్ర లీలలను దెలిసికొనఁగోరు చుండెను. ఈసారి యెట్టిలీలఁ జూపఁదలఁచినాఁడో తెలిసికొనవలసి యుండెను.

అర్జును వాక్యములను విని ధర్మరాజు ఆజ్ఞనొసంగుచు నిట్లనెను:- “అర్జునా! నీవును నామనస్సులోని విషయమునే పలికినావు. నేనుగూడ దేవకీనందనుని సమాచారమును వినుట కుత్సహించుచున్నాను. నిన్నుఁ బంపవలయుననియే యున్నది కాని భ్రాతృస్నేహవశమున నిన్ను నాకండ్ల కెదుటలేకుండఁ జేయుటకు నా మనస్సొప్పుట లేదు. ఇప్పుడు నీవే అట్టి ప్రస్తావమును గావించితివి కావున నీవు తప్పక వెళ్లి, అచ్చటి సమాచారమును దీసికొని త్వరగాఁ దిరిగి రమ్ము. తమ్ముఁడా! అచ్చట ఆలస్యము చేయవలదు. నీవు భగవంతుని దగ్గఱకుఁ బోఁగానే మమ్ములను మఱచియే పోవుదువు. అట్లు మఱచి పోరాదు. వెళ్లిరమ్ము ” ఈ విధముగా ధర్మరాజు ఆజ్ఞనఁబొంది తనవారందఱకడ ననుమతినిఁగొని, అందఱను బ్రేమతోఁ గలిసికొని, కొద్దిగా సేనను గొని కుంతీనందనుఁడగు నర్జునుఁడు ద్వారకకు వెడలెను. అతని కొఱకు హస్తినాపురములోఁ బ్రతి దినమును బ్రతీక్షించుటయే. కాని యేడుమాసము లైనప్పటికిని అర్జునుఁడు రానేలేదు. ఇంతలోనే విదురుఁడు వచ్చి గాంధారీ

ధృతరాష్ట్రులను గొనిపోయెను. నారదుఁడు వచ్చి జ్ఞానోప దేశమును జేసి వెడలిపోయెను.

ధర్మరాజు చిత్తమిప్పుడు కొంచెము చంచలమై పోయెను. ఆతఁ డిదివఱ కెన్నఁడును జూడనట్టి ధర్మవిపరీతములను గాంచెను. ఇదివఱ కెన్నఁడును గలుగని యుత్పాతములు కలిగినవి. రాఁ గూడని యీ సంఘటనములను గాంచి యాతఁడు మిక్కిలి చింతించెను. ఒకానొక దినమున నాతఁడు తన ముగ్గురు తమ్ము లను, ఋషులను, మునులను గాంచి తన చింతాకారణమును దెలిపెను.

తమ అన్న యిట్లు చింతామనస్కుఁడై యుండుటను గాంచి తమ్ములందఱిట్లనిరి:— "ప్రభూ! మీ రింతగాఁ జింతించు చుంటిరేల? సంసారములో సుఖ దుఃఖములు, శుభాశుభములు, కలుగుచునే యుండును."

ధర్మరాజత్యంత గంభీరుఁడై యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను:— "సోదరులారా! మీ కింకను దెలియదాయేమి? ఇప్పుడు ఘోర మగు కాలము రానున్నది. ఇట్టి లక్షణములు నాకు ప్రత్యక్ష ముగ గోచరించుచున్నవి. ఇప్పుడు కలియుగము వచ్చినదో లేక కొద్ది కాలములో రానున్నదో యని తోఁచుచున్నది. స్వప్న ములోనైనను రాఁగూడనట్టి విషయములు జరుగుచున్నవి. పితా పుత్రులకును, అన్నదమ్ములకును, బంధువులకును, భార్యా భర్తలకును ఎక్కడ చూచినను మనోమాలిన్య లక్షణములు కనఁబడుచున్నవి. ప్రజలలో లోభప్రవృత్తి అతిశయించినది. అధర్మబంధువగు దుష్టకలికాలము నా రాజ్యములోఁ బ్రవేశిం చినదని తోఁచుచున్నది."

తమ్ము లిట్లనిరి:— "ప్రభూ! మీ కెట్లు తెలిసినది? మీరు మూర్తిమంతమగు ధర్మస్వరూపులు. మీ యాజ్ఞలేనిది మీ రాజ్యములోఁ బ్రవేశించుట కీ కలికి సాహసమెక్కడిది?"

ధర్మరాజు దీనతతో నిట్లనెను:— "సోదరులారా! దుర్నివారమగుఁ గాలమును దాఁట శ్రీకృష్ణునకు తప్ప యింకెవరి కిని సామర్థ్యములేదు. లెక్క ప్రకారము కలియుగ మిదివఱకే వచ్చియున్నప్పటికి శ్రీకృష్ణపదాంకిత మగు నీ భూమిమీఁదకుఁ గలి యెట్లు పాదప్రక్షేపము కావింపఁగలదు? కావునఁ గలి తన ప్రభావమును జూపఁజాలదు. ప్రజలలో స్వాభావికముగ నున్న ధర్మప్రవృత్తి మారిపోవుచుండుటను గాంచుచున్నాను. కాల గతి వికరాళముగ నున్నది. ఋతుధర్మములు విపరీతములైనవి. వర్షకాలములో వర్షములేదు. వర్షమవసరము లేనప్పుడు పంట నాశనము చేయుటకు విపరీత వర్షములు కురియుచున్నవి. ప్రజలు క్రోధము కలవారుగను, లోభులుగను, వాగాడంబరము కలవా రైరి. ఏదియో సందుచూచుకొని కలియుగము భూమిమీఁదకుఁ బ్రవేశించినట్లున్నది."

శ్రీకృష్ణుఁ డిచ్చట నుండఁగా నా దగ్గఱ కొక యభియోగము వచ్చియుండెను. ఒకవ్యక్తి తనపూర్వుల యింటి నింకొక వ్యక్తికి తనచేతులార అమ్ముకొనెను. కొన్నవాఁడు క్రొత్తయిల్లు కట్టుకొనుటకు దానికిఁ బునాదులు త్రవ్వుచుండెను. పునాదులలో స్వర్ణవరహాల లంకెబిందెలు దొఱకెను. ఆయింటిని గొనినవాఁడా వరహాలనుగొని యింటిని అమ్మినవానివద్దకుఁ బోయి యిట్లనెను:— "సోదరా! నీ వమ్మినభవనములో వరహాలబిందె దొఱికినది. దీనినిఁ దీసికొనుము."

ఆ వరహాలబిందెను గాంచి పామునుజూచిన భయపడినట్లు భయపడి, దానిని దాఁకకయే అమ్మిన వాడిట్లనెను:— "మహాను భావా! ఏమిది? ఇట్లధర్మముగ మాటలాడుచున్నారు? నేను నీకు గృహమును విక్రయించినప్పుడు ఆయావరణములో వరహాలు దొఱకనిండు వట్టి గుల్లపెంకులు దొఱకనిండు అన్నియు నీవే. నేనీ వరహాలను దీసికొనఁజాలను. నీవే వాటి ననుభవింపుము."

ఇది విని యాకొనినవ్యక్తి యిట్లనెను:— "సోదరా! నీవు నన్ను లోభపెట్టి నాపరలోకమును బాధుచేయకుము. నాకు నీవు గృహమునమ్మితివా యీవరహాలనా? వరహాలను మీ పూర్వులు పాతిపెట్టినారు. ఆసంగతి నీకు తెలియలేదు. నీకు తెలిసియేయుండిన నీవీ స్వల్పవెలకు దీనిని నాకమ్మవు. నేనిచ్చిన ద్రవ్యము భూమికి, యింటికిగాని వరహాలకు కాదుకదా! కావున నీస్వర్ణముద్రలపై నాకే యధికారమును లేదు. నేను వీటిని గైకొని పాపిని గాఁదలఁపు లేదు."

అంత విక్రయించినవాడిట్లనెను:— "నేను భూమి నమ్మితిని. దానిఁమీద నాకుఁగాని నాపూర్వులకుఁగాని అధికారము లేదు. ఒకవేళ నాభూమిలోనుండి తేళ్లు బయలుదేఱి వచ్చిన వాటిని నాయింట వదలిపెట్టెదవా యేమి? మాపూర్వులు దయ్యాలై అక్కడుండిన నాదయ్యముల నాయింటికి పంపెదవా యేమి? ఇంటిలోని వస్తువుల నిర్దేశించి నేను నీకు అమ్మలేదు. ఇంటిని మొత్తమునమ్మితిని. దానిలో నేమి దొఱకినను నీవియే."

ఈవిధముగ వారిద్దరికి వాదవివాదము జరిగినది. ఆ వరహాలబిందె నెవరును దీసికొని పోలేదు. వివాదము పెరిగి పెరిగి

నాదగ్గఱకు వచ్చిరి. ఇద్దఱును వారివారి వాదముల పుష్టికై ప్రమాణముల నొసంగిరి. అట్టియెడ నేమి నిర్ణయము చేయవల యునో తెలియక కింకర్తవ్యతా విమూఢుఁడనై యుంటిని. నే నేమియు నిశ్చయము చేయలేనిస్థితిలో నుండి శ్రీకృష్ణభగవాను నిట్లడిగితిని:— "ప్రభూ! దీనికేమి తీర్పుచెప్పుదును? ఈ వరహాల బిందె నెవరి కీయవలెను?"

నా మాటలను విని వాసుదేవుఁడు నవ్వి యిట్లనెను:— "ధర్మరాజా! నీవు దీని నెవరికి నీయవలదు. దీనిని నీదగ్గఱనే అనామతుగా నుంచుము. కొంతకాలమైనతర్వాతఁ గలియుగము రాఁగలదు. అప్పుడు వీరి మనస్సులలో లోభము పుట్టఁగలదు. అప్పు డెవరువచ్చి యడిగిన వారికిమ్ము."

శ్రీకృష్ణుని సలహాప్రకారము వారిద్దరితో నే నిట్లంటిని:— "మంచిది. మీరిద్దరు వెళ్లిపొండు. ఇది అనామతుగా నాదగ్గఱ నుండఁగలదు. మీరాలోచించుకొని మరల నావద్దకు రండు. ఇది ఎవరిదిగా నిర్ణయించుకొందురో వారికిచ్చెదను." ఇది విని వారిద్దరు చాల సంతోషమున వారి నెత్తిమీఁది బరువు దించి నట్లుండి వెళ్లిపోయిరి.

నిన్నటి దినమున వారిద్దరు నాదగ్గఱకు కలహించుచు వచ్చి యిద్ద రిట్లనిరి:— "వరహాల బిందె నాదనిన నాదన మొదలిడిరి. ఇంతే కాదు వారిద్దరును విధాన విశారదులను (న్యాయవాదులను) తమ తమ పక్షములఁ బ్రమాణములను జూపి వాదించుటకు తమవెంటఁ గొనివచ్చిరి. ఈ మూలమున నేను కలియుగము వచ్చినదని తెలిసికొంటిని."

నా సేవకులు సేవించుటలోఁ బ్రమాదపడుచుండిరి. ఒక దినమున నేను ప్రధాన న్యాయాధీశుని బిలిచి యిట్లంటిని:— "ఇప్పుడు నీదగ్గఱ కెట్టి యభియోగములు వచ్చుచున్నవి ?"

ఆతఁ డిట్లనెను:— "ప్రభూ ! అభియోగములు చాల వచ్చుచున్నవి. దానిలోఁ గొందఱు అబద్ధములుకూడా మాట్లాడుచున్నారు."

నేను వ్యగ్రతతో నిట్లంటిని:— "అబద్ధమనిన నాకు తలనొప్పి. శ్రీకృష్ణుని యాజ్ఞచే నొకసారి అర్ధాసత్యమును బలికితిని. దాని మూలమున నాకిప్పటి వఱకు మనస్సులో బాధ కలుగుచునే యున్నది. నీవభియోగము లన్నిఁటిని వ్రాయుచుండుము."

న్యాయాధీశుఁ డిట్లనెను:— "ప్రభూ ! పాపముల లెక్క వ్రాయుట కలియుగ చిహ్నము. మీరిట్టి యాజ్ఞ యెందుల కొసంగుచున్నారు ?"

నే నిట్లంటిని:— "ఏమైనఁ గానిమ్ము. ఆ లెక్కలను నేను జూడవలసియున్నది."

ఆతఁడు నా యాజ్ఞచే లెక్కలు వ్రాయుట నారంభించెను. ఒక్కరో, యిద్దరో న్యాయాధీశులుండిరి. ఇప్పుడు వందల కొలఁది యున్నప్పటికి వ్యాజ్యములు తీర్పగుటలేదు. ఒక దినమున నే నా లెక్కను జూచితిని. కొన్ని వ్యాజ్యములు నాకు నమ్మకమే లేనట్టివి కలవు. నేను వాది ప్రతివాదులను బిలిచి యిట్లంటిని:— "ఏమయ్యా ! మీ రిట్టి పాపములు చేయుచుంటిరా ?" వారు స్పష్టముగ నిట్లనిరి:— "లేదు, మహారాజా ! మే మవి

చేయనేలేదు." నేను న్యాయాధీశునితో నిట్లంటిని:— "వీ రట్లు చేయలేదనుచున్నారు. ఈ యభియోగము నెట్లు వ్రాసితివి?" ఆతఁ డిట్లనెను:— "ప్రభూ! వీరిని నే నడిగియే వ్రాసితిని. ఇప్పుడు వీరు మీ సమక్షమున నసత్యము పలుకుచున్నారు." అప్పుడు నే నిట్లంటిని:— "మంచిది. అందఱిచేత సంతకములను దీసికొనుము. సాక్షుల సంతకములనుగూడ తీసికొనుము."

నా మాటలనువిని న్యాయాధీశుఁ డిట్లనెను:— "ప్రభూ! మీరిట్టి యాజ్ఞ నీయకుఁడు. ప్రతి విషయమునకు సంతకము తీసి కొనుట ప్రత్యక్షముగ నవిశ్వాసమును బ్రకటించుటయన్నమాట. అవిశ్వాసము కలహములకుమూలము." నేనిట్లంటిని:— "వీఁడిట్లు చెప్పినాఁడని మన కెట్లు గుర్తు? నీ వందఱిచేత సంతకములు చేయించుకొనవలయును." అప్పటినుండి వ్యాజ్యములను సంతక ముతో లెక్క-వ్రాయఁబడుచుండెను. వీనిలోఁ నేఁడెచ్చట చూచి నను కలియుగలక్షణములు కనఁబడుచున్నవి.

నా కర్మచారులు, అధికారులు ఇదివఱకు వారి కర్తవ్య మును దెలిసికొని ధర్మముగ వారివారి కార్యము లొనర్చుచుం డిరి. అట్టివా రిప్పుడు ప్రమాదపడుచున్నారు. అప్పుడు నేను మంత్రితో నిట్లంటిని:— "ఈ కర్మచారులను, అధికారులను గని పెట్టి యుండుటకు వేతనమిచ్చి కొందఱ నిరీక్షకుల నియమింప వలయును."

మంత్రి యిట్లనెను:— "ప్రభూ! ఇది ధర్మవిరుద్ధము. ఒకసారి విశ్వాసముంచి ఒక కార్యమును వారికి ఒప్పఁజెప్పినప్పుడు వాని ననుమానించి విశ్వసింపకుండుటయు, వానిపై నొక యధి

వారిని నిరీక్షకునిగా నియోగించుటయు బలవంతముగఁ బ్రమాద ప్రవృత్తులఁ గావించుటయే కాఁగలదు. నిరీక్షకుఁడు ప్రతివారును వారి కార్యములను బరీక్షించుచుండిన నిరీక్షకునినుండి తప్పించు కొనుటకు వారసత్యములు పలుకుచుందురు. ఒక పాపమును దాఁచుటకనేక పాపములను జేయుచుండెదరు.”

నే నిట్లంటిని:— “ఏమైనఁ గానిండు. ఇవ్వేళ నొక ప్రమాదము కావించినవాఁడు రేపు మఱియొక ప్రమాదము చేయఁ గలఁడు. కావున నిరీక్షకులను దప్పక నియమింపవలసినదే.” నా మాట ప్రకారము మంత్రి వైతనిక నిరీక్షకులను సమీక్షకొఱకు నియోగించెను. వారు కొన్నిదినములు బాగుగా నేపనిచేసిరి. కాని కొన్నాళ్లైనతర్వాత నా నిరీక్షకులుగూడ ప్రమాదపడ మొదలిడిరి. ఆ కారణమున నిరీక్షకుల నిరీక్షించుటకై కొందఱను నియోగింపవలసివచ్చెను. ఇట్లుజరుగుచున్నను ప్రజలు ధర్మముగ నడచుటలేదు.

ఒకదినమున నొక బ్రాహ్మణుఁడు పాలు, నేయి నమ్ముటను గాంచి వానిని బిలిచి నే నిట్లంటిని:— “బ్రాహ్మణోత్తమా! మీరు పాపము చేయుచున్నారేల? పాలు, నేయి, చక్కెర, నూనె మొదలగు రసవస్తువుల నమ్ముట బ్రాహ్మణులకు నిషిద్ధము. మీరీ నీచవృత్తి నేల యవలంబించితిరి?”

ఆతఁడు దీనతతో నిట్లనెను:— “ఏమిచేయుదును? ధర్మావతారా! పొట్టనిండుటలేదు. ఈ పాపపు పొట్టకొఱకేమైనఁ జేయవలసె యుండును.”

నేను ధర్మాధ్యక్షునితోఁ జెప్పి వానికిఁగావలసిన ద్రవ్యము నిప్పించి యిట్టిపనులు చేయవలదని నిషేధించితిని. ఆతఁడట్లే

చేసినాఁడుగాని యితరవర్ణముల వారిలోఁ గూడ వృత్తిసాంకర్య మేర్పడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

ప్రజలలోఁ బరస్పరవ్యవహారము కుటిలతాపూర్ణముగ నున్నది. ఒకరియెడల నింకొకరికి అవిశ్వాసము. ఒకదినమున నొక కమ్మరివానివద్ద నే నొక విచిత్రయంత్రమును జూచితిని. అట్టి దానిని నే నెన్నఁడును జూడకపోవుటచే వానిని బిలిచి యిట్లు ప్రశ్నించితిని:— "ఈ వస్తు వేమిటి? ఇది యేవిధముగ నుపయోగపడును?"

ఆతఁ డిట్లనెను:— "ప్రభూ! ఒకదినమున నేను స్నానమునకు వెళ్లితిని. అప్పుడు నా పాత్ర నెవరో తీసికొనిపోయిరి. ఆ కారణమున నా బుద్ధిచే నీ యంత్రమును గనిపెట్టితిని. దీనిపేరు తాళపుబుఱ్ఱ. తలుపులకు గొళ్లెమును బెట్టి నాగవాసమునకు దానిని తగిలించి దీనిని వేసిన నింకెవరును తలుపును దెఱువలేరు. దీని తాళపుచెవి నా దగ్గఱ నుండును." ఇది వినఁగానే నాకు చాల యాశ్చర్యమొదవి వానితో నిట్లంటిని:— "ఇంటికి తాళము వేయుట అందఱియెడల నవిశ్వాసము కలిగియుండుటయే. నీ వస్తువులను మేము రక్షింతుము. దానిని పగులఁగొట్టి పాఱవేయుము. ఇఁకె నిట్టివి చేయకుము. ఆతఁడప్పుడే దానిని పగులఁగొట్టి పాఱవేసినాఁడు గాని యాతని మనస్సులో దీని సంస్కారము లట్లే నిలిచిపోయినవి. ఇవ్వేళ కాకపోయిన రేపైనను మరల తయారు చేయఁ గలఁడు.

ఒక దినమున నేను గంగకు వెళ్లి వచ్చుచుంటిని. ఒక రైతు తన భుజముమీఁద నాఁగేటిని బెట్టుకొని యింటికి వెళ్లుచుండెను. నేను రథము నాపి వానిని బిలిచి యిట్లడిగితిని:—

" ఏమి నాయనా! నీ వింతగా శ్రమపడుచున్నావేల? నాఁగలిని ఇంటికేలఁ గొనిపోవుచున్నావు? పొలములో నుంచిరారాదా?"

ఆతఁడు చేతులుజోడించి యిట్లనెను:— " ధర్మావతారా! ఎప్పుడును నాఁగలి పొలములోనే యుండెడిది. రైతు యెన్నడును నాఁగలి నింటికి తెచ్చుకొనెడువాఁడు కాఁడు. కాని ఒక దినమున నా నాఁగలి కనఁబడలేదు. ఎవఁడో యెత్తుకొని పోయి నాఁడు. నేను బీదరైతును. ఆ కారణమున నేను ప్రతిదినము దీని నింటికి గొనిపోవుచున్నాను. మరల పొలమునకుఁ దీసికొని వచ్చుచున్నాను."

అంత నాకు నా రాజ్యములోని నా రైతులిట్లవిశ్వాసము, చోరభయముచే నిత్యము నాఁగలి నింటికిఁ దెచ్చుకొనుచున్నారను దుఃఖము కలిగినది. నే నిట్లాజ్ఞాపించితిని:— " నీ నాఁగలిని రక్షించు భారము ప్రభుత్వముమీఁదఁ గలదు. మీరు నాఁగలి నింటికి గొనిపోవలసిన పనిలేదు." అంత నేను ప్రతి గ్రామ పంచాయతీకిని ఎవరైన నితరుల నాఁగలిని బట్టుకొని పోయినఁ బ్రాణదండన మిప్పింపవలయునని శాఖను బంపితిని. సరళముగ, బుద్ధిమంతుఁడుగనున్న రైతునకును నిట్టి వ్యవహార మారంభమయ్యెను.

ఒక దినమున నేనొక యాశ్చర్యమును గాంచితిని. ఒక మండలాధిపతియగు రాజు ఒక లోహయంత్రమున నాకాశమున కెగురుటను గాంచితిని. నేను వానినిఁ బిలిచి యిట్లంటిని:— "నీ వే దేవత నారాధించి యీ కామగ విమానమును సంపాదించితివి?"

ఆతఁడు కొంచెము భయపడుచు లజ్జాభావముతో నిట్లనెను:— "ప్రభూ ! ఇది కామగ విమానము కాదు. దీనిని నారాజ్యములో నొక శిల్పి తయారుచేసినాఁడు. ఇది నీరు, నిప్పు సహాయమున నావిరితో వెళ్లును. ఏదైన స్నిగ్ధపదార్థమును వేసిన దాని సహాయమున దీనిని నడిపిన నిది నడచును. సంకల్పముచే దేవతా విమానములవలె నిది పోదు."

నే నిట్లంటిని:— "అట్లైన నిందు నందఱును అధికారులు, ననధికారులు ఎక్కి పాపప్రచారము చేసెదరు."

ఆతఁడు భయభీతుఁడై యిట్లనెను:— "ధర్మావతారా! దీనిద్వారా ధర్మప్రచారము కూడ కాఁగలదు."

నే నిట్లంటిని:— "ధార్మికులలో నిట్టి సామర్థ్యము వారి తేజమువలన నుండును. వారు తమ యిష్టమువచ్చిన చోటకు తమ భావములను బంపఁగలుగుదురు. ఇట్టి యంత్రములను అల్పశక్తిగల అసమర్థులు, పాపపరాయణులు, దైవీసంపత్తి లేనివారు, ప్రతికార్యమును శీఘ్రముగఁ జేయఁదలఁచినవారు నిర్మించుకొనుచుందురు. వానికి ప్రతికార్యము శీఘ్రముగఁ బూర్తికావలెనను దృష్టియే." నేనిట్లు చెప్పుచుండఁగనే వ్యాసభగవానుఁ డచ్చటికి వచ్చెను. నేను లేచి విధ్యుక్తముగఁ బూజించి యీ సమస్త వృత్తాంతమును నివేదించి యిట్లడిగితిని:— "ప్రభూ ! యీ మండలాధిపతి కలియుగ భావములు శీఘ్రముగాఁ బ్రచారము చేయుటకు వీలగు నీయంత్రమును నొకశిల్పిసహాయమున నిర్మించి యున్నాఁడు. వీని కేమి శిక్ష వేయవలయునో తమరు శెలవీయుఁడు." వ్యాసభగవానుఁడు నవ్వుచు నిట్లనెను:— "రాజా !

వీని నేమియు శిక్షింపవలదు. నేను వీనికిఁ దెలియఁజెప్పెదను. నీవు దీనిని నాశముచేయుము. ఈ శిక్ష చాలును.'' నాతో నిట్లు చెప్పి వ్యాసభగవానుఁడు ఆ రాజున కిట్లనెను:- "నాయనా! ధర్మరాజు రాజ్యమున నిట్లు చేయుట ఉచితముకాదు. నేఁటికి రెండువేల అయిదువందల సంవత్సరములైన తర్వాత బౌద్ధులనఁ బడువారు కొందఱు నాస్తికులు పాలించినప్పు డిట్టి యంత్రములను నిర్మించెదరు. వారు పాదరసముద్వారా వాటిని నడిపెదరు. అయిదువేల సంవత్సరములైన తర్వాత నివి యింటింటఁ బ్రచారమగును. ఆ సమయమున తెలుపు నలుపు వర్ణముగల దస్యులేలెదరు. అప్పు డీ యంత్రములద్వారా అసత్యము, అధర్మము, కలహము ప్రచారము చేయఁబడుచుండుచు. వాటి కిది సమయము కాదు.'' ఇట్లు చెప్పి వ్యాసభగవానుఁ డాయంత్రమును తన ముందఱనే నాశము చేయించెను.

ఆ తరువాత వ్యాసభగవానుఁడు నాతో నిట్లనెను:- "రాజా! నీ వింక నిప్పుడేమి చూచినావు. నేఁటికి అయిదువేల సంవత్సరములైనతర్వాతఁ బ్రజలకు వర్ణాశ్రమధర్మములందు ప్రీతి యుండదు. అధ్యయనమందు గురువని శిష్యుఁడని యుండఁబోదు. శూద్రులు, అంత్యవర్ణులు ఉచ్చవర్ణుల కార్యములఁ జేయఁ దొడఁగెదరు. ఉచ్చవర్ణులు అంత్యజులతో సహభోజనాసనవివాహాదుల నొనర్చి, అదియే గొప్పతనత యనుకొనెదరు. సంస్కృతి సదాచారములు క్షీణించిపోవును. సంధ్యావందనము, దేవర్షి పితృ శ్రాద్ధములు, తర్పణములు, పూజాపారాయణలు మొదలగువాటి నన్నిటిని జూచి ఎగతాళిచేయుదురు. స్వేచ్ఛాచారమే సద్ధర్మముగ నెన్నఁబడును. అందఱు నన్నివృత్తుల నవలంబించి ద్రవ్యోపార్జన

చేయ మొదలిడెదరు. దస్యు ధర్మముగల విధర్మీయులు రాజులగుదురు. రాజులు వ్యాపారమును సాగింతురు. స్త్రీలు లజ్జావిహీనులగుదురు. కలీన స్త్రీలు ఏకవస్త్రలై సగము శరీరమును గనపఱచుచు నిర్లజ్జలై పురుషులతో బజారులలోను ఉద్యానవనములందును దిరుగుచుందురు. కన్యలుండనే యుండరు. అవివాహితలు, వివాహితలు, విధవలు ఒక్కరీతిగనే యుందురు. సౌభాగ్య చిహ్నములగు నాభూషణముల నెవరును ధరింపరు. శ్రీ, కాంతివిహీనలై, వస్త్రాభూషణరహితలై చేతులకుఁ గాళ్లకు నేమియులేక విధవలవలెఁ గనఁబడుదురు. ఒకరు ఇద్దరు కారు, ఇంటింట భ్రూణహత్యలు జరుగుచుండును. కన్యకలు, విధవలు కన్నసంతాన మధికము కాఁగలదు. వారు పాపాచరణమునఁ బ్రవృత్తులగుచుందురు. కులకాంతలకును, వారకాంతలకును వేషభాషాచరణ వ్యవహారములలో భేదముండదు. దాంపత్యభావము నశించిపోవును. స్త్రీలు పురుషులవలె స్వతంత్రులై స్వేచ్ఛగ నుండవలయునని పురుషులతోఁ బ్రతిదినమును గలహించుచుండెదరు. చాలమంది స్త్రీలు యథేష్టముగాఁ దిరుగుటకును, ప్రసవపీడనుండి తప్పించుకొనవలయుననియు గర్భకోశమును శస్త్రచికిత్సద్వారా తీసివేయించుకొని ఘోరమగు పాపములను జేయుచుండెదరు.''

ఇదివిని నేను చేతులతోఁ జెవులుమూసికొని యిట్లంటిని:- ''దేవా! ఇట్లుచేయువారు మానవస్త్రీలా, రాక్షసస్త్రీలా ?''

వ్యాసభగవానుఁ డిట్లనెను:- ''వారు చూచుటకు మానవమానినుల వలెనే యుందురు. వారి యాకృతి మానవా

కృతియే. చూచుటకుఁ గూడ బాగుగానే యుందురు; కాని వాస్తవముగ వారు రాక్షసస్త్రీలై పుట్టెదరు.”

నేను శ్రీకృష్ణద్వైపాయనుని పాదములంటి యిట్లంటిని:— “ప్రభూ ! ఇట్టి కాలమును నేను జూడరాదు. ఈ పాపములు నా ముందుండరాదు. నాకొక వరమీయవలెను. నేనది భగవానుని గూడ యాచించితిని. అయిదువేల సంవత్సరముల వఱకు కలి యుగ మీభూమిపై నడుగిడనీయకూడదు.”

వ్యాసుఁడు ప్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:— “ధర్మరాజా! నీవీ ఘృణిత పాపాచరణ పూర్ణమగు కార్యములను జూడవు. నా యాశీర్వచనమున నైదువేల సంవత్సరముల వఱకు కలి యంతగా నుండదు. అయిదువేల సంవత్సరములైన తర్వాత కలి దాని ప్రభావమది చూపింపఁగలదు.” ఇట్లని వ్యాసభగవానుఁడు వెళ్లిపోయెను.

నిన్న నేనొక యాశ్చర్యమును గాంచితిని. ఒక కులీన స్త్రీ ఏకవస్త్రముతో నర్ధనగ్నయై, నిర్లజ్జయై అందఱ యెదుట నవ్వుచు బజారునఁ బోవుచుండెను. నన్నుఁ జూచియు సిగ్గుపడలేదు. నేను రాజభవనమునకు వచ్చునప్పటికి — ఒక స్త్రీ, మంచి చక్కని వస్త్రాభూషణములను ధరించి యనేక సుగంధ ద్రవ్యములను రాచుకొని నిలుచుండెను. నన్నుఁజూచి ఆమె కొంచెము లజ్జితయై తొలగెను. ఆమె యెవరని నేను మావృద్ధ దాసీ నడిగితిని. ‘ఈమె దుర్యోధనుని ఆఖరు తమ్ముని భార్య’ యని యామె చెప్పెను. ఇది వినఁగానే నాపై నేదో పిడుగు పడినట్లుండెను. కలియుగము నారాజ్యములోనే కాదు ప్రవే

శించినది, నా యింటిలోఁగూడ ప్రవేశించినదని గ్రహించితిని. ఇఁక నీలోకములో నుండవీలులేదు. మాకేదియో యనిష్టము సంభవింపనున్నది. నిన్న నేఁడు నేననేకములగు అపశకునములను గాంచుచున్నాను. వాటి నన్నిటిని ముందు మీ కందఱకు చెప్పెదను.”

ఇంకొక విషయము కూడ జరిగినట్లు నాకు తోచుచున్నది. శ్రీకృష్ణ భగవానుఁడు ఈభూమిని వదలి పోయినాఁడో, పోనున్నాఁడో, అందుకనియే కలికాల మింతగా భూమిమీఁద వ్యాపించినది.

(౨)

సూతుఁ డిట్లనెను:— మునులారా! అర్జునుఁడు రాకపోవు నప్పటికి ధర్మరాజు భీమసేనునితోను, ఇతర తమ్ములతోను ఇట్లనెను:— “అర్జునుఁడు రాని కారణము నాకు తోఁచుటలేదు, ఇఁక నిచ్చట కలికాలము తన యధికారమును సర్వత్ర వ్యాపింపఁ జేసికొనినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇది కలిశాసన కాలము కావున మనమిక నిచ్చట నుండరాదు. కలియుగ చిహ్నములన్నియుఁ బ్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుచున్నవి. ఒక దినమున కలి నాదగ్గఱకు వచ్చి ‘ఇది నారాజ్యకాలము, మీరిఁక సింహాసనమును వీడ వలయు’ నని చెప్పకొనెను.

అంతఁ గుతూహలవశమున నొక యాత్మీయుఁడిట్లనెను:— “దేవా! మీరు ధర్మావతారులు. కలికిని మీకును సమావేశ మెక్కడ? మీ యెదుటకు వచ్చునంతటి సాహసము కలి కెట్లు కలిగినది ?”

ఈ ప్రశ్నను విని అందఱు వినునట్లు ధర్మరాజిట్లనెను :—
"సోదరులారా ! ఒక దినమున నాతమ్ములగు భీమార్జున నకుల సహదేవులు నలుగు రొక్కసారిగ సభలోనికి వచ్చుచుండిరి. అప్పుడు వీరు సభాద్వారమున నొక్కని గాంచిరి. అతని వద్ద సర్వలక్షణ సంపన్నమును, మిక్కిలి వేగముగఁ బరువిడఁగల నొక సుందరాశ్వము కలదు. ఆ యద్వితీయాశ్వమును గాంచి నాసోదరులచ్చటకు వెళ్లి 'గుఱ్ఱము నమ్మెదవా' యనిరి.

అతఁడు వినయముతో నిట్లనెను:— "మహారాజా! నేను దీనినమ్ముటకే తెచ్చితిని"

అప్పుడు నాతమ్ములు సంతోషముతో నిట్లనిరి:— "మంచిది. అయితే నీవు దీనిని మా యశ్వశాలలోఁ గట్టివేసి వచ్చి నీకెన్ని రూపాయలు కావలయునో అన్నిటిని గొనిపొమ్ము."

ఆవ్యక్తి యిట్లనెను:— "మహారాజకుమారులారా! మీవద్ద ధనమునకు కొదువలేదు. నాకును ధనేచ్ఛలేదు. మీకు నేను నాలుగు ప్రశ్నలిచ్చెదను. వాటికి మీరు సదుత్తరము లిచ్చిన గుఱ్ఱము మీది. నేను దాని నశ్వశాలలోఁ గట్టివేసెదను. మీరు సరియైనజవాబులు చెప్పలేకపోయితిరా, నేనొక గీటు గీసెదను. నాప్రశ్నలకు సరియగు జవాబు లభించువఱకు మీరు ధర్మము ననుసరించి ఆ గీటు దాఁటఁగూడదు." సాధారణముగ గుఱ్ఱముల నమ్మకొనువాని యిట్టి మాటలను విని నాసోదరులకు కుతూహలము కలిగి వారు నవ్వుచు నిట్లనిరి:— "సరే! నీ నియమము మా కంగీకారమే."

ఇదివిని యాతఁ డానందముతో నిట్లనెను:— "నేను నా యశ్వమును దీసికొనివచ్చునప్పుడు దారిలో నొక భయంకరమగు బావిని జూచితిని. అచ్చట నొక విచిత్ర విషయమొకటి కనఁబడినది. ఆ కూప ముఖమున ఒక కానీ వేలాడఁగట్టఁబడి యుండెను. ఆకానీకి లక్షలమణుగుల బరువుగల యినుపగుండు వ్రేలాడఁగట్టఁబడెను. అయినను అది బావిలోఁబడలేదు. దాని కారణమేమి ?"

నాతమ్ములు నలుగురు ఒకరి ముఖము లొకరు చూచుకొనిరి. ఎవరికిని దీనికి ప్రత్యుత్తరము తోఁచలేదు. అప్పుడాతఁడు వినయముతో నిట్లనెను:— "మీ నల్గురన్నదమ్ములలో ఒకరు మన పందెము కొఱకు ఈగీతలో నిలుచుండవలెను." ఇది విని భీముఁడు ఆ ధర్మరేఖ లోపల నిలుచుండెను. అంత నాతఁడు రెండవ ప్రశ్నను వేసెను:— "ఒకదినమున నేను మార్గమున వచ్చుచుంటిని. దారిలో నేనైదు బావులను జూచితిని. నాలుగు బావు లచ్చటచ్చట నున్నవి. ఒక బావిమాత్రము మధ్యలోఁ గలదు. ఆయైదు బావులలోని నీరు ఉడుకుచుండును. దగ్గఱలో నున్న బావి వట్టుపడినపుడు మధ్యబావిలోని నీరుడికి దానిని నింపును. కాని మధ్యబావి వట్టుపడినపుడు దానిని మిగిలిన నాలుగు బావులు నింపలేవు. కారణమేమి ?"

నా తమ్ములు ముగ్గురులో నెవరికిని దీనికి సమాధానము కుదురలేదు. అంత నర్జునుఁ డాధర్మరేఖలోఁ బోయినిలుచుండెను. అంత నాతఁడు మూఁడవప్రశ్న వేసెను. ఆతఁ డిట్లనెను:— "ఒక దినమున నేను దారిలో నొకవింతను గాంచితిని. ఒక ఆవు దూడ నీనినది. పుట్టఁగానే దూడ ఆవు పాలు త్రాగవలసినది పోయి ఆవు దూడ పాలు త్రాగుచుండెను."

ఇది విని నకులసహదేవులు ఒకరిముఖము నొకరు చూచు కొని యీతఁ డద్భుతములో నద్భుతప్రశ్న లడుగుచున్నాఁడే యనుకొనిరి. వారికి సమాధానము దొరకకపోవుటచే నకులుఁడా ధర్మరేఖలోనికిఁ బోయెను. అంత నాతఁడు నాల్గవప్రశ్న నడిగెను.

ఆతఁ డిట్లనెను:— "ఒక దినమున నేను దారిని వచ్చు చుండఁగా నొక జంతువు నా యెట్టయెదుట కనఁబడెను. అది చాలసారులు నోటితోఁ జెడ్డశబ్దములు పలుకుచు ముడ్డితో గడ్డి తినుచున్నది. ఇది యేది ?"

సహదేవునకు దీనికి జవాబు దొరకలేదు. అందువలన నాతఁడు కూడ ధర్మపరిధి లోనికిఁ బోయి నిలుచుండెను.

నేను చాలసేపు నిరీక్షించితిని. నలుగురిలో నొక్కరును ఇంతవఱకు రాలేదేలనని నేను సేవకునిఁ బంపఁగా సేవకుఁడు వచ్చి యిట్లనెను:— "మహారాజా ! ఒక గుఱ్ఱపువాఁడు ద్వారమున నిలుచున్నాఁడు. వాని దగ్గఱ నలుగురును నిలుచుండిరి. లోపలకు రానేరారు."

నాకును కుతూహలము కలిగి బయటకు వచ్చితిని. నే నిట్లనుకొంటిని:— 'వీరికి గుఱ్ఱము నచ్చి కావలెననుకొను చున్నారు. ఈతఁడీయఁడు, బేరము చెప్పఁడేల ?' అనుకొని నే నిట్లంటిని:— "అబ్బాయీ ! నీవు గుఱ్ఱమును అమ్మవాయేమి ?"

ఆతఁడిట్లనెను:— 'అన్నదాతా ! నేనమ్ముటకే వచ్చితిని.' నేనిట్లంటిని:— "అయితే, నా సోదరులిట్లేందులకు నిలుచుండిరి ? దీనిని అశ్వశాలలోఁ గట్టివేయుము. నీకు కావలసిన రూప్యములఁ గొనిపొమ్ము."

ఆతఁడిట్లనెను:— "అన్నదాతా! మీవద్ద ధనమునకుఁ గొదువేమి? ఈ మాటను మీతమ్ములు కూడ చెప్పిరి. కాని ధనావశ్యకత నాకుగూడ లేదు. మీరు నాకు నాలుగు ప్రశ్నలకు జవాబీయుఁడు. ఈ గుఱ్ఱమును దీసికొనిపోయి అశ్వశాలలో బంధించెదను."

ధర్మరాజిట్లనెను:— "అడుగు నాయనా! నీ ప్రశ్న లేమిటో? ఆతఁడా మొదటిప్రశ్న నడిగెను. అగాధ కూపమందు కానీ యాధారమున లక్షలమణుఁగుల బరువుగల లోహము వ్రేలాడుచున్నది. ఇది యేమిటి?"

నేను వానిని గద్దించుచు నిట్లంటిని:— "నీవు వట్టి ధూర్తునివలెఁ గనఁబడుచున్నావే. మారాజ్యములో నీవు కలియుగ విషయములు పలుకుచున్నావు. ఇట్టివి కలియుగములో జరుగఁగలవు. కలియుగములో ధర్మకర్మము లుండవు. ఎవడైన దయావశమున నొక్క పిడికెడన్న మెవరికైన దానము చేసెనా ఆకానీ దానము మూలకముగా లక్షమణుఁగుల ఇనుమును బోలు అధర్మమును వ్రేలాడఁగట్టుకొనును. దయాదానములను రెంటిని వదలిపెట్టినవారు ఆ లోహముతో సంసారరూపమగు మోహకూపములోఁ బడిపోవుదురు."

ఇది విని యావ్యక్తి యిట్లడిగెను:— "మహారాజా! మధ్యలోనున్న నొక కూపము చుట్టునున్న నాలుగు ఖాళీ కూపములను నింపును, గాని మధ్యకూపము ఖాళీయైన నా ఒక్క కూపమును నీనాల్గుకూపములు కలిసియు నింపలేవు. ఇదియేమి?"

నేను తేజితుఁడనై యిట్లంటిని:— "నీవుగొప్ప అధర్మ బంధుఁడవు, ధూర్తుఁడవును? ఇంకను గలియుగమునకు సంబం

ధించిన వాక్కులే నోట వెలువడుచున్నవి. ఇట్టివి కలియుగ ములో జరుగును. తండ్రికి నలుగురు కొడుకులుండిన వారిని నలుగురిని పెంచి పెద్దవారిని గావించును. విద్యాబుద్ధులు చెప్పించును. యోగ్యుల నొనర్చును. కాని తండ్రికి వృద్ధాప్యము రాఁగానే కలియుగములో నీనలుగురును వానిని పోషింపరు. తల్లితండ్రులు కడుపుమాడి చావవలసినదే. లేదా అనాథాలయము నాశ్రయించవలెను. లేక ఆఁకటఁ జావనైనఁ జావవలయును."

ఇది విని అవ్యక్తి యిట్లనెను:— "మహారాజా! గోక్షీరముల వత్సము త్రాగవలయును. గోవు దూడపాల నేల త్రాగుచున్నది?"

నేను వానిని గద్దించుచు నిట్లంటిని:— "జాగ్రత్త! చాల ముదిరినది. నీవు సాక్షాత్తుగ కలియుగమువలె నున్నావు. ఓరీ! ధూర్తుఁడా! ఇట్టిపనిని కలియుగములోని తండ్రి చేయువలయునురా! ఆఁడుపిల్ల పుట్టినా, దాని సహోమున నప్పుచేయును. బాగుగా తినుచుండును. అది కొంచెము పెద్దదికాఁగానే దాని నమ్మివేయును. అంత మఱియొకపిల్లపేరట నప్పుచేయును. ఇట్టి కన్యావిక్రయముచేయు నీచులు, అధములు, పాపులు, రాక్షసులు అగు తండ్రులు కలికాలమునఁ జాలమంది పుట్టఁగలరు. ఇట్లమ్మఁబడిన దానికి పుట్టినబిడ్డలు జరిపిన పిండదానాదులు వారి పితరులకుఁ జెందవు. కన్యక నమ్మువాఁడును, కన్యాద్రవ్యముచే జీవించువాఁడును ఘోరపాపులు. ఇట్టి పాపులముఖమును జూచినను పాపమే. కలియుగములో నిట్టి పాపు లనేకు లుండఁగలరు."

ఇది విని యాతఁడిట్లడిగెను:— "మహారాజా! భయంకరమగు చెడశబ్దములు చేయుచు, ముడ్డితో గడ్డితిను జంతువేది?"

ఇది వినఁగానే నాకుమిక్కిలి కోపమువచ్చి ఖడ్గమునుదూసి యిట్లంటిని:— "నీవు కపటవేషముతో వచ్చిన కలియుగమని నే నిప్పుడు నిశ్చయముగ గ్రహించితిని. అరేనీచా! వేదశాస్త్రము లను వదలి, ఇతిహాస పురాణాశ్రయమును వీడి, తనకిష్టము వచ్చిన కపట కల్పితములై తలతోకలేని రచనలు చేయుచు డబ్బుకై గడ్డితిను కవులు కలియుగములో నుండఁగలరు. వారను కూలమార్గములను వదలి ప్రతికూల మార్గముల నాశ్రయించెదరు. నోటఁదినక ముడ్డిని దిందురు. నేను నీప్రశ్నల నాల్గింటికి జవాబిచ్చితిని. నీవెవఁడవో యిప్పుడు నాకునిజముగఁ జెప్పుము. లేకున్న నిప్పుడే నీతల తీసివేసెదను."

ఇది విని నాతఁడిట్లనెను:— "ప్రభూ! వాస్తవముగ నేను గలియుగమునే. ఇప్పుడు నాకు రాజ్యసమయ మాసన్నమైనది. కాని సాక్షాత్తుగ ధర్మావతారులగు మీరు చక్రవర్తులగునంత వఱకు నాకు గతిలేదు, నా కధికారములేదు, నే నడుగునదిలేదు. మీరు ధర్మాత్ములరు. ఇతరులభాగమును హరింపగోరరు. కావున నిప్పుడు సింహాసనము నాకు లభింపవలెను. ఇఁక నా సామ్రాజ్యము సాగవలయును."

ఇది విని నేను నవ్వుచు నిట్లంటిని:— "అరే! ధూర్తా! నీ వధర్మమిత్రుఁడవని నే నిదివఱకే తెలిసికొంటిని. ఇది నీ రాజ్య కాలమని నాకు తెలియును. కాని ఆనందకందుఁడగు దేవకీనందన శ్రీకృష్ణచంద్రుఁ డీ యవనీమండలమున నుండువఱకు నేను సింహాసనమును వదలను. ఆతఁడు స్వధామమునకుఁ జేరినప్పుడు నేను గూడ హిమాలయమునకుఁ బోయెదను. అప్పుడు నీ యిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనవచ్చును. శ్రీకృష్ణుఁడుండఁగా నీవు నా రాజ్య

ములో నుండవలెననియు ననుకొనఁగూడదు.” నాయీ మాటను విని కలియుగము ప్రసన్నుఁడై వెళ్లిపోయెను.

కావున సోదరులారా! నేఁడావిషయములన్నియుఁ బ్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుచున్నవి. దీనిని బట్టి విశ్వనాథుఁ డి విశ్వమును విధవనుజేసి స్వధామమునకుఁ జేరెనని తోఁచుచున్నది. శ్రీకృష్ణ రహితమై, కలియుగాక్రాంతమైన నీ యవనియందిఁక మనముండఁ జనదు. ఇఁక మనము హిమాలయమునకు వెళ్లుదము.

ఇట్లు చెప్పుచు ధర్మరా జత్యంత చింతాకులుఁడై అశ్రువుల రాల్చెను. ఆతని ముఖమండలము వాడిపోయెను. ఆతఁ డత్యంత విషాదయుక్తుఁడై దీర్ఘనిశ్వాసములు విడుచుచుండెను.

ఛప్పయ

త్యాగో సబనే ధర్మ కర్మ కఛు కరేఁ న హితకర।
పాలేఁ పాపీ పేట పాప కరి సభీ నారి నర॥
కరేఁ నహీఁ విశ్వాస్ పరస్పర ప్రేమ న రాఖేఁ।
తనిక ద్రవ్యకే హేతు హాల మిథ్యా సబ్ బాఖేఁ॥
నిరఖి నిత్య ఉతపాత అతి, మన మలీన మేరో భయో।
కపట బంధు కలికాల కా. ధరాధామ పై ఛా గయో॥

అర్థము

అందఱును ధర్మకర్మములను వదలిరి. హితకర మగు ప్రయత్న మెవరును జేయుటలేదు. స్త్రీ పురుషు లందఱును పాపమును జేయుచుఁ బాపపోషణము చేయుచుండిరి. ఒకరినిఁ జూచిన నొకరికి విశ్వాసములేదు. ఒకరిమీఁద నొకరికి ప్రేమలేదు. అల్ప ద్రవ్యముకొఱకై మిథ్యాభాషణములెన్నియో ఆడుచుందురు.

ప్రతిదినము కనఁబడు ఉత్పాతములను జూచిన నామనస్సు మలినమైనది. కలికి సంబంధించిన కపటబంధువులు భూమి యంతటను నిండిపోయిరి.

ధర్మరాజుకు కనఁబడిన అపశకునములు

శ్లో॥ ఇమే జనపదా గ్రామాః పురోద్యానా కరాశ్రమాః।
భ్రష్టశ్రియో నిరానందాః కిమఘం దర్శయంతి నః॥

— భాగ. ౧ స్కం. ౧౪ అ. ౨౦ శ్లో.

"భీమసేనా! యీసమస్త దేశము, గ్రామ, పురోద్యానములు, ధాతునిలయములు, ఋష్యాశ్రమములు శ్రీహీనములై, ఆనంద రహితములై యున్నవి. ఇట్టి యపశకునములు కనఁబడుచున్నవి. ఇవి దారుణ దుఃఖ వార్తను వినవలసి యున్నదని సూచించుచున్నట్లున్నది."

ఛప్పయ.

ఫరకే బాఈఁ బాహు హృదయ మేఁ కంపన హోవే।
కరిముఁహ మేరీ ఓర శ్వాన నిర్భయ హ్వై రోవే॥
ఉల్లూ ఔర కపోత మృత్యు కే దూత కహావేఁ।
కర్కశ కఠిన కరాల, శబ్ద కరి హృదయ హిలావేఁ॥
లీలా విగ్రహ త్యాగి కా, శ్యామ ధామ గమనే కహీఁ।
కర్యూఁ కహో చిత దుఖిత అతి అరజున హూ ఆయో నహీఁ॥

అర్థము

ధర్మరాజిట్లనుకొనెను:- నా వామాంగము లదరుచున్నవి. వామ బాహువు వదరినది. హృదయము కంపించు చున్నది. కుక్క నాముఖమై నిర్భయముగ నేడ్చుచున్నది. మృత్యుదూత లనఁబడు గుడ్లగూబలు, కపోతములు కర్కశ కఠిన కరాళ శబ్దములను గావించి హృదయమును గదలించుచున్నవి.

శ్యామసుందరుఁడు తన లీలావిగ్రహమును వదలి స్వధామమును జేరెనేమో! అర్జునుఁడింకను రాలేదు. చిత్తము దుఃఖించుచున్నది. ఏమిచేయుదును ?"

రాఁబోవు విషయము సూచన ముందుగానే తెలియు చుండును. చలికాలము తర్వాత ఎండకాలము వెంటనేరాదు. మొట్టమొదట వణఁకు పుట్టునంత చలిగా నున్నది క్రమ క్రమముగాఁ బన్నీరు జల్లువలె మంచు పడుచు పగట కొంచెము ఉష్ణముగ నుండును. దీనిని బట్టి ప్రజలు చలికాలము పోయి యెండాకాలము వచ్చుచున్నదని గ్రహించెదరు. ఇదేవిధముగా వర్షాకాలము తర్వాత మొదట కొంచెము చలిచలిగఁ దోఁచు చుండును. ఇది వణుకు సహింపరాని తీక్ష్ణపుటెండ యిప్పుడు కొంచెము హాయిగనుండును. దీనిని బట్టి చలికాలము రానున్న దని ప్రజలు గ్రహింపగలరు. ఈ విధముగనే శుభాశుభ శకునముల వలన జరుగఁబోవు శుభాశుభములను గనుఁగొన వచ్చును. శుభములు జరుగవలసి యుండిన శుభశకునములు కలుగును. అశుభములు జరుగవలసియుండిన అశుభశకునములు కలుగును.

అవిశ్వాసమువలన నేఁటివారీ శకునముల మీఁద లక్ష్యముంచరు. పూర్వము శకునములను గాంచియే సర్వకార్యములు జరుగుచుండెడివి. లక్ష్యపెట్టకున్నను అశుభశకునములు అశుభఫలముల నిచ్చితీరును.

ధర్మరాజు యీవిధముగా దుఃఖితుఁడై, చింతించుచు, విలపించుచుండుటను గాంచి భీమసేనుఁ డిట్లడిగెను:— "రాజా! మీరేయే యపశకునములను గాంచి యిట్లు చింతించుచున్నారు? మన మీఁద దండెత్తుటకు మనకు శత్రువులెవరును లేరే. చుట్టాలు పక్కాలంద ఱిదివఱకే నశించిరి. ఇఁక నున్నది మనమున్నదమ్ముల మే. మనకైనను నింకెన్నో దినములు బ్రతుకవలెనని లేదు. అట్టియెడ మీరింతగాఁ జింతింపనేల?"

ధర్మరాజిట్లనెను:— "భీమసేనా! నాకు శత్రుచింత అణుమాత్రమైన లేదు. ఒక్కబాణముచేఁ ద్రిలోకములను భస్మము చేయఁగలిగిన భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణాదులను మహాయోధులను జయింపఁగా నింకే శత్రువు మన కనిష్టము చేయఁగలుగును? నాకు మీ నల్గురు తమ్ముల అండ కలదు. నాకు నా శరీర చింతయు లేదు. అది యేదియో యొక దినమునఁ జావనే చచ్చును. కాని నాచింత వేఱు. అది ఒక్క విషయమునఁ గలదు. తమ్ముఁడగు నర్జునుని నేను ద్వారకకుఁ బంపితిని. పంపిన కారణము కూడా పుణ్యశ్లోకుఁడగు వాసుదేవుఁడు ముందేమి చేయనున్నాఁడో కనుఁగొని రమ్మనియే. అతఁడు వెళ్లి ఏడవమాసము దాఁటిపోయినది. అతఁడింకను రాను రాలేదు. తనసంగతి దూతద్వారానైన కబురు చేయలేదు. ఈవిషయము ననే నాకు మాటి మాటికి సందేహము కలుగుచున్నది.

దేవర్షి యగు నారదుఁడు భగవంతుఁడు తన నరలీలను ఉప సంహారింపఁ బోవుచున్నాఁడని నాతో నిప్పుడే చెప్పిపోయినాఁడు. అట్టిస్థితిని మనము కన్నులారఁ జూడరాదు. మన మీ భూమిపై నుండఁగనే యా త్రైలోక్య సుందరవిగ్రహుఁడగు దేవకీనందనుఁడు తన యనుపమ లీలావిగ్రహమును వదలి స్వధామమునకు వెడలిన నాదుఃఖవార్తను విన నేను సిద్ధముగ లేను. ఇది మనము సహింపరాని దుఃఖము. మన యీ శరీరములనుండి ఉశ్వాస నిశ్వాస రూపమున వెడలు చుండు నీప్రాణము నిజమగు ప్రాణము కాదు. మనకా వాసుదేవుఁడే ప్రాణము. మనకు లభించిన ధనము, రాజ్యము, ఐశ్వర్యవృద్ధి, కులప్రేమ, ప్రజాప్రేమ, శత్రువిజయము, యజ్ఞయాగాది క్రతునిర్వహణమువలన ఇహాపరలోకప్రాప్తి ఇవన్నియు నాతని కృపవలననే లభించినవి. ఆతఁడు లేకపోయిన మనమేమి చేయఁగలిగెడు వారము? ఆతని సహాయము, సమ్మతి, కృపానుగ్రహాదులు లేకున్న మనమీ దశలో నుండఁగలిగెడివారమైనా? ఆతఁడు మనలను వదలి వెళ్లిపోవునేమోనని నాకు రోజుకు నాలుగు సారులు మనస్సునకు వచ్చుచుండును. అట్లు వచ్చినప్పుడు నాహృదయము చాల వ్యథ చెందుచుండును. ఒకటికాదు, రెండు కాదు అనేకములగు నాధ్యాత్మిక, ఆధిదైవిక, అధిభౌతిక అపశకునములు నాకుఁ దోఁచు చున్నవి."

భీమసేనుఁ డిట్లనెను:_ "దేవా! మీ కే యపశకునములు గోచరించుచున్నవో తెలుపుఁడు. వినఁగోరుచున్నాను."

ధర్మరాజిట్లనెను:_ "పురుషులకు వామాంగములు అనఁగా కన్ను, భుజము, జంఘ మొదలగునవి అదరుట అశుభము,

స్త్రీలకు కుడి యవయవయము లదరుట అశుభము. పురుషునకు ఎడమ కన్నుపై రెప్ప, కనుబొమ్మ అదరుట అశుభమే కాని క్రింది రెప్ప, బుగ్గకుపై భాగము అదరిన మిక్కిలి అశుభము, నాకిక్కడే మాటిమాటికి అదరుచున్నది.”

భీమసేనుఁ డిట్లనెను:_ “రాజా! కన్నదరిన ప్రజలు సాధారణముగ దానిమీఁద కొంచెముగ నుమ్మివైచి రాఁచెదరు. అప్పుడది అదరదు. దానివలన నరిష్టము శాంతించునందురు.”

ధర్మరా జిట్లనెను:_ “నే నన్నియుఁ జేసిచూచితిని. కన్నదరుట ఆఁగలేదు. ఇంతేకాదు. హృదయముకూడ అకారణముగ నదరుచున్నది. మనస్సేలకో తికమక చెందుచున్నది ?”

భీమసేనుఁడిట్లనెను:_ “ప్రభూ! ఒకొక్కప్పుడు మనో విభ్రమము కలిగిన ఇట్లే యుండును. అర్జునుఁడు రాకపోవుటచే మీ కిట్టి యనుమానము కలుగుచున్నది. ఆకారణముననే మీ చిత్తము చంచలమైనది. మీ రా అనుమానిక శంకను వీడుఁడు. మంగళమయుఁడగు మాధవుఁడు మీకు సర్వ శుభములు చేకూర్పఁగలఁడు.”

ధర్మరాజిట్లనెను:_ “భీమా! సరియే నీవు చెప్పినట్లే అగు నెడల నేనొప్పుకొనుటకు సిద్ధముగ నున్నాను; కాని నాశరీరము లోనే కాదు బాహ్యమందును నిట్టి యపశకునములు కనఁబడు చున్నవేమి? నక్కలు రాత్రులందే సాధారణముగ నఱచు చుండును. కాని ఆఁడు నక్కలు తెల్లవారిన తర్వాత సూర్యుని జూచి అఱచుచున్నవి. కుక్కలు నావైపు మోరలెత్తుకొని నిర్భయముగ మొఱఁగుచున్నవి. ఎవరి ముఖము చూచి కుక్క

ఏడ్చుచు అఱచునో వాని కేదియో గొప్పయనిష్టము కలుగునని గ్రహింపవలెను."

"శాస్త్ర మేమనఁగా — గోవు కుడిప్రక్కగాఁ బోవల యును. కుక్క, నక్క, గాడిదె, పంది మొదలగునవి ఎడమ వైపుగాఁ బోవలయును. కాని ఎంతప్రయత్నము చేసినప్పటికిని గోవు కుడిప్రక్కగాఁ బోవుటలేదు. ఎడమవైపుగానే పోవు చున్నది. ఇదిగాక విపరీతముగ నింద్యపశువులు కుడిప్రక్కగా నిర్భయముగఁ బోవుచున్నవి."

భీమసేనుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! దైవ వశమున నిట్లె యుండవచ్చును. ఆటవిక జంతువుల కింతటి జ్ఞాన మెచ్చటిది?"

ధర్మరా జిట్లనెను:— "అట్లు కాదు. మన అశ్వశాల లోని అశ్వముల కెవరు నేర్పిరి? నేను మన సహదేవునిద్వారా వాటినిగూర్చి చాల పరామరిక చేయించుచున్నాను. కాని అవి కన్నులనుండి నీరుగార్చుచు నేడ్చుచున్నవి. మృత్యుదూతలగు కపోతములు, గుడ్లగూబలు రాత్రియంతయు నా భవనముపైఁ గూర్చుండి కఠోరశబ్దములు చేయుచుండును. దీనినిఁబట్టి విశ్వ ప్రళయము కలుగునేమోనని తోఁచుచున్నది. దిక్కులంధకార మయములై యున్నవి. అవియన్నియు ధూమ్రమయములుగ నున్నవి. చుక్కలు రాలుచున్నవి. సూర్య చంద్రమండలముల చుట్టును మండలములు కనఁబడుచున్నవి. భూమి మాటిమాటికి కంపించుచున్నది. పర్వతములు భూమిలో దిగపడి పోవుచున్నవి. అప్పుడప్పుడు అక్కడక్కడ భూమిలోనుండి అగ్ని యుప్పతిల్లు చున్నది. ఆసమయములో నురుములు ఉఱుముచున్నవి. మేఘ

ములు భీభత్సదృశ్యముత్తోఁ గనఁబడుచున్నవి. రాజ్యములో నచ్చటచ్చట రక్తవర్షము కురియుచున్నదని ప్రజలు చెప్పు చున్నారు."

భీమసేనుఁ డిట్లనెను:— "రక్తవర్ష మెట్లు కురియును?"

ధర్మరాజిట్లనెను:— "నీటివర్షము కురిసినట్లే రక్తవర్షము కూడ ఆకాశమునుండి కురియును. ఇంటికప్పులపై రక్తము పేరుకొనును. పృథ్వి రక్తరంజితమగును. ఇట్టి వర్షమును నేను స్వయముగఁ బోయి చూచితిని.

ఇంతేకాదు. ఆకాశమున నింక ననేకోత్పాతములు కలుగు చున్నవి. గృహములు కదలుచు నొకటొకటి డీకొనుచున్నవి. పగటనే భూతప్రేతాదులు నృత్యము చేయుచుఁ గనఁబడు చున్నవి. భూమిలోపలనుండి మంటలు రేగుచున్నవి. నద, నదీ, సరోవర, తటాకాది జలాశయములలోని నీరు కలత చెందు చున్నది. జనులందఱ మనస్సులలో నేదియో భయము కలుగు చున్నది."

భీమసేనుఁ డిట్లనెను:— "ఇట్టివి జరుగుచున్నవని మీ కెవరైనఁ జెప్పినారా? లేక మీరు స్వయముగ నీలక్షణములను గాంచినారా?"

ధర్మరాజిట్లనెను:— "కొన్ని విషయములు విశ్వసింపఁ దగినవారు చెప్పిరి. కొన్నిటిని నేను స్వయముగఁ గాంచితిని.

నేను సాయంకాలము, ప్రాతఃకాలము నిత్యము అగ్ని హోత్రము చేయఁబోవుదును. హోమాగ్ని ఎంత ప్రయత్నించి నను ప్రజ్వరిల్లదు. మాటిమాటికి విసరి ఘృతాహుతులను

వేయుచునే యుండును. దానినుండి పొగ వచ్చును గాని మంట రాదు. ఒక దినమునఁగాదు. చాల దినములనుండి యిట్లు జరుగుచునే యున్నది. దీనినిఁబట్టి యీ కుటిల కరాళ కాలమేమి చేయు నున్నదో యని నాకు సందేహము కలుగుచున్నది.

అశ్వశాలలోని యశ్వము లేడ్చుటయే కాదు, గోశాల లోని గోవులుకూడ అట్లే యేడ్చుచున్నవి. దూడలను పాలకు వదలిన నవి పాలను ద్రాఁగవు. గోవులు పాలీయవు. ఎద్దులు కూడ మొద్దులవలె మందమతిగా నున్నవి. వాటికి గడ్డి, గాదము వేసిన ముట్టవు. కారణమేమియో తెలియదు. వాటికేమి రోగ శోకములు కలిగినవో ? ఒక్కసారిగా నిట్టి స్థితి యేలకలిగినది ?

ఇదంతయు మానవ, పశు పక్ష్యాదుల విషయము. ఇంక నాశ్చర్యకర విషయములు కలవు. దేవతామూర్తులు కన్నుల నుండి నీరు కార్చుచున్నవి. వాటి శరీరమునుండి చెమట వచ్చుచున్నది. అవి యేడ్చుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నవి. అవి బ్రదికి యున్న ప్రాణులవలెఁ జైతన్యముగ నున్నవి. ఇవికాక యింక ననేకోత్పాతములు కనఁబడుచున్నవి. ధన ధాన్యాదు లన్నియుఁ బూర్వరీతినే యున్నప్పటికి దేశ, గ్రామ, పుర, పుష్పోద్యానాదులు, ఋష్యాశ్రమములుశూన్యములై శ్రీహీనములై కనఁబడుచున్నవి. ఈ యుత్పాతములవలనను, అర్జునుఁడింకను రాకపోవుట చేతను, భగవంతుని వజ్రాంకుశ ధ్వజారవింద చిహ్న చిహ్నిత శ్రీపాదస్పర్శచే సౌభాగ్యశాలినియైన నీపృథ్వి అభాగిని కాలేదు కదా యని మాటిమాటికి చింతించుచుందును. వాసుదేవ భగవానుఁ డీ ధరాధామమును వదలిపోలేదు గదా?''

ధర్మరాజుని మాటలను విని భీమసేనుఁ డిట్లనెను :— "దేవా! ఇవి వాస్తవముగ ననిష్టకరములగు అపశకునములే. ఇప్పుడు మనమేమి చేయవలయునో యేమియుఁ దోఁచుటలేదు. మీరాజ్ఞ యొసంగిన నేను ద్వారకాపురికి పోయి సమస్త సమాచారమును గొనివచ్చెదను." ఇది విని ధర్మరాజు చింతాకుల మనస్కుఁడై, తర్వాత నేమి చేయవలయునో తెలియక కూర్చుండి చింతించుచుండెను.

ఛప్పయ

గాయేఁ రోవేఁ నిత్య, ఘాస ఘోడే నహి ఖావేఁ।
బహే వాయు భీభత్స, రక్త బాదల బరసావేఁ॥

పృథ్వీ, ప్రేత పిశాచ, పాపియోఁతే పరి పూరన।
భఈ గఈ శుభ కాంతి, లడే నభ మేఁ సబ గ్రహగన॥

దేవ మూర్తి ముఖ మలిన కరి అశ్రు బిందు బరసావతీఁ।
అతి అపశకున జనావతీఁ, దుఃఖద దృశ్య దిఖలావతీఁ॥

అర్థము

ధర్మరాజు భీముని బిలిచి యిట్లనెను:— "భీమన్నా! మన గోష్ఠములోని గోవులు కంట నీరుగార్చి యేడ్చుచున్నవి. గుఱ్ఱములు గడ్డి మేయవు. వాయువు భీభత్సముగ వీచుచున్నది. మేఘములు రక్తమును వర్షించుచున్నవి. ఇఁక భూమియూ, భూతప్రేత పిశాచములతోడను, పాపులతోడను నిండిపోయినది. శుభకాంతి తొలఁగి పోయినది. ఆకాశమున గ్రహగణము లన్నియుఁ బరస్పరము పోరాడుచున్నవి.

దేవతా విగ్రహములు ముఖములు మలినములుకావించి కన్నులనుండి యశ్రుబిందువులను గార్చుచున్నవి. అనేక అపశకునములును, అనేక దుఃఖద దృశ్యములును గనఁబడుచున్నవి.”

ద్వారావతినుండి అర్జునాగమనము

౪౯

శ్లో॥ ఇతి చింతయత స్తస్య దృష్టారిష్టేన చేతసా,
రాజ్ఞః ప్రత్యాగమ ద్బ్రహ్మన్ యదుపుర్యాః కపిధ్వజః॥
— భాగ. ౧ స్కం. ౧౪ అ. ౨౨ శ్లో.

“మఱియు మహోత్పాతంబులు పెక్కులు పుట్టుచున్నయవి. ముకుందుని వృత్తాంతంబు వినరాదని కుంతీసుతాగ్రజుండు భీమునితో విచారించు సమయంబున.”

క. ఖేదమున నింద్ర సూనుఁడు
యాదవ పురినుండి వచ్చి యగ్రజుఁ గని త
త్పాదముల నయన సలిలో
త్పాదకుఁడై పడియె దీను భంగి నరేంద్రా!”
— శ్రీమదాంధ్రభాగవతము.

ఛప్పయ

ధర్మరాజ భయభీతభయే అర్జున తహఁ ఆయే,
ముఖమండల అతి మలిన దుఖిత చింతిత ఘబరాయే॥
సబ ఈ హార్షిత భయే నహీఁ అర్జున హరషాయే,
పకరి పైర గిరిపరై, బచన నహీఁ కఛూ సునాయే॥
బార బార పూఛే నృపతి, బంధు! బతాఓ బాత్ సబ,
సంబంధీ సబ సుఖీ హైఁ? కహాఁ వహాఁ తేఁ చలేఁ కబ॥

అర్థము

ధర్మరాజిట్లు భయభీతుఁడు కాఁగా అర్జునుఁడు ద్వారక నుండి వచ్చెను. ఆతని ముఖమండల మతి మలినమై దుఃఖితమై, చింతితమై, భయపడినట్లె యుండెను. అర్జునుఁడు వచ్చినాఁడని అందఱు హర్షించిరి కాని అర్జునుఁడు హర్షింపలేదు. ఆతఁడు ధర్మరాజుపాదములపైఁబడి మాటలాడక ఊరకుండెను. ధర్మరాజు మాటిమాటికి "సోదరా! మన సంబంధు లందఱు సుఖముగ నున్నారా? ఇప్పుడు నీవక్కడకు వెళ్లి యెన్నిరోజులైనది నాయనా!"

మన మెవరిని గూర్చి చింతించుచుంటిమో ఆతఁడప్పుడే వచ్చునెడల మన సంతోషమునకు అప్పుడంత ముండదు; కాని మన యనుమానమునకుఁ దగినట్లే యాతఁడు దుఃఖితుఁడగుటను గాంచిన నిఁక మనకప్పుడు హర్షమునకు బదులు దుఃఖము కలుగును. ఈ భావమునకే హర్షవిషాద సాంకర్య భావమనిపేరు. దీనిలో హర్షవిషాదములు రెండు నుండును. చూచుటకు హర్షము నిశ్చితముగానే యుండును, కాని విషాదవిషయమున శంక నిలిచియే యుండును. ఆ శంకా సమాధానమునకే మనము ప్రత్యుత్తరమును ప్రతీక్షింపకయే తొందఱచే చాల ప్రశ్నలు వేయుచుందుము. అప్పుడు మన శంకలన్నిఁటిని వెడలఁగ్రక్కి ఆ శంకలలో నేదో ఒకదానికి అవుననియో కాదనియో జవాబు కావలెనని కోరుచుందురు.

ధర్మరాజు చింతితుఁడయ్యెను. దుఃఖించుచుండెను. అప శకునములచే నాతని వ్యాకులత యెక్కుడయ్యెను. ఆసమయ

మననే అర్జునుఁడు వచ్చి యెదుట కనఁబడెను. ఆతఁడు వెళ్లి యేడెనిమిది మాసములైనది. ఆతని సుహృత్సంబంధులఁ జూచి వచ్చుచున్నాఁడు. ప్రాణాధికులగు ప్రియబంధువులను జిరకాలము దర్శించి అచ్చటనే చాలకాలముండి వచ్చినాఁడు. ఈ కారణము లన్నిటిచే నర్జునుఁడు సంతోషముగ నుండి యుండవలయును. ఆతని ముఖమండలము ప్రేమప్రముదితమై యుండవలెను. ఆతఁ డట్లు లేక దుఃఖితుఁడైనట్లు కనఁబడుచుండెను. ముఖము వాడి తేజోవిహీనమై యుండెను. ముఖకాంతి మాసెను. ఆతఁడేదో గాఢచింతలోఁ బడినట్లును, గొప్పశోకములో మునిఁగినట్లును, సంతాపముచే సంతప్తుఁడై నట్లుండెను. తన కమలనేత్రముల నుండి శోకముచే నుష్ణ నేత్రబిందువులను రాల్చుచు దీనవదనుఁడై తలవంచుకొని అర్జునుఁడు ధర్మరాజు చరణములం దాకులత్రోఁ బడెను. తనకు దుఃఖము కలిగినట్లే తన తమ్ముఁడు కూడ దుఃఖితుఁడగుటను గాంచఁగానే ధర్మరాజునకు నారద వాక్యములు స్మరణకు వచ్చెను. ఆతని హృదయము కొట్టుకొనుచుండెను. ద్వారకాపురిలో తనవారి క్షేమమును వేరువేరు వరుసల నడిగెను.

ధర్మరాజు అర్జునుని శిరస్సునఁ జేయియుంచి యిట్లడిగెను:— "సోదరా! నీవిట్లు దుఃఖముతో నుంటివేల? దారిలో నేదైన దుర్ఘటన సంభవించినదా? అధికవేగములుగల రథముపై నీవు వచ్చుటచే నీవలసిపోతివా? ద్వారకలో మన బంధువులగు మధు, భోజ, దాశార్హ, సాత్వతాంధక వృష్ణివంశ వీరులందఱును పరివారసహితముగాఁ గుశలముగ నున్నారా? యాదవు లందఱిలో శ్రేష్ఠుఁడును జ్యేష్ఠుఁడు నగు శూరుఁడు మంత్రి పురోహి

తాములతోఁ గుశలముగ నున్నాఁడా? ఆతని రాజ్యములో దుర్ఘటన యేమియు జరుగలేదు కదా? మాననీయుఁడగు మన మామ వసుదేవుఁడు క్షేమమే కదా? ఆతని తమ్ముఁడును మనకు చిన్నమామయునగు దేవభాగుఁడు కుశలమేకదా! మన ధృతదేవుఁడు, శాంతిదేవుఁడు, ఉపదేవుఁడు, శ్రీదేవుఁడు, దేవరక్షితుఁడు, సహదేవుఁడు, దేవకుఁడు ఈ యేడుగురు పెద్ద మామలును, కంసా, కంసవతీ, కంకా, శూరభూ, రాష్ట్రపాలికా మొదలగు చిన్నత్తలు, వారి పుత్రులు, పుత్రబంధు సమేతముగ సుఖముగ నున్నారా?

ఎవని మాటమీఁద కోట్లకొలఁది యాదవులుందురో, ఎవని కుమారుఁడగు దుష్టకంసుని శ్రీకృష్ణుఁడు సంహరించి ఆతనిని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టెనో, అట్టి వృద్ధపితామహుఁడును యాదవ మహారాజు నగు ఉగ్రసేనమహారాజు బాగున్నాఁడు కదా? దేవకీదేవి తండ్రియు, ఉగ్రసేనుని తమ్ముఁడును అగు దేవకమహారాజు నిరోగియై క్షేమముగ నున్నాఁడా? వీరందఱు చాలవృద్ధులై యుండవచ్చును. వీరి దర్శనము చేసియు చాల దినములైనది.

తమ్ముఁడా! నీవు మాటలాడవేమి? హృదీకుఁడున్నాఁడా? కృతవర్మ, అక్రూరుఁడు, జయంతుఁడు, గదుఁడు, సారణుఁడు, శత్రుజిత్తు వీరందఱు కుశలమేనా? మాననీయుఁడగు ముసలధారియగు బలరాముఁడు సుఖమేనా? ప్రద్యుమ్నుఁడు, అతని పుత్రుఁడగు ననిరుద్ధుఁడు వీరందఱ సమాచారమేమి? నాకు శ్రీకృష్ణ పుత్రుల పేరులే తెలియవు. ఒకరు ఇద్దరు అయినచో కము పెట్టుకొనవచ్చును. ౧౬౧౦౮ కేవలము శ్రీకృష్ణుని

తాములతోఁ గుశలముగ నున్నాఁడా? ఆతని రాజ్యములో యుత్పాటన యేమియు జరుగలేదు కదా? మాననీయుఁడగు మన మామ వసుదేవుఁడు క్షేమమే కదా? ఆతని తమ్ముఁడును మనకు చిన్నమామయునగు దేవభాగుఁడు కుశలమేకదా! మన ధృతదేవుఁడు, శాంతిదేవుఁడు, ఉపదేవుఁడు, శ్రీదేవుఁడు, దేవరక్షితుఁడు, సహదేవుఁడు, దేవకుఁడు ఈ యేడుగురు పెద్దమామలును, కంసా, కంసవతీ, కంకా, శూరభూ, రాష్ట్రపాలికా మొదలగు చిన్నత్తలు, వారి పుత్రులు, పుత్రబంధు సమేతముగ సుఖముగ నున్నారా?

ఎవని మాటమీఁద కోట్లకొలఁది యాదవులుందురో, ఎవని కుమారుఁడగు దుష్టకంసుని శ్రీకృష్ణుఁడు సంహరించి ఆతనిని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టెనో, అట్టి వృద్ధపితామహుఁడును యాదవ మహారాజు నగు ఉగ్రసేనమహారాజు బాగున్నాఁడు కదా? దేవకీదేవి తండ్రియు, ఉగ్రసేనుని తమ్ముఁడును అగు దేవకమహారాజు నిరోగియై క్షేమముగ నున్నాఁడా? వీరందఱు చాలవృద్ధులై యుండవచ్చును. వీరి దర్శనము చేసియు చాల దినములైనది.

తమ్ముఁడా! నీవు మాటలాడవేమి? హృదీకుఁడున్నాఁడా? కృతవర్మ, అక్రూరుఁడు, జయంతుఁడు, గదుఁడు, సారణుఁడు, శత్రుజిత్తు వీరందఱు కుశలమేనా? మాననీయుఁడగు ముసలధారియగు బలరాముఁడు సుఖమేనా? ప్రద్యుమ్నుఁడు, అతని పుత్రుఁడగు ననిరుద్ధుఁడు వీరందఱ సమాచారమేమి? నాకు శ్రీకృష్ణ పుత్రుల పేరులే తెలియవు. ఒకరు ఇద్దరు అయినచో కము పెట్టుకొనవచ్చును. ౧౬౧౦౮ కేవలము శ్రీకృష్ణుని

వాఁడును, తన్నాశ్రయించిన భక్తుల రక్షించుటయందు తత్పరుఁడగు వాఁడును, ఎవని కృపచే భూమిమీఁద నుండియు యాదవులందఱు విష్ణుపార్షదులవలె వైకుంఠ సుఖముల ననుభవించుచున్నారో అట్టి శ్రీకృష్ణుని కుశలమును మర్త్యలోకములో మాయామోహవ్యాప్తి చెందిన నేనేమని యడుగుదును ?

అర్జునా! ఎంతటి యాశ్చర్యము! రాజులకు పది యిరువదిమంది రాణులుండిన వారినందఱను సమానముగ సంతుష్టులఁ గావించుట దుర్లభమగును. ప్రతిరోజును సవతులలో నేదియో కలహము పుట్టుచునే యుండును. ఒక్కొక్కచోట లాగి పీఁకుకొనుటయు జరుగుచుండును. కాని శ్రీకృష్ణునకు రుక్మిణి మొదలుకొని ౧౬౧౦౮ మంది రాణులు. అందఱు సంతుష్టులే. అందఱును శ్రీకృష్ణ చరణారవిందములందు ఒకరికి మించి ఒకరికి అనురాగమధికము. స్వర్గాధిపతియగు దేవేంద్రుని రాణి శచీదేవికూడ అనుభవింపని దివ్యభోగములను వారనుభవించుచుండిరి.

శ్రీకృష్ణుని బలిగా గ్రహించి యారాణులందఱు సుఖ్వింగి పోవుచుండుదురు. ఆరాణులు నీతో మాటలాడుచుండుదురా ? వినోదములలో వారు నిన్నుపహాసము చేయుచుందురా ? నీవుండు చోటకు శ్రీకృష్ణునితోఁ జాలసారులు వచ్చుచుందురా ? నేను జూచిన వారందఱు సిగ్గుపడెదరు. ముసుఁగులు వేసికొందురు. కాని వారంద ఱొక్కసారిగా నాభూషణములను ధరించి కదలి పోవుచుండిన మన్మథసేన తరలిపోవుచున్నదా యనునట్లుండును.”

ఇంతగా అడిగినను అర్జునుఁడు పలుకక పోవునప్పటికి ధర్మరాజునకు సందేహ మింకను అధికమయ్యెను. యాదవుల

కుశల మడిగిన కొలఁది ఆతని ముఖమింకను వాడిపోవుచుండెను. అందువలన నాతఁడు మరల నిట్లనెను :— "అర్జునా! నీవు పలుకుట లేదు. నీవేల యిట్లేడ్చుచున్నావు? నేనెంతగా అడిగినను నీవు యాదవుల కుశలము చెప్పవు కారణమేమి? ఏకారణము వలననైన నీకును యాదవులకును చెడలేదుకదా? నీవు బొత్తుగాఁ దేజోవిహీనుఁడవైనావేల? తనవారందఱికన్నఁడనుంచి అచ్చటి వారుపేక్షించిన సాధారణముగ నట్లే యుండును. ద్వారకలో యాదవులు నిన్నుపేక్ష చేయకుండిన నీకెవరైన నవమానము కలిగించినారా? ఎవరో బయట వారవమానించిన నంతగా బాధ యుండదు. బంధువు లయినవా రవమానించిన నా గాయము శస్త్రముచేనైన గాయముకంటె నెక్కుడుగ నుండును. ఈ యవ మానము చచ్చువఱకు మఱవునకు రాదు. దుర్భావయుక్తమగు నమంగళవచనము హృదయమును ఛేదించుకొని పోవును. ఆ చింతచే ముఖము సదా మ్లానముగ నుండును. ఆంతరిక పీడ శరీరమును వికృతము కావించును.

తేజో విహీనమగుట కింకొక కారణము కూడ కలదు. ఒకానొకఁడు గంపెడంత యాశతో నొక కార్యము కొఱకు మనదగ్గఱకు వచ్చెననుకొనుఁడు. ఆకార్యమును నెఱవేర్చి పెట్టుటలో మన మన్నివిధముల సమర్థుల మనుకొనుఁడు. అట్టియెడ ఆతఁడు మనదగ్గఱకు వచ్చి సహాయము కొఱకై ప్రార్థించినాఁ డనుకొనుఁడు. ప్రార్థనను విని మనస్సు కరిగి సహాయము చేతు మని నమ్మించి నిశ్చింతగా నుండుమంటి మనుకొనుఁడు. మన మాట మీఁద మనలను నమ్మి వారు నిశ్చింతగానుండి కార్యము జరుగుననుకొన్నా రనుకొనుఁడు. కొంతకాలమైన తర్వాత లోభ

వశముననో, ప్రమాదవశముననో వానికిట్లు చెప్పితిమనుకొనుడు: "అబ్బాయీ! మావలన నీపని నెఱవేరదు. నీయిష్టము వచ్చిన వారి దగ్గఱకుఁబోయి నీవు చేయించుకొన వచ్చును. నామీఁద మాత్రము ఆశపెట్టుకొనకుము" అనిన నీమాటకా యాశపెట్టు కొన్నవాఁడు నిరుత్సాహము చెంది శాపముపెట్టిన, విశ్వాస ఘాతముగుటచేఁ దన హృదయములో మాటిమాటికది పొడుచు చుండిన, నీకారణమున మానవుఁడు శ్రీహీనుఁడు కాంతిరహి తుఁడు కాఁగలఁడు. నీవిట్టి పని చేయలేదుకదా?

ఇదేవిధముగా దుఃఖితులై బ్రాహ్మణుఁడు, బాలకుఁడు, గోవు, వృద్ధుఁడు, రోగి, స్త్రీ వీరిలో నెవరైన నిన్ను శరణు వేఁడిన, వారిని రక్షింప సమర్థులమయ్యు రక్షింపక తిరస్కార ముగ విడిచి వుచ్చుచో వాఁడు కూడ తేజోవిహీనుఁడు భీభత్సుఁడు కాఁగలఁడు.

నీముఖము వాడిపోయినది. ఎంత యడిగినను జవా బీయవు. ఇట్టిస్థితి యవమానమునఁ గూడ కలుగును. ఆంతరిక గ్లానిచేఁ గూడ నిట్లుండును. పాపకర్మచేఁగూడ నీస్థితి కలుగును. పొరబాటుననైన నీవు అగమ్యాగమనము చేసి సంతానార్థము వచ్చిన స్వభార్యను దిరస్కరించితివని నేను స్వప్నముననైన విశ్వసింపను. ఇట్టి కార్యము ఇదివఱకెన్నడును జేయలేదు. నీవు ఇదివఱకు ధర్మము నెన్నడును వీడలేదు. స్వర్గములో శ్రేష్ఠురా లగు ఊర్వశి స్వయముగ నిన్నుఁ గోరఁగా నామెను 'తల్లీ' యని సంబోధించి సత్కరించితివి. అట్టివాఁడవు నీవు పరాయిస్త్రీని కన్నెత్తియైనఁ జూతువా? ఒకవేళ యిట్టిపాపము నీవలన జరుగ లేదుకదా?

సోదరా! బలవంతుఁడగువాఁడు బలహీనునితోఁ బోరి యోడినను గాంతిహీనము కాఁగలదు. నీవు మహాభారత యుద్ధములో భీష్మ ద్రోణ కర్ణాదులవంటి మహారథులను గూడ పరాజితులఁ గావించితివి. నీవెవరి చేతనో ఓడిపోవుట సంభవింపనివని.

మానవుఁ డింద్రియ వశీభూతుఁడై జిహ్వా చాపల్యావశమున స్వాదిష్టపదార్థములను దన యాశ్రమములో నున్న వృద్ధ బాలకులకు మునుముందుగాఁ బెట్టక తాను దినుచుండినను మానవుని సద్గుణములన్నియు విలీనములై పోవును. అట్టివాఁడు ప్రేతమువలెఁ గనఁబడును. శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడిన నింద్య కర్మలొనర్చినను మానవుని ముఖములో తులినమేర్పడును. ఇట్టి కార్యమేదియు నీవు చేయలేదుకదా? నిశ్శంకుడవై నాతో నున్న దున్నట్లు చెప్పుము. నేను గొప్పవిద్వాంసులను, శాస్త్రవేత్తలను కర్మిష్ఠులను బిలిపించి దానికి ప్రాయశ్చిత్తము చేయించెదను.

ఇదిగాక నాకు చివర సందేహ మొకటి కలదు. దానిని నేను జెప్పఁదలఁచుట లేదు. ఆ శంక నిర్మూలమై వచ్చునట్లు భగవంతుఁడు చేయవలయును. కాని అది నిర్మూలమై వచ్చునట్లు నాకు తోఁచుట లేదు. భయంకరోత్పాతముల చేతను, కాల వైపరీత్యము చేతను, పృథ్వ్యంతరిక్షములందును ఆకాశమునను అపశకునములు గోచరించుటచేతను, ఉండి ఉండి ఆసందేహమే నాకు కలుగుచున్నది. నీకు పరమ ప్రేమాస్పదుఁడును, అభిన్న హృదయుఁడును, సుహృదుఁడును, సఖుఁడును, సారథియు, సంబంధియు, స్నేహితుఁడు నగు శ్యామసుందరుఁడు ఏడ్చుచున్న నిన్ను వదలి యీ ధరాధామమును వదలి స్వధామమునకు వెళ్లి

పోలేదుకదా? సోదరా! ఇదివఱకు నేను చెప్పిన కారణము లన్నియుఁ బ్రసంగవశమునఁ జెప్పినవి. ఇది తప్ప నీహృదయము నకు వేఱు దుఃఖకారణము లేదని నా యంతఃకరణము నొక్కి చెప్పుచున్నది. ఇంతకు తప్ప వేఱు కారణము నాకు గోచరించుట లేదు. సోదరా! ఇంకెంతవఱకు దాఁచెదవు? మర్మము విడిచి నిజము చెప్పుము. శ్యామసుందరుఁడు మనమేమి యపరాధము చేసినామని మనల నొంటరిగా నీభూమిపై వదలి వెళ్ళిపోయి నాఁడు? శ్యామసుందరుఁ డొక్కఁడే వెళ్ళినాఁడా లేక ఇంకెవ రైన వెళ్ళినారా? అతఁడు లేక యాదవు లెట్లుండఁగలరు? సోదరా! ఉన్నదున్నట్లుగాఁ జెప్పు మిప్పుడు."

ఇట్లు పలుకుచు ధర్మరాజు వెక్కివెక్కి యేడ్వఁ బ్రారం భించెను. అర్జునుఁడు కూడ కేకవేసి బిగ్గఱగ నేడ్చెను. ఇదియే కారణమని అందఱును గ్రహించిరి. కావున పాండవులును, సభా సదులును శోక సంతప్తులై దీర్ఘనిశ్వాసములు విడుచుచు నుచ్చైస్స్వరమున విలపింప మొదలిడిరి.

ఛప్పయ

అరజున బోలేఁ నహీఁ, బహుత బిలఖేఁ పఛితావేఁ।
ధర్మరాజ పుచకారి, ప్యార కరి ధీర బఁధావేఁ॥
దుఖకో కారన బంధు! శోక తజిమోఇ బతాఓ।
యదునందనకే సభీసుఖద సంవాద సునాఓ॥
వచన కఠిన కాహూ కహే, అథవా అపమానిత భయే।
యా తను తజి త్రిభువన పతి, నిత్య ధామ తో నహిఁగయే॥

అర్థము

అర్జునుఁడు ద్వారకనుండి వచ్చి యేమియు మాటలాడ లేదు. మిక్కిలిగ విలపించెను. పశ్చాత్తాప పడెను. ధర్మరాజోదార్చి, ప్రేమించి ఎంతో ధైర్యము చెప్పెను. తమ్ముడా! శోకమును వీడి దుఃఖకారణమును జెప్పుము. యదునందన గోపాలకృష్ణుని సుఖవార్తలను గూర్చి తెలుపుము.

ఎవరైనఁ గఠిన వాక్కుల బాధించిరా? ఎక్కడైన నవమానము జరిగినదా? లేక విశ్వనాథుఁడగు కృష్ణుఁడవతారమును వీడి స్వధామమునకుఁ బోయెనా? చెప్పుము.

ప్రభు కృపను అర్జునుఁడు వర్ణించుట

౫౦

శ్లో॥ యత్ సంశ్రయాత్ ద్రుపదగేహ ముపాగతానామ్
రాజ్ఞాం స్వయంవరముఖే స్మరదుర్మదానామ్ ।
తేజో హృతం ఖలు మయాభిహతశ్చ మత్స్యః
సజ్జీకృతేన ధనుషాధిగతా చ కృష్ణా ।

— భాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౭ శ్లో.

అర్జునుఁడు జ్యేష్ఠ భ్రాతయగు ధర్మజునితో శ్రీకృష్ణ వియోగ వర్ణనము చేయుచు నిట్లనెను:— "రాజా! ఎవనికృపచే ద్రౌపదీ స్వయంవర సమయమున ద్రుపద సభాసమ్ముఖమున సమావేశమైన కామోన్మత్తులగు రాజుల తేజ ప్రభావములను నేను హరించితిని? ధనుస్సు నెక్కిడి మత్స్యయంత్రమును భేదించి త్రైలోక్య సుందరి యగు ద్రౌపదిని మనమందఱము బడసి

తిమి ? ఇంత చేయఁగలుగుట ఆయన నాశ్రయించుట చేతనే సుమా! ఆ శ్యామసుందరుఁడు మనల నందఱను వీడి స్వధామము చేరెను."

ఛప్పయ

దుఖ కో వారాపార న అర్జున కితహూ పావేఁ।
కృష్ణకృపా కూఁ సుమిరి, నయన తేఁ నీర బహావేఁ॥
నాథ! సారథీ సఖా సుహృద సంబంధీ బని కేఁ।
నిత నిత నేహా బఢాఇ, ఛాఁడి గమనే ఛల కరి కేఁ॥
హాయ్! ప్రభో! అబజాఁయ కిత, ఇత ఉత నహీఁ సంతోష సుఖ॥
అశ్రు పోఁఛి బోలే బచన, తాత బాత తేఁ బఢ్యో దుఃఖ॥

అర్థము

అర్జునుఁడు దుఃఖపారావారము నెట్లు దాఁటఁగలఁడు. ఆతఁడు శ్రీకృష్ణకృపను దలఁచుకొనుచుఁ గంటనీరు గార్చుచు నాథా! సారథివి, సఖుఁడవు, సుహృదుఁడవు, సంబంధివై నిత్యనూతన స్నేహమును బఱపి చివరకు మోసముచేసి వెళ్లిపోయితివి కదా!

అయ్యో! ప్రభూ! ఇంక నెక్కడికి వెళ్లుదును. ఇంకెక్కడికి వెళ్లినను సంతోషసుఖములు లేవు. దుఃఖాశ్రువులను దుడిచికొని అన్నా! ఆవిషయములను దలఁచుకొనుచుండిన దుఃఖమతిశయించుచున్నది.

హృదయము దుఃఖముచే నిండిపోఁగానే నోట మాటరాదు. వాఙ్నిరోధము కలుగును. హృదయము బ్రద్దలగును.

యుక్తేష్టముగఁ గంటనీరు కార్చినను, తత్సంబంధమగు చర్చ జరిగినను, తద్యశోగానము చేసినను శోకముతగ్గి మనస్సు కొంతవఱకు కుదటబడును. అట్లే దుఃఖసమయమున బంధువులువచ్చి యోదార్చిన నాసమయమున మృతిచెందినవాని గుణగానముచేయ మొదలిడుదురు:_ 'అతని విషయమున నేమిచెప్పుదును. అతఁడు మానవుఁడు కాదమ్మా, సాక్షాత్తుగ దేవత. మాకతఁడిది చేసెను. అదిచేసె' నని చెప్పుకొనుచు శోకిత పురుషునకు అతని పరివారమునకు ధైర్యము చెప్పుదురు. పరోక్షపురుషుని చర్చ జరిగిన చిత్తము తదాకారమగును. ఆక్షణమున వియోగానుభవము కలుగదు. మనమాతని యెదుటఁ గూర్చుండి ప్రత్యక్షముగ మాట్లాడినట్లుండును. అందుకనియే శాస్త్రకారులు మాటి మాటికి భగవద్యశోగుణగానము, నామ గుణకీర్తనములకు మిక్కిలి బలమిచ్చినారు. లీలాకథారస నిషేవణమునఁదప్ప భగవచ్చరణారవిందములందు ప్రీతి కలుగుటకు ఇంకొక సరళ, సుగమ, సర్వసమ్మతమగు నుపాయము లేదనిరి. పరస్పరము ఆతని చర్చయే చేసుకొనవలయును, అతని గుణములనే గానము చేయవలయును, ఆతనిలోనే రమింపవలయును.

ధర్మరాజు మాటిమాటికి ప్రశ్నించుచు, అనేకములగు ననుమానములను వ్యక్తపఱచు చుండునప్పటికి అర్జునుని దుఃఖమింక నధికమయ్యెను. ఆతఁడు దీర్ఘనిశ్వాసములు విడుచుచు దుఃఖవ్యాకులుఁడై, ముఖము బడలికచెంది, హృదయకమలము ముకుళితమై వాడిపోయినట్లుండెను. శరీర కాంతి మాసెను. ఆతఁడు సర్వాంతర్యామి ప్రభుధ్యానమును జేయుచుఁ ప్రేమ సాగరములో మునిఁగిపోయెను. ఆతనికి బాహ్య జగత్తేమియుఁ

దెలియుటలేదు. ఆతఁడు ధర్మరాజు ప్రశ్నలకేమి జవాబీయఁ గలడు?

శోకవేగము కొంచెము తగ్గగానే చిత్తవృత్తి భగవద్ధ్యానమునుండి కొంచెము తొలఁగి యీలోకములోనికి వచ్చెను. అంతనాతఁడు అశ్రువులను జేతులతోఁ దుడుచుకొనెను. ఆసమయమున నాతని కనుఱెప్పలక్రింద ఎఱుపెక్కెను. శ్రీకృష్ణుఁడంత ప్రీతుఁడగుటచేఁ బ్రేమోత్కంఠతచేఁ గాతరుడగుటవలన నాతఁడు మాటాడఁదలచినను మాటాడలేకపోయెను. ఆతఁడు శ్యామసుందరుని త్రైలోక్యపావనమును మునిమనోహారిణియగు మనోహరమూర్తిని స్మరింపఁగానే యాతని హృదయము దుఃఖముతో నిండిపోయి కంఠము గద్గదమగుచుండెను. ఆతనికి శ్రీకృష్ణ సాహచర్యము, స్నేహాశార్యములు జ్ఞాపకమునకు రాఁగానే వికలుఁడగుచుండెను. ఈ విధముగ నాతఁడు చాలసేపున్న తర్వాతఁ జాల కష్టమువిూఁద ధైర్యమువహించి, గద్గదకంఠముతో ధర్మరాజుతో నిట్లనెను:— "రాజా! శ్రీకృష్ణుఁడు విశ్వాసఘాతము కావించినాడు."

ధర్మరాజు చకితుఁడై సంభ్రమముతో నిట్లనెను:— "అన్నివిషయములను జెప్పుము. ఏమైనది? భగవంతుఁడు గొప్ప భక్తవత్సలుఁడు."

రోదనము చేయుచు నర్జునుఁడిట్లనెను:— "భక్తవత్సలుఁడెచ్చటనున్నాడు? భక్తవత్సలుఁడే యగునెడల పాపినగు నన్ని ధరాతలమున నిట్లొంటిగా వదలి తానొక్కఁడు స్వధామమునకుఁ బోవునా?"

ధర్మరాజు సింహాసనమునుండి క్రిందకుపడి యిట్లనెను:— "హా! శ్యామసుందరా! నిజముగ నీవీ ధరాధామమును వదలి వెళ్లిపోయితివా?"

ధర్మరాజు క్రిందకు పడిపోవుటను గాంచి మంత్రి సచివాదులు జాగ్రత్తగఁ బట్టుకొని లేవనెత్తి మరల సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టిరి. యుధిష్ఠిర మహారాజు బాలునివలె విలపించుచు నిట్లనెను:— "అర్జునా! అర్జునా! నీవు శ్యామసుందరుని వృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పుము. ఆతని పావన కథలను జెప్పి నా సంతప్తహృదయమును కొంచెమునేపు శీతలము కావింపుము. నాహృదయము వజ్రముతోఁ జేయఁబడినది. శ్రీకృష్ణుని వియోగ వార్తను వినియు బ్రద్దలు కాలేదు. ఇది ముక్కలు ముక్కలేల కాదు? ఓరీ, తమ్ముఁడా! నీవు మహాభారతయుద్ధములోఁ జూపిన బలమేమై పోయినది? అక్కడ ఉండియు నీవేమియుఁ జేయలేక పోయితివా?"

కన్నుల నీరు గార్చుచు గద్గద కంఠముతో నర్జునుఁడిట్లనెను:— "నాతేజ మెచ్చట నున్నది? అదంతయు నాతని విభూతి. ఆతఁడే నాశరీరములోఁ బ్రవేశించి సమస్త కార్యములు చేయించినాఁడు. ఆతనితోడనే నా తేజముకూడ పోయినది. నేనిప్పుడు నిస్తేజుఁడను. నాలో నిప్పుడు బలపరాక్రమము లేవియును లేవు. నేను శవసమానుఁడ నైతిని. నేనే యననేల? సమస్తలోకమును శ్రీకృష్ణుఁడు లేక శవమువలె నున్నది. నిర్జీవ ప్రాణివలె నైనది. నామీఁద నాతని కెంతటి కృప యుండెడిది! నన్నెంతగాఁ బ్రేమించెడువాఁడు! మొట్టమొదటగా ద్రౌపదీ స్వయంవరమున వాసుదేవుని దర్శనము నాకైనది. జలములచే

నిండిన కారుమేఘము విద్యుత్పుంజముచే శోభించినట్లు, ఆతఁడా స్వయంవర భవనమున బలరామునితోఁ గూడి శోభించెను. అసంఖ్యాకములగు తారలలోఁ జంద్రుఁడు శోభించినట్లు, ఆరాజ మండలిలో నాతఁడు వెలిఁగెను. అత్యంత ప్రేమమయదృష్టులతో నాతఁడు బ్రాహ్మణవేషములతోనున్న మనలను జూచుచుండెను. ఆతని దృష్టులలో నింద్రజాలము కలదు. నే నాతనివైపు ఆకర్షింపఁ బడితిని. ఆతఁడుకూడ తన ప్రేమనంతను బుంజీభవింపఁజేసి యా నిండు సభలో నాపైఁ బరపెను.

ద్రౌపది త్రైలోక్యసుందరి. గొప్ప బలవంతులగు రాజు లందఱు నామెను బొందవలెనని గట్టిగాఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. యంత్రమునఁ గట్టఁబడిన చేఁపను గొట్టుటకు అందఱు నొకరిని మించి మఱియొకరు వ్యగ్రులై యుండిరి. అయోనిజయగు ద్రౌపది తమకే లభింపవలెనని ప్రతివానికి ఆశ. త్రిభువన సౌందర్యవతియగు ద్రౌపదిని జూడఁగానే అందఱ చిత్తములు చంచలములయ్యెను. పంచశరుఁడు తన పుష్పాయుధములచే నందఱను గొట్టుచుండెను. మత్స్యయంత్రమును గొట్టుట కృష్ణున కేపాటి కార్యము? బృహత్సేనుని పుత్రియగు లక్ష్మణను వివాహము చేసికొనుట కిట్టి యంత్రమునే యాతఁడు భేదించి యుండెను. ద్రుపద సభాభవనమునఁగల యంత్రమల్లే బయటకుఁ గనబడుచుండును కాని బృహత్సేనుని సభాభవనమునఁగట్టఁబడిన యంత్రము గిఱ్ఱునఁ దిరుగుచుండును. దాని ఛాయ మాత్రము జలములలోఁ బడును. ఛాయను జూచి లక్ష్యమును భేదింపవల యును. ఆ స్వయంవరమునకుఁగూడ రాజులందఱు వచ్చిరి. నేను నచ్చట నుంటిని. ఎవ్వరు నా లక్ష్యమును గొట్టఁజాలకపోయిరి.

నేను లేచితిని. కాని నా బాణముకూడ లక్ష్యమును దాఁకుచుఁ బోయినది. అంత శ్రీకృష్ణుఁడు లేచి నిమిషములో ఛాయను జూచి బాణముతో దానినిఁగొట్టెను. ఆతనికా కార్యములోఁ బ్రయాస మేమియుఁ దోచలేదు. అట్టివానికి ద్రుపద సభాభవనమున లక్ష్యమును భేదించుట ఏపాటిపని; కాని యాతఁడు దానిని గొట్టవలెనని మనస్సుననైనఁ జింతింపలేదు. త్రైలోక్య సుందరి యగు ద్రౌపది మనకు భార్యకావలెనని యాతని కోరిక. అందఱ సమ్ముఖమున మనలను విజయులఁజేయుట కాతఁడు నడుము కట్టుకొనెను. ఆతఁడు మాటిమాటికి మనవైపు చూచుచు, దగ్గఱ కూర్చుండిన బలరాముని చెవిలో నేదియో చెప్పుచు, సైగలద్వారా మనవైపు చూచుచుఁ జెప్పుచుండెడువాఁడు. మనమామ వసుదేవుని కుమారుఁడాతడేనని అప్పుడు గ్రహించితిని. ఆ నిండుసభలో నేను నా సర్వస్వము నాతని శ్రీచరణములకు సమర్పించితిని.

రాజులందఱు లక్ష్యభేదనము చేయలేకపోవుటను గ్రహించి బ్రాహ్మణులందఱ ప్రోత్సాహముచే బ్రాహ్మణులలో గూర్చుండిన బ్రాహ్మణరూపధారినైన నేను లేచితిని. నేను లోలోన నా ప్రాణ ధనముల నన్నిటిని శ్యామసుందర చరణారవిందముల సమర్పించితిని. ఆతఁడు ప్రేమతో నన్నుఁగాంచి హృదయపూర్వకముగ నా మేలును గోరెను. ఈ భిక్షుక బ్రాహ్మణుఁ డింతటి దుస్సాహసము చేయుచున్నాఁడేమి యని రాజులు, రాజకుమారులు చకితులైరి. గొప్ప బలవంతులగు రాజులు భేదింపలేని లక్ష్యమును నిరంతరము వేదాధ్యయనము చేయుచు దిరుగు అనాథ భిక్షుక బ్రాహ్మణుఁ డెట్లు భేదింపఁగలుగునని వారి యాశ్చ

ర్యము. నేను శ్రీకృష్ణకృపాబలమున నెవరిమాటలను లక్ష్యపెట్టక, అందఱుఁ జూచుచుండఁగనే లక్ష్యమును భేదించి రాజులందఱి శిరములఁ గాలఁ దన్ని నేను ద్రౌపదిని గొని సభామండపము బయటకు వచ్చితిని.

అప్పటికి మీరు వచ్చివేసితిరి. నేను విజయుఁడ నగుటను గాంచి రాజులందఱు నామీఁద విరుచుకొని పడిరి. భీమసేనుఁడు వెంటనే అక్కడనుండి ఒక గొప్ప వృక్షమును పెల్లగించి దానితో రాజులను బాదఁ బ్రారంభించెను. ఆకార్యమును జూచి శ్రీకృష్ణుఁ డెంత సంతోషముతో నిండిపోవుచుండునో నేనావైపున జూచు చునే యుంటిని. ఆతఁడు మాటిమాటికి ఉత్సహించి మమ్ములను జూచుచు, అత్యుత్సాహముతో బలరామునకు మాటిమాటికి మమ్ములను బరిచయము కావించుచుండెను. శ్వేతవస్త్రమును ధరించి నావెంట వచ్చుటను, ఆమె నామెడకు వేసిన మాలను గాంచి ఆతఁడు ఆనందమున నృత్యము చేయుచుండెను. ఆతఁడు కనుఱెప్ప వ్రాల్చక మా యనుపమ దాంపత్యమును గాంచి మురియుచుండెను.

రాజులనందఱి నోడించి మేము ద్రౌపదిని దీసికొని మా వాసస్థానమగు కుమ్మరివాని యింటికి వచ్చితిమి. అది రాత్రివేళ. నేను శ్యామసుందర మధురమూర్తినే చింతించుచుంటిని. ఇంతలోనే యాతఁడు బలరామునితోఁ గలిసి పద్మమాలను, పీతాంబరమును ధరించి మన దగ్గఱకు వచ్చెను. రాఁగానే యాతఁడు కుంతీదేవి పాదము లంటె, తర్వాత మీ పాదములమీఁదఁ బడి యెంతో మమకారముతో నిట్లనెను:_ "రాజా! నీవు నన్నెఱుఁగవు ఇదివఱకు నీవు నన్నుఁ జూడలేదు. నేను వసుదేవుని కుమారుఁ

డగు శ్రీకృష్ణుఁడను. మీకంటెఁ జిన్నవాఁడను." అప్పుడు మీరు మిక్కిలి ప్రేమతోఁ గౌఁగిలించుకొంటిరి. ఆతఁ డమాయకపు బాలునివలె బెరుకులేక తన యవయవములను ముడుచుకొని మీ కౌఁగిలిలో నిమిడెను. అంత నేను లేచి యాతనికిఁ బ్రణామము కావించితిని. తన విశాలబాహువులతో నన్ను వత్తుచు, గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొనుచు, మందహాసముచేయుచు ద్రౌపదిని జూపించుచు వినోదముగ నిట్లనెను:— "అబ్బాయీ! పిల్ల యీ నల్లనిదే కాని చక్కనిది, తెలివికలది. మీ దాంపత్యము వర్ధిల్లి బాగుగా ఫలించుగాక!" ప్రథమ సమావేశముననే యింతటి మమత్వము, ఇంతటి వాత్సల్యము నే నింతవఱకీ మానవలోకములోఁ జూడలేదు. ఆ సమయమున దొంగవలె నిట్లనెను:— "ఇప్పుడిఁక క్షేము వెళ్లెదము. మీ యందఱముం దిప్పుడే ప్రకటమగుట ఉచితముకాదు. ఇప్పుడే ప్రకటమగునెడల మనకందఱకు అపాయము కలుగవచ్చును."

"రాజా! ఆ చరాచరస్వామికి ఎవరివలన నేమి భయము? ఆతఁడు మనుష్యునివలె నటించెను. తన భక్తవత్సలతను జూపించెను. మనమీఁద సాంసారికముగ సంబంధమున్నట్లు గుర్తు చూపించెను. ఆతనికృపచే మనమందఱము ద్రౌపదిని బడసితిమి. ద్రుపద మహారాజు సంబంధముచే మనకు మన పైతృక రాజ్యముకూడ లభించెను. భగవత్కృప లేకయుండిన మనకు రాజ్యమునిచ్చునదెవరు? ఈవిధముగ భిక్షుకులవలె వన, పర్వత, దుర్గ, నగరాదులలోఁదిరుగు మనకు ఆ సర్వేశ్వరుఁడు రాజ్యమిప్పించి ఛత్రపతి సామ్రాట్టులను గావించెను. మనమందఱము దేవతలు స్వర్గములోవలె నింద్రప్రస్థములో నివసించుచున్నాము.

ద్రౌపదీదేవి, వీరారు ఏకాంతమున నుండు భవనము లోనికి గోబ్రాహ్మణ రక్షణ నిమిత్తమై అస్త్రములు కొనిరాఁగా, అది నియమభంగమగుటచే నిశ్చయానుసారముగ ద్వాదశ వార్షికములు నేను వనవాసము చేయవలసివచ్చినది. ఈ సందర్భమున నేను ద్వారకకుఁగూడ పోయితిని. అచ్చట శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలగు సుభద్రకు నాకు మనసు కుదిరినది. సర్వాంతర్యామికి తెలియని దేమున్నది? ఈ సంగతికూడ ఆతనికి తెలిసినది. ఆతని యన్న బలరాముఁడీ సంబంధమున కంగీకరింపఁడని యాతనికిఁ దెలియును. ఆతనికి దుర్యోధనుని కీయవలెనని యుండెను. కాని శరణాగత వత్సలుఁడును, ఆశ్రితజనముల కోరికలఁ దీర్చువాఁడు నగు దేవకీ నందనుఁడు నవ్వుచు నాచెవిలో నిట్లు చెప్పెను:— 'నీవు మెల్లగా నా చెల్లెలగు సుభద్రను హరించుకొని పొమ్ము' ఇంతేకాదు, ఆతఁడు తన రథమును గూడ నాకిచ్చెను. ఆహా! ఆతని కృపాభుతావర్ణన మెంతనివర్ణింపఁగలను? ఆతని దయ, అనుకంప, అనుగ్రహమును గూర్చిన కథ లెన్నని చెప్పుదును? నేను చెప్పిన నేమైనను సరేయని నవ్వుచు నంగీకరించును. నేను చెప్పినదానికి కాదనుట ఆతనికి తెలియదు. చివరకు నన్నిట్లు మోసముచేసి పోవునని నాకేమి తెలియును? నేనిట్లేడ్చుచుండ నాతఁడు నన్నొంటిగా వదలి ఆతఁడొంటరిగా స్వధామమునకుఁ బోయినాఁడు. మొన్నమొన్న నేను వెళ్ళినప్పుడు కూడ ఆతఁడు చాలసేపు పూర్వపు విషయములు నాతోఁజెప్పెను. ఆతఁడు నన్నెంత ప్రీతిఁగ జూచినాఁడు! ఆతని విషయములు నా కొక్కొక్కటి జ్ఞాపకమునకు వచ్చిన నాహృదయము శూలమువలె గ్రుచ్చినట్లై బాధపెట్టుచున్నది. రాజా! ఇఁక లోకములో నుండరాదు."

ఇట్లు పలుకుచు నర్జునుఁడు మరల భగవద్విషయములు, లీలలు హృదయపటలమున నంకితమగుటచే వివిధవిధముల విలపింపఁజొచ్చెను.

ఛప్పయ

జినకీ కృపా కటాక్ష పాఇ హమ భయే సుఖారే।
రాజ్య కైసే కహాఁ శ్యామ నిజ ధామ పధారే॥
జినకే ప్రేమ ప్రసాద ప్రియా కృష్ణా సీ పాఈ।
యంత్ర మత్స్య కూఁ వేధి ద్రుపద పుర లహీ బడాఈ॥
కామ మత్త సబ నృపని కే, సిర పై పైర జమాఇ కేఁ।
ద్రుపద సుతా హమనే వరీ, గయే అనాథ బనాఇ కేఁ॥

అర్థము

అన్నా! ధర్మజా! ఏ మహాత్ముని కృపా కటాక్ష వీక్షణముచే మనమిన్ని కష్టములను గడచి సుఖమును బొందితిమో, అట్టి శ్యామసుందరుఁడు నిజధామమునకుఁ జేరిన వృత్తాంతము నేనేమని చెప్పఁగలను? ఏమహాత్ముని కృపచే ప్రేమప్రసాదముచేఁ బ్రియమగు ద్రౌపదిని ద్రుపదమహాసభలో రాజులెవరికిని అలవికాని మత్స్యయంత్రమును గొట్టి కామమత్తులగు నృపతుల నెల్లరశిరస్సులను గాలఁదన్ని చేకొంటిమో, ఎవని కృపచే ద్రౌపది మనల వరించెనో అట్టివాఁడు మనల ననాథలఁ గావించి వైకుంఠమునకు వెళ్లిపోయినాఁడు.

ఖాండవ దహనమునఁ గృష్ణకృప

౫౧

శ్లో॥ యత్సన్నిధావహము ఖాండవమగ్నయేఽదా
మింద్రం చ సామరగణం తరసా విజిత్య ।
లబ్ధా సభా మయకృతాద్భుత శిల్పమాయా
దిగ్భ్యోఽహరన్ నృపతయో బలిమధ్వరేతే ॥

— శ్రీభాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౮ శ్లో.

“ కం. దండి ననేకులతో నా
ఖండలుఁ డెదురయిన గెలిచి ఖాండవ వనముం
జండార్చికి నర్పించిన
గాండీవము నిచ్చెఁ జక్రి గలుగుట నధిపా.

కం. దిక్కుల రాజుల నెల్లను
ద్రొక్కించి ధనంబుఁ గొనుట మయకృత సభ ము
న్నెక్కుట జన్నము సేయుట
నిక్కము హరి మనకు దండ నిలుచుట గాదే.

కం. మన సారథి మనసచివుఁడు
మన వియ్యము మనసఖుండు మనబాంధవుఁడున్
మన విభుఁడు గురుఁడు దేవర
మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా. ”

— శ్రీ మదాంధ్ర భాగవతము

ఛప్పయ

జినకీ లహా కేఁ కృపా అకారజ కారజ కీన్హేఁ ।
విప్రవేష మహాఁ వన్హి ఆఖ వర మాంగే దీన్హే ॥

సన్నిధ సమర్థు శ్యామ, భోజ్య బహు ఖాండవ దీన్హో।
అతి ప్రచండ ధరి రూప దాహ వన సబరో కీన్హో॥
దేవరాజ రక్షా కరీ, కింతు పరాజిత వే భయే।
ధరాధామ తాజ ధామనిజ, అజ అచ్యుత అబ చలి గయే॥

అర్థము

ఎవని కృపా తేజస్సులు అకార్యములనుగూడ సకార్యములుగ నొనర్చునో అట్టివాఁడు, విప్రవేషమును ధరించి వచ్చిన అగ్నికి వరములొసంగి, ఆతనికి భోజ్యముగా ఖాండవవనము నొసంగెను. అప్పుడగ్ని అతి ప్రచండరూపమును ధరించి వనము నంతను గాల్చివేసెను. అప్పుడింద్రుఁడు ఆ వనమును రక్షింపఁ దలఁచెను గాని యాతఁడట్లు చేయలేక పరాజితుఁడాయెను. అట్టి పనులొనరించిన అజుఁడు, అచ్యుతుఁడైన శ్రీకృష్ణుఁడిప్పు డీభూమిని వదలిపోయెను గదా!

ధర్మరాజు దుఃఖమున కంతు కనఁబడలేదు. నీరులేని బురదగుంటలోని చేఁపలెట్లు సూర్యకిరణములచే సంతాపమును జెంది తడపడ కొట్టుకొనునో అట్లే ధర్మరాజుకూడ కృష్ణవియోగముచేఁ గొట్టుకొనుచుండెను. అర్జునుఁ డూరకున్నతర్వాత నాతఁ డిట్లనెను:— "సోదరా! అర్జునా! నీవు దేవకనందనునకుఁ బ్రియ సఖుఁడవు. అభాగ్యుఁడనగు నన్నాతఁడెక్కువగ గౌరవించెడివాఁడు. ఆ కారణమున నాతఁడు నా దగ్గఱ కొంచెముగ లజ్జించెడువాఁడు; కాని నీ వాతనికి అభిన్నహృదయుఁడవు. ఆతఁడు నీ దగ్గఱ నేమాత్రము సంకోచములేక మెలఁగెడువాఁడు. ఆతఁడు వెళ్లినచోటకు

నిన్నుఁ గొనిపోయెడువాఁడు. నీవులేక ఆతఁడొంటరిగాఁ దినమైనఁ దినెడువాఁడుకాఁడు. మనకాతఁడే యీ లోకమున నాధారము. ఆతఁడులేక మనము జీవింపఁజాలము. నీ వాతని చరిత్రను జెప్పి భావజగత్తులో నాతని సాక్షాత్కారము కావించుచున్నావు కాఁబట్టియే మనమింతవఱకు బ్రదుకఁగలుగుచున్నాము. ఇప్పుడు మనకాతని స్మృతిమాత్రమే ఆధారముగ నీ లోకమున నిలిచినది. ఆతని లీలాస్మరణమువలననే మన మేదోవిధమునఁ బ్రాణముల నిలుపుకొనఁగలము. తమ్ముఁడా! నీ పూరకుండఁబోకుము. ఆతని స్మృతి కలుగఁ జేయుము. ఆతని గుణగానము చేయుము. ఆ మూలమున నా శోకసంతాపములు కొంచెముగ తగ్గుచున్నవి. ధ్యానములో నే నా నందనందనుని దర్శనము చేయుచున్నాను. ఆతని వియోగ దుఃఖము ఆతని లీలాశ్రవణముచే విస్మృతమగు చున్నది. కావున నాతని గూర్చి యింకొక విషయము చెప్పుము. అన్యవిషయము లక్కఱలేదు. నిద్ర నేత్రములనుండి పోయి భగవంతుని వెనుక పోయినది. ఈ శోకపూర్ణమగు రాత్రి నెట్లో జరుపవలయును. ఇంకేమైన పనులుండిన రేపుప్రొద్దున చేసికొన వచ్చును. ఉదయాచలమునుండి భువనభాస్కరుఁడుదయించఁగానే భవిష్యత్కార్యక్రమమూయనే చెప్పఁగలఁడు. అంతవఱకు నీవు త్రైలోక్య పావనుఁ డగు ద్వారకానాథుని గూర్చి చెప్పు చుండుము."

ధర్మరాజిట్లని యూరకుండెను. ధర్మరాజుని తమ్ములు, మంత్రులు, ప్రధానులగు నధికారులు వేయేల నందఱును పాషాణ ప్రతిమలవలె శోకసంతప్తులై నిశ్చలభావముతోఁ గూర్చుంఢిరి. వారు కాల్యకృత్యములు, స్నానసంధ్యాదులు, ఆహారపానీయము

లను మఱచిరి. వారందఱు అశ్రువులను గార్చుచుఁ నర్జునుఁడు చెప్పు శ్రీకృష్ణకృపాకథను వినుచుండిరి. కన్నుల నీరు తుడుచుకొని, చీదుకొని, గొంతుసవరించుకొని దుఃఖించుచు నర్జునుఁ డిట్లనెను:- "రాజా! ఒక్కటైనఁ జెప్పఁగలను. నా రోమరోమములందు ఆతని యనంతోపకారములు నిండియున్నవి. ఒక్కొక్క రోమము నకు కోటికోటి జిహ్వాలుండి కల్పాంతమువఱకు వర్ణించినను ఆతని యుపకారములు తఱుగవు బ్రహ్మాది దేవతలకుఁగూడ దుర్లభము లగు లీలలను, దృశ్యములను ఆతఁడు చూపించెను. ఇంద్రాగ్ని వాయువులు మొదలగు దేవతలు ఆతని సమ్ముఖమున చేతులు జోడించి నిలుచుండెడువారు. బాలుఁడు కాగితపు బొమ్మలతో నాడుకొనినట్లు వారి నొక్కొక్కప్పుడు కాగితము నూదిపారవేసి నట్లు ఊదిపారవేసెడువాడు. ఒక్కొక్కప్పు డాకాశమున కెక్కించెడివాఁడు. బొమ్మలను జేయుట ఆతని కాట. వాటి నెగుర వేయుట, ఆడించుట, ఉబ్బించుట, త్రిప్పుటకూడ ఆతని కాటయే. వాటిని పగులగొట్టునప్పుడుకూడ ఆతనికి మనోరంజనమే. శబ్దము చేసి పగిలిన పకపకనవ్వుచుఁ జూచుచుండును. అటిస్థితిలోఁ గూడ నాతనికి శోక సంతాపములు లేవు. ఒకవిధమగు నానందమునే యనుభవించును. దేవత లాతని మనుష్యరూపమునుజూచి మోహ ములోఁబడి, అప్పుడప్పుడు సాధారణ మనుష్యుఁడుగ వ్యవహ రించుచుందురు. ఆసమయమున నాతఁడుకూడ సామాన్య మాన వునివలె వ్యవహరించును, అట్టి చేష్టలనే చూపించును. దీనివలన నాతనికి మానవీయలీలలు మిక్కిలి సుఖప్రదముగను, సరసము గను ఉండును. మానవీయ భావములలో దివ్యలీలలు ప్రకట మగుచుండును.

మీకు జ్ఞాపకముండవచ్చును. మీ యాజ్ఞను గొని మే మొకసారి యమునాతటమునకు వినోదార్థము జలక్రీడలకై వెళ్లి యుంటిమి. ఏకాంతమున నన్ను నాతఁడెంతో ప్రేమించెను. తన అపారప్రేమచే నన్నాచ్ఛాదించెడువాఁడు. నే నా ప్రేమప్రవాహములో నన్ను నేను మఱచునట్లు కొట్టుకొనిపోయెడు వాఁడను. ఆతఁడు స్నేహావశమున చాలమంది నట, నర్తక, గాయక, దాస, దాసీజనములను నావెంటఁ బంపెడువాఁడు. కాని నాకివేమియు సంతోషముగ నుండెడివికావు. నా సంతోషమున కాధార మా ప్రసన్నముఖుఁడగు మదనమోహనుఁడే. యమునాతీరమునకువెళ్లి మే మందఱమును యథేష్టముగ వినోదములు కావించితిమి. ఆతఁడు నన్ను యమునానదిలోనికిఁ గొనిపోయి చాలసేపటివఱకు జలక్రీడావినోదములో ముంచెను. నాతో పందెము వేసి యీదును, నామీఁద జలములఁ జిమ్ముచుండును, నీరు కొట్టి నన్నాకుల పఱచును. అప్పుడు నే నాతనిఁ గట్టిగాఁ బట్టుకొనెడివాఁడను. ఆహా! ఆతని స్పర్శ యెంత సుఖకరముగ నుండెడిది! ఆతని శ్రీయంగములకాంతి యెంత ఆనందకరమైనది! ఆ దినము లిప్పుడు స్వప్నతుల్యము లయ్యెను. ఆ విషయములు పూర్వజన్మ విషయములవలె దోఁచుచుండెను.

జలక్రీడ చేయుచుఁజేయుచు నలసిపోఁగా నాతఁడు స్నేహభరిత వాక్కులతో నిట్లనెను:— "అర్జునా! ఈ గుంపులో నా మనస్సానందము చెందుటలేదు. వెళ్లుదము పద, ఏకాంతమునకు వెళ్లి కూర్చుందము."

"గుడ్డివాఁడా! గుడ్డివాఁడా! నీకేమి కావలయునురా? యనినఁ జూచుటకు కన్నులు కావలయు" నన్నట్లు నేను నడే

కోరుచుంటిని. నన్నుఁ దీసికొనిపోయి అతఁడొక నికుంజములోఁ గూర్చుండెను. నాతొడమీఁద నాతని శిరముంచి పరుండెను. అమృతమయ దృష్టిని నా దృష్టియందు బఱపి, నాహృదయములోఁ బ్రేమరస సంచారము కావించుచు, ననేక రహస్య విషయములను జెప్పుచు నాతఁడు నాకీ భూమిమీఁదనే వైకుంఠ లోక సుఖముల నొసంగెను. మనసొక్కటైన మిత్రత లభించిన వాని అదృష్టమే అదృష్టము. ఒకఁడు తనమిత్రునకు ఆంతరంగిక రహస్యవిషయములు చెప్పుచుండిన నప్పుడు లోకమంతయు మఱపునకువచ్చును. ఈ లోకమున కావలనున్న సుఖమయమగు భావమయ జగత్తులో ఆ మిత్రులిద్దరు సంచారము చేయుదురు. నేనుగూడ అట్టి యనుపమప్రేమ రసాస్వాదనము చేయుచున్న సమయములో తాటిచెట్టంత పొడవు కలిగి, పరమ తేజస్వియై, యెఱ్ఱనిమీసములు, గడ్డములు కలిగిన బ్రాహ్మణుఁ డొకఁ డచ్చటికి వచ్చెను. అసమయమున నా బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చుటచే రస భంగమయ్యెను. రసభంగమువలన నేకత్వములో ద్వైతము ప్రవేశించెను. నిస్సంకోచములో సంకోచము ప్రవేశించుటచే నంతయు వికలమయ్యెను. మేమిద్దరమును బ్రాహ్మణుని సమ్మానించుటకు లేచి నిలువఁబడితిమి. రాఁగానే యాతేజస్వియగు బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనెను:— "నేను చాల ఆఁకలి చెందియున్నాను. నా కేదైనఁ దిన నాహార మీయవలయును."

నేనిట్లనఁబోవు చుంటిని:— 'ఓ భూసురోత్తమా! భోజనముకొఱకు మీరు మా ఐకాంతిక రసమునకు విఘ్నమేల కావించితిరి? మా సేవకులవద్ద కావలసినంత భోజనమున్నది. వారి నడుగ వచ్చునే!' ఇంతలో శ్రీకృష్ణుఁడు వారింపఁగా నేనేమియు

నన లేను. అంత భవభయహారియు, మేఘశ్యాముఁడు నగు నా కృష్ణుఁడు మేఘగంభీరస్వరముతో నా బ్రాహ్మణునితో నిట్లనెను:— "విప్రోత్తమా! నీవు సాధారణ బ్రాహ్మణుఁడవుగఁ గనఁబడుట లేదు. సాధారణమగు భోజనముతో నీకు తృప్తియగునట్లు లేదు. కావున ముందు నీకెట్టిభోజనము కావలయునో నిర్దేశించుము. మీ భోజనవిషయమును విని మేము నిన్ను తృప్తిపెట్టఁగలమో లేమో తర్వాత నిర్ణయించెదము."

శ్రీకృష్ణుని వాక్యములు వినఁగానే నేను తికమక పడి పోయితిని. తర్వాత కొంత కుదుట పడితిని. ఇంతవఱకు నేనెవరిని సామాన్య బ్రాహ్మణుఁ డనుకొనుచుంటినో అట్టివానికి భోజనము పెట్టి తృప్తిపెట్టుటకు అఖిల బ్రహ్మాండములను తృప్తిపెట్టు శ్యామసుందరుఁడు కూడ శంకించుచుండెను. ఆ బ్రాహ్మణుఁడు సూర్యకిరణములతో సమానముగ నున్న తన వెల్లని గడ్డము నాడించుచు నవ్వి యిట్లనెను:— "దేవా! నేను సాధారణ బ్రాహ్మణుఁడను గాను. నేనగ్నిహోత్రుఁడను. నాకజీర్ణరోగము పుట్టుటచే నీసమీపమున నున్న ఖాండవవనమును దగులఁబెట్ట వలెననుకొనుచున్నాను. దీనిలోఁగల యక్ష, రాక్షస, అసుర, నాగ, సర్పాదుల మాంస మేదస్సులఁ దగులఁబెట్టుటచే నాకు తృప్తి కలుగును. ఈ వనమును భస్మము చేయుటచేతనే నాకీ యజీర్ణము పోవును."

భగవానుఁ డిట్లనెను:— "అయితే తగుల బెట్టుము. మమ్ముల నడుగుట ఎందులకు? నీవు హుతాశనుఁడవు. సమస్త బ్రహ్మాండమును భస్మము చేయ సమర్థుఁడవు."

అగ్ని ఖేదస్వరమున నిట్లనెను:— "ఎట్లు తగులఁబెట్టుదును ! దీనిలో తక్షకుఁడు సపరివారముగ నివసించుచున్నాఁడు. ఆతని కింద్రునితో స్నేహము. ఆ కారణమున నింద్రుఁడీ వనమును రక్షించుభారము తనపైఁ బెట్టుకొనెను. నేను తగులఁబెట్టుటకుఁ బ్రారంభించితినా వెంటనే యింద్రుఁడు వర్షము కురిపించి దాని నార్పివేయుచుండెను. అందువలన నది నాపశమగుటలేదు. అనేక సార్లు ప్రయత్నించితిని. కాని అది వ్యర్థమై పోయినది. నీ వస్త్ర శస్త్ర విశారదుఁడవు. మీరు తలఁచుకొనిన నింద్రుని వర్షమును మీ అస్త్రములచే నాపి నా మనోరథమును బూర్తి కావింపఁ గలవు."

రాజా ! ఆతనికి అస్త్రశస్త్ర జ్ఞానము బొత్తుగా లేనట్లు ఏదైన అస్త్రశస్త్రములతోఁ బనిపడిన నావైపు చూచును. దేవతలందఱొక్కటై కూడ చేయలేని కార్యములను నేనాతని అండచూచుకొని చేసెడువాఁడను. మర్త్యలోకములో నెవరును జేయఁజాలనట్టి ఘోర ప్రతిజ్ఞలను జేయుచుందును. శ్రీకృష్ణుని ప్రవృత్తిని గాంచి నేనిట్లంటిని:— "అగ్నిదేవా ! నీవు నిశ్శంకుఁడవై ఖాండవ వనమును దహింపుము. నిన్ను నేను రక్షించెదను. ఒక యింద్రుఁడు కాఁడు, నూర్గురింద్రులు వచ్చినప్పటికిని జయింపఁజాలనట్టి బలసాహసములు నాబాహువులలోఁ గలవు. అయితే నాబలమునకుఁ దగినట్లు నావద్ద రథము అస్త్ర శస్త్రములు లేవు. అది యెంతటి గట్టి ధనువైనఁ గానిండు, నేను బలాత్కారముగ లాగితినా అది నాబలాధిక్యతచే విఱిగిపోవు చుండును. నేనత్యంత లాఘవమున రెండు చేతులతో నొక్కసారిగా నత్యంత శీఘ్రముగ బాణములను వదల గలను. ఎన్ని

బాణము లున్నను నిమిషములో వట్టువడి పోవుచున్నవి. కాఁబట్టి నీవు నాబలమున కనురూపముగ నుండు దివ్యధనుస్సును, అక్షయ తూణీరమును, నావేగమును సహించు దివ్యరథము నొసంగు నెడల నేను శ్రీకృష్ణుని సహాయముచే నీకోరికను నెఱవేర్పఁ గలుగుదును."

నా మాటలను విని నందనందనుఁడు నవ్వెను. అంత నగ్ని దేవుఁడు ప్రసన్నుఁడై నాకు జగత్ప్రసిద్ధమగు గాండీవమును, అక్షయతూణీరమును, ఏ రథధ్వజముపై మారుతి యుండునో అట్టి దివ్యరథమును ఇచ్చెను. అగ్నిహోత్రుఁడు శ్రీకృష్ణునకుఁ గూడ సత్కారార్థము చక్రమును ఆగ్నేయాస్త్రము నొసంగెను. నిజమున కాతనికి అస్త్రముల కవసరమేమి కలదు? ఆతఁడు సంకల్పముచేతనే సమస్తసృష్టిని విలీనము చేసికొనఁగలఁడు; కాని యాతఁడగ్ని నవమానింపలేదు. ఆతఁ డస్త్రమును భక్తితో గ్రహించెను.

రాజా! అగ్నిహోత్రుఁడు ఖాండవవనమును దహించుటకుఁ బ్రారంభింపఁగనే దేవతాప్రేరణచేఁ దనబలములతో దానినిరక్షించుట కింద్రుఁడు వచ్చెను. ఆతఁడురాగాఁనే మమ్ముల నెదుర్కొనెను. అంతనేను నాగాండీవ ధనుస్సును నారిమోగించి శ్రీకృష్ణుని అండను నిలువఁబడి దేవతలమీఁదను, దేవేంద్రుని పైనను బాణవర్షము గురియించితిని. నాబాణవర్షమున తాగలేక దేవతలందఱు తమ తమ ప్రాణములను గుప్పిటను బెట్టుకొని యుద్ధమునుండి పారిపోయిరి. మాయిద్దరి బలపరాక్రమములను జూచి యింద్రుఁడుకూడ పారిపోయెను. నాతండ్రియగు నింద్రుఁడు ఆసమయమున లజ్జించెను, హర్షించెనుగూడ. ఆతఁడోడిపోవు

టచే లజ్జించెను. అతని కొడుకునకు నా పరాక్రమమునుగాంచి హర్షించెను. రాజా! అది నాపరాక్రమముకాదు. ఆపురాణ పురుషుఁడిచ్చిన బలవీర్యములు. ఆతఁడిచ్చిన పరాక్రమ మాతని తోడనే పోయినది. నేనిప్పుడు సాధారణులవలె నిర్వీర్యుఁడనే అయితిని.

ఆహా! ఆసమయమున భగవంతుని శోభ యేమని పొగడుదును? అగ్ని దేవుఁడు ఖాండవ వనమును దగులబెట్టుచుండెను. నలువైపుల ఛట ఛటా శబ్దము లుత్పత్తిల్లెను. సింహా, వ్యాఘ్ర, భల్లూక, పశు, పక్షి, నాగ, సర్పాది సమస్తజీవులు దహనమై పోవుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుఁడు నారథముతోఁబాటుగా నలాతచక్రము వలె నరణ్యమునకు నలువైపుల పరిభ్రమించుచుండెను. ఏజీవియైన అగ్నిజ్వాలనుండి తప్పించుకొనెనా మేము మాయస్త్రములచే దానిని గొట్టెడివారము. దైవయోగముచే నింద్రుని మిత్రుడగు తక్షకుఁడా సమయమునఁ గురుక్షేత్రమునకుఁ బారిపోయెను. ఆతఁడగ్నినుండి తప్పించుకొని, దైత్యదానవులకు సుప్రసిద్ధ శిల్పి యగు మయుని దగ్గఱ శిల్పవిద్యనంతను గ్రహించి యాదానవుని దగ్గఱనే దాఁగుకొనెను. మయదానవుఁడు కూడ కురుక్షేత్ర మునకే పారిపోయెను. అగ్నిహోత్రుఁడు వాయుసహాయముచే దానిని భక్షణము చేయుటకు వెంటఁబడెను. అగ్నిజ్వాలలను గాంచి మయుఁడు ఒక గుప్తమార్గమునఁ బారిపోయెను. ఆతఁడు తన యెదుట చక్రముతో ప్రాణిసంహారము చేయు కృష్ణునిఁ గాంచెను. మయుఁడు పారిపోవుచుండఁగా శ్రీకృష్ణుఁడు చక్రము తీసికొని వెంబడించెను. రాజా! ఎవనిని అగ్నిహోత్రుఁడు తన జ్వాలలచే వెంబడించుచున్నాఁడో, శ్రీకృష్ణుఁడు చక్రము తీసికొని

ఎవనిని దరుముచున్నాఁడో అట్టివానిని రక్షింపఁగలవాఁడెవఁడున్నాఁడు ? శ్రీకృష్ణ చక్రమునుండి రక్షింపఁగలవాఁడెవఁడు ?

మయునకు లోకమున రక్షకులెవరును లేరని తెలియఁగానే ఆతఁడు నన్ను శరణు వేఁడెను. ఆతఁడు కరుణా భరితములగు వాక్కులతో నన్ను సంబోధించుచు నిట్లనెను:— "పాండవ నందనా ! ప్రచండాగ్ని నుండియు, శ్రీకృష్ణచక్రము నుండియు, నన్ను రక్షింపుము."

నేనప్పుడు ఆవేశమున నిట్లంటిని:— "నీవు నిర్భయుఁడ వైతివి. ఇఁక నీవు ప్రాణభయమును జెందరాదు."

ఇంకొక వీరుఁడగునెడల నిది తన కవమాన మనుకొనును. తోఁబుట్టిన వాఁడగుఁగాక తన శత్రువు విషయములో జోక్యము కలిగించుకొనెనా వ్యథచెంది తీరును. కాని అప్పుడు శ్రీహరి నవ్వి, ప్రసన్నుఁడై మయునితో నిట్లనెను:— "దానవోత్తమా ! మయా ! నీవిప్పుడిఁకఁ జింతింపవలదు. కుంతీపుత్రుఁడు అభయదాన మొసంగిన వానిని శిక్షింపఁగలవాఁడి లోకమున నెవఁడు కలఁడు ?"

ఆతఁడు తన సేవకుల నెంతో కృపతోఁ జూచును. వారి వాక్యములను గౌరవించును. తన ప్రతిజ్ఞను భంగపఱచుకొనియైన నాతని ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చును. ఆతని భగవత్త్వమున కిది అనురూపముగనే యున్నది. మానవులలో నీశక్తి యెవరికుండును ? ఇట్టి సహనము చూపించు శక్తి ఆతనికే తగినది.

ఈయుపకారమునకై మయుఁడు ప్రత్యుపకారము చేయఁదలఁచెను. అంత 'నే నాతనితో నిట్లంటిని:— "మయా ! నాకు

ముఖ్యమగు కార్యము శ్రీకృష్ణప్రసన్నత. ఆతఁడు ప్రసన్నుఁడగు కార్యము నేదైనఁ జేయుము."

ఆతఁ డంత శ్రీకృష్ణునిఁ బ్రార్థించెను. మయుని ప్రార్థన నంగీకరించి సర్వాంతర్యామియగు శ్రీకృష్ణుఁడు కొంచెముసేపూరకుండి యాలోచించుచుండెను. ఆ సమయమున నాతని చింతాయుక్తమగు ముద్ర యెంత యందముగ నుండెనో చూచితీరవలెను. ఆతఁ డిట్లాలోచించుకొనెను:— 'నా కన్నిటికంటె ప్రియమగు కార్యమేది?' అని యాలోచించి యిట్లనెను:— "మయా! నీవు నన్నుఁ బ్రసన్నుని జేయఁదలఁచితివేని ధర్మరాజునకు ప్రపంచములో సాటిలేని ఒక సభను నిర్మించుము. దైత్య, దానవ, దేవ గంధర్వాదు లెవరును దానిని నిర్మింపలేనట్లుగ నుండవలెను. ఇంతకంటె నాక ప్రపంచములోఁ బ్రియమైన కార్యము లేదు. ధర్మరాజు ఆ సభలో బంగారు సింహాసనమున చక్రవర్తియై కూర్చుండిన చూచి సంతోషించుటకంటె నా కొక సంతోషకరమగు కార్యము లేదు."

రాజా! ఇదియే యాతని భక్తవత్సలత. ఇదియే ఆతనికి మనమీఁదఁగల ప్రీతి. ఇదియే ఆతనికి మనయెడలఁగల నిష్కపట ప్రేమపూర్ణమగు సద్వ్యవహారము. శ్రీకృష్ణ కృపచేతనే మనకా సభ లభించినది. ఆ సభలోనేకదా మీకు రాజసూయ యాగ సమయమున భూమియందలి రాజులందఱు నుపహారములు తెచ్చి సమర్పించిరి. ఆ సభలోనేకదా దుర్యోధనునకు జలమున్నచోట స్థలముగను, స్థలమున్నచోట జలముగను గనఁబడినది. శ్రీకృష్ణ కృపచేతనే లోకములో సర్వశ్రేష్ఠమగు సభ మీకు లభించినది. ఆతఁడు నన్ను ప్రేమతోఁ బాలించి, పోషించి ఆకాశమునకంటెఁ

పైకి యెత్తిపట్టెను. నాకు నా సౌభాగ్యమునకు గర్వము కలిగెను. ఆ సంగతి నేను చివరకు తెలిసికొంటిని. హృదయమును గదలించి వేయునట్టియు, నాతని ఆంతరిక ప్రేమను బ్రకటించునట్టియు నొక సంఘటన చివరకు జరిగినది.

ఇంద్రునకుఁ దాను దేవరాజునని గర్వము. ఖాండవ వనమును దహించినతర్వాత, అగ్ని దేవుఁడు సంతుష్టుఁడైన తర్వాత నింద్రుఁడు మా దగ్గఱకు వచ్చి వరము లడుగుకొమ్మనెను. నాకు లోకములో సర్వశ్రేష్ఠుఁడును, అద్వితీయుఁడునగు యోద్ధ కావలెనను కోరిక కలదు. నేను దేవేంద్రుని సర్వశస్త్రాస్త్ర సంపన్నునిగను, అద్వితీయ వీరునిఁగను జేయుమని వర మడిగితిని. ఆతఁ డొసంగెను.

సమస్త వరదానము లొసంగు శ్యామసుందరుని గూడ వరములడుగుమని కోరు సాహసమును దేవేంద్రుఁడు కనఁబరచెను. శ్రీకృష్ణుఁ డమరేంద్రునిఁ దిరస్కరింపలేదు. నేను నిన్ను దేవేంద్రునిఁగ నొనర్చితినిగదా, నావద్ద నిట్టి సాహసము చేయుచున్నావు, నీవేమి వరము లీయఁగలవని యడుగలేదు సరిగదా వినిన రోమాంచమగునట్టి వరదానమును ఆతఁడు దేవేంద్రు నడిగెను. నా కంట నీరు నిండెను. భగవంతుని భక్తవంతుని భక్తవత్సలతను గాంచఁగానే నా హృదయము కరిగిపోయెను. శ్యామసుందరుఁ డెన్నటికిని నన్ను వీడఁడని నా కాదినమున విశ్వాసము కలిగెను.

దేవేంద్రుఁడు వరములిత్తుననఁగానే భగవానుఁ డాతనితో నిట్లనెను:— "దేవరాజా! నీవు నాకు వరమీయవలెనని కోరు

నెడల నాకు, నర్జుననకు ఇట్టి ప్రగాఢమైత్రియే యుండునట్లు వరమిమ్ము.''

రాజా ! ఇదెట్టి యద్భుతవాక్కు! నిజముగ నీ వరము నేనడుగవలసినది. ఆప్తకాముఁడగు నా యదునందనున కెవరి మైత్రితో నేమిప్రయోజనము? ప్రపంచములోని లక్ష్మియంతయు నెవని పాదములకడ పొరలాడుచుండునో, అట్లు పొరలాడు చున్నను ఎవఁడు దానివైపు కన్నెత్తైనఁ జూడఁడో అట్టి శ్రీపతికి క్షుద్రుఁడనగు నా మైత్రివలన నేమిప్రయోజనము ! ఆఁకలికొన్న వాఁడాహారమునకై పరితపించునట్లు, మిక్కిలి దప్పికకొన్న వాఁడు అప్పులకై అలవటించునట్లు, ఘోరకాామి కామినీకొఱకు దేవు లాడినట్లు నేను భక్తులకృపకై యట్లలవటించుచుందునని చూపు టకా యన్నట్లు శ్రీకృష్ణుఁడు తన భక్తవత్సలతను జూపించెను. రాజా ! ఆతఁ డీమాటను ఊరక నోటితో ననలేదు. జీవితకాల మంతయు దానినిఁ జెల్లించుకొనెను. మన హితముకొఱ కాతఁ డెల్లప్పుడు సావధానముగ తత్పరుఁడై యుండెడువాఁడు. మనకేది హితమో దానిని సమస్తోపాయములచేఁ జేయుచుండెడివాఁడు. కాని చివరకు ఆతఁడు నన్ను మోసగించెను. స్వధామమునకు వెళ్లునప్పు డాతఁడు పాపినగు నన్ను అయోగ్యుఁడని గ్రహించి ఆతని వెంటఁ గొనిపోలేదు. నన్నిక్కడ ఏడ్చుటకై వదలి పోయినాఁడు.''

ఛప్పయ

రాజన్ ! అతికమనీయ కృష్ణ కీ అకథ కహానీ।
ప్రేమామృతమేఁ సనీ సరస సుఖదాయక బానీ॥

ఖాండవ కో కరి దాహ అగ్ని భర పేట్ అఘాయే।
దోనోం కూంవర దేన దేవపతి దారే ఆయే॥

మైంనే మాంగే అస్త్రవర, వర మాంగే హరి హియ భరే।
అరజున కే సంగ మిత్రతా, మేరీ నిత బఢిబో కరే॥

అర్థము

అన్నా! ధర్మరాజా! వర్ణింప వీలులేని అతికమనీయ మగు శ్రీకృష్ణునికథ ప్రేమామృతములో ముంచిన సరసవాక్కులు కలది. అది సుఖదాయక మైనది. అగ్నిహోత్రుండు తనపొట్ట ఖాండవవనమును దహించి నిండించుకొనెను. అప్పుడు దేవేంద్రుండు మమ్ముల నిద్దరను రెండు వరములు కోరుకొమ్మనెను.

నేను సర్వాస్త్రశస్త్ర విశారదుండ నగునట్లు కోరుకొంటిని. కృష్ణుండు హృదయపూర్వకముగ నర్జునునితోడి సాంగత్యము, మిత్రత్వము నిత్యనూతనముగ వర్ధిల్లవలెనని కోరుకొనెను.

జరాసంధ వధ సమయమునఁ గృష్ణుని కృప

౩౨

శ్లో॥ యత్తేజసా నృపశిరోఽంఘ్రి మహన్మఖార్థే।
ఆర్యోఽనుజస్తవ గజాయుత సత్త్వవీర్యః।
తేనాహృతాః ప్రమథనాథమఖాయ భూపా
యన్మోచితాస్తద నయన్ బలి మధ్వరే తే॥

— శ్రీభాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౯ శ్లో.

అర్జునుండు విలపించుచు నిట్లనెను:— పదివేల యేనుఁగుల బలముగలిగి, సమస్త రాజసమూహముచేఁ బూజింపఁబడు

పాదములు కలిగిన జరాసంధుని నీతమ్ముఁడు భీమసేనుఁడు ఎవని ప్రభావముచే వధించెనో, జరాసంధుఁడు చేయఁదలఁచిన భైరవ యజ్ఞమందు బలియిచ్చుటకు బంధింపఁబడిన భూపతులను ఎవఁడు బంధవిముక్తి కావించెనో, అట్టి వారందఱు నీ యజ్ఞములో వివిధోపహారములు కొనివచ్చి సమర్పించిరి. ఇదంతయు శ్రీకృష్ణ కృపవలననే సుమా! అట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు మనలను వదలి వైకుంఠమునకుఁ బోయినాఁడు.

ఛప్పయ

రాజసూయ కే సమయ సభి భూపతి వశ ఆయే।
జరాసంధ నహిఁ నమ్యో ఆప అతిశయ ఘబరాయే॥
మగధేశ్వర కే దమన కరన కీ యుక్తి బతాఈ।
అభయ కరత హాసమయ శ్యామ సబ కహేఁ సుఝాఈ॥
రాజన్! అర్జున భీమ మైఁ, తీనోఁ గిరివ్రజ జాయంగే।
జరాసంధ కూఁ యుక్తి తేఁ, మారి మగధ తేఁ ఆయంగే॥

అర్థము

రాజసూయ యాగ సమయమున భూపతులందఱును వశమైరి. జరాసంధుఁడు మాత్రము వశపడలేదు. అప్పుడు మీరు చాల భయపడితిరి. అంత శ్రీకృష్ణుఁడు అభయదాన మొసఁగి మగధేశ్వరుఁ డగు జరాసంధుని నిర్జించు నుపాయము నిట్లు జెప్పెను:—

“రాజా! అర్జునుఁడు, భీముఁడు, నేను ముగ్గురమును కలిసి గిరివ్రజమునకు వెడలెదము. అచ్చట జరాసంధుని యుక్తితోఁ జంపి మగధనుండి మరలివచ్చెదము.”

శోకవ్యాకులుఁడగుట వలనను, దుఃఖము పొంగి పొరలి వచ్చుటచేతను, వాక్కు గద్గదిక పుగుటచేతను అర్జునుఁ డీక ముందుసంగతి చెప్పలేకపోవుటను గాంచి ధర్మరాజిట్లనెను:— "సోదరా! అర్జునా! నీవు ఊరకుంటి వేమిరా? ఇప్పుడు మన మేమి చేయవలయును? మనకు కేవలము కృష్ణకథయే ఆధారము. 'సంసారి యగువాఁడు నూఱుకార్యములను వదలిపెట్టియైన భోజనము చేయవలెను. ఆవశ్యకములగు వేయికార్యములు వదలియైన స్నానముచేయవలెను. లక్షకార్యములను వదలియైన దానము జేయవలయును. సమస్తకార్యములను వీడి, సాంసారిక కార్యములలోని లాభనష్టములను జూడక హరిస్మరణములోను, శ్రీకృష్ణచర్చలోను మునిఁగిపోవలెనని శాస్త్రవాక్యము.' మన ఆఁకలిదప్పులన్నియు శ్రీకృష్ణునితోడనే వెళ్లిపోయినవి. ఇప్పుడేదో విధముగ రాత్రి గడచినచో మనము ముందు కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనవచ్చును. ఈ ధరాధామమును వదలి శ్రీకృష్ణుఁ డెట్లు స్వధామమును జేరెనో అట్లే మన నిద్రకూడ కన్నులను వదలి పోయినది. శ్రీకృష్ణకథాశ్రవణమున కాకులత చెందుచున్న యీ కర్ణములే ఇంద్రియములలో శ్రేష్ఠములైనవి. కావున నీవు శ్రీకృష్ణకృపను గూర్చిన కథనుజెప్పి సుందర సంస్మరణము కలుగునట్లు చేయుము."

ధర్మరాజు వాక్యములను విని గాండీవధనుర్ధారియు కుంతీనందనుఁడగు నర్జునుఁడు కన్నుల నీరు తుడుచుకొని యిట్లనెను:— "రాజా! సుందర సంస్మరణము కావించుమందువేమి? ఆతనిసంస్మరణము సుందరములలో సుందరమైనది. అసుందరతావాసనయే అందులో లేదు. కలకండకు నాలుక నెక్కడ తాఁకించి

నప్పటికిని సర్వత్ర సమానముగ తీపియెట్లుండునో అట్లే శ్రీకృష్ణుని సమస్త చేష్టలలో, సమస్త లీలలలో, సమస్త కథలలో నొకే రకమగు సుందరత కలదు. లోకములోని సుందరత్వము లన్నియు శ్యామసుందరుని నుండియే యుత్పన్నము లైనవి. కావుననే ఆతని సంబంధములో నెట్లు చెప్పినను, సంబద్ధములు, అసంబద్ధము లెన్ని చెప్పఁబడినను అన్నియు సుఖకరములు, శాంతిప్రదములు, మనోహరములు, హృదయమును హరించు నవిగ నుండును. గొప్ప యాశ్చర్య విషయ మేమనఁగా, మాయామోహరహితుఁడై అఖిల భువనపతియగు శ్రీకృష్ణుఁడు, ఒక కుటుంబములోని వృద్ధుఁడు తన కొడుకులు, మనుమలు మొదలగువారి యెడల నెట్టి మమత్వముతో నుండునో అట్లే మనల నిరంతరము మమకారముతోఁ గాపాడినాఁడు. ఏకాంత మందుఁగూడ మన హితమునే కోరుచుండును. ఆతని కెల్లప్పుడు రెండే కోరికలు కలవు. పాండవులకు మేలెట్లు కలుగునా యనున దొకటి, ధర్మరాజు సర్వప్రపంచములో సర్వశ్రేష్ఠుఁడు యశస్వి యగు చక్రవర్తి యగునా యనునది రెండవది.

మిమ్ములను ప్రసన్నులఁజేయుట కాతఁ డెంతగా తహ తహలాడినది మీకు తెలియును ప్రతిదినము మీరు చూచు చున్న విషయమే. మీరు సర్వశ్రేష్ఠమగు రాజసూయ యజ్ఞ మును చేయుదు ననఁగానే ఆతఁ డెంతగా సంతసించెనో మీకు తెలిసినదే. అత్యంతాహ్లాదముతో నాతఁ డిట్లనెను:— "రాజా! రాజసూయ యాగము భూమిలో సర్వశ్రేష్ఠుఁడగు చక్రవర్తియే చేయవలెనని నీ వింతగా పరితాపపడెదవేల? నీకంటె శ్రేష్ఠుఁడగు

రాజింకేవఁ డుండఁగలఁడు? నేను నీకు సేవకుఁడనై యుండఁగా నీకు కొదువేల?"

నీకు మనస్సులో జరాసంధుని భయమున్నది. ఆతఁడు పరమ పరాక్రముఁడగు నసురుఁడు. రాజై భూమిమీఁదఁ బుట్టెను. రాజులందఱు వానిపేరు చెప్పిన అడలిపోవుదురు. ఆతఁడు మూర్ఖతావశమున శ్రీకృష్ణునిపైఁ గూడ దండెత్తెను. అదియు నొక్కసారి కాదు, పదునెనిమిదిసారులు. వాని గర్వము వృద్ధి చెందుటకై శ్రీకృష్ణుఁడు బంధు పరివారసమేతముగా ద్వారకా నగరమునకు వచ్చినాఁడు. ఈ మూలమున వాని గర్వము శ్రుతి మించిపోయెను. ప్రపంచములో తనను మించిన వీరుఁడు లేఁడను కొనెను. వేలకొలఁది రాజులను భూతనాథునకు యజ్ఞములో బలి యివ్వవలెనని వారి నందఱను బంధించెను. ఇంతటి బలవంతుఁ డుండఁగా రాజసూయ యజ్ఞ మెట్లు నెఱవేరునా యని మీకు భయముండెను. మీ భయమును అంతర్యామియగు భగవంతుఁడు గ్రహించెను. అప్పు డాతఁడు మిమ్ముల నోదార్చుచు మేఘగంభీరస్వరముతో గర్జించుచు నిట్లనెను:— "రాజా! నీవే మాత్రము చింతింపవలదు. నేను నీ శత్రువగు జరాసంధుని జంపించెదను. శల్య శస్త్రజ్ఞాత శరీరములో గ్రుచ్చుకొనిన ములుగును బయటకు తీసిపారవేసినట్లు నీ హృదయకంటకుఁడగు రాజును ఈ లోకములో లేకుండఁజేసెదను. నాకు భీమార్జునుల నిమ్ము."

ఆతని భక్తవత్సలతను గాంచి నీవా సమయమున నెంతో విలపించితివి. నీ ప్రేమాశ్రువులచే నాతని పీతాంబరము దడిసి వేసితివి. మా యిద్దర నాతనికి వప్పగించితివి. దారిలో నాతఁడెట్టి

వినోదము లొనర్చెనో చెప్ప వీలులేదు. మొదట నాతో నిట్ల నెను:— "అర్జునా! జరాసంధుఁడు మహాబలవంతుఁడు. వాని నెట్లు జయింపఁ గలుగుదుము? నీవే యేదైన నుపాయమును జెప్పుము. నీవు వానితోఁ బోరాడగలవా?"

నే నిట్లంటిని:— "మీ యాజ్ఞయైనచో వానితోఁ బోరాడెదను. వానిని యుద్ధములో మూర్ఛపడఁగొట్టెదను. లేకపోతే ఆతఁడే నన్నుఁ జంపఁగలఁడు."

అంత నాతఁడు బాలకునివలె భయపడుచు నిట్లనెను:— "కాదయ్యా! నీ కేదైన అనిష్టము జరిగినా ధర్మరాజుదగ్గఱకు నేనేమి ముఖము పెట్టుకొని పోవుదును? ఆతఁడు చాల బలవంతుఁడు. నేను వానికి భయపడి సముద్రమధ్యములో నివసించుచున్నాను. వానినిఁ బరాక్రమముద్వారా యెవరు నోడింపలేరు."

అంత నే నిట్లంటిని:— "అట్లే యగునెడల, తిరిగి పోవుదము. అట్టియెడ వానిదగ్గఱకు పోవుటెందులకు?"

అంత నాతఁడు అన్యమనస్కుఁడై యిట్లనెను:— "తిరిగి యెట్లు పోవుదము? ధర్మరాజు రాజసూయ యజ్ఞము నెఱవేరదు కదా! ఆతని ఆశ నీటఁ గలిసిపోవును. ఆతఁడు దుఃఖించును. ధర్మరాజు చింతించినను, దుఃఖించినను నాజీవనమంతయు వ్యర్థమే. నా సమస్తకార్యములు ధర్మరాజు సంతోషముకొఱకే"

నే నిట్లంటిని:— "మీరు నరలీల చేయుచున్నారు. నన్ను యుద్ధము చేయనీయకపోయితిరి, ఆతని బలమును గుఱించి భూరిభూరి ప్రశంసలు చేయుచుంటిరి. మీకంటెఁగూడ ఆతఁడు బలవంతుఁ డనుచుంటిరి. తిరిగి వెళ్లుదమన, తిరిగి వెళ్ళనీయరు.

ధర్మరాజు యజ్ఞమును బూర్తి చేయవలెననుచుందురు. మీరేమి చేయఁదలఁచినారో నాకేమియుఁ దోఁచుటలేదు.''

అంత నాతఁ డిట్లనెను:— ''ఆతని నోడింపక రాజసూయ యజ్ఞము నెఱవేరదు. భీమసేనుఁ డాతని జంపఁగలఁడు కాని ఆతనివద్ద అస్త్రశస్త్ర కౌశలము భీముని దగ్గఱకంటె నెక్కుడుగ నున్నది.'' అంత భీమసేనునితో నిట్లనెను:— ''భీమసేనా! ఇవ్వేళ నీకు పరీక్ష. ఇవ్వేళ నీవు జరాసంధుని చంపలేకున్నచో నిన్నంద ఱును దిండిపోతందురు. ఈతఁడు తిండి నతిగాఁ దినును, పోరాడఁ బోయినపుడు పిల్లియగునని యెగతాళి చేయుదురు. నీ దగ్గఱ మే మిద్దఱము పిల్లలము. మనలోఁ బెద్దవాఁడవు నీవే. నీవే ఆతనితోఁ బోరాడవలయును.''

భీమసేనుఁ డభిమానముతో నిట్లనెను:— ''మంచిది. మీ రిద్దరు మెదలకుఁడు, నేనే వాని పని పట్టెదను; వాఁ డెట్టి వాఁడో?'' ఇది వినఁగానే ఆతఁడు కిలకిలనవ్వెను. ఆతని నవ్వులో నెంతో మాధుర్యము కలదు. ఏదైన వినోదమున కాతఁడు బిగ్గఱగనవ్వినా దిశలు ప్రతిధ్వనులిచ్చునట్లు నవ్వును. నోటినుండి ముత్యాలు రాలుచున్నట్లుండును. నవ్వి నవ్వి కడుపుబ్బునట్లు నవ్వును. నేలమీఁద పొరలాడును. ఆతని అట్టహాసమున కందఱు నవ్వుదురు. ఇట్లు భీముని జూచి చాలసేపటివఱకు నవ్వి యిట్ల నెను:— 'బావా! మేమిద్దరము దూరముగ నుండి మీ యుద్ధ మును జూచుచుండెదము. వాని బల మెక్కువయ్యెనా మేము కాలికి బుద్ధిచెప్పి పారిపోయి వచ్చెదము. ఆ పరమ పరాక్రము నెదుర్కొనుటకు మాలో నెవరికిని సామర్థ్యము లేదు.'

అంత భీమన్నగారు కృష్ణుని ఎగతాళిచేయుచు నిట్లనెను:— "నీవు పారిపోవుట నేర్చుకొన్నావు. ఎప్పుడు యుద్ధమనునది యెఱుఁగవు. ప్రపంచమంతటిలోఁ బిరికిపందవు. వానిని నేను రెండుగఁ జీల్చి పారవైచెదను. నేననిన నేమనుకొనుచున్నావు?" ఇది వినఁగానే యాతఁడత్యానందము చెందెను. అంత నాతఁడు భీమసేనుని గౌఁగిలించుకొని యిట్లనెను:— "బలవంతుఁడవగు నో భీమసేనా! నీవు తప్పక వానిని జంపఁగలవు. నీ బలాధారమును జూచుకొనియే మేము బయలుదేరి వచ్చితిమి."

రాజా! ఆతని కెవని బలాధారము కావలయును? చేయువాఁడు, చేయించువాఁడు నతఁడే. ఏకార్యములోనైనను ఎవనినో ఒకనిని నిమిత్తముగఁ జేయును. భీమసేనుని నిమిత్తము కావించి పదివేల యేనుఁగుల బలముగల దైత్యాంశుఁడగు రాజును నిమిషములోఁ జంపించెను. అంత కారాగృహములో నున్న వేలకొలఁది రాజులను విడిపించెను.

చిరకాలము కారావాసములో ననేకయాతనల పడి దుర్బలులై, తమ జీవితాశను వదలుకొనిన రాజులందఱకును జీవనప్రదానము కావించి వారందరకు స్వాగతసత్కారములు కావించెను. విచిత్రవాహనములమీఁద వారినిఁ దమదేశములకుఁ బంపునపుడు వారికిట్లు చెప్పెను:— "మీరందఱు ధర్మరాజ రాజసూయయాగమునకు ఉత్తమోత్తమములగు నుపహారములను గొని రావలయును." అందు నొకానొకనితో నిట్లనెను:— "మీవద్ద బంగారు గనియున్నది. మంచి బంగారమును దేవలయునుసుమా!" ఇంకొకనితో నిట్లనెను:— "నీవు పదివేలు

యేనుఁగులను, ఇరువది వేలు మంచి గుఱ్ఱములను దేవలయును" వేఱొకనితో నిట్లనెను:— "నీవద్ద కంబళములు, మృగచర్మములు, పులిచర్మము లధికముగ నుండును. వాటిని నీవు వేలకొలది వాహనములందు వేసికొని అన్నిటికంటె మంచివి తేవలయును?" రాజా! ద్రవ్యలోభియగు రాజు తనప్రజలపై పన్నులను వేసి వసూలు చేసినట్లు ఆతఁడప్పు డారాజులందఱి ననేక విధముల నాజ్ఞాపించెను. ఆరాజులందఱు నాతని యాజ్ఞను శిరసావహించి మీరు చేసిన యజ్ఞమునకు వచ్చి సమర్పించిరి అందఱు వారి కిరీటమణులచే మీ పాదపద్మములను చమత్కృతిగ శోభింపఁ జేసిరి. రాజా! అట్టి శ్యామసుందరుఁడు నేఁడు మనల ననాథులఁ గావించి వదలి స్వధామమునకుఁ బోయినాఁడు కదా! ఈ వసుంధరాదేవి విధవయైనది. ఈలోకమంతయు నాకు శూన్యముగఁ దోఁచుచున్నది. ఏమి చేయుదును? ఎక్కడికి వెళ్ళుదును? నాప్రియతముని నేనెక్కడ పొందగలను?" అనుచు నరునుఁడు మరల వస్త్రమును ముఖమునకుఁగప్పుకొని వెక్కి-వెక్కి యేడ్చు చుండెను.

ఛప్పయ

ఆజ్ఞా లేకేఁ చలే సాథ్ హమ దోనోఁ లీన్హేఁ॥
క్షత్రీ జానో బడలి వేమ విప్రని కే కీన్హేఁ॥
జ్యేష్ఠబంధు తేఁ భిడా దుష్ట మరవాయో ఇనతేఁ॥
బందీ భూపతి ముక్త కరే బోలే హరి ఉనతేఁ॥
ధర్మరాజ కే యజ్ఞమేఁ, బహుత భేఁట్ లే ఆఏ సబ్।
వేహీ హమరే హృదయ ధన, శ్యామ సిధారే ధామ అబ్॥

అర్థము

అన్నా! ధర్మజా! మీయాజ్ఞను గొని భీముని, నన్ను వెంటఁ గొనిపోయెను. దారిలో క్షత్రియ వేషములను మార్చుకొని బ్రాహ్మణ వేషములను ధరించుకొంటిమి. అన్నయగు భీమసేనుఁడు జరాసంధునితోఁ బోరాడి ఆదుష్టుని సంహరించెను. కారాగృహములోనున్న రాజులను విడిపించి వారితో నిట్లనెను:— 'మీరందఱు ధర్మరాజు రాజసూయ యజ్ఞమునకు కానుకలు తీసుకొని రావలెను.' అట్టి మన హృదయ ధనమగు శ్యామ సుందరుఁ డిప్పుడు స్వధామమునకు వెడలెను గదా!'

ద్రౌపదీ వలువలూడ్చునపుడు కృష్ణ కృప

౨౩

శ్లో॥ పత్న్యా స్తవాధిమఖక్లుప్త మహాభిషేక
శ్లాఘిష్ఠచారు కబరం కితవైః సభాయాం।
స్పృష్టం వికీర్య పదయోః పతితాశ్రు ముఖ్యా,
య స్తత్ స్త్రియోఽకృత హతేశ విముక్త కేశాః॥

— భాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౧౦ శ్లో.

"మ॥ ఇభజిద్వీర్య మఖాభిషిక్తమగు నీ యిల్లాలి ధమ్మిల్లముల్
సభలో శాత్రవు లీడ్చి తెచ్చినపుడా చంద్రాస్య దుఃఖింపఁగా
నభయంబిచ్చి ప్రతిజ్ఞజేసి భవదీయారాతి కాంతాశిరో
జభరశ్రీల హరింపఁడే విధవలై సౌభాగ్యముల్ వీడఁగన్॥"

— శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము.

ఛప్పయ.

రాజన్ కహాఁకహాఁ కహూఁ, కరీ హమరీ రఖవారీ।
దుష్ట ఫంద మేఁ ఫఁసీ, ద్రౌపదీ ప్రియా తుమ్హారీ॥

జినమేఁ ఛీఁలే రాజసూయ పయు కే శుభ లాగే।
ఖోలే ఖఁచే కేశ ఖలని నే సబకే ఆగే॥
రోఈ అతి హీం దీనహై, రఖ్ఖా నహీఁ కాహూ కరీ॥
కృష్ణ పుకారే కరుణ స్వర, కాన భనక ఉనకే పరీ॥

అర్థము

"అన్నా! ధర్మరాజా! శ్రీకృష్ణుఁడు మనల రక్షించిన సందర్భములను ఇంక ఎంతని చెప్పుదును? ఏ నీభార్యయగు ద్రౌపది రాజసూయ యాగములో నవబృథస్నానదులందు పవిత్ర మంత్ర జలములతో నభిషిక్తయైనదో అమెదుష్టుల చిక్కులలోఁ బడినది. ఆమె నాక్కౌరవ హంతకులు అందఱముందు కొప్పు పట్టుకొని లాగిరి. చీరలు విడువ సాగిరి.

అట్టియెడ నామె అతిదీనయై "నాకు రక్షకులు లేరు. రక్షించు వారెవరు ?" అని కరుణా స్వరమునఁగుయ్యిడఁగా నా పిలుపాతని చెవినిఁబడెను."

నిరంతరము భగవత్స్మరణకలుగు దుఃఖము అందఱకు, ఎల్లప్పుడు లభించిన బాగుండును. భగవత్సంబంధములో కలిగెడు దుఃఖము దుఃఖము కాదు. అది పరమ సుఖము. బృందావన విహారి సంబంధములోఁగలిగిన విరహావ్యథ విరహ మనఁబడదు. అది మానసిక ఘనిష్ట సంయోగమునకు జనని. అవినాశి యెన్నటికి నాశము కాఁడు. పరోక్షమగును. ఈ చర్మచక్షువుల కాతఁడు కనఁబడకుండును. ఆతఁడు బాహ్యదృష్టిచేఁ గనఁబడకపోఁగానే అంతర్దృష్టితో నాతనిని జూచుటకుఁ బ్రయత్నింతురు. ఇదియే

మోక్షము. ఇదియే పరమానంద సుఖము. కావున శ్రీకృష్ణ సంబంధమగు రోదనము మోక్షమార్గ సోపాన స్వరూపము.

అర్జునుఁడు జరాసంధ వధాసమయమున శ్రీకృష్ణకృపను గూర్చి వర్ణింపఁగానే ధర్మరాజుకూడ అత్యంత గద్గదికుఁడయ్యెను. ఆతఁడు రోదనముచేయుచు నిట్లనెను:— "అర్జునా! నీవీ విషయముల నన్నిటిని వినిపించి మరణమునుఁడి నన్నుద్ధరించుచున్నావు. నీవు చెప్పునది కథకాదు. నీవాక్కును పిచికారీద్వారా నాచెవుల కుండా సంజీవనీ రసముసు హృదయమున కెక్కించుచున్నావు. నాగ్రూపమగు పాత్రలో నింపి కర్ణములను నా కంఠములో ననుపమామృతమును బోయుచున్నావు. ఎంతవఱకు నీ వీ విధముగ మధుమయ, ఆనందమయ, జీవనమయ, సారమయ కథారసమును ద్రావించెదవో అంతవఱకు నా హృదయము బ్రద్దలు కాదు, నా చేతనము విలుప్తముకాదు. నేను సంజ్ఞాశూన్యుఁడను కాను. ఇంకను వినుపించుము నాయనా! నా ప్రియసోదరా! అర్జునా! పాపవర్జనా! నన్ను శిక్షింపఁదలఁచితివేని కథాతంత్రిని ద్రెంపవలదు."

ధర్మరాజిట్లు పలుకఁగా నా వాక్యములను విని అర్జునుఁడు కన్నులు తుడుచుకొనెను. తన ప్రియులను గూర్చి చెప్పినను హృదయము స్వయముగ హర్షించును. ఆ కారణమున నర్జునుఁడు కూడ, ఎవరైన నవ్యగ్రచిత్తముతో వినువాడుండినచో యుగయుగాంతరముల వఱకు ఇదేవిధముగ శ్యామసుందరుని సుఖద సంస్మరణమునుగూర్చి చెప్పఁగోరుచుండెను. తనవలె ధర్మరాజు, సభాసదులు, అక్కడనున్న బంధువులు శ్రీకృష్ణ కథా శ్రవణకుతూహలురై యున్నారను సంగతిని దెలిసికొని అర్జునుఁడిట్లనెను:—

“ఒక్క విషయమైనఁ జెప్పఁగలను. కాని ఆతనిది ఎన్నటికిని అంతము గాని కృప. ఒక నమ్మకమైన సేవకునివలెను, స్వామి భక్తుఁడగు భృత్యునివలెను మనలను, మన పరివారమును, మన పదవీప్రతిష్ఠలను, రాజ్యరక్షణమును జేయుచుండెడివాఁడు. ఎచ్చట స్మరించిన నచ్చటనే యుండెడువాఁడు. ఆతఁడు స్వయముగ నుండుట ఉపచారమాత్రమే. ఆతఁడు సర్వాంతర్యామి సమస్త జీవులందును సమానముగ వ్యాపించియున్నాఁడు. ఆతఁ డొకచోటనుండి రావలసిన పనియు లేదు. ఒకచోటకు వెళ్ళవలసిన పనియు లేదు. భక్తులు ప్రేమతోఁ బిలచిరా ఆతఁ డక్కడనే ఆ క్షణముననే ప్రత్యక్షము. అయితే మనయొక్క అందఱ హృదయములలో అట్టి ప్రేమ లేదు. ప్రేమశూన్యులమగు మన సమ్ముఖమున నాతఁడు ప్రత్యక్షమగుట కేవల మాతని అహైతుక కృపవలననే.

అతుల వైభవోపేతమగు మీ రాజసూయయాగమును గాంచి దుష్టులకు అపారమగు ఈర్ష్య కలిగినది. దుర్యోధనునకు మయసభలో జలమున్నచోట స్థలముగను, స్థలమున్నచోట జలముగను గోచరించెను. ఆతఁడు మీయైశ్వర్యమును గాంచి ఈర్ష్యావశమున దుఃఖితుఁడై దృష్టిహీనుఁ డయ్యెను. దుష్టులందఱును జేరి ద్యూతసభ నేర్పఱచిరి. నిన్ను నీసోదరులను జూదమాడఁ బిలిచిరి. ధర్మానుసారముగా వారియాహ్వానమును స్వీకరించి మనమందఱమును ఇంద్రప్రస్థమునుండి హస్తినాపురమునకుఁబోయి మన సర్వస్వము నోడి, చివరకు ద్రౌపదినిగూడ ఓడిపోయితిమి. దుర్యోధనుని మామయగు శకుని, ఆతని సోదరుఁడగు దుశ్శాసనుఁడు, కర్ణుఁడు వీరందఱును గలిసి అనేక కపటోపాయములచే మోసముచేసి మిమ్ములను బరాజితులఁ గావించిరి.

సోదరులమగు మువ్వురలనందఱ నోడిపోయితిరి. చివరకు ద్రౌపదిని గూడ నోడిపోవ, నియమానుసారముగ గెలిచినవారికి దాసి యయ్యెను. అప్పుడు వారికి వారి ఈర్ష్య నణచుకొనుట కవకాశము చిక్కెను. నిన్నలైన నవమానము చేయవలెనను హేయబుద్ధిచే హేయకార్యములను జేయఁ బ్రారంభించిరి.

లోకములో నిట్టి పాపమెవరైనఁ జేయఁగలరా? స్త్రీ సదా అవధ్య. అది యేజాతిదైన నగుఁగాక, తన ప్రాణము లొడ్డియైనను ఆ స్త్రీ సతీత్వమును రక్షింప వలయును. అదెట్టి స్త్రీయైన నగుఁగాక, దాని నందఱముందు అవమానము చేయరాదు. ఏ వర్ణములోనున్న స్త్రీయైన నగుఁగాక, అది దుఃఖములోఁబడెనా దానిని బ్రయత్నించి దుఃఖమునుండి బయట పడవేయవలయును. ఇట్లు శాస్త్రకారు లనేకచోట్ల చెప్పియున్నారు.

రాజులై, తన యింటిలోఁ దన అన్నభార్య, అంతేకాదు చక్రవర్తిని, చక్రవర్తియగు భర్తతోఁ గూర్చుండి రాజసూయ యజ్ఞ దీక్షను గొన్నది, చేత జింక కొమ్మును ధరించి భర్తతోఁ గూడి యజ్ఞమునకు సంబంధించిన కఠిన నియమములను పాలించినది — అట్టి దేవవంద్యయగు రాజమహిషిని నిండుసభలో నామె సిగ్గును దీసివేయవలెనని యవమానింపఁ గలరని ఎవరైన నూహింపఁ గలరా? ఇట్టిపని క్రూరులగు రాక్షసులుకూడ చేయరు. దైత్య దానవులుకూడ తమ కులస్త్రీల నెల్లప్పుడు నాదరించుచుందురు. వారి యవమానమే తమ యవమాన మనుకొందురు. ఆ ద్యూత సభలో నందఱు ఊరక స్మరించిననే రోమములు నిక్కపొడుచునట్టి ఘోరకార్యము నొనర్చిరి. ఆ

సమయమున నందఱు బుద్ధుల మీఁద తెఱపడినది. అందఱు కులాగత ధర్మమును మఱచిరి. అందఱు సదాచారమునకుఁ దిలాంజలు లొసంగిరి. దుష్టుఁడగు దుర్యోధనుఁడు ద్రౌపదిని నిండుసభలోనికిఁ దీసికొని రమ్మని దుశ్శాసనున కాజ్ఞాపించెను.

ఆతని యీ క్రూరాజ్ఞను విని మనమందఱము కిక్కురుమనకుంటిమి. మనకర్తవ్యమును నిశ్చయించుకొనలేక పోయితిమి. మీరు ధర్మపాశబద్ధులై నిశ్చేష్టులరై కూర్చుంటిరి. క్రూరుఁడగు నా దుశ్శాసనుఁడు లోపలికిపోయి రాజసూయ యాగమందును, అశ్వమేధ యజ్ఞమందును మంత్రజలములచే నభిషిక్తము కావింపఁబడిన అలినీలాలకములగు కమనీయ కేశములను బట్టుకొని పట్టపురాణియగు ద్రౌపదిని యీడ్చుకొని వచ్చెను. ఆమెను సరిగా స్వచ్ఛందముగఁ దిరుగు పక్షులు కానిండు, గగన విహారియగు భాస్కరుఁడు గాని చూచి యెఱుఁగరు. ఉచ్చులలోఁ జిక్కుకొన్న లేడిపిల్లవలె నీప్రియగృహిణి చాలగ విలపించెను; వ్యాకులయై వ్రేలెను. ఆమె దీనతతో నా దుష్టుని దయాభిక్ష నడిగెను. కాళ్లు పట్టుకొని యామె యిట్లనెను:— "మఱఁదీ! ఇట్టి పాపమునకు వడిగట్టుకొనకుము. నేనిప్పు డేకవస్త్రను. రజస్వలను. అందఱి సమ్ముఖమున రావీలులేదు. నన్నవమానింపకుము. నా సిగ్గును దీయకుము. నన్ను వారాంగనవలె సభలోనికిఁ గొనిపోవకుము. నేను నీకు నమస్కరింతును. పాదములఁ బట్టుకొందును. నేను పరాయిదానను గాను. మీయన్న భార్యను." కాని యాదుష్టుఁడు ఒక్కమాటయైన వినలేదు. ఆమె యనునయ వినయములను ఆతఁడు విననేలేదు. ఆమె నవమానపూర్వకముగఁ గొప్పు పట్టుకొని యీడ్చెను.

ఆ సమయమున సభాసదులందఱును దుఃఖించిరి. ఎవఁడు నొకఁ-మాటైనఁ బలుకలేదు. భీష్మ, ద్రోణ, ధృతరాష్ట్రాది గురుజనులందఱును మౌనముగ నుండిరి. ద్రౌపది మాటిమాటికి కాతర దృష్టితో భయభీత హరిణ శాబకము పోల్కి మీవైపు చూచుచుండెను. ఆమె తన దీనదశను జెప్పుకొనుచు నీవు రక్షింతువని యాశించెను, కాని నీవామె వైపునఁ జూడనైనఁ జూడ లేదు. సభాసదులందఱు తలలు వంచిరి. ద్రౌపది నేత్రములనుండి అగ్నికణములు రాలుచుండెను, కాని ఆమె మీశీతల ముఖమును గాంచఁగానే శాంతురాలయ్యెడిది. ఆమె యా యధర్మసభను భస్మము చేయలేదు. ఆమె నిన్నుఁ జూచుచుండెను. మేమును మీ ముఖమును జూచుచుంటిమి. మీరు ధర్మము నాశ్రయించితిరి. ధర్మము అధర్మము రెండును సంసిద్ధముగ నుండెను. ఆ ధర్మము సచ్చరిత్రయు, ధర్మశీలయు నగు ద్రౌపదిని రక్షించుట కసమర్థురాలయ్యెను.

ఎటుచూచినను ఆమెకు నిరాశకలిగెను. ఎవ్వరు నామెను రక్షింతురను నాశలేదు. అంత నామె అశరణ శరణుఁడు దీన బంధువు నగు కృష్ణునిఁ బిలిచెను. ఏడ్చి, కన్నుల నీరు గార్చి, దీనతతో నామె కేకవేసి యిట్లనెను:_ "హా! శ్యామసుందరా! నాథా! ఎచ్చటికి పోయితివి? ప్రభూ! రక్షించుము. దుష్టులు నాసిగ్గు తీయఁదలచుచున్నారు. భక్తభయభంజనా! భగవాన్! నా భయము నేల తీసివేయవు? ఈ దుష్టుల నేల యమపురము నకుఁ బంపవు? ప్రభూ! నీ దాసీనని పిలువఁబడుచు నా కవమానము జరిగిన నది నాకు కాదు; నీకే. అశరణశరణా! ఎటు చూచినను దిక్కు-మాలి నీ దిక్కు- చేరితిని."

రాజా! ఆ సమయమున భగవానుఁడు స్మరణమాత్రము చేతనే అచ్చటికి పరువిడి వచ్చెను. అందఱు కాతని ఘనశ్యామ రూపము కనఁబడలేదు. ఆతఁ డచ్చట నత్యద్భుతమగు నవతార రూపమునఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. ఆతఁ డా సమయమున నీలవర్ణ మును వదలిపెట్టి వివిధవర్ణుఁ డయ్యెను. ఆ సమయమున అండజ, పిండజ, ఉద్భిజ, స్వేదజాది శరీరములను వదలి యాతఁడు వసన రూపమును ధరించెను. ఆతని చేతనతవలన జడముకూడ చైతన్య మయ్యెను. సాంతములో ననంతదృశ్యమును జూపించెను. దుశ్శా సనుఁడు ద్రౌపదీవస్త్రముల నూడ్చిన కొలఁది అవి పెరిగిపోవు చుండెను. ఆమెనుండి చిత్రవిచిత్రములగు రంగులు గల సుందర వస్త్రములు ఒకేనూలుతో నేయఁబడినట్లు బయలుదేరి వచ్చు చుండెను. వాఁడు ద్రౌపదిని వస్త్రహీనను జేయవలెనని కోరెను, కాని వాఁడు బలహీనుఁడై పోయెను. ఆతఁడు చీరలు విప్పి యెట్లైనను పాండురాజు కోడలును, మన ప్రియమైన భార్యయు, ద్రుపదరాజ పుత్రియు నగు ద్రౌపదిని నగ్నగాఁ జేయవలెనను పట్టుదలతో నుండెను. కాని యాచమత్కారమును గాంచఁగానే వాని మద ముడిగిపోయెను. వాఁడు సిగ్గుపడి కూర్చుండెను. సభ యంతయు స్తబ్ధమయ్యెను. ఆ విచిత్రవసనములు నిండుసభలో నాకాశమున ననేకములగు నింద్రధనుస్సు లుదయించి ఒక్క చోటకు చేరినట్లు పడియుండెను. పెద్ద గుడ్డల దుకాణము వలె నాసభ కనఁబడెను. దానిలో నేడ్చుచు నిలుచున్న కృష్ణ కృష్ణునిఁ బ్రత్యక్షముగఁ గాంచుచుండెను. సభలోనికి వెంటనే కృష్ణుఁడు వచ్చెను. ఇప్పుడాతని పాదములు కడుగుటకు పాద్యజలముల నెక్కడనుండి తేవలయును? ఆమె తన కాటుకకంటఁ గారిన

నేత్రాశ్రువులచే శ్యామసుందరుని శ్యామలారుణ పాదతలములను గడిగెను. ఆసమయమున నాతఁడామె నోదార్చుచు శ్యామ సుందరుఁ డామెతో నిట్లనెను:— "దేవీ ! ఇప్పుడు నీవు పీడింపఁ బడిన నీ కేశ పాశములను ముడుచుకొనుము. ఇఁక నేను వచ్చితిని. నీకిఁక భయమేమియు నుండఁజాలదు."

రోదనము చేయుచు ద్రౌపది యిట్లనెను:— "శ్యామ సుందరా! ఇప్పుడీ కేశములు వీడినవి. వీడినవేమో వీడినవి. ఏనుఁగు కోరలు బయటకు వచ్చినవేమో వచ్చినవి. కులీన కన్యకు ఒక్కసారి కన్యాదానము అయినదేమో అయినట్లే. పాలు ఒక్కసారి విరిగిన విరిగినట్లే. ముత్యమొక్కసారి పగిలిన నది పగిలినదే. వస్త్రమొక్కసారి చినిఁగెనా చినిఁగినట్లే. ఇవన్నియు మరలఁ దమ పూర్వరూపములను బొందనట్లే దుష్టుల కలుషిత కరములచే స్పర్శింపఁబడిన యీ కేశపాశములు వెనుకటివలె సౌభాగ్య చిహ్నములచేఁ జిహ్నితములై వేణీబంధనము చేయఁదగవు."

మీగృహిణి యిట్లు దృఢ ప్రతిజ్ఞను జేయుటను విని శ్యామసుందరుఁడు నవ్వుచు నిట్లనెను:— "దేవీ! వెనుకటి వలె నా కేశముల నెప్పుడు మరల ముడిచెదవు? నీకిట్లు విరియఁ బోసిన తల బాగుండలేదు. అవి బంధింపఁబడి నాగినివలెఁ గనఁబడవలెనని నాకోరిక. నేను వేణీప్రియుఁడను. అందువలననే నాకు వేణీమాధవుఁడను పేరు కూడ కలదు. ఈ విరియబడిన వెంట్రుకలెట్లు వేణిగా నేర్పడఁగలవో ఆ ఉపాయమును నాకుఁ జెప్పుము. ఏపని చేసిన నీకుటిల స్నిగ్ధకేశములు బంధింప బడఁగలవో ఆ ఉపాయములను నాకుఁ జెప్పుము."

అంత ద్రౌపది యిట్లనెను:- "ప్రభూ! ఈ కేశములు లాగినవారి భార్యలు విధవలై యీవిధముగ తలలు విరియ బోసికొని యెప్పుడేడ్చెదరో అప్పుడీ కేశములు బంధింపఁబడును. ఏ చేతులతో నీ కేశములు లాఁగఁబడినవో అట్టివాని చేతులు వాని బాంధవులతోసహా నిర్జీవములై తెగఁగొట్టఁ బడిననాఁడు ఈ వేణీ బంధింపఁబడును. ఈ కేశములు లాఁగినవాని శవమును కుక్కలు నక్కలు లాగి పీఁకుకొని తినుచున్నప్పు డీ కేశములకు సంస్కారము జరిగి బంధింపఁబడును. ఈ పవిత్ర కేశముల నేమూర్ఖుఁడు పీఁకెనో, వాని మృత శరీరమును కాకులు గ్రద్దలు పీఁకుచున్నప్పుడు జడగా బంధింపఁబడును."

క్రోధితయగు ద్రౌపదీదేవి కఠోర దృఢవచనములను విని శ్యామసుందరుఁ డామె నోదార్చుచు నిట్లనెను:- "పాండవపత్నీ! ద్రుపదకుమారీ! నీవు భయపడవలదు. అట్లే అగుఁగాక! నేను నీ శత్రువుల నందఱ సంహారముచేయించి వారి సమస్తకులమును నాశముచేయించి వారి పత్నుల కేశములను విరియఁబోసికొను నట్లు చేసెదను. అప్పుడు నీ జుట్టు ముడివేయించెదను. దేవీ! నే నింతవఱకు అసత్యమాడలేదు. ఇఁక నాడఁబోను."

మహారాజా! ఆ సమయముననే కౌరవు లంతమైరి. వారి శ్రీలన్నియు నాశనమైనవి. వారు మృతతుల్యులైరి. మన ధర్మ వృద్ధి కొఱకును, లోకములో మన పావనతను, ప్రసిద్ధిని స్థాపించుట కొఱకు శ్రీకృష్ణు డప్పుడు కౌరవులను జంపలేదు. ఆతఁడు తలఁచుకొనినయెడల సమస్తబ్రహ్మాండము నాతఁడు భస్మము చేసియుండెడువాఁడే; కాని ఆతఁడు మనలను ధర్మమం దునిచి, మనచేతులతోడనే వారిని జంపింపవలయునని ఆతఁ డట్లు చేసెను.

ద్రౌపదీదేవి ప్రతిజ్ఞను అక్షరశః నెఱవేర్చెను. ఎంత చెప్పెనో అంతయుఁ జేసి చూపించెను. సమస్తకౌరవుల పత్నులను విధవలఁ జేసి వారి సమ్ముఖముననే ఆమె కేశపాశములను బంధింపఁజేసెను.

ఆతని కృపనుగూర్చి యెంతని వర్ణింపఁగలను? ఏశబ్దములతో వర్ణింపగలను? నాశిరస్సున శ్యామసుందరుని శ్రీహస్తము కలదని నేను నిశ్చింతతో నుంటిని. ఘనశ్యాముని శీతల ఛత్రచ్ఛాయ కలదనుకొంటిని. ఆ ఛాయ యెక్కడ విలీనమైనదో తెలియదు. నా శిరస్సుమీఁద నిప్పుడా శ్యామల, శీతల, వరద కరకమలము కనఁబడుటలేదు. ఇప్పుడు నేను నిస్సహాయుఁడనైతిని. ఇప్పుడు నన్ను నేను రక్షించుకొనుటకుఁగూడ శక్తిలేనివాఁడనైతిని. నా చాతురియంతయు బోయినది. నా పరాక్రమమంతయుఁ ప్రభువు పోఁగానే సమాప్తమైనది. రాజా! ద్రౌపదిని రక్షించినవాఁడును, ఆమె కేశపాశములను మరల బంధించినవాఁడు నగు వాసుదేవుఁ డెచ్చట విలీనమైపోయినాఁడో కదా! అయ్యో! నే నాతని పునీతప్రేమ నిఁక నెట్లు చూరకొనఁగలను? ఆతని పాదపద్మములకుఁ బ్రణతుఁడనై ఎప్పుడు నాతల వ్రాల్చెదను?" అనుచు నర్జునుఁడు బిగ్గఱగ నేడ్వఁ బ్రారంభించెను.

ఛప్పయ

భరీ సభా మేఁ ఆఇ చీర ఉన అక్షయ కీన్హోఁ।
దుఖిత దయానిధి భయే, దండ దుష్టని కూఁ దీన్హోఁ॥
జిన కచ ఖీఁచే వధూ బనీఁ విధవా ఉన సబకీ।
ఖోలేఁ డోలేఁ కేశ, ప్రతిజ్ఞా పూరీ తబ కీ॥
సదా దుఖీ దుఖ మేఁ రహే, సుఖీ సబని సుఖ దే భయే।
కింతు అంతమేఁ అకేలే, తను తజి నిజ పుర చలి గయే॥

అర్థము

శ్రీకృష్ణుఁడు నిండుసభలోనికి వచ్చి ద్రౌపదికి అక్షయ వలువ లొసంగెను. దయానిధి దుఃఖితుఁడై దుర్మార్గుల శిక్షించెను. ద్రౌపది కొప్పు పట్టుకొని ఎవరు లాగిరో వారి భార్య లందఱు విధవలైరి. ఆమె కేశపాశములను విడువఁగా నామె ప్రతిజ్ఞలను పూర్తి కావించెను.

సర్వదా దుఃఖులను దుఃఖములలోను, సుఖులను సుఖములలోను బెట్టి చివరకు నన్నొంటిగా వదలి నిజధామమున కీ తనువును విడిచిపోయెను గదా!

దుర్వాస శాపమునుండి రక్షించినవిధము

౫౪

శ్లో॥ యో నో జుగోప వనమేత్య దురంత కృచ్ఛ్రాత్
దుర్వాససోఽరి విహితాదయుతాగ్ర భుగ్యః।
శాకాన్నశిష్ట ముపభుజ్య యతస్త్రిలోకీం
తృప్తా మమంస్త సలిలే వినిమగ్న సంఘః॥

— శ్రీభాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౧౧ శ్లో.

“సీ॥ దుర్వాసుఁ డొకనాడు దుర్యోధనుఁడు పంపఁ
బదివేల శిష్యులు భక్తిఁ గొలువఁ
జనుదెంచి మనము పాంచాలియుఁ గుడిచిన
వెనుక నాహారంబు వేఁడికొనినఁ
బెట్టెద నప్పుడుఁ బెట్టకున్న శపింతు
ననుచుఁ దోయావగాహమున కేగఁ

గడవల నన్న శాకములు దీఱుటఁ జూచి
పాంచాల పుత్రిక పర్ణశాల
గీ॥ లోనఁ దలఁచిన విచ్చేసి లోవిలోని
శిష్ట శాకాన్నలవముఁ బ్రాసించి తపసి
కోపముడిగించి పరిపూర్ణ కుక్షిఁజేసె
నిట్టి త్రైలోక్య సంతర్పి యెందుఁ గలఁడు ?"

ట్టివాఁడు "మనలను విడనాడి చనియె మనుజాధీశా"

భ ప్ప య

మూర్తిమాన జో కోప తపస్వీ దుర్వాసా ముని।
శాప దివావన శత్రు పఠాయే వన వైభవ సుని॥
అక్షయ రవి కో పాత్ర ఖాఇ మలి కృష్ణా నిబటీ।
అతిథి భయే లే శిష్య సబని చిత చింతా చిపటీ॥
దుఖమే సుఖమేఁ శోకమేఁ, హైఁ జాకీ గోవింద గతి।
శ్యామ పుకారే కరుణాస్వర, భఈ ద్రౌపదీ దుఖిత అతి॥

అర్థము

దుర్యోధనాదులు వనములో మనకుఁగల వైభవమును ఏని ద్వేషించి యెట్లైనను కోపమే రూపముగాఁ గలిగిన తపస్వి యగు దుర్వాస మహర్షి చే శాపమిప్పింపఁ దలఁచి యాతనిని మన దగ్గఱకుఁ బంపెను. అప్పటికి సూర్యుఁడిచ్చిన అక్షయపాత్ర నప్పటికే ద్రౌపది వాడివేసెను. అట్టి లేనిసమయములో పదివేల మంది శిష్యులతో సహా అతిథియై దుర్వాసుఁడు రాఁగా మన కందఱకును జింత యుప్పతిల్లెను.

సుఖ, దుఃఖ శోకములందే గోవిందుఁడు మనకు గతియయ్యెనో ఆ గోవిందునిగూర్చి ద్రౌపది దుఃఖితయై అతికరుణాస్వరమునఁ బిలిచెను.

పరోక్షమున నున్నంత ప్రేమ, ప్రభావము సమీపమున నుండఁగా నుండదు. గుణము మానవుని అనుపస్థితిలోనే బయటపడును. ధర్మరాజుకు రాజసూయ యాగము చేయవలెనను దుష్కరమగు కోరిక కలదు. అదియు శ్రీకృష్ణ కృపవలననే నెఱవేరినది. దుష్టులు కపటముచే రాజ్యమును హరించి నిండుసభలో ద్రౌపదిని దాసినిజేసి వివస్త్రను జేయఁ బ్రయత్నింపఁగా శ్రీకృష్ణుఁడు వచ్చి రక్షించెను. ఈవిషయము స్మరణమునకు వచ్చినప్పటికి ధర్మరాజునకు తన వనవాస విషయము లన్నియు స్మరణకు వచ్చెను. ఆతఁడు అర్జునునితో నిట్లనెను:— "అర్జునా! శ్రీకృష్ణుఁడు మనలను సర్వత్ర రక్షించెను. వనవాససమయమున మన బంధువు లందఱు మనలను వదలిపెట్టిరి. శ్రీకృష్ణుఁడొక్కఁడే సదా వనమునకుఁగూడవచ్చి మనకు ధర్మోపదేశము లొసంగుచు, తీర్థవ్రతములను గూర్చి చెప్పుచు, ధర్మసూక్ష్మముల నెఱిఁగించుచు మన కనేక విధముల ధైర్యమును జెప్పుచు మరల రాజ్యము లభించునను విశ్వాసము కలిగించెను. మనకేదైన విపత్తు సంభవించెనా ఆతఁడు వెంటనే పరుగిడి వచ్చెడువాఁడు. వనవాస ప్రసంగ మేదైనఁ జెప్పుము. తమ్ముఁడా! ఈ కథలచే నాశోకము కొంచెము కొంచెముగ తగ్గుచున్నది. చిత్తమునకు ధైర్యము కలుగుచున్నది."

వనవాస ప్రసంగము వచ్చునప్పటికి అర్జునుని రెండు కన్నుల నీరునిండెను. అర్జునుడు తనకంటినీటిని వస్త్రముతోఁ దుడుచుకొని యిట్లనెను:— "రాజా! వనవాసములో నాప్రభువు అడుగడుగునకు కృపఁజూపుచుండెను. శరీరముతో నాతఁడు ద్వారకాపురిలో నున్నప్పటికిని, మనస్సుతో నాతఁడు మన సమీపముననే యుండెను. ఏదైన గొప్పవిపత్తు సంభవించెనా అప్పుడాతఁడు సశరీరుఁడై వచ్చి మనకు వచ్చిన విపత్తుల నన్నిటిని నిమిషములోఁబోఁగొట్టి రక్షించెడువాఁడు. జయించిన రాజ్యమును, ధనమును ధృతరాష్ట్రుఁడు మరల పాండవులకీయఁగలఁడని దుర్యోధనునకుఁదోఁచి యెట్లైనను ఫీరికి దక్కకుండ చేయవలెనని యాతఁడు కుటిలమునుబన్ని పంన్రెండు సంవత్సరములు వనవాసము, ఒకసంవత్సరము అజ్ఞాతవాసము చేయునట్లు పణమును బెట్టి మరల జూదమాడెను. ఎవరోడెదరో వారు పంన్రెండు సంవత్సరములు సర్వస్వమును త్యజించి వనవాసము చేయవలయును. చివరకు ఒకసంవత్సరము అజ్ఞాతవాసము ఎవరికిని తెలియకుండ చేయవలయును. ఒకవేళ అజ్ఞాతవాస సమయమున కనుఁగొనఁబడినచో మరల పంన్రెండు సంవత్సరములు అరణ్యవాసము, మరల నొకసంవత్సర మజ్ఞాతవాసము చేయవలయును. ఈ విధముగ నజ్ఞాతవాస నియమ మెల్లప్పుడు జరుగుచునే యుండును.

అసలీ పందెము పెట్టుటకు కారణము ఎల్లప్పుడు మనలను రాజ్యవిహీనులఁ జేయవలెననియే. మీరు దానికి ఒప్పుకొంటిరి. చివరకు మీరే ఓడిపోయితిరి. దుర్యోధనుఁడు కట్టు గుడ్డలతో ద్రౌపదితోఁగూడ మనలను రాజ్యమునుండి వెడలఁ

గాల్చెను. ఆ సమయమున వేలకొలఁది వేదపాఠకులు మీ వెంట వచ్చిరి. మీరా బ్రాహ్మణులతోఁ జేతులుజోడించి యిట్లంటిరి:— "భూమి సురోత్తములారా! నేను సమర్థుడనై యుండఁగా మీకు యథాశక్తిగ స్వాగత సత్కారములు కావించితిని. ఇప్పుడు నేను రాజ్యభ్రష్టుడనైతిని. ఇప్పుడు మీ యాహారము విషయమునఁ జింతింపవలసి యుండును. కావున మీరందఱును తిరిగి వెళ్ళి దుర్యోధను నాశ్రయింపవలయును. అతఁడు మీకు జీవనాధారము చూపఁగలఁడు. నావలెనే అతఁడును మీకు సమస్త సేవా శుశ్రూషలు చేయఁగలఁడు."

మీ రిట్లు పలుకఁగా బ్రాహ్మణులు వినయముతో నిట్లనిరి:— "రాజా! మేము దుష్టుడగు దుర్యోధనుని ఆశ్రయమున నుండఁజాలము. మాకు జీవనచింత లేదు. మేము స్వయముగ వనమునకు పోయి కందమూలఫలాదులను దెచ్చుకొనియు, భిక్షించియు జీవననిర్వాహము కావించుకొందుము. మీరు మా యాహారము విషయమునఁ జింతఁజెంద పనిలేదు. మేము మీ ధర్మాచరణమునకు సంతుష్టులమైతిమి. మీ ధర్మప్రేమకు వశీభూతులమై మేము మిమ్ములను వదలఁజాలకున్నాము. మీకే గతియో మాకు నదియే గతి, కావున మీరు మమ్ముఁ బరిత్యజింపవలదు."

అంత మీ రిట్లంటిరి:— "విప్రులారా! నేను స్వేచ్ఛగా మిమ్ములఁ ద్యజించుటలేదు. మిమ్ములను బోషింపఁజాలకపోవుట చేతనే నే నిట్లు మిమ్ములను బ్రార్థింపవలసివచ్చినది. నేనుండఁగా మీరు భిక్షకు వెళ్లుటయు, కందమూలముల చింతయే యుండుటయు ఇట్లు చేయుటచే నేనుండియు వ్యర్థము. ఛీ! నేను క్షత్రి

యుఁడ నేలనైతిని? మంచిది, నే నింకొక ఉపాయమును ఆలో చించెదను.''

ఇట్లని మీరు వారి నోదార్చితిరి. సూర్యనారాయణ మూర్తిని ఆరాధించియు, శ్రీకృష్ణ కృపవలనను నీకొక అక్షయ పాత్ర లభించినది. అది యెందఱకైన వంటలేకుండగనే భోజనము పెట్టఁగలదు. దానినుండి అనేక భోజనపదార్థములు వెలువడును. ఆ పాత్ర లభించుటచే మీరత్యానందమును బొందితిరి. ఆ పదార్థములచే మీరు దేవ, ఋషి, పితృదేవతలను తృప్తినొందించుచుఁ బ్రతిదినము సహస్రబ్రాహ్మణులకు సంతర్పణయు, నింక ననేక మానవులకు భోజనముచేఁ దృప్తిఁగొందించుచు వనములో నుండియు నింద్రప్రస్థములోవలె నతివైభవముతో నుంటిరి. ఎక్కడ చూచినను మీయాతిథ్య ఖ్యాతియే వ్యాపించెను. ఎక్కడ చూచినను మీ గుణగానమే. శ్రీకృష్ణకృపచే మీకు వనములోఁ గూడ రాజ్యమునకంటె నెక్కువ కీర్తిప్రతిష్ఠలు కలిగినవి.

శత్రువుల హృదయములకు బాధ కలిగెను. వనములో మీ కిట్టి వైభవము జరుగుటను గాంచి శత్రువులు వ్యాకులత చెందుచుండిరి. కాని యేమిచేయఁగలరు? మనతోఁ బోరాడుటకు వారికి సాహసములేదు. ఇఁక జూద మాడలేరు. మన సోదరులకు కలహము కలిగింపఁజాలకుండిరి. మన యుత్కర్షను గాంచి వారు మండిపోవుచుండిరి. ఎట్లైనను మనల నాశముచేయఁ జూచుచుండిరి. ఇంతలో క్రోధావతారుఁడును, శాపములకు నిలయమును, పరమ తేజస్వియు నగు దుర్వాసమహర్షి హస్తినాపురమునకు వచ్చెను. అతని రాకవలన వారికి మిక్కిలి సంతోషమయ్యెను. వారి కార్యము నెఱవేరుట కాతని నుపయోగించుకొనఁ దలఁచిరి.

దుర్వాసమహాముని సహస్ర శిష్యులతో హస్తినాపుర మునకుఁ జాతుర్మాస్య దీక్షకై వచ్చెను. ఆతఁడు దుర్యోధనునిఁ బరీక్షింపఁ దలఁచి, యాతని ననేక విధములఁ దిట్టుచుండెను. అసమయమున భోజనము కావలె ననుచుండెను. మంచిరుచిగల పదార్థములను సిద్ధము చేయించిన వాటిని బనికిరావనును. సేవకులను గద్దించి కోపబడుచుండెను. ఆతఁ డే విపరీతాచరణము చేసి నప్పటికిని కౌరవుల నెట్లైనఁ గుపితులఁ జేయువలెననియే. కాని దుర్యోధనుఁడు చాల జాగ్రత్తగ నుండెను. ఆతఁడు మనో వాక్కాయకర్మలఁ దన శక్తిని ధారపోసి మునిని సేవించుచుండెను. ఆతనిని ప్రసన్నునిఁ జేయుట కాతఁడెంతో తంటాలు పడుచుండెను. ముని ఉచితముగను, అనుచితముగను, అనుకూలముగను, ప్రతికూలముగను, సామయికముగను, అసామయికముగను ఆజ్ఞల నొసంగుచుండిన ఆతఁడు వెంటనే నెఱవేర్చుచుండెను. దానికి వ్యతిరేకముగ నొక్క శబ్దమైనఁ బలుకుటలేదు. ముని చెప్పినదానికి ప్రతిదానికి అంగీకరించి చేతులు జోడించుచుండెను. ఆతఁడు తన సహన శీలతచే నెప్పుడు సంతుష్టుఁడు కాని మునికూడ సంతుష్టిని జెందెను. దుర్వాసమహర్షి అతని సహన శీలతకు, సేవకు ప్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:— "రాజా! నీవు నా మనస్సుకు వ్యతిరేకముగ నడువలేదు. అనుచిత, ప్రతికూలాచరణము వలనను నీవు విసుగుకొనలేదు. మిక్కిలి సంతుష్టుఁడ నైతిని. నీవు నీకిష్టము వచ్చిన యెట్టి కఠినవరమైన నడుగుము. ఇచ్చెదను. నీకు ప్రియమగు కార్యమును నీసంతోషము కొఱకు చేయఁదలఁచితిని."

దుర్యోధనునకు ధనైశ్వర్యములకు లోటులేదు. కావున నవి యవసరములేదు. ఆతని హృదయమునకు మన అన్నదమ్ముల మైదుగురము కంటకములుగ నుంటిమి. మన వినాశము వలన నాతనికిఁ గలుగు సంతోషము త్రైలోక్యరాజ్యము లభించినను లభింపదు. దుష్టులకు పరుల సుఖనాశమువలన సంతోషము కలుగును. ఆతఁడు మిక్కిలివినయముతో మునిచరణములకు మ్రొక్కి కపట వచనములతో నిట్లనెను:— "మీరు ప్రసన్నులగుటయే నాకు వేయి వరదానములతో సమానము. నా సేవచే మీరు సంతుష్టులైతిరి. అంతే చాలు. నాకు సమస్త వరములు లభించినట్లే. మీరంతగా నన్ను వరమడుగు మనుచున్నారు కావున నేనొక్క వర మడుగుచున్నాను. మీరు నాయందను గ్రహముంచి నాయాతిథ్యమున కెట్లువచ్చితిరో అట్లే మాయన్న యగు ధర్మరాజు దగ్గఱకు మీవేయిమంది శిష్యులతోఁ బోయి ఆతనిఁ గృపఁ జూడుఁడు. ఆతఁడు మావంశములో జ్యేష్ఠుఁడు, శ్రేష్ఠుఁడు, ధర్మాత్ముఁడు, ధర్మపాశబద్ధుఁ డగుటచేతనే యాతఁ డిప్పుడు వనవాసము చేయుచున్నాఁడు. అక్కడ కూడ ఆతఁ డసంఖ్యాకులగు నతిథులకు సంతర్పణచేసి సంతోషపెట్టు చున్నాఁడు. మీరచ్చటకు శిష్యులతోఁబోయి నన్నెట్లు పరీక్షించితిరో ఆతని నట్లే పరీక్షింపుఁడు."

దుర్వాసునకుఁ గావలసిన దదియే. ఆతఁ డిట్లనెను:— "మంచిది. మేమిప్పుడే వెళ్లెదము. మేము ధర్మరాజుని యాతిథ్యము నవశ్యము గ్రహింతుము."

దుర్యోధనుని హృదయములో పాపవాసన కలదు. ఆతఁడు చెడ్డభావనతో మునినిఁ బంపుచున్నాఁడు. ఆతని పన్నాగము

మునికెట్లైనఁ గోపము వచ్చి మనలను శపింపవలయునని. కావున నాతఁ డిట్లనెను:— "స్వామీ! అట్లు కాదు. ద్రౌపదీదేవి భోజనము చేసిన తర్వాత మీ రచ్చటికి చేరవలయును. వెళ్లగానే మీరు భోజన మడుగుఁడు."

దుర్వాసునకు సంతోష మయ్యెను. అతఁడు దీని కంగీకరించెను. ద్రౌపది భోజనము చేసిన తర్వాత పోయిన సూర్యదత్తమగు నక్షయపాత్రలో భోజనమేమియు నుండదు. ముని మఱు నాటివఱకు కనిపెట్టుకొని యుండఁడు. వెంటనే భోజనము కావలె ననును. ఆ ఘోరవనములో ధర్మరాజు సహస్రబ్రాహ్మణులకెట్లు క్షణములో భోజన మేర్పాటు చేయఁగలఁడు? వెంటనే భోజన మిడక పోవుటచేఁ గుపితుఁడై శాపమొసంగి పాండవుల భస్మము కావించును. ఈ విధముగా ననాయాసముగానే శత్రునాశము కాఁగలదు. "పాము చావవలెను, బడితె విరుగరాదు. తన కపకీర్తి రాఁగూడదు. తన శత్రువులు నశించి తాను సామ్రాట్టై రాజ్య మేలవలయును." అని దుర్యోధనుఁ డాలోచించుకొని దుర్వాసమునిని మన దగ్గఱకుఁ బంపెను.

ఆదినమున నేదియో పర్వము. వేలకొలఁది ఋషులు, మునులు, బ్రాహ్మణులు భోజనము చేయుటయే గాక ద్రౌపది కూడ భోజనము చేసివేసెను. ఆమె ఆ అక్షయ పాత్రను బాగుగా తోమి యట్లుంచఁగానే దుర్వాసుఁడు శిష్యులతో వచ్చెను. ధర్మరాజు యథోచిత పూజాసత్కారములు కావించి భోజనము చేయవలసినదని ప్రార్థించెను. అతఁడు వచ్చిన దిందులకే కదా! అందువలన నాతఁ డిట్లనెను:— "రాజా! మాకు మిక్కిలి

ఆఁకలి అగుచున్నది. నీవు త్వరగా వంటచేయించుము. ఇంతలో మధ్యాహ్నసంధ్యావందనము చేసికొని వచ్చెదము. వచ్చునప్పటికి భోజనము తయారు చేయించవలెను."

ఇట్లని ముని ప్రత్యుత్తరము నాశింపకయే పరీక్షించుటకై సరోవరమునకు స్నానమునకుఁ బోయెను.

అప్పుడు మీరెంతయో చింతించితిరి. ఇఁక ఋషిచే శపింపఁబడి మనము భస్మము కావలసియుండునని మేమును భయపడితిమి. పదివేలమందికి ఒక్కగడియలో నేపదార్థములచేఁ దృప్తి పెట్టఁ గలుగుదుము? ఏసామగ్రులతో వారల కాతిథ్య సత్కారము లొనర్పఁగలము? మన అందఱికంటె ద్రౌపది కెక్కుడు చింతకలిగినది. ఆమె గృహిణి. గృహలక్ష్మికి అతిథ్య భార మెక్కుడుగఁ గలదు. ఇంటికి వచ్చిన యతిథులకు సమస్త విధములగు నాహారపానీయముల నొసంగి సంతుష్టులఁ జేయుట మహిళలకుఁ దెలిసినట్లు మనకుఁ దెలియదు. ఆమె భోజనము చేయకున్న లక్షమంది అతిథులు వచ్చినప్పటికిని చింతలేదు. కాని ఆదినమున నామె భోజనము చేసినది. అక్షయపాత్ర సిద్ధి ఆదినమునకు అయిపోయినది. సౌమ్యఋషి అయియుండిన యెడల,నాతని పాదములు పట్టుకొని పరిస్థితిని వివరించి చెప్పి సమాధానపరచ వచ్చును, కాని ఇక్కడ అంతా యెదురు తిరిగినది. వచ్చినది దుర్ధర్షుఁడగు దుర్వాస మహర్షి. ఆతనికి నచ్చజెప్పుటయుఁ,బ్రార్థించుటయు నంతయు వ్యర్థమే. ఆతని యభిప్రాయమునకు విరుద్ధ మెక్కడనైన కనఁబడెనా శాపము పెట్టితీరును. ద్రౌపదిక అప్పుడు ఉపాయమేమియుఁ దోఁచలేదు. 'దిక్కులేని వారికి రాముఁడే దిక్కు' — ఆమె ఆర్తితో నార్తిహారుని పిలిచెను.

దుఃఖమనస్కయై ద్వారకాధీశుని శరణు వేఁడెను. ఆమె కన్నుల నీరు నించి గద్గదకంఠముతో నేడ్చుచు నిట్లు పిలిచెను:— "శ్యామసుందరా! నా మొఱ విని నా పసుపు కుంకమును నిలుపుము. నా మంగళసూత్రము నక్షయము కావింపుము. నన్ను విధవను గాకుండఁ జేయుము. నా పతులకు వచ్చిన విపత్తులను దొలఁగించుము. కోపిష్ఠియగు దుర్వాసుఁడు అసంతుష్టుఁడై శాప మొసంగకుండునట్లు చేయుము. అశరణశరణా! నీవే మాకు గతి. ఘోరాతిఘోరవిపద్విభంజనా! నీవు మమ్ములను రక్షించితివి, కాని యీ విపత్తు అన్నిటికంటె భయంకరమైనది. బ్రాహ్మణ శాపదగ్ధులకు పరలోకములుకూడ లేవు. అందఱిలో నపకీర్తియుఁ గలుగును. నీకు భక్తులగు నా భర్తల కీ దుర్దశ సంభవించినచో నది నీకు లజ్జాకరమగు విషయము. నీ భక్తవత్సలతా బిరుదము నకుఁ బెద్దదెబ్బ. మా రాజ్యము, ఇల్లు, వాకిలి పోయి అడవులలోఁ దిరుగుచున్నప్పటికిని మాకు చింతలేదు. కాని మమ్ముల నీ విపత్తు నుండి రక్షించుము." ద్రౌపది యిట్లనుచుండఁగనే శ్రీకృష్ణుని అడుగులచప్పుడు వినఁబడెను. తన యశ్రుజలములచేఁ గమలనయనుఁడగు కృష్ణున కర్ఘ్య మొసంగెను. ఆతని రెండు చరణములు తడిసిపోయెను. అత్యంత వ్యగ్రతతో శ్యామసుందరుఁడు ద్రౌపదితో నిట్లనెను:— "ద్రౌపదీ! ద్రౌపదీ! నాకు మిక్కిలిగ ఆఁకలి అగుచున్నదమ్మా! తినుట కేదైనఁ బెట్టుము." ద్రౌపది కన్నుల నీరుకార్చుచుఁ బ్రేమ కోపస్వరమున నిట్లనెను:— "నీ కెప్పుడును ఎగతాళియే. తినుటకు ఇంటిలో నేమైన నుండిన నిన్నార్తితోఁ బిలుచుచుందునా? ద్వారకానుండి ఇంత కష్టపెట్టి యెందులకు రప్పింతును?"

ఆతఁడీ ప్రత్యుత్తరమును విని నవ్వలేదు. తన వ్యగ్రతను దగ్గించను లేదు. నేను బయటనిలుచుండి శ్యామసుందరుఁడే విచిత్రమును చేయునో చూతమని ఆతని నటనను జూచుచునేయుంటిని. అదేస్వరముతో నాతఁడిట్లనెను:— "ఈ ఆఁడువారి కెప్పుడును కంటనీరే కారుచుండును. ఎప్పుడు తలఁచుకొనిన నప్పుడు కంటనీరు కార్చెదరు. విషయము చెప్పుము, ఎందుల కేడ్చుచున్నావో? నాకు భోజనము పెట్టుము. చాల దూరమునుండి వచ్చుచున్నాను. కంట నీరు పెట్టుచున్నావు. కంట నీరు పెట్టిన కడుపునిండునా యేమి?"

అత్యంత కాతరభావముతోఁ గుపితయై మమత్వమును బుంజీభవింపఁ జేయుచు ద్రౌపది యిట్లనెను:— "ఇప్పుడింకొక దుర్వాసుఁడు వచ్చియున్నాఁడు. నీశాపమువలన నాకు భయము లేదు. నీకిచ్చుటకు నావద్ద నొక గింజైన లేదు. ఈ విషయము నేను స్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నాను. రేపు ఇష్టమువచ్చినట్లు తిన వచ్చును. ఇవ్వేళ మమ్ముల నిజమగు దుర్వాసునినుండి రక్షించుము. ఆతని శాపాగ్నికి మమ్ముల దగ్ధులఁగాకుండఁజేయుము."

ఆతఁడదేస్వరముతో నిట్లనెను:— ఆదుర్వాసుని సంగతి తర్వాత చూచుకొనవచ్చును. ఆతఁడిక్కడ లేఁడుకదా! చంకలో వానిని వదలి సావడిలోనివాని చింత యెందులకు? ఆతఁడిక్కడికి వచ్చినప్పుడు చూచుకొనవచ్చును. ముందు నాకు తినుటకేమైన నిమ్ము."

ద్రౌపది మిక్కిలి దీనతతో నిట్లనెను:— "ప్రభూ! అధికముగ నుపహాసము చేయకుము అపమయ. పరిహాసము

బాగుండను. సూర్యదత్తమగు పాత్రను నేను తోమి పెట్టితిని. ఇఁక నేఁటికి దానిలో నేమియు దొరకదు. నీకేమి పెట్టఁగలను ?"

భగవానుఁ డిట్లనెను:— "దేవీ! నీ వన్నపూర్ణవు. నీ భాండారము అక్షయము. అది యెన్నటికి వట్టుపడదు. ముందా పాత్రను దీసికొనిరమ్ము. నాతృప్తి కొఱకు దానిలోఁ గొంచెమో గొప్పయో యుండకపోదు."

ద్రౌపది కుపితయై మిక్కిలి శీఘ్రముగఁ బాత్రను దెచ్చి శ్రీకృష్ణుని సమ్ముఖమునఁ బడవేసి యిట్లనెను:— "చూడుము, నేనిప్పుడే బాగుగా తోమి పెట్టితిని. దీనిలో నేముండును ?"

పాత్రను బాగుగా పరీక్షించి చూచెను. దైవయోగమున ద్రౌపది తోమునపుడు దానికి ఒకమూలను ఆకుకూర ఒకటి అతుకుకొని యుండెను. ద్రౌపది దానినిఁ జూడనేలేదు. దానిని గాంచి మిక్కిలి సంతోషముతో హరియిట్లనెను:— "చూడుము దీనిలో నేమియు లేదంటివి. దీనిలో నెంతకూర ఉన్నదో చూడుము. ఇది నాకడుపు నిండుటకేకాదు. సమస్త చరాచర ప్రపంచమును తృప్తిపెట్టఁగలదు." ఇట్లని దానిని వ్రేలితోఁ దీసి కృష్ణుఁడు తన అఱచేతిలో వేసికొని 'యీ శాకమాత్రముచే సమస్త బ్రహ్మాండము తృప్తిచెందుఁ గాక !' యని నోట వేసికొనెను.

నిజముగా నా సమయమున పొట్ట లుబ్బిపోయెను. స్నానము చేయుచున్న దుర్వాసునకును, ఆతని శిష్యులకును పెద్దపెద్ద త్రేపులు వచ్చెను. వారిలో వారిట్లనుకొనిరి:— "మన పొట్టలో నొక్క మెతుకు పోవుటకుఁగూడ సందులేదు. మనము

భోజనము చేయక పోయిన ధర్మరాజు కుపితుఁడై శపించునేమో యని దుర్వాసుఁడు కూడ భయపడెను. ఆతనికి అంబరీషుని దగ్గఱ జరిగిన విషయము జ్ఞప్తికి వచ్చెను. భగవానుని సుదర్శన చక్రతేజము జ్ఞాపకము వచ్చునప్పటికి ఆతని ముఖము వాడి పోయెను. అప్పుడు వారెవరితోడను జెప్పకయే పారిపోయిరి. ఆతని శిష్యులు కూడ ఆతనితోఁబాటు కాలికి బుద్ధి చెప్పిరి.

కృష్ణుఁడు భీమునితో నిట్లనెను:— "భీమసేనా! నీవు శీఘ్రముగ వెళ్లి మునులతోఁగూడుకొని దుర్వాసుని భోజనము నకు రమ్మని చెప్పుము. వంట సిద్ధమైనది."

ఆమాట వినఁగానే భీముఁడు పరువిడెను. భీముఁడు వెళ్లి చూచునప్పటికి మునులందఱును గౌపీనములు పొడివి పెట్టు కొనకయే తడి గోఁచులతోడనే పారిపోవుచుండిరి. భీముఁడు దుముకుచుఁ బరువిడి వారినిఁ బట్టుకొని యిట్లనెను:— "స్వాము లారా! ఈపద్ధతి బాగుండలేదు. మీరు వంటచేయుమని చెప్పి పారిపోవుచున్నారు. మాసామగ్రి యంతయు నష్టమైపోయినది. అది యేమికావలయును?"

మిక్కిలి దీనముగా దుర్వాసుఁ డిట్లనెను:— "భీమసేనా! నిజము చెప్పుచున్నాను. ఏమి జరిగినదో కాని పొట్టలో ఆవగింజ పట్టునంత సందుకూడ లేదు. అట్లు పొట్ట ఉబ్బిపోయి నది. ఇప్పుడేమైనఁ దింటిమా యమలోకమునకుఁ బోవలసినదే. మమ్ములను క్షమింపుఁడు. ధర్మరాజుతో మామీఁదఁ గోపపడ వలదని చెప్పుము. పరిస్థితి పెడ తిరుగకున్నచో మేమాతని యాతిథ్యమును గొనెడువారమే."

భీముఁడింతమాత్రముననే ఒప్పుకొనునా? ఆతఁడిట్లనెను:- "అయితే స్వామీ! మీరిప్పుడు రాకపోయిన మమ్ముల నాశీర్వదించి వెళ్లుఁడు."

దుర్వాసుఁడు ప్రసన్నుఁడై యిట్లనెను:-"నేను హృదయ పూర్వకముగ నాశీర్వదించుచున్నాను. మీఁరు సమస్త భూమండ లమును ఏకఛత్రాధిపతులుగ నేలఁగలరు. మీరు బాగుగా వృద్ధి పొందుదురు గాక! మీ నాశము నాశించి యెవ్వరు పాప బుద్ధితో మీవద్దకు నన్నుఁబంపిరో వారికి సర్వనాశము కలుగుఁ గాక! వాని వంశములో వారికి నీరు విడుచువారు కూడ లేకుండఁ బోవుఁగాక!"

ఈ విధముగ నెవని కృపచే మనము దుఃఖవిముక్తుల మైతిమో, శాపమునుండి రక్షింపఁబడితిమో, ఆపతులను గడ చితిమో, ఆ పరాత్పర ప్రభువు మనల నందఱను వదలి వెళ్లి పోయినాఁడు. మన కార్యములన్నియు గుఁర్తులుగ నిలిచియున్నవి. ఇప్పుడు ఈలోకమంతయు నరకముగఁ దోఁచుచున్నది. ఈ భోగము లనుభవించుటవ లన మనకేమి సుఖము? రాజా! ఇప్పుడు మనము కూడ భగవానుని మార్గము ననుసరింప వలయును."

ఇట్లు చెప్పుచుఁ జెప్పుచు నర్జునుఁడు మరల దుఃఖితుఁ డయ్యెను.

ఛప్పయ

సునత ప్రియా కీ టేర బేర నహీం కరీ పధారే!
'అతి భూఖో కఛు దేహు' ఆఇ యే వచన ఉచారే

రోఈ కృష్ణా పాత్ర లాఞ్న ఆగే ధరి దీన్హోం ।
శాక పత్ర కూం పాఇ, తృప్త సబహో జగ కీన్హోం ॥
న్హాత మునిని ఫూల్యో ఉదర, లేత డకార పలాయం సబ ।
టారీ బృహద విపత్తి జిన, గయే త్యాగ సంసార అబ॥

అర్థము

ద్రౌపది పిలిచిన పిలుపును విని ఆలస్యము చేయక శ్రీకృష్ణుఁడు వచ్చి 'నే నతి ఆఁకలిని జెందితిని తినుట కేమైనఁ బెట్టు' మనెను. దా్రిపది రోదనము చేయుచు నేమియు లేదని అక్షయపాత్రను గొనివచ్చి ఆయన ముందఱ వేసెను. శ్రీకృష్ణుఁడు దానిలో వెదకి ఒక శాక పత్రమును గనుఁగొని తిని సమస్త జగమును దృప్తిపొందించెను.

ఇంతలో స్నానమునకు వెళ్లిన దుర్వాసమహాముని కడుపు లుబ్బెను. వారు త్రేఁపులు త్రేఁపుచు పలాయనమును పఠించిరి. ఇటువంటి గొప్ప విపత్తులనుండి దాఁటవేసిన ప్రభువు ఈ లోకమును వదలిపెట్టి పోయెను.

పశుపతితో యుద్ధము - కృష్ణ కృప

శ్లో॥ యత్తేజసాథ భగవాన్ యుధిశూలపాణి
ర్విస్మాపితః సగిరిజోఽస్త్రమదాన్నిజం మే ।
అన్యేఽపి చాహమమునైవ కలేవరేణ,
ప్రాప్తో మహేంద్ర భవనే మహదాసనార్థమ్॥
— భాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౧౨ శ్లో.

"సీ. పందికై పోరాడ ఫాలాక్షుఁ డెవ్వని
బలమున నాకిచ్చెఁ బాశుపతము
నెవ్వని లావున నీమేన దేవేంద్రు
పీఠార్థమునయందు పెంపుఁగంటిఁ....."

అట్టివాఁడు "మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా॥"

— శ్రీ మదాంధ్ర భాగవతము.

ఛ ప్ప య.

అశ్వత్థామా భీష్మ ద్రోణ అరు కర్ణ ధనుర్ధర ।
దరత రహాత నిత ఆప చారిహూా అతి బలవత్తర॥
దీక్షా దైకేఁ మోఇ, ఆపనే అస్త్ర లైఁన హిత ।
పఠయో ప్రకటే, ఇంద్ర, కహ్యో తప మేఁ తుమ హోరత॥
తుమరే తప తేఁ తుష్ట హ్వై, తురత త్రిలోచన ఆయంగే ।
లోకపాల, శివ అస్త్ర నిజ, ఆఇ సభీ దే జాయంగే॥

అర్థము

అన్నా ! ధర్మజా ! అశ్వత్థాముఁడు, భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు, కర్ణుఁడు వీరు నల్గురు అతిబలవత్తరులగు ధనుర్ధరులని మీకు భయము. అప్పు డింద్రుఁడు నా హితమునుగోరి ప్రత్యక్షమై నాకు దీక్ష నొసంగి తపస్సు చేయవలసినదని పంపెను. ఇంద్రుఁ డిట్లనెను:—

"అర్జునా ! నీ తపస్సుకు మెచ్చి వెంటనే త్రిలోచనుఁడగు శివుఁడు రాఁగలఁడు. శివుఁడు, లోకపాలురు వచ్చి నీకు వారి వారికిఁ గల అస్త్రముల నొసంగెదరు."

భగవంతుఁ డనేక విభూతులలో విభక్తమై భక్తులననుగ్రహించును. ప్రపంచములో నేవ్యక్తిద్వారానైన మనకు మేలు కలిగెనా, అది శ్యామసుందరుఁడే ఆరూపమునఁ జేసెననియుఁ,దన కృపావృష్టిని గురిపించెననియుఁ దెలిసికొనవలయును. ఆతఁడే మన మీఁదగల కృపచే సన్మార్గోపదేశము నిచ్చుచుండెను. ఇట్లాలోచించి ధర్మరాజిట్లనను:— "అర్జునా! ఇంకొకరైనచో భగవానుఁడలక్ష్యభావముతో ననుగ్రహించునేమో గాని, మనమీఁద నాతఁడు సర్వదా సాక్షాత్తుగ బ్రత్యక్షమై కృపఁజూపును. ఆయన కృపవలననే మనము విజయులమైతిమి. లేకున్న పరశురాము నెదిరించు సాహసము గల భీష్ముని ఎదుర్కొను సాహస మెవరికి కలదు? నీవు నాకు వనవాసమునకు సంబంధించిన విషయము లను జెప్పితివి. ఇంక నచ్చట నుండఁగా జరిగిన విషయములు కొన్నిటిని జెప్పుము. ఇవన్నియు నాముఖమున జరిగినవ్పటికి, నీనోట వినుచుండిన నాకవి నూతనములుగఁ దోఁచుచున్నవి. కృష్ణకథామృతమును వినిన నెవరికి తృప్తికలుగును?"

ధర్మరాజు వాక్యములను విని అర్జునుఁ డిట్లనెను:— "రాజా! అనంతస్మృతులను ఈ చిన్నినాలుకతో నీయల్పకాలమున నెట్లు చెప్పఁగలను? కాని, చెప్పఁదగినంతవఱకు చెప్పెదను. దీనిని చెప్పుటచేతనే నాహృదయము తేలికయగుచున్నది. శోక, సంతాపములు తగ్గుచున్నవి. వనవాస దుఃఖములు సహింపరానివి. వాటి నన్నిటిని మనము శ్యామసుందరుని కృపచేతనే దాఁటఁ గలిగితిమి. మీరు మీపైతృక రాజ్యమును బొందవలెనని కోరెడువారు. కాని, దుర్యోధనుని దుష్టస్వభావమును గనిపెట్టి యుద్ధము లేనిది ఆతఁడు రాజ్యము నీయఁడని మీరు

గ్రహించితిరి. యుద్ధమనఁగానే మీకు రోమములు నిక్కపొడు చెడివి. ఆదాన, సంధాన, విసర్గ, సంహారములను చతుర్విధ ధనుర్విద్యా చరణముల నెఱిఁగిన భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, అశ్వత్థామాదుల బలపరాక్రమములను స్మరించి, రాజ్యము మీకు దక్కదని మీకు భయము. సమస్త దేవతలు కలిసి వచ్చినను ఆవీరులను జయింపలేరనిన నిఁక మానవుల సంగతి చెప్పనేల? మీరి దేచింతలో దీర్ఘ నిశ్వాసములు విడిచెడువారు. అజగరునివలె విషాదమున మునిఁగి ఇన్నిరనుచుండెడివారు. ఇఁక గత్యంతర మేమియు లేకపోవుటచే వ్యాసుఁడిచ్చిన దీక్షను మీరు నాకిచ్చితిరి. దాని మూలమున చరాచరజ్ఞానము లభించి, ఇంద్రుని సమీపమునకువెళ్లి దివ్యాస్త్ర శస్త్రములను సవిధిగఁ బ్రాప్తింపఁ జేసికొనవచ్చును.

దీక్షనొసంగి మీరత్యంత దుఃఖిత మనస్సుతో నన్నరణ్యమునకుఁ దపస్సుచేయఁ బంపిరి. మీయాజ్ఞ ప్రకారము అగమ్య నిర్జన వనములోనికి నేనొంటరిగా వెళ్ళితిని. నాకు కృష్ణుఁడే ఆధారము. ఆతఁడు సర్వత్ర నాకు మేలే చేయును. నాయనిష్టములను, విఘ్నములను నాశమొనర్చును. సిద్ధులుఁకూడ వెళ్ళఁజాలని గంధమాదన పర్వతప్రాంత ఘోరారణ్యమునకు నేను తపస్సుచేయఁ బోయితిని. ఆ ఏకాంతస్థానమున నాతండ్రియగు దేవేంద్రుని దర్శనమయ్యెను. ఆతఁడు నాతో నిట్లనెను:—
"ఈప్రదేశమున కధిపతి శూలపాణియగు విశ్వేశ్వరుఁడు. నీవాతని నారాధించి ప్రసన్నునిఁ జేసికొనినచో నిన్ను నేను సశరీరముతో స్వర్గమునకుఁ బిలిపించుకొని అస్త్రశస్త్రముల నుపదేశించెదను." ఇట్లు చెప్పి దేవేంద్రుఁ డంతర్ధానమయ్యెను.

నా శ్యామసుందరుఁడే శివరూపమును ధరించెను. నా యిష్టదైవము నాతఁడభిన్నరూపుఁడను భావనతో నేను త్రిశూల పాణియగు శివుని ధ్యానించి పూజించితిని. నాకు భయమును లేదు, చింతయును లేదు. నిర్భయుఁడనై ఉమాపతి నీలకంఠుని ఆరాధనములో నిమగ్నుఁడనైతిని.

ఒక దినమున నొక రాక్షసుఁడు వారాహ రూపమును ధరించి నన్ను జంపుటకు వచ్చుచుండుటను గాంచితిని. నాకు నా ద్వారకానాథుఁడు కలఁడను నాశ; అందువలన నేనెవరి నెవు రొక్కనుటకును భయపడలేదు. తపస్సు చేయు సమయమున నే నెవరిని జంపఁదలఁపకున్నను, శూకరరూపమును ధరించి నా ప్రాణములు తీయుటకే వచ్చు నసురుని ఉసురులు గొనుటకై గాండీవధనస్సునకు కలుకు శరముల నెక్కించితిని. ఇంతలోనే నా ముందు భయంకరుఁడగు నొక భిల్లుఁడు, వాని భార్య ధనుర్బాణములు ధరించి నా వైపునకు వచ్చుచుండుటను గాంచితిని. ఆతఁడు కాలాంజన పర్వతసమానముగ వడ్డు పొడవు కలిగి నల్లగ భయంకరముగనుండెను. ఆతని కన్ను లెఱ్ఱగ మండిపడిపోవుచుండెను. వేలకొలఁది కిరాతులు, కిరాతస్త్రీలు ఆతని వెనుక హూఁ హూఁ అనుచుఁ బరువిడివచ్చుచుండిరి. వారందఱా తపోయోగ్యమైన శాంతప్రదేశమును తమ గగ్గోలుచే నశాంతముగను గోలాహలముగను నొనర్చిరి. వారు స్వచ్ఛందముగ నన్నే లక్ష్యముగఁ బెట్టుకొని నిర్భయముతో వచ్చుచుండిరి. రాఁగానే ఆ భయంకర కిరాత ధనుర్ధారి నన్ను గద్దించుచు నిట్లనెను:_ "నీ వెవఁడవు? ఇక్కడికి ఎందులకు వచ్చినావు? జాగ్రత్త! నీవు పొరపాటుననైన నీ వారాహాముపై బాణము విడువరాదు. ఇది నా వేట

పంది. నీవు అహంకారముచే దీనిమీఁద బాణము వేసితివా నే నీ శూకరముతో నిన్ను యమపురి కంపెదను."

ఒక సామాన్య ఆటవిక భిల్లుఁ డిట్లు నిర్భయముగ నన్నుఁ గఠోరముగఁ బలుకుచున్నాఁడని నాకు మిక్కిలి కోపము వచ్చెను. నే నాతని మాటను లక్ష్యపెట్టక ఆ వారాహరూపధారి యగు రాక్షసుని బాణమునఁ గొట్టితిని. ఆ భిల్లుఁడు కూడ ఒక బాణమును విడిచెను. రెండు బాణములు తగులుటచే మూఁకుడను నా దైత్యుఁడు తన వారాహరూపమును వదలి చచ్చి క్రిందపడెను. దైత్యుఁడు చచ్చెనుగాని కిరాతునకు మిక్కిలి కోపము వచ్చెను. ఆతఁడు నాతో నిట్లనెను:— "నీవు నేను కొట్టఁదలఁచిన జంతువు నేలఁ గొట్టితివి? నేను మొట్టమొదట చంపఁదలఁచిన దానిపైని నీవు బాణము నేల విడిచితివి?"

నేను క్రోధోద్రిక్తుడనై యిట్లంటిని:— "పో,పో, ఊరకే వాగుచున్నావు. నీవెవ్వఁడవైన నాకేమి? నన్నుఁ జంపవచ్చిన పశువును గొట్టితిని. వీఁడు దైత్యుఁడు. నన్నుఁ జంపవచ్చినాఁడు. ధర్మము ననుసరించి వీనిని నేనే వధింపవలయును. నీవు వేటనియమములకు విరుద్ధముగ వర్తించుచున్నావు. ఇక్కడనుండి వెడలిపొమ్ము. లేకున్న నిన్ను యమపురికంపెదను. నేనర్జునుడనని నీవెఱుఁగ నట్లున్నావు. ఈ గాండీవ సహాయమున శ్రీకృష్ణకృపచే దేవత లందఱను, ఇంద్రునిగూడ జయించితిని. నీ ప్రాణములమీఁద తీపి యుండిన నిప్పుడే యిక్కడనుండి నడువుము."

నిర్భయుడై ఆభిల్లుఁడిట్లనెను:— "నాకు నీగాండీవ భయము లేదు. నేను నీమాటలను వినువాఁడనుగాదు. నన్ను వెళ్లు

మనుటకు నీ వెవరు ? ఈ యరణ్యము మాది. దీనిలో మా యిష్టము వచ్చినట్లు మేము తిరిగెదము. మారాజ్యములోనికవచ్చి మా కార్యములలో జోక్యము కలుగఁజేసుకొనుచు మమ్ములను వెళ్ళుమందువా ? ఈశూకరము నాబాణము చేతనే చచ్చినది.”

నేను కుపితుఁడనై యిట్లంటిని:— “ఊరకే వాగితివా, ఒక్క బాణమున మట్టుపట్టెదను. వాగుటాగిపోవును. ఎక్కడో బయలుదేరి వచ్చినాఁడు రాజుకొడుకు. అరణ్య మందఱిసొత్తు. నిజమునకు నీబోటి మ్లేచ్ఛుఁడు రాఁగూడదు. నేనిక్కడ భూతనాథుఁడను శివునిగూర్చి తపస్సు చేయుచున్నాను.”

ఇదివిని యాభిల్లుఁడు నన్నవజ్ఞచేయుచు నిట్లనెను:— “నీవు భూతనాథుని, ప్రేతనాథుని, పిశాచనాథుని ఆరాధించిన నెవరికేమి? ఆమృగమును నేను కొట్టవలదనిన నేల కొట్టితివి ?”

నేను రోషమున హాస్యముచేయ నవ్వుచు నిట్లంటిని:— “నీవు చెప్పిన మాట వినవు. నీకును ఈదైత్యుని గతియే పట్టవలయును. నేను తపస్సు చేయుచుండఁగా హింసింపఁ దలఁచుట లేదు; కాని నీకు కాలము ముగిసినది. మంచిది, కాచుకో” ఇట్లని నేనొక తీక్ష్ణ బాణమును భిల్లునిపై వైచితిని. బాణము వాని శరీరమునకుఁ దగులఁగానే రాతికి తుమ్మముల్లు గ్రుచ్చఁగానే విరిగిపోయినట్లు విరిగిపోయెను. ఇది చూచి నే నాశ్చర్య పడితిని, నాక్రోధ మింక నధిక మయ్యెను. అంత నేను అర్ధచంద్రాకార బాణముచే నాతని శిరస్సు ద్రుంప విడిచితిని. ఆతఁడు నవ్వుచు దానినిఁ దనచేతఁ బట్టుకొనెను. అంత నేను అసంఖ్యాకములగు బాణములను ఆతనిపై వదలితిని. నలువైపు

లను ఆతని బాణములచేఁ గప్పివైచితిని. కాని యాతఁడు మేరు పర్వతమువలె నచంచలుఁడై నిలిచెను. ఒక్క బాణమైన నాతని శరీరములో గ్రుచ్చుకొనలేదు. నా యక్షయ తూణీరములోని బాణములన్నియు సమాప్తమయ్యెను. అప్పుడు నేను కొల్లగొట్టఁబడిన వ్యాపారివలెను, విషపుతిత్తి పెరికవేసిన పామువలెను, ఱెక్కలు నరికిన పక్షివలెను, తెడ్డు, చుక్కాని, తెఱచాఁప కొయ్య విరిగిన నావవలెను, గోళ్లు, కోఱలు పెఱికివేసిన సింహము వలె నిస్సహాయుఁడనైతిని గాని సాహసమును వీడలేదు. నా ధనుస్సు యొక్క కొనచే వాని నావలకుఁ ద్రోసితిని. ధనుస్సు నాయన శరీరములోఁ గ్రుచ్చునప్పటికి, ఆతఁడా ధనుస్సును సహజ స్వభావమునఁబట్టి లాగుకొనెను. ధనుస్సును లాగుకొనఁగానే నేను పగపట్టిన త్రాచువలె బుసలు కొట్టితిని. నడుమున కత్తితీసి నేనాతని గొట్టునప్పటికి అది తుంపులు తుంపులై క్రిందపడెను.

ఇఁకఁ నాదగ్గఱ నస్త్రము లేమియు లేకపోవుటచే, నడుమును నకు గుడ్డకట్టి, ఆతనితో ద్వంద్వయుద్ధము చేయ సమకట్టితిని. ఆతఁడు కూడ దానికి సిద్ధపడెను. నేనెంత పోరాడినను ఆతఁడచలమువలె నిలిచెను. శక్తికొలఁది నేను గ్రుద్దుచుంటిని, కాని ఆతనికి దెబ్బ తగులుటయే లేదు. పైగా నాచేయి నొప్పిచేయుచుండెను. ఏదైన నొక లోహశిలపైఁ గొట్టుచున్నట్లు నాకు తోఁచు చుండెను. ఆతఁడచలుఁడై యున్నాఁడేయని నేనాతని నాబలము కొలఁది క్రిందఁ బడవేయఁ దలఁచునప్పటికి, ఆతఁడు తన బాహువులచే నన్ను బిగించి వత్తెను. అప్పుడు నాకు కంబడి కప్పుకొన్నట్లు వెచ్చగ నుండెను. ఇఁక నాప్రాణములు పోవుచున్న వనుకొనుచుంటిని. నా నోటినుండి రక్తము పడుచుండెను. నేను

మూర్ఛితుఁడనై క్రిందఁ బడిపోయితిని. ఆతఁడు నవ్వుచు తన భిల్లపత్నితో నిలుచుండెను.

కొంచెము సేపటికి నాకు మూర్ఛ తెలిసెను. అంత నే నిట్లనుకొంటిని:— 'ఓ శ్యామసుందరా! ఇప్పుడీ భిల్లునిచే నోడింపఁ జేయుచున్నావా? నేను శంకరునిగూర్చి పార్థివపూజ చేయుచున్నాను. మృణ్మయ ప్రతిమను జేసి నే నాశుతోషుఁడగు పశుపతిని బూజించుచున్నాను.' నేను పార్థివ శివలింగముపై మాలవేసితినా, ఆమాలపోయి ఆతని మెడలో నుండెడిది. ఈభిల్లవేషధారి శంకరుఁడని నేనప్పుడు గ్రహించితిని. నేను వెంటనే ఆతని పాదములమీఁదఁ బడితిని. కిరాతరూపధారియగు నాశంకరుఁడు తన ఛద్మవేషమును మార్చి సాక్షాత్తుగ శంకరరూపమునను, గౌరీరూపమునను ప్రత్యక్షమైరి. ఆశ్యామసుందరుని కృపచేతనే నేను శివుని సంతోషపరుపఁ గలిగితిని. పినాకపాణియగు పశుపతి నా పురుషార్థమునకు మెచ్చుకొని, నన్ననేక విధములఁ బ్రశంసించుచు నిట్లనెను:— "అర్జునా! నేను నీయెడలఁ బ్రసన్నుఁడ నైతిని. నీకు కావలసిన వరమడుగుము. ఇచ్చెదను." నేను విశ్వవిజయుఁడ నగునట్లు వరమడిగితిని. ఆతఁడు కృపతో నాకు ప్రసన్నతాపూర్వకముగ వరము లొసంగి, తన పాశుపతాస్త్రమును గూడ యిచ్చెను. రాజా! ఎవని కృపచే నేనింత సాహసము చేసితినో, ఆతఁడీ ధరాధామమును వదలి వెళ్ళిపోయెను. ఇప్పుడు నేను నిర్బలుఁడనైతిని. అక్కడే యింకొక విచిత్ర సంఘటన జరిగినది. అది ఇది —

(౨)
లోకపాలురద్వారా అస్త్రప్రాప్తి

ఛప్పయ

ఇంద్ర, వరుణ, యమ, ధనద ఆ, అస్త్ర సహిత దర్శన దియే।
కరీ కృపా జిన కృపా తేఁ, కృష్ణ కహాఁ అబ చలి గయే॥

అర్థము

ఇంద్ర, వరుణ, యమ, కుబేరాదులు అస్త్రములతో వచ్చి కృపఁజూపినది ఏ మహామహుని కృపచేతనో, అట్టి కృష్ణుఁ డెచ్చటికో వెడలిపోయెను.

రాజా! శంకరుని అనుగ్రహమునుబొంది నేను మిక్కిలి సంతోషపడితిని. ఏదేవుని దర్శనము దేవతలకుఁగూడదుర్లభమో, అట్టివాఁడు నా యెదుట పార్వతీదేవితోఁగూడి దర్శన మొసంగెను. గొప్పగొప్ప మహర్షులెవని వేదమంత్రములతోడను, అనేక పావనద్రవ్యములతోడను శ్రద్ధతోఁ బూజింతురో, అభిషేకము కావించెదరో, ఆ నీలకంఠునిపై నేను అజ్ఞానవశమునఁ బుష్పవృష్టిని గుఱిపింపవలసినదిపోయి బాణవృష్టిని గుఱిపించితిని. పరమపావనులగు తపోధనులు ఎవని చరణములను బట్టుకొనుటకు భయపడుచుందురో, అట్టి త్రైలోక్యపూజిత విగ్రహుని నేను క్రోధవశమున ముష్టిప్రహారము కావించితిని. ఆ దేవాధిదేవుని స్పర్శసుఖము నాకు లభించినది. నే నెంత ధన్యుఁడను? నా యీ కార్యములకు కాలస్వరూపుఁడగు రుద్రుఁడు కోపపడక, నా

యవజ్ఞకు అప్రసన్నుఁడై నాకు దారుణశాప మీయకపోఁగాఁ ప్రసన్నుఁడై పాశుపతాస్త్రము నొసంగి, నా యుద్ధకౌశలమున కాతఁడు పరమప్రసన్నుఁడగునట్లు చేసిన శ్రీకృష్ణప్రభుని కృపను ఏమని పొగడఁగలను ? నా ప్రయత్నమునను, ప్రయోజకత్వము నను ఆ పురాణపురుషుఁడగు పశుపతిని ప్రసన్నుని జేసికొనఁగలిగిన క్షమత్వము నాకడ యెక్కడిది ? శ్రీకృష్ణ కృపచేతనే త్రిపురా రియు, త్రిలోచనుఁడు నగు శివుఁడు సంతుష్టి చెందఁగలిగెను. నే నిట్లనుకొనుచుండఁగనే పశ్చిమదిక్కు నుండి గొప్ప ప్రకాశము నా వైపునకు వచ్చుచున్నట్లు నాకు తోఁచెను. వైడూర్యమువలె నున్న యాప్రకాశము ఆకాశమునుండి క్రమక్రమముగా దిగినది. మొట్టమొదట అది మెఱపు మెఱసినదనుకొంటిని. కాని నాకు విమానము స్పష్టముగఁ గనఁబడునప్పటికి, ఎవరో లోకపాలుఁడు దిగుచున్నాఁడనుకొంటిని. వరుణదేవుఁడు తనకాంతులచే దిక్కుల మిరుమిట్లు కొలుపుచు నా వైపునకే వచ్చుచుండుటను గాంచి తిని. ఆతని వెనుక దివ్యరూపమును ధరించిన జలచర జీవుల కధిష్ఠాతయగు దేవుఁడుకూడ ఉండెను. నద, నదీ, సముద్ర, సరో వర, సర్ప, సాధ్యాది దైత్యులు కూడ ప్రకాశముగ మూర్తి మంతములై ఆతని ననుసరించుచుండిరి. నేను లేచి యా పశ్చి మాధిపతికి నమస్కరించి, స్తోత్రములచే సత్కరించితిని. నేనింకను గూర్చుండనేలేదు, ఇంతలోనే దక్షిణదిక్కునుండి సూర్యునివలె ప్రకాశించుచు నా వైపునకే వచ్చుచున్న యముని గాంచితిని. ఆతఁ డా సమయమున తన దేవరూపమును జాలించి మానుష రూపమును ధరించెను. ఆతఁడు చేత దండమును ధరించి పితర, గుహ్యకాది దేవతలు ఉపదేవతలు వెంటరాఁగా స్వభావమున

నుగ్రుఁడయ్యు సౌమ్యరూపమును ధరించి వచ్చెను. ఆతని కృష్ణ వర్ణమగు శరీరము కాంతిచే నీలమణివలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. నేను రెండుచేతులను జోడించి సమస్తజీవులకు సంహారకర్త యును, దక్షిణ దిక్పాలకుఁడు నగు యమునకుఁ బ్రణామము కావించితిని. ఆతఁడును బ్రసన్నుఁడై నావైపునకే వచ్చెను.

ఇంతలోనే తూర్పుదిశనుండి దివ్యగంధముతో సుఖద సంగీత ధ్వనితో నొక విమానము నావైపునకు వచ్చుచుండుటను గాంచితిని. దానిలోఁ దల్లియగు శచీదేవితోఁ గూడ దేవేంద్రుఁ డుండెను. అయనపైన వేలకొలఁది కుచ్చులుగల శ్వేతఛత్ర మున్నది. స్వర్గములోని దేవాంగనలు చామరములు వీచు చుండిరి. దేవతలు, గంధర్వులు, ఋషులు మొదలగువారు ఆతని స్తుతించుచుండిరి. ఒకరికి మించి ఒకరు మిక్కిలి లావణ్య యుక్తలై అసంఖ్యాకులగు అప్సరసలు ఆతనిని జుట్టుకొని యుండిరి. ఆతఁడు దివ్యమగు హరితవర్ణమగు వస్త్రమును ధరించి యుండెను. శచీమాత అరుణవర్ణమగు చీరను ధరించెను. ఇద్దరును నందనవనములోని కల్పవృక్ష పుష్పములచేఁ గూర్చఁబడిన దివ్యమాలలను ధరించిరి. ఆ దివ్యమాలా సుగంధముచే దిక్కులు సువాసితము లయ్యెను. అనేకమంది దేవాంగనలు తాళస్వర ముతో వివిధవాద్యములతోఁ దమ కోకిల కంఠములతో విమానముమీఁద దివ్యగానము చేయుచుండిరి. ఈ విధముగ పూర్వదిశా దిక్పాలురు, త్రిలోకాధినాథులు, పూజ్యపితయగు దేవేంద్రుఁడు వచ్చుటను గాంచి నాహృదయము ప్రేమప్లావిత మయ్యెను. నేను శ్రద్ధాభక్తులతో శచీదేవేంద్రులకు నమస్క రించితిని. ఆతఁడుకూడ ఆగిరిపై నిలిచిన విమానము మీఁద

పరివేష్టించెను. ఆ తరువాత ఉత్తర దిశాధిపతియు, సమస్త ధన రత్నములకు ప్రభువును, దేవతలకు కోశాధిపతియునగు కుబేరుఁడు తన కాంతిచే నాకాశమండలమును బ్రకాశింపఁజేయుచు, వివిధ రత్నముల చేతను, మణుల చేతను బ్రకాశించు నా పర్వతశిఖరము పైకి దిగి, తన ఉత్తరదిశా శిఖరమున సుఖాసీనుఁడయ్యెను.

నల్గురు లోకపాలకులు వచ్చుటచే నేను యథాలబ్ధోపచారములచే యథావిధిగ వారిని బూజించితిని, నాపూజల నన్నిటిని శాస్త్రవిధిచే గ్రహించి వారిలో దక్షిణ దిశాధిపతి యగు యముఁడిట్లనెను:— "అర్జునా! మేమందఱమును నీతపస్సునకు మెచ్చితిమి. మానవుల కత్యంత దుర్లభమగు లోకపాలుర మగు మమ్ముల నందఱను బాగుగా దర్శించుకొనుము. పుత్రా! నీ శీల స్వభావ, వ్రత, బ్రహ్మచర్యములకుఁ బ్రసన్నులమైతిమి. నీవు నీప్రబల పరాక్రమముచే పశుపతినాథుఁడగు త్రిలోచనుని సంతోషపరచి ఆతని కృపను బొందితివి. ఇదిగో, తీసికొనుము. నా యమోఘ దండమును దీసికొనుము. దీనిచే నీవు శత్రు సంహారము చేయఁగలవు. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణాదులెవరును నిన్ను జయింపఁజాలరు. ఏకర్ణుని బలపరాక్రమమును గాంచి ధర్మరాజు నిత్యము భయభీతుఁ డగుచున్నాఁడో ఆకర్ణునిగూడ నీవు సంగ్రామములోఁ జంపఁగలుగుదువు." ఇట్లని ఆతఁడు నాకు తన యమోఘదండము నొసంగెను. ఈవిధముగనే వరుణుఁడు తన పాశము నొసంగెను. కుబేరుఁడు కూడ తన ప్రస్వాపనాస్త్రమును బ్రసాదించెను. దేవేంద్రుఁడు కూడ నాకు సమస్త దివ్యాస్త్రముల నిచ్చునట్లు వాగ్దానమొనరించెను. అతఁడిట్లనెను:-"పుత్రా! నేను నీకు సమస్తములగు నమోఘాస్త్రముల నొసంగెదను.

అయితే నీవు దేవతలకు మిక్కిలి ప్రియమును, దుష్కరకార్యమును చేయవలసి యుండును. నేను నీ యీ మానవశరీరముతోడనే స్వర్గమునకుఁ బిలిపించుకొందును. నీగౌరవము నినుమడింపఁ జేసెదను. సర్వత్ర నీబలఖ్యాతిని వ్యాపింపఁ జేసెదను. మరల నీశరీరము తోడనే నీసోదరుల దగ్గఱకుఁ జేర్చెదను. నీవు చింతను వీడి స్వర్గమునకు వచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండుము. నేను రథమునిచ్చి నాసారథియగు మాతలిని బంపెదను. ఆతనివెంబడి నీవు రావలెను.” ఇంద్రుఁడిట్లని లోకపాలురతో నచ్చటనే అంతర్ధానమయ్యెను. నేను నలుదిక్కులను నిర్ఘాంతుఁడనై చూచుచుంటిని. ఏమున్నది ? ఇదంతయు నాకు స్వప్నముగఁ దోఁచెను. ఈ లోకపాలుర కృపను నేను వానుదేవుని అవ్యాజానుగ్రహకారణముననే బొందితిని.

రాజా! ఒక్కసారిగా శంకరుని యొక్కయు, సమస్తలోకపాలుర యొక్కయు అనుగ్రహామువలన నస్త్రములను బొంది నేను మిక్కిలి సంతసించితిని. నేను స్వర్గ స్వప్నములు చూచుచుంటిని. స్వర్గమెట్లుండునో గదా! అచ్చటి నందనవన మత్యద్భుతమందురే. అక్కడ అందఱును విమానములందుననే యుందురని వినికిడి. ఆ విమానములు కామగములఁట. దేవేంద్రుని పురము దివ్యము. అచ్చటి సమస్తభోగములు దివ్యములు. అచ్చట ఐరావతమున్నది. మూర్తిమంతములగు తీర్థములు, నదీనదముల యొక్క అధిష్ఠాతృదేవతలు అచ్చట నుండును. ఘోరతపస్సు చేసినవారును, చిరకాలము శమ, దమ, నంయమాది సద్గుణాచరణము చేసినవారు, ధర్మాచరణము చేసినవారు మాత్రమే ఆస్వర్గమును జూడఁగలుగుదురు. గొప్ప గొప్ప రాజర్షులును,

హరితాశ్వములు దానికి కట్టఁబడినవి. వాటి కళ్లెములు ఒకదాని కొకటి కట్టఁబడినవి. వాటిని మాతలి యను ఇంద్రసారథి నడుపు చుండును. నా సమీపమునకువచ్చి రథము నిలువఁగానే సారథ్య కర్మవిశారదుఁడగు మాతలి దిగి నా దగ్గఱకు వచ్చెను. అతఁడు రాఁగానే నాకు నమస్కరించి నిలుచుండఁగా నే నాతని నభినందించితిని. అతఁడు నాతో నిట్లనెను:— "కురుకుల నందనా! నిన్ను నీ తండ్రియగు దేవేంద్రుఁడు పిలిచెను. అతఁడు స్వర్గములో నిన్నుఁ జూడఁదలఁచినాఁడు. అచ్చట నీ యెడల వాత్సల్య స్నేహములఁ బ్రకటింప నుత్సహించుచున్నాఁడు. నీవు వచ్చి ఆతనిని సంతోషపెట్టుము. నీవు నీ సద్గుణములచే చరాచర ప్రపంచమునకు స్వామియగు వాసుదేవుని సంతోషపెట్టితివి. అందువలననే యితరులకు లభింపని ప్రాప్తి నీకుఁ బ్రాప్తించినది. నీవు స్వర్గమునకు వచ్చుటకు పార్థివదేహమును వదలి దివ్యదేహమును ధరింపవలసిన పనిలేదు. నీవీ శరీరముతోడనే స్వర్గసుఖమును బొందఁ గలవు. మరల నీ యిచ్ఛానుసారముగ మర్త్యలోకమునకు రాఁగలుగుదువు. నీ వాలస్యము చేయక నా వెంట స్వర్గమునకు రమ్ము."

నేను వినయముతో మాతలితో నిట్లంటిని:— "ఇంద్రసారథీ! నేను నీకు స్వాగతమిచ్చుచున్నాను. నీ వినయవాక్కులకు అభినందించుచున్నాను. ధర్మజ్ఞా! మానవులకు మిక్కిలి దుర్లభమగు నీ దర్శనము, నీ దివ్యరథ దర్శనము లభించినది. ఇది నా యదృష్టము. ఈ రథముమీఁద అశ్వమేధ, రాజసూయాది యజ్ఞములు చేసిన రాజర్షులెక్కి పోవుచుందురు. శ్రీకృష్ణ కృపచే నేను దీని నెక్కఁగలుగుచున్నాను. ముందు నీ వెక్కిన

హరితాశ్వములు దానికి కట్టఁబడినవి. వాటి కళ్లెములు ఒకదాని కొకటి కట్టఁబడినవి. వాటిని మాతలి యను ఇంద్రసారథి నడుపు చుండును. నా సమీపమునకువచ్చి రథము నిలువఁగానే సారథ్య కర్మవిశారదుఁడగు మాతలి దిగి నా దగ్గఱకు వచ్చెను. అతఁడు రాఁగానే నాకు నమస్కరించి నిలుచుండఁగా నే నాతని నభినందించితిని. అతఁడు నాతో నిట్లనెను:— "కురుకుల నందనా! నిన్ను నీ తండ్రియగు దేవేంద్రుఁడు పిలిచెను. అతఁడు స్వర్గములో నిన్నుఁ జూడఁదలఁచినాఁడు. అచ్చట నీ యెడల వాత్సల్య స్నేహములఁ బ్రకటింప నుత్సహించుచున్నాఁడు. నీవు వచ్చి ఆతనిని సంతోషపెట్టుము. నీవు నీ సద్గుణములచే చరాచరప్రపంచమునకు స్వామియగు వాసుదేవుని సంతోషపెట్టితివి. అందువలననే యితరులకు లభింపని ప్రాప్తి నీకుఁబ్రాప్తించినది. నీవు స్వర్గమునకు వచ్చుటకు పార్థివదేహమును వదలి దివ్యదేహమును ధరింపవలసిన పనిలేదు. నీ వీ శరీరముతోడనే స్వర్గసుఖమును బొందఁ గలవు. మరల నీ యిచ్ఛానుసారముగ మర్త్యలోకమునకు రాఁగలుగుదువు. నీ వాలస్యము చేయక నా వెంట స్వర్గమునకు రమ్ము."

నేను వినయముతో మాతలితో నిట్లంటిని:— "ఇంద్రసారథీ! నేను నీకు స్వాగతమిచ్చుచున్నాను. నీ వినయవాక్కులకు అభినందించుచున్నాను. ధర్మజ్ఞా! మానవులకు మిక్కిలి దుర్లభమగు నీ దర్శనము, నీ దివ్యరథ దర్శనము లభించినది. ఇది నా యదృష్టము. ఈ రథముమీఁద అశ్వమేధ, రాజసూయాది యజ్ఞములు చేసిన రాజర్షులెక్కి పోవుచుందురు. శ్రీకృష్ణ కృపచే నేను దీని నెక్కఁగలుగుచున్నాను. ముందు నీ వెక్కిన

తర్వాత నే నెక్కెదను.” నా మాటలను విని మాతలి రథముపై నెక్కి గుఱ్ఱపు కళ్లెములను సరిచేసెను.

నేను దశ దిశలలోని దేవతలకు నమస్కరించితిని. బ్రహ్మర్షులు, దేవర్షులు, సిద్ధులద్వారా సేవింపఁబడుచుఁ బరమ రమణీయములగు శిఖరములుగల మందరాచలమును ఆజ్ఞ అడిగితిని. నా సమీపమునఁగల పశు, పక్షి, వృక్ష, లతా గుల్మాదులకడ శలవు తీసికొని, ఆ దివ్యరథమును బరిక్రమించి, దానిపై నెక్కితిని. అబ్బ! ఆ రథమెంత సుందరమైనది! దానిమీఁది వనితన మెంత గొప్పది! అది దివ్యగంధముచే సువాసితమయ్యెను. దాని మీఁదఁ గూర్చుండఁగానే నా కత్యంతాహ్లాదము కలిగెను. భగవత్కృప చేతనే యీ మానుష శరీరముతోడనే దేవేంద్రుని రథముపై గూర్చుండఁ గలిగితిని. నా యానందమునకు మేఱ లేకుండెను. నేను సమస్త శోకమును, చింతను, గ్లానిని, సంతాపమును, ఆకులతను వీడి మిక్కిలి ప్రముదితుఁడనైతిని. ఇంతలో స్వర్గ విమానములు వచ్చెను. నందన వనము సమీపించెను. అంత మాతలి యిట్లనెను:— “మహాభాగా! నీవు వచ్చితివి. ఇఁక స్వర్గమును జూడుము.” నిమిషములో మేము అమరావతీ నగర సమీపమునకు వచ్చితిమి. వందలకొలఁది దేవతలు, గంధర్వులు, అప్సరసలు నాకు స్వాగతమొసంగిరి. అందఱును మిక్కిలి సత్కారముతో నన్ను దేవేంద్రుని దివ్యసభకుఁ గొనిపోయిరి. ఇది నాకు లభించిన దుర్లభ సౌభాగ్యము. అదేమనఁగా:—

(3)

దేవేంద్రుని అర్ధసింహాసనము లభించుట

ఛ ప్ప య

దేఖి దేవపతి ముదిత మన, పుత్రప్రేమ పరగట కియో।
సిర సూంధ్యోఁ ముఁహచూమి కేఁ, ఆధో సింహాసన దియో॥

అ ర్థ ము

నన్ను సంతోషమనస్కుఁడై పుత్ర ప్రేమను ప్రకటించుచు దేవేంద్రుఁడు చూచెను. శిరస్సు మూర్కొని, ముద్దుపెట్టుకొని అర్ధసింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనెను.

దూరమునుండి నారాకఁ జూడఁగానే దేవేంద్రుని ముఖకమలము వికసించెను. నేను త్వరత్వరగాఁ బోయి ఆతని పరమపావన చరణములపై నాశిరస్సునుంచి మ్రొక్కితిని. ఏచరణములను నిత్యము అసంఖ్యాకములగు ముకుట మణికాంతులచే దేవతలు, రాజర్షులు శోభాయమానము కావించెదరో త్రైలోక్యవందితములగు నాచరణములను నేను బట్టుకొని నా మస్తకమునకు రాచుకొని, ఆనందాశ్రువులచే వానిని గడిగితిని. దేవేంద్రుఁ డత్యంతప్రీతితో తన దీర్ఘబాహువులతో నన్ను బలపూర్వకముగ లేవఁదీసి కౌఁగలించుకొనెను. ఆతఁడు నా శిరస్సును మూర్కొని, తన కోమలకరములతో నా ముఖమును దుడిచెను. వెంట్రుకలు సరిచేసి, ఎత్తుకొని తన అర్ధాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనెను. పితాపుత్రుల మిరువుర మొక్క యాసన

నమునఁ గూర్చుండుటను గాంచి, స్వర్గములోని సమస్తదేవతలు, ఋషులు, గంధర్వులు, రాజర్షులు, దేవర్షులు మిక్కిలి సంతసించిరి. అందఱును తదేక దృష్టితో మమ్ముల నిద్దరను జూచు చుండిరి. నా యీ సౌభాగ్యమునకు నేను చాల గర్వించితిని. మానవశరీరముతో దేవేంద్రుని అర్ధసింహాసనమునఁ గూర్చుండుటకు నేను చాల లజ్జించితిని. సిగ్గుచే నేను తలయెత్తి అందఱను జూడనైనఁ జూడలేదు. సిగ్గుతో నింద్రుని వడిలోఁ గూర్చుంటిని. అనుపమ రూపలావణ్యాయుక్తలగు స్వర్గములోని దేవాంగనలు నాకు చామరముల వీఁచుచుండిరి. ఆకాశములో వేలకొలఁది మెఱుపు లొక్కసారిగా మెఱసినట్లు వేలకొలఁది అప్సరసలా యింద్రసభలో నుండిరి.

దేవేంద్రుని యాజ్ఞచే అప్సరసలు, గంధర్వులు నాపాదములను గడిగి విధ్యుక్తముగఁ బూజించిరి. స్వర్గములో అమానవీయ సత్కారములను బొందుటచే నా యానందమునకు మేఱలేకుండెను. నేను మిమ్ములను మఱవలేదు. నేను సన్మానింపఁదగిన వాఁడను బొత్తుగాఁ గానని నాకు బాగుఁగాఁ దెలియును. ఇది యంతయు నా శ్యామసుందరుని కృపాఫలమే. ఆతఁడు నన్ను గాడిదమీఁదనుండి యెత్తి ఐరావతముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టఁ గలఁడు. ఆతఁడే తృణమును మేరువును జేయఁగలఁడు. ఆతని కృపయుండినచో స్వర్గలోకమేయేల, బ్రహ్మలోకమే తుచ్ఛముగఁ దోఁచును. సర్వలోక పితామహుఁడగు బ్రహ్మకూడ ఆతని కృపకై దేవులాడుచుండును.

రాజా ! ఎవఁడు మానవులమగు మనలను దేవతలఁ గావించెనో, నిర్బలులను బలవంతులజేసెనో, రాజ్యభ్రష్టులమై

నప్పటికిని చక్రవర్తుల నోనర్చెనో, అసహాయులమైనప్పటికిని సర్వ విధముల సహాయమొనర్చెనో, అన్నయగు బలరాముఁడు కాదను చున్నను గౌరవములను వీడి మనపక్షమునే వహించెనో, నిఃశస్త్రుఁ డయ్యును నన్ను నిమిత్తముగాఁ బెట్టుకొని సర్వశత్రు సంహార మొనర్చెనో, అట్టివాఁడు మనలను నడిసముద్రములో వదలి మాయమయ్యెను. ప్రభూ! ఆతఁడీ ప్రపంచమున నుండరాదు. దేవతల వలనగూఁడ చావని నివాతకవచులను నేను స్వర్గములోఁ జంపితిని. ఎవ్వనిబలమున వానిని జంపుటచే నాకీ మర్త్యలోకము లోను,స్వర్గములోను కీర్తి ప్రశంసలులభించినవో, అట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు లేకపోవుటచే నన్నాటవికు లోడించిరి. కావున రాజా! మనమును శీఘ్రాతిశీఘ్రముగ ఆతని మార్గము ననుసరింపవలెను.

ఇట్లని యర్జునుఁడు మూర్ఛిల్లెను—

ఛప్పయ

కరత తపస్యా భీల వేష ధరి శివ తహఁ ఆయే।
జాని జంగలీ జాతి, లడ్యో హార అతి హార్షాయే॥
భయో యుద్ధ ఘనఘోర, భఈ నహిఁ కుంఠిత మోమతి।
కృష్ణ కృపా తేఁ ఉమా సహిత, శివతుష్టభయే అతి॥
జినకీకృపా ప్రసాద తేఁ,నర తను తేఁసుర పుర గయో।
అర్ధ సింహాసన హరి దయో, అబ ఉన బిను నిరబల భయో॥

అర్థము

అర్జునుఁడు ధర్మరాజుతో నిట్లనెను:— తపస్సు చేయుఁగా శివుఁడు భిల్లవేషమున నచ్చటికి రాఁగా, నిజముగా నాతఁ డాట వికుఁడని పోరాడితిని. దానికి శంకరుఁడు సంతసించెను. యుద్ధము

ఘోరముగ జరిగెను. నామనస్సు వెనుకాడలేదు. కృష్ణ కృపవలన ఉమామహేశ్వరులు సంతుష్టిచెందిరి.

ఏమహామహుని కృపచే నేనీ మానవ శరీరముతోడనే స్వర్గమునకు వెళ్లితినో, అచ్చట ఇంద్రుఁడర్ధసింహాసనమీయఁగాఁ గూర్చుంటినో, ఆప్రభువు పోఁగా నిప్పుడు నేను నిర్బలుఁడ నైతిని.

నివాతకవచుల జంపునపుడు కృష్ణ కృప

శ్లో॥ తత్రైవ మే విహరతో భుజదండ యుగ్మమ్,
ఖాండీవ లక్షణ మరాతి వధాయ దేవాః।
సేంద్రాః శ్రితా యదను భావిత మాజమీఢ
తేనాహమద్య ముషితః పురుషేణ భూమ్నా॥
— భాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౧౩ శ్లో.

"కాలకేయ నివాత కవచాది దైత్యులఁ
జంపితి నెవ్వని సంస్మరించి..."

అట్టివాఁడు "మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా॥"

ఛప్పయ

కఛుక కాల సుఖ సహిత స్వర్గ సుఖ భోగే భారీ।
దివ్య అస్త్ర సబ సీఖి చలన కీ కరీ తయారీ॥
దేవరాజ సబ దేవ కహేఁ ఇక కారజ కీజే।
అస్త్ర శస్త్ర తో లయే దక్షిణా గురు కీ దీజే॥
హైఁ నివాతకవచాది అతి, ప్రబల దైత్య తినతే లరో।
మారో రణ మేఁ సబని కూఁ, నిష్కంటక సురపుర కరో॥

అర్థము

అర్జునుఁడు ధర్మరాజుతో నిట్లనెను:— అన్నా! కొంత కాలము నేను స్వర్గములోనుండి అనేక స్వర్గసుఖముల ననుభవించితిని. అచ్చట దేవేంద్రాదులవలన సమస్త అస్త్రములను నేర్చుకొని, వాటి సంహారోపసంహారములను అభ్యసించితిని. అంత దేవేంద్రుఁడును, దేవతలును ఇట్లనిరి:— "అర్జునా! నీవు మావద్ద నస్త్రశస్త్రములను నేర్చుకొంటివి. కావున గురుదక్షిణ నీయవలయును. ఆ దక్షిణ ఏమనఁగా నివాత కవచాదులను అతి ప్రబల దైత్యులు కలరు. వారి నందఱను యుద్ధములోఁ జంపి సురపురిని నిష్కంటక మొనర్పుము."

'దేవ దానవ యక్షరాక్షసులుకూడ నన్ను గెలువఁజాలని ఆ రోజు లేవి? అవి పోయినవి. ఇప్పుడో సాధారణభిల్లులు నన్నుఁ గొట్టి వెడలఁగొట్టిరి.' అనుచు నర్జునుఁ డేడ్చుచు ధర్మరాజు అడుగకపూర్వమే యిట్లని చెప్పఁదొడఁగెను:— "రాజా! ఇప్పుడు చెప్పవలసినదియును లేదు. వినవలసినదియు లేదు. నాకు స్వర్గములోని విషయములు జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచుండినను, నా యాశ్చర్యమునకు మేఱయుండుట లేదు. అవి చిరకాలముక్రిందట వచ్చిన స్వప్నములవలెను, పూర్వజన్మములో జరిగిన విషయములవలెను దోఁచుచున్నవి. నేనైదుసంవత్సరములు స్వర్గములో నుంటిని, నేనచ్చట శ్రీకృష్ణకృపచే దేవతలుకూడ చేయఁజాలని కార్యములొనర్చితిని.

నేనచ్చట సమస్త విధముల దివ్యాస్త్ర ఆదాన, సంధాన, విసర్గ, సంహారములను నేర్చుకొని, వాటిని ప్రయోగించుటలో

నిపుణుండనైన తర్వాత, నేను మీ చరణ సన్నిధికి వచ్చుటకు ఇంద్రుని అనుజ్ఞ నడిగితిని. భరత వంశావతంసా! ధర్మరాజా! నేను స్వర్గములో నివసించుచున్నప్పటికిని, స్వర్గీయదివ్యభోగముల ననుభవించుచున్నప్పటికిని నా మనస్సున శాంతిలేదు. నాకు ఉండి ఉండి జూదము విషయము లన్నియు జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచుండె డివి. నిండు సభలో ద్రౌపదిని అవమానమును జేసిన సంగతి తలంచుకొనిన క్రోధముచే నా శరీరము కంపించెడిది. వెంటనే ఒక్కండనే బయలుదేరివచ్చి, యీ దివ్యాస్త్రములచే కౌరవుల నందఱను భస్మము చేయవలయునని యుండెడిది. కాని వెంటనే మీ ప్రతిజ్ఞ నాకు జ్ఞాపకమునకు వచ్చెడిది. మీరు ధర్మాత్ములరు. ధర్మవిరుద్ధముగ మీరేపనియును జేయరు. వనవాసము గడువు పూర్తికానిది మీరేవిధమునను దిరిగిపోరు. ఒకవేళ నేను తొందరపడి కౌరవులను జంపియుండిన, మీరు నిశ్చయముగ నేనధర్మిననియు, మోసకాండననియు భావించి నన్ను బరిత్యజించెడు వారే. ఈ భయముచే నేను నా క్రోధమును దిగమ్రింగి, మనస్సు కుదుట పరచుకొని సమయము కొఱకు ప్రతీక్షించుచుంటిని. మీరు లేక స్వర్గములో నాకు సుఖముకనంబడలేదు. మీ చరణాములలో నానాయిడుములు పడుచు, నేను స్వర్గభోగము లనుభవించుచుండిన నా భోగము లనుభవించియేల? అనుభవించకేల? ఇట్టి స్థితిలో ఇంద్రలోకమే కాదు బ్రహ్మలోకమే నాకు సుఖప్రదముగ నుండంజాలదు. కాని, కార్యవశమున, మీయాజ్ఞను బరిపాలించుటకు నేనచ్చట ఉండవలసివచ్చినది. దేవేంద్రుని బలవంతముచే స్వర్గసుఖములను గూడ సరిగా ననుభవింపలేదు.

నేను అస్త్రశస్త్రములలో బాగుగా బారంగతుండను కాఁగానే ఒకదినమున దేవేంద్రుఁడు నన్నత్యంతమమకారముతో దగ్గఱకు పిలిచి యిట్లనెను:— "వత్సా ! అర్జునా ! నీవు త్రైలోక్య విజయుఁడవై తివని నాకు నమ్మకము కలిగినది. ఇప్పుడు మూఁడు లోకములలో జయింపఁగలవాఁడు లేఁడు. నీవు శ్రద్ధగా సమస్త శస్త్రాస్త్రములను నేర్చుకొంటివి. నీధారణాశక్తికిని, హస్తలాఘవ శక్తికిని నేను మిక్కిలి సంతోషము చెందితిని. నీవు నా కార్య మొకటి నెఱవేర్చవలసి యున్నది. నేర్చుకొనినవిద్యకు గురుదక్షిణ నిచ్చుట కిదియే సమయము."

నేను చేతులు జోడించి యిట్లంటిని:— "ప్రభూ ! మీ రిచ్చిన ఆజ్ఞ నా శక్తికి మించినది కాకున్నయెడల నది నెఱవేరిన దనియే నమ్ముఁడు. మీ కే ప్రియకార్య మొనర్పవలయునో నా కాజ్ఞాపింపుఁడు."

దేవేంద్రుఁ డానందముతో నిట్లనెను:— "అర్జునా ! ఇప్పుడు మేమందఱమును నీ బాహుబలమును ఆధారముగఁ జూచుకొన్నాము. మేము, దేవతలందఱమును గలిసి చేయలేని పనిని నీవుచేయవలసియున్నది. నాకు నివాతకవచులను దైత్యులు శత్రువులై యున్నారు. వారు సముద్రమధ్యమునఁ బాతాళమున నుందురు. వారు మూమూరు మూఁడుకోట్లమంది కలరు. వారు దేవ, దానవ, గంధర్వ, యక్షాదులచేఁ జావరు. కావున నీవు వారిని జంపి, దేవతలకు మేలొనర్పుము."

దేవేంద్రుని నోట యిట్టి ప్రశంసను వినఁగానే నాకు కొంత గర్వ మతిశయించెను. నే నిట్లనుకొంటిని:— "దేవేంద్రుఁడు నా

బాహుబలముపై, నా గాండీవధనుస్సుపై, నా యస్త్రవిద్యపై నింతటి విశ్వాసముంచినాఁడు. నాలో అంతటి బలమెక్కడిది? దేవతలచే నవధ్యులైనవారు నాచేతఁ జత్తురా? ఆ సమయమున నేను, ఈ బలము నాదికాదు, శ్యామసుందరునదను సంగతి మఱచియేపోయితి. నివాతకవచులను, హిరణ్యపురవాసులగు దైత్యులను జంప నాలో నిజముగ శక్తి లేదు. కాని ఆ సర్వాధారుఁడిచ్చిన శక్తితోఁ జావఁగలరు." నేను దేవేంద్రుని యాజ్ఞను బొంది, మాతలి నడుపు ఆ దివ్యరథముమీఁద దైత్యులను జంపుటకు స్వర్గమునుండి బయలుదేరితిని. ఆ సమయమున స్వర్గవాసుల ఆనందమునకు మేఱలేదు. దేవతలు, ఋషిగణము నా పరాక్రమమునుగూర్చి ప్రశంసించిరి. గంధర్వులు నా గుణగానము చేయుచుండిరి. అప్సరసలు నందనవనములోని దివ్యపుష్పములచే నామీఁద వర్షమును గుఱిపించిరి. అందఱకు యథోచిత సత్కారములను గావించి దేవేంద్రుని దివ్యరథముపై గూర్చుండి అనేక జలజంతువులతో నిండిన సముద్రతీరమునకు వచ్చితిమి. సారథియగు మాతలికి రథము నడుపుటలో నెంతటి కుశలత్వముకలదో నా కప్పుడు తెలిసినది. నిమిషములో సహస్రాశములగు పచ్చని గుఱ్ఱములచే లాగఁబడుచున్న నారథము అనేకవంకరలుగఁ ద్రిప్పి భూమిక్రింద నున్న నివాతకవచుల దివ్యపురికిఁ గొనిపోయెను. అక్కడగల సుఖసామగ్రులు, వైభవము స్వర్గమునకు మించియుండెను. స్వర్గవైభవములు వాటిముందు వెలవోయినవి. ఆ పురము పూర్వము దేవతలదని నాకు మాతలివలనఁ దెలిసినది. పూర్వము దేవత లచ్చట నివసించెడువారఁట. పరాక్రమవంతులగు దైత్యులు దానిని లాగుకొనిరఁట. ఈ దైత్యులు

గొప్ప బలవంతులు. బ్రహ్మదేవుని వరముచే వీరు దేవతల చేతను, ఇతర జీవులచే నవధ్యులైరి.

నన్నుఁజూడగానే దైత్యులు క్రోధోద్రేకమున శూల, పట్టిశ, ఖడ్గ, తోమర, భుసుండి మొదలగు నానాయుధములను గొని నాపైకి విరుచుకొనిపడిరి. నేనుగూడ వారిపై సహస్రబాణములను విడిచి గాయపరచితిని. చాలమంది నాబాణములకు చచ్చిరి. చాలమంది వారిప్రాణములను గుప్పిటపెట్టుకొని పారిపోయిరి. కాని కొంతసేపైన తర్వాత మరల వారు అస్త్రశస్త్రములను గైకొని నాతోఁబోరాడ వచ్చిరి. ఈసారి వారు ఆసురీ మాయను ప్రయోగించిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు మాయచే భయంకరవృష్టిని గురిపించిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు రాళ్లవాన గురియించిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎటుచూచినను అగ్నియే కనఁబడుచుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు ఘోరాంధకారము క్రమ్మెడిది. మాకేమియుఁ గనఁబడెడిదికాదు. ఆసమయమున వారు అలక్షితభావముతో వివిధాస్త్రములను వర్షించిరి. ఆఘోరాంధకారములో నామాతలికికూడ రథమునడుపుట కష్టమై తికమకపడెను. ఆతఁడిట్లనెను:— "అర్జునా! దైత్యులు ప్రబలులు. ఇంతటి ఘోరయుద్ధము నే నెన్నడును జూడలేదు. నీవు వజ్రాస్త్రముచే నీమాయను గొట్టుము."

మాతలి భయభీతుఁడగుటను గాంచఁగానే నాహృదయముకూడ కంపించెను. నాకేమియుఁ గనఁబడుటలేదు. నాయస్త్రగతి ఆగిపోయెను. అప్పుడు నేను శ్యామసుందరుని స్మరించితిని. ఆ లీలామానుష స్వరూపిని నేను లోలోన స్తుతించితిని. స్మరింపఁ

గానే ఆతడు నాకు బుద్ధియోగమును ప్రసాదించెను. నేను వజ్రాస్త్రమును ప్రయోగించి రాక్షసమాయను నాశనము చేసితిని. ఇప్పు డంధకారము లేదు. ఎటుచూచినను దివ్యప్రకాశమే. మాతలియు జాగ్రత్తగ నుండెను. ఆతఁడు గుఱ్ఱపు కళ్లెములను లాగి పట్టుకొనెను. అంత నేను శబ్దభేది బాణములను విడిచి దాఁగిన దైత్యులను గొట్టితిని. నాదివ్యాస్త్రముల దెబ్బచేఁ జచ్చి దైత్యులందఱును నిర్జీవులై క్రిందపడిరి. వారినగరములో నెచ్చట చూచినను హాహాకారములువ్యాపించెను. మాతలి నాబలపరాక్రమములను ప్రశంసించెను. నేనింద్రునికంటె సూరుఁడననియు బరాక్రముఁడననియుఁ బలికెను. ఈశక్తి నాదికాదనుసంగతి ఆతని కేమి తెలియును? శ్యామసుందరుఁడే కాలపాశమునఁజిక్కి చచ్చిన దైత్యులను నన్ను నిమిత్తమాత్రునిఁగఁజేసి చంపించెను. ఆతని శక్తిచేతనే నేను అస్త్రశస్త్రములను సవిధిగఁ బ్రయోగించుచుంటిని. అది నిజముగ నాబలమే యగునెడల నేను ఆటవిక భిల్లులచే నేలయోడిపోవుదును? నివాతకవచులను హిరణ్యపుర వాసులగు దైత్యులను జంపిన బాణము లిప్పుడు సాధారణ మానవులకడ నేల కుంఠితము లగుచున్నవి?

రాజా! ఈవిధముగ సమస్త నివాతకవచాది రాక్షసులను జంపి, విజయశంఖమును మ్రోగించి నే నత్యంతహర్షముతో ఆ పాతాళపురినుండి బయటకువచ్చితిని. మార్గమధ్యములో నాకాశ మధ్యమునఁ గ్రిందకువ్రేలాడుచున్న నొకదివ్యపురము నొకదానిని గాంచితిని. అది ఆకాశముననే వ్రేలాడుటనుగాంచి నేనాశ్చర్యము చెంది మాతలితో నిట్లంటిని:— "మహాభాగా! నీవు దేవేంద్రునకు సారథివి. సర్వజ్ఞుఁడవు. ఈయాశ్చర్యకరమగు నగరమేదియో

తెలుపుము. ఇది యింత దేదీప్యమానముగను, ఏమియు నాధారములేకుండఁగనున్నది యిది యెవరివరము వలననో చెప్పుము."

అంత మాతలి నాతో నిట్లనెను:— "పాండునందనా! ఇది పౌలోమ, కాలకేయాది దైత్యులు నివసించు హిరణ్యపురము. ఈదైత్యుల తల్లులగు పులోమి, కాలకాయను వారు అనేక దివ్యవర్షములు ఘోర తపస్సును జేసిరి. ఆ తపస్సునకు మెచ్చి బ్రహ్మ వరములను గోరుకొనుమనెను. వారిట్లు వరముల నడిగిరి:— "మాపుత్రులను దేవతలు, రాక్షసులు, యక్షులు, గంధర్వులెవరును జంపరాదు. వారు నివసించుట కొక సువర్ణమయమగు పురమును సమస్త విమానములను మించుయుండు నట్లును, ఎచ్చటికి వెళ్లఁదలఁచిన నచ్చటకు వెళ్ల కలిగి యుండు నట్లును, ఆకాశమున నాధారము లేకయే వ్రేలాడుచుండఁగలిగి నట్లును నిర్మింపవలయును."

బ్రహ్మదేవుఁడు "తథాస్తు" అని అట్టి వరమునే యొసంగెను. పితామహుని వరముచేతనే యీనగర మిట్లు ఆకాశమధ్యముననే వ్రేలాడుచున్నది. దీనిలో నివసించు దైత్యులతి బలవంతులు. వీరు దేవతలకు శత్రులు. ఎప్పుడును దేవేంద్రునకు బాధ కలిగించుచుందురు. ఈ వరము వలన వీరు దేవతలచేఁ జావరు. అందువలన వీరిని దేవతలు చంపఁజాలకుండిరి. ఆ కారణముచే వీరికి గర్వము హెచ్చి నిత్యనూతనోపద్రవము లొనర్చుచుందురు."

నేనిట్లంటిని:— "మాతలీ! నారథము నీ పురములోనికిఁ గొనిపొమ్ము. వీరు దేవేంద్రునకు శత్రువులైనప్పుడు నాకును శత్రువులే. చేతులున్నవి, వీరినిగూడ చంపియే పోవుదము."

మాలిని యిట్లనెను:_ "మహాభాగా! నీవు వీరిని తప్పక చంపఁగలవు. వీరు దేవతలచేఁ జావరనియు, ఒక మనుష్యుని చేతులలోఁ జత్తురనియు బ్రహ్మనోట నేను వినియుంటిని. కావున నీవు వీరిని జంపి అవశ్యము దేవతల బాధను దొలఁగించుము."

ఇది వినఁగానే వారిని జంపుటకు నేను నిశ్చయించుకొంటిని. ఆ పురములోఁ బ్రవేశింపఁగానే ఘోరయుద్ధము జరిగెను. దైత్యులందఱును నామీఁద శస్త్రాస్త్రములను గైకొని విరుచుకొని పడిరి. నేను కూడ నాదివ్యాస్త్రములచే వారి యస్త్రము లన్నిటిని వ్యర్థము కావించి, నిమిషములో వారి నందఱను జంపివేసితిని. అంత వారందఱు నా దివ్యనగరములో దూరిరి. నేననేక తీక్ష్ణబాణములను సంధించి, ఆ సువర్ణనగరమును ముక్కలు ముక్కలు చేసి దైత్యుల నందఱను నేలమీఁదకుఁ బడగొట్టితిని. అప్పుడు వారు నారథ గుఱ్ఱముల కాళ్లను బట్టుకొనిరి. అంత వజ్రాస్త్రముచే వారినిగూడ పడఁగొట్టితిని.

ఈ విధముగ నా వాసుదేవుని కృపచే దేవతలకుఁ గూడ దుర్జయులగు దైత్య దానవులను జంపి, విజయుఁడనై దేవేంద్రుని అమరావతికి వచ్చితిని. అక్కడ అందఱును నాకు మిక్కిలి వైభవముతో స్వాగతసత్కారములు కావించిరి.

ఎవని కృపచే నిదియంతయు జరిగెనో, ఎవని బలముచేనే నజేయులగు దైత్యులతో నిర్భయుఁడనై పోరాడఁగలిగితినో ఆ సర్వాంతర్యామియగు శ్యామసుందరుఁడు ఈ ధరాధామమును వదలిపోయెను. ఆతఁడు నన్ను మోసముచేసి వైకుంఠమునకుఁ బోయెను. రాజా! ఇప్పుడు మనకాశ్రయము పోయినది. మనము

హతవీర్యులమై, పరాక్రమ హీనులమైతిమి. ఇఁక మన జీవితము వ్యర్థము. ఇప్పుడు మనల నొక సామాన్య మానవుఁడు కూడ పడింపఁగలఁడు. నీచాతినీచులకంటె మనము నీచులము కాఁగ లము." ఇట్లు పలుకుచు నర్జునుఁడు గద్గదికుఁడై, తర్వాత పలుకఁజాలక పోయెను.

ఛప్పయ

మారి సకే నహిఁ దేవ తిన్హీఁ తేఁ మైఁ జా జూర్ఝ్యో ।
కృష్ణకృపా తేఁ కఛూ కఠిన కారజ నహిఁ సూర్ఝ్యో ॥
దివ్య అస్త్ర తేఁ మారి, శత్రు సబహీఁ సంహారే ।
మాయా ఛల తేఁ లడే, తఉ రణ మేఁ సబహారే ॥
కాలికేయ పౌలోమ సబ, స్వర్ణపురీ వాసీ హనే
జినకే బల తేఁ బలీ బని, రాజన్ అబ తిను బిను బనే ॥

అర్థము

ధర్మజా! ఎవరిని దేవతలుకూడ చంపఁజాలకపోయిరో వారిని నేను వెళ్లి చంపితిని. కృష్ణకృపచే నా కార్యము లేవియు కఠినములుగఁ దోఁచలేదు. దివ్యాస్త్రములను సంధించి శత్రువుల నందఱను సంహరించితిని. వారందఱును మాయా, మోసములతో యుద్ధముచేసిరి. అయినను వారినందఱను జంపితిని. హిరణ్య నగరవాసులగు కాలికేయ పౌలోమాది రాక్షసుల నందఱను జంపితిని. ఎవని బలమున బలవంతుఁడనై నే నిన్ని కార్యము లొనర్చితినో ఆతఁడిప్పుడు మనకు లేఁడు.

గోధన హరణ సమయమునఁ గృష్ణ కృప

౫౩

శ్లో॥ యద్బాంధవః కురుబలాబ్ధి మనంతపార
మేకో రథేన తతరేఽహమతీర్య సత్త్వమ్।
ప్రత్యాహృతం బహు ధనం చ మయా పరేషాం
తేజాస్పదం మణిమయం చ హృతం శిరోభ్యః॥

— భాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౧౪ శ్లో.

... ...

"గోగ్రహణము నాఁడు కురుకులాంభోనిధిఁ
గడచితి నెవ్వని కరుణఁజేసి
గీ॥ కర్ణ సింధు రాజ కౌరవేంద్రాదుల
తలలపాగ లెల్లఁ దడవి తెచ్చి
యేమహాత్ము బలిమి నిచ్చితి విరటుని
పుత్రి యడుగ బొమ్మ పొత్తికలకు॥"

అట్టివాఁడు "మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా!"

— శ్రీ మదాంధ్ర భాగవతము.

భ ప్ప యు.

కౌరవ ఔర త్రిగర్త సంధి కరి కరీ చఢాఈ।
కరేఁ వాస అజ్ఞాత జహాఁ హమ పాంచోఁ భాఈ॥
భీష్మ, కర్ణ, గురుద్రోణ, సుయోధనసబ మిలి కరికేఁ।
మత్స్య దేశపై చఢే చలే గోధన బహు హారికేఁ॥
బృహన్నలా తేఁ సారథీ బన్యోఁ హర్ష హియ మేఁ అమిత।
కహే ఉత్తరా సుఘర పట, లావేఁ మమ గుడియాన హిత॥

అర్థము

కౌరవులు, త్రిగర్తరాజు సంధిచేసికొని మే మజ్ఞాతవాసము చేయుచున్న విరాట్రాజు మీఁదకు దండెత్తి వచ్చిరి. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, సుయోధనాదు లందఱును గలిసి మత్స్యదేశముపై దండెత్తి గోధనాదులను హరించిరి.

అప్పు డుత్తరుఁడు యుద్ధమునకు బయలుదేరి నన్ను 'బృహన్నలా! సారథివి కమ్మనెను.' నేను సరేనని వెళ్ళుచుండ ఉత్తర తన బొమ్మలకు మంచి మంచి గుడ్డలను బొత్తికలుగాఁ దెమ్మనెను.

సమృద్ధిశాలినియగు రాజధానినగర కవాటము తెరవఁబడినప్పుడు దానినుండి చిత్రవిచిత్ర వేషములుగల స్త్రీపురుషులు బయలుదేరి వచ్చునట్లు, అర్జునుని స్మృతియను నగరకవాటము తెరువఁబడగానే దానినుండి ఒకకథతర్వాత నింకొక కథ బయలు దేరి వచ్చుచున్నది. శ్రీకృష్ణ కృపచే నాతఁడేయే కార్యము లొనర్చెనో, ఏ అమానుషిక పౌరుషమును జూపించెనో వాటిని జ్ఞాపకముచేసికొనిన ఆతనిహృదయము కరిగిపోయెడిది. ఆ కార్యము లన్నిటిలో నాతనికి మూర్తిమంతమగు నచ్యుతుని అనుగ్రహము కనఁబడుచుండెను.

వనవాసాంతరమున నాతనికి అజ్ఞాతవాసస్మృతి కలిగెను. ఆతఁడు కరుణాస్వరముతో తన యన్నయగు ధర్మరాజుతో నిట్లనెను:— "రాజా! ఎంతని చెప్పుదును? శ్రీకృష్ణకృపకు అంతు లేదు. మన అందఱిమీఁద నాతనికి అపారకృప. హస్తినాపుర

సమీపమునగల మత్స్యదేశ రాజధానిలో విరాట్రాజుదగ్గఱ మనము మారువేషములతో అజ్ఞాతవాసమును గడుపుచుంటిమి. దుర్యోధనుఁడు మనలను నలుదిక్కుల వెదకి వేసారెను. కాని జాడ దొఱకలేదు. వనవాస దుఃఖమున మనము ఆత్మహత్యలు చేసికొంటిమని ఆతఁడనుకొనెను. కాని మనము తాఁబేలువలె నంగములు ముడుచుకొని యుంటిమి. కొంగవలె ధ్యానమును నటించుచు రాజ్యమను నాహారముకొఱకు ప్రతీక్షించుచుఁ గన్నులు మూసికొని మృషాసమాధిని నటించుచుంటిమి. నేతికొఱకు సంధ బ్రాహ్మణునివలెఁ గాలక్షేపము చేయుచుంటిమి. ఆ సమయములోఁ గౌరవ, త్రిగర్త నరపతులు కలిసి మత్స్యదేశముపై దండెత్తిరి. తనయొక్క - సేనాపతి కీచకుని సహాయమున మత్స్యాధిపతియగువిరాట్రాజు త్రిగర్తాధిపతిని చాలబాధించెను. ఆ పూర్వవైరమును పాటించి కసితీర్చుకొనుటకు సుశర్మ కౌరవుల సహాయతను బొంది మత్స్యదేశముపైకి దండెత్తి వచ్చెను. ఆతఁడొక ప్రక్కను దండెత్తెను. ఇది కనిపెట్టి కౌరవులు, విరాట్రాజు తన సేనలతో త్రిగర్తరాజుతోఁ బోరాడుచున్నప్పుడు తాము ఇంకొకవైపున ముట్టడించి శూన్యనగరమునుండి గోధనమును, రత్నాభూషణములను హరించుకొని పోవచ్చు ననుకొనిరి. చివర కట్లే చేసిరి. మీరు భీమసేనుని దీసికొని విరాట్రాజుతో త్రిగర్తులతోఁ బోరాడఁ బోయితిరి. ఇచ్చట విరాట్రాజు కొమారుఁడు ఉత్తరుఁడు ఒంటరిగా నగరరక్షణ కొఱకు ఉండెను ఆ సమయమునఁ గౌరవులు సమస్త గోవుల నపహరించిరి. గోరక్షకులు వచ్చి యీ సమాచారమును రాజకుమారుఁడగు ఉత్తరునకుఁ జెప్పిరి. ఉత్తరకుమారుఁడు రాణివాసములో నిట్లు ప్రగల్భములు

పలుకు చుండెను:— "నాకు తగిన సారథి యుండిన యెడల నే నిప్పుడే వెడలి సమస్తకౌరవసేనను ఓడఁగొట్టి గోవులను విడిపింపఁ గలను."

ఆ సమయమున నీ భార్యయగు ద్రౌపది సైరంధ్రీ వేషమును ధరించి అతఃపురములో నుండెడిది. నేను నపుంసకుఁడగు బృహన్నలా వేషమును ధరించి విరాట్రాజు కూఁతురగు ఉత్తరకు నృత్యగానములను నేర్పుచుంటిని. నేను సారథ్యములోఁ జాల గొప్పవాఁడనని ద్రౌపదీ ద్వారా ఉత్తరకుమారునకుఁ దెలిసెను. అతఁడు నా యథార్థస్వరూపమును దెలిసికొనఁజాలక పోవుటచే నన్నుఁ దనకు సారథికావలసినదని బలవంతము చేసెను. అజ్ఞాత వాసము గడువు ముగియుటచే, ఇదియే యుద్ధమునకు మంచి సమయమనుకొని అంగీకరించి, రథమును గట్టి ఉత్తరుని యెదుట నిలుచుంటిని.

మేము సిద్ధపడి పోఁబోవఁగా బాలచాపల్యముచే ఉత్తరుని చెల్లెలు ఉత్తర నాతో నిట్లనెను:— "బృహన్నలా! మా అన్న కౌరవులను గెల్చి వచ్చునప్పుడు నాబొమ్మలకు రంగుల రంగుల పొత్తికలను తేవలయును" నేనును వినోదముతో నిట్లంటిని:— "దుర్యోధన, కర్ణాది వీరుల వస్త్రములను నీకొఱకు తెచ్చెదము." నవ్వులాటల కిట్లని నేనుత్తరకుమారుని రథమును నడుపుచుఁ గౌరవసేనా సమూహము వైపునకుఁ బోయితిని. వర్షాకాలమున నున్న ఘనఘోర మేఘజాలములవలె సర్వత్ర వ్యాపించి, సముద్రమువలె నుప్పొంగుచున్న అపార కౌరవసేనను గాంచునప్పటికి ఉత్తరునకు గుండె లదరెను. వానికి శరీర మంతటను జెమట పోయుచుండెను. భయముచే నాతఁడు గడగడ

వణఁకుచుండెను. భయపడుచు నాతఁడిట్లనెను:— "బృహన్నలా! నీవు త్వరగా నా రథమును నగరమువైపునకు త్రోలుము. ఈ యోధులతో నేను బోరాడఁజాలను. మన గోవులను దీసికొని పోయినఁ దీసికొనిపోనిమ్ము. ఇంక కావలసినన్ని గోవులు వచ్చును. బ్రతికియుండిన బలుసుఆకు ఏరుకొని తినవచ్చును. ఐశ్వర్యములవే రాఁగలవు."

నే నాకుఱ్ఱవానికి అనేకవిధములఁ జెప్పిచూచితిని. వివిధ విధముల ధైర్యము చెప్పితిని. వీరతావాక్యములను బలికి ఆతని నోదార్చితిని. వీరధర్మములను జెప్పితిని. యుద్ధమర్మమును బలికితిని. యుద్ధపరాఙ్ముఖుఁడగుట క్షత్రియులకు గొప్ప యధర్మమని చెప్పితిని; కాని ఆతఁడు వినలేదు. ఆతఁడంతగా భయభీతుఁడయ్యెను. నేను రథమును వెనుకకుఁ ద్రిప్పకపోవుటను గాంచి, ఆతఁడొంటరిగా రథమునుండి దుమికి పాఱిపోవుచుండెను. నేను రథమునాపి పరుగెత్తి వానిని బట్టుకొంటిని. ఆతఁడత్యంతాకులుడై నన్ననేక విధముల బ్రదిమిలాడుకొనెను. వివిధ ప్రలోభములఁ బెట్టుచుండెను. అంత నాకు నవ్వువచ్చి యిట్లంటిని:— "వత్సా! నీవు భయపడవలదు. నేనే యుద్ధము చేయుదును. నీవు నారథమును త్రోలుము."

ఆతఁడు భయపడుచు నిట్లనెను:— "నీవు నపుంసకుఁడవు. ఆటపాటలు నేర్చినవాఁడవు యుద్ధమేమి చేయఁగలవు? నీవు మునిఁగిపోవుదువు, నన్ను ముంచెదవు."

ఆతఁడత్యంత భయభీతుఁడగుటను గాంచియు, వణఁకుటను గాంచియు నేను నాపరిచయమును గావించుచు నిట్లంటిని:—

"నేను నపుంసకుఁడను గాను. నేను గాండీవ ధనుర్ధారిని. శ్రీకృష్ణ సఖుఁడగు నర్జునుఁడను. వాసుదేవుని కృపచే నేను సమస్తము చేయఁగలను. సుసజ్జితమగు నీసేననంతను నేనొక్కఁడనే యోడింపఁ గలను. కృష్ణ కృపచే నాకేపనియు కఠినము కాదు. చేయఁజాలని పని లేదు. అసంభవమేమియును లేదు. నిర్భయముగ నుండుము."

అనేక ప్రశ్నలడిగిన మీఁదట, శమీవృక్షము మీఁద దాఁచి యుంచఁబడిన గాండీవ ధనుస్సును గాంచగానే ఆతనికి నమ్మకము కలిగెను. నేనర్జునుఁడనేనని తెలిసికొని నాకు సారథ్యము వహించుటకు అంగీకరించెను.

నేను నాగాండీవ ధనుస్సునకు నారి తగిలించి ధనుష్టంకారము కావించితిని. నా ధనుష్టంకారమును విని కౌరవులు హడలిరి. ప్రళయ కాలాంతకుఁడగు నర్జునుఁడే మనతో యుద్ధము చేయ వచ్చుచున్నాఁడని వారు గ్రహించిరి. ఆ సమయమున గాండీవ ధనుస్సును గొని త్రైలోక్య విజయులగు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, దుర్యోధనాది ప్రబల పరాక్రములును, ప్రసిద్ధయోధులు నగు వారి సమ్ముఖమున నొక్కఁడనే యుద్ధము చేయ సిద్ధపడితిని. అనేకాక్షౌహిణీ సేనతో సుసజ్జితమై సకల ప్రపంచమును సంహారము చేయఁగల వందలకొలఁది శూర వీర సేనాపతి సమూహమెక్కఁడ, రెండవ ప్రక్క నేనొక్కఁడ నెక్కఁడ? అయితే నాకు శ్రీకృష్ణుఁడాధారము కలఁడు. ద్వారకాధీశుని ఆశ్రయము కలదు. బలరామ సోదరుని బలమున్నది. కృపాసాగరుని కృపావలంబనము కలదు. నేను భయపడలేదు. నిర్భయుఁడనై వారినందఱను యుద్ధమునకుఁ బిలిచితిని.

నేను యుద్ధమునకు వచ్చుటను గాంచి కౌరవసైనికులు వారిలోవారు వాదవివాదములు పడసాగిరి. కర్ణుఁడు నన్ను తుచ్ఛుఁడనెను. కృపాచార్యుఁడు నన్నుఁ బ్రశంసించెను. నలుగురు నానావిధముల ననుకొనఁజొచ్చిరి. ఇట్లు వాదవివాదములు పడుచుండఁ గాంచి భీష్మపితామహుఁడు అందఱను శాంతింపఁ జేసెను. అంత నందఱును గలిసి యుద్ధమునకు వచ్చిరి.

రాజా! ఆ సమయమున ఘనఘోరయుద్ధము జరిగెను. సైనికు లందఱును బూర్ణశక్తితో నన్ను బరాజితులఁ జేయ యోజించుచుండిరి. అందఱును గలిసి నన్నుఁ బడఁగొట్టఁదలఁచిరి. కాని ఆ నందకందుఁడగు నందనందనుఁడు తన అపారమగు బ్రేమచే వారి కోరికలు నెఱవేరనీయలేదు. కర్ణ, కృపాచార్య, ద్రోణాచార్య, అశ్వత్థామ, భీష్మ దుర్యోధనాదులు ఒకరితర్వాత నొకరు నాతోఁ బోరవచ్చిరి. కాని నే నందఱ నోడించితిని. అందఱును యుద్ధమునకు భయపడి పారిపోయిరి. అందఱు పరాజితులైన తర్వాత కర్ణుఁడు సంబాళించుకొని మరల నాతో యుద్ధము చేయవచ్చెను. ఆ సమయమున నెవరిని జంపవలెనని నాకు లేదు. వారి నెల్లనఁ బరాజితులఁగావించి విరాట్రాజు గోవులను గొనిరావలెనని యే నా ముఖ్యాభిప్రాయము. అందువలన నొక్క సేనాపతి నైన నేను జంపలేదు. సైనికులు మాత్రము చచ్చిరి. అందఱు పరాజితులైన తర్వాత వారిమీఁద నేను మోహనాస్త్రమును విడిచితిని. దానికి వారందఱు మోహితులై సంజ్ఞాశూన్యులై యుద్ధభూమియందు చచ్చినవారివలెఁ బడిపోయిరి. నే నుత్తర కుమారునితో నిట్లంటిని:— "వత్సా! నీవువెళ్లి మోహితులై

మూర్ఛచెందిన ముఖ్యాముఖ్య వీరుల మణిమయ మకుటములను, బాగుగాఁ బ్రకాశించుచున్న పట్టు ఉత్తరీయములను ఉత్తర బొమ్మ పొత్తికై తీసికొని రమ్ము. వీటిని దీసికొనిపోయి నీచెల్లెలు ఉత్తరకిచ్చిన నామె చాల ఆనందపడఁగలదు. ముదిత మనస్కయై వీటిని గొని తన బొమ్మలకు వీటిని గట్టి ఉల్లాస ముతో నాడుకొనఁ గలదు."

నాయాజ్ఞను బొంది ఉత్తర కుమారుఁడు రథము నాపి అమూల్యములగు వస్త్రాభూషణములను వలుచుకొనెను. అన్నిటిని దీసికొని భీష్మ పితామహుని దగ్గఱకు వెళ్ళుచుండఁగా వానిని వారించి నేనిట్లంటిని:— "వత్సా! అచ్చటకు వెళ్ళవలదు. ఈ భీష్ముఁడు నాకు రక్షకుఁడగు శ్రీకృష్ణునకు పరమ భక్తుఁడు. లోకములో నీతనిని బరాజితుని గావింపఁ గలవాఁడు కాని, సమ్మోహితునిఁ జేయఁగలవాఁడు కాని లేఁడు. ఈసమ్మోహ నాస్త్రముచే భగవత్కృపచే నీతఁడు సమ్మోహితుఁడు కాలేదు. జాగ్రతలోనే యున్నాఁడు. ఆతని వైపు చేయిజాపితివా నీ ప్రాణములు సున్న."

నా మాటను విని ఉత్తరుఁడు వెళ్ళినవాఁడట్లే తిరిగి వచ్చెను. ఆతఁడు పితామహుని వస్త్ర మకుటములను గొనవలె నను యూహను మానుకొనెను.

రాజా! ఆ సమరమున నెంతటి యద్భుత కాండము జరిగినది. దుర్యోధనుని గర్వ ముడిగిపోయెను. కౌరవుల మనో రథము విఫలమయ్యెను. త్రిగర్తునితోఁ జేసికొనిన సంధి సఫలము కాలేదు. వారిచేతికి విరాటుని ధనమును జిక్కలేదు. ఆవులును

చిక్కలేదు. పైగాఁ బరాజయము పొందవలసి వచ్చినది. సైనికు లందఱు మూర్ఛపడిపోఁగానే గోపాలకులతో తమ గోవులను తోలుకొని పొమ్మంటిని. నేనన్నదే తడవుగా గోపాలకులు గోవుల నన్నిటిని దోలుకొని పోయిరి. గోవులు కూడ శత్రు విముక్తలై తోఁకలెత్తుకొని నగరము వైపునకుఁ బరువిడు చుండెను.

ఈవిధముగ రాజా! ఇంత యపార కౌరవసేనాసముద్రమును ఎవని కృపచే నవ్వుచు నవ్వుచు, హేలాపూర్వకముగ నిమిషములో దాఁటఁగలిగితినో, ఎవని యనుగ్రహముచే భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, కృపాశ్వత్థామ దుర్యోధనాది వీరులు నాకు తృణ సమానముగఁ గనఁబడిరో అట్టి వాసుదేవ భగవానుఁడు మన లను వదలి స్వధామమునకుఁ బోయెను. ఇప్పుడు నాకా తేజస్సు గాని, బలముగాని లేదు. ఆశక్తియు లేదు; ఆసాహసమును లేదు. ఇప్పుడు నేను నిర్బలుఁడను, సాహసవిహీనుఁడ నైతిని. రాజా! మనముకూడ ఇఁక నాతని ననుసరింపవలయును.” ఇట్లు చెప్పు చుండఁగా అర్జునుని కంఠము రుద్ధమయ్యెను.

ఛప్పయ

ఉత్తర ఉత హీం చల్యో జాఁయ కౌరవ గౌలూఁటేఁ।
సేనా లఖీ మహాన్ కుఁవర కే ఛక్కే ఛూటేఁ॥
నిజ పరిచయ కరవాయ యుద్ధకీ కరీ తయారీ।
సంధాన్యో గాండీవ శత్రు సేనా సంహారీ॥
లహీం విజయ మూర్ఛిత కరే, ముకుట, వస్త్ర గోధనలయే।
కరే కాజ జినకృపాతేఁ, హాయ్! కృష్ణ వేతజి గయే॥

అర్థము

అర్జునుఁ డిట్లనెను:— కౌరవులు గోధనహరణము చేసిన చోటకు ఉత్తరుఁడు వెళ్లెను. సేనను జూడఁగానే ఉత్తరకుమారునకు గుండెలు పగిలెను. అంత నతఁడు పారిపోఁగా నాపి నాపరిచయమును గావించి యుద్ధమునకు సిద్ధపడి, గాండీవమున నారాచములు సంధించి శత్రుసేనను సంహరించితిని.

మిగిలిన పెద్దపెద్ద యోధులను జంపక మూర్ఛపడఁగొట్టి వారి మకుట వస్త్రములను హరించి, గోధనములను గొనిపోయితిమి. ఇవన్నియు నెవని కృపచే జరిగెనో అట్టి మన శ్రీకృష్ణుఁడు మనలను వదలిపోయెనుగదా!

మహాభారత యుద్ధములో కృష్ణ కృప

శ్లో॥ యద్దోష్షు మా ప్రణిహితం గురు భీష్మ కర్ణ
ద్రౌణి త్రిగర్త శల సైంధవ బాహ్లికాద్యైః
అస్త్రాణ్యమోఘ మహిమాని నిరూపితాని
నోపస్పృశుర్నృహరిదాస మివాసురాణి॥

— భాగ. ౧. స్కం ౧౫. అ. ౧౬. శ్లో.

"మ. గురు భీష్మాదులు గూడి యున్న కురుక్షోణీశ చక్రంబులో
గురుశక్తిన్ రథయంత్రయై నొగలపై గూర్చుండి యా మేటి నా
శరముల్ వారికి మున్న వారల బలోత్సాహాయురుద్యోగ త
త్పరతల్ చూడ్కుల సంహరించు నమితోత్సాహంబు నాకిచ్చుచున్."

"మ. అసురేంద్రుం డొనరించు కృత్యములు ప్రహ్లాదుం బ్రవేశించి గె
ల్వ సమర్థంబులు గాని కైవడిఁ గృపాశ్వత్థామ గాంగేయ సూ

ర్యనుత ద్రోణ ధనుర్విముక్త బహు దివ్యాస్త్రప్రపంచంబు నా
డెసకున్ రాక తొలంగు మాధవు దయాదృష్టిన్ నరేంద్రోత్తమా."

అట్టివాఁడు "మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా!"

— శ్రీమదాంధ్రభాగవతము.

ఛప్పయ

కైసీ కిరపా కరీ హమారే ఊపర రణ మఁహా ।
భీష్మ ద్రోణ సమవీర బాణ తకి మారహిఁ తన మఁహా॥
జాహిఁ సర్ర కరి నికరి తనిక తన మఁహా నహిఁ లాగైఁ ।
లగత మేరే బాణ శత్రు రణ తజి సబ భాగైఁ॥
మేరే రథపై బైఠికేఁ సబకూఁ, నిరబీరజ కర్యో ।
దృష్టి డారి మృత సదృశ కరి, ఓజ, తేద, వయ బల హర్యో॥

అర్థము

శ్రీకృష్ణుఁడు మహాయుద్ధమున మనయందెట్టి కృపఁ జూపెను! భీష్మద్రోణాది మహావీరులు బాణములు వదలుచుండఁగా అవి అన్నియు నాకు తగులకుండునట్లు వమ్ము చేసెను. నా బాణములు తగిలిన శత్రువులు యుద్ధములో నిలువలేక పారిపోయెడు వారు.

శ్రీకృష్ణుఁడు నారథముపైఁ గూర్చుండి అందఱను నిర్వీర్యులను జేసెను. దృష్టిని సారించి మృతసదృశులఁ గావించెను. ఓజో, బల, తేజములను హరించెను.

శస్త్రమును విధ్యుక్తముగఁ బ్రయోగించువాఁడు లేకుండిన నది తాను గాఁజంపఁజాలదు. ఆడించువాఁడు లేనంతవఱకు కొయ్య

బొమ్మ ఆడను – అని యాలోచించుకొని మహాభారత యుద్ధములోఁ జూపిన శ్రీకృష్ణ కృపను స్మరించుకొనుచు నర్జునుఁడు మరల కన్నీళ్లు తుడుచుకొని ధైర్యమును వహించి యిట్లనెను:–

“ రాజా! భగవంతుఁడీ భూమి మీఁద నున్నంత వఱకు మనను గనిపెట్టని క్షణము లేదు. విపత్తులనుండి రక్షింపని నిమిషము లేదు. విపత్సాగరమును దాఁటుటకు సహాయపడని సమయము లేదు. కంసుని జంపఁగానే ఆతఁడు వెంటనే మన క్షేమసమాచారములు కనుఁగొని రమ్మని మామయగు నక్రూరుని బంపెను. అప్పటికి మనము తండ్రి లేనివార మైతిమి. అప్పటికి మనము శ్యామసుందరుని యెఱుఁగనేయెఱుఁగము. మన సర్వస్వమీతఁడేనని అప్పుడే గ్రహించితిమి. మన శిరస్సున నాతని వరద హస్తము కలదనియు గ్రహించితిమి.

మహాభారత యుద్ధములో నాతఁడు నిశ్శస్త్రుఁడయ్యు ననంఖ్యాకులగు అస్త్రశస్త్రధారులగు యోధులకు మించిన కార్యము లొనర్చెను. పోరాడక పోయినప్పటికిని యుద్ధములో ముఖ్యపాత్ర ఆతఁడే. కొయ్యబొమ్మ ఆడును. అనేకములగు హావభావములను జూపించును. ఒక మనుష్యుఁ డచ్చట మొదలక కూర్చుండి ఆశ్చర్య మేమియును లేక నృత్యమును జూచుచుండును. ఇతర దర్శకు లందఱు నీతఁడుకూడ మనవలె దర్శకుఁ డను కొందురు. కాని వానిచేయి ఒకటి దాఁగియుండును. ఆ దాఁగిన చేతిలోనే ఆ బొమ్మనాడించు త్రాడుండును. దాని ననుసరించియే అది ఆడును. గతి హీనమగు నాబొమ్మలోనికి గతి యూ యుదా సీనునివలెఁ గూర్చుండిన పురుషునివలనఁ గలుగుచున్నది. దర్శకు

లానిర్జీవ కొయ్యబొమ్మ వివిధములగు హావభావమును జూపి ఆడుచుండుటను గాంచి ఆశ్చర్యపడుచుందురు. వీరాశ్చర్య పడుచుందురుగాని అచ్చట నిశ్చేష్టుఁడుగఁ గూర్చుండిన వ్యక్తియే యిది యంతయు నాడించుచున్నాఁడను సంగతియు, ఊరక మంత్రములు పలుకుచున్నాఁడను సంగతి వారికి తెలియదు. ఆ దాఁగిన చేయియే వెంటవెంటనే ఆకౌతుకమును జూపించుచున్నది. అట్లే మహాభారత యుద్ధములో నరుఁడే జయించెను; అంతటి గొప్పవీరుల నాతఁడే జయించి స్వర్గమున కంపెనను కీర్తిమాత్రము నాకు లభించినది. రాజా ! నిజమునకు నాప్రయోజకత్వ మేమి కలదు ?

విరాట్ నగరమున గోధన హరణ సమయమునకు మనము బయట పడితిమే అప్పటికి అజ్ఞాత వాసము గడువు తీరిపోయినది. దుర్యోధనుని హృదయము పాతకముతో నిండి యుండెను. ఆతఁ డేవిధముననైన మనలను రాజ్యభ్రష్టులఁ జేయ వలెననియే. మన పైతృకరాజ్యమును మనకీయ నాతనికి లోపల యిష్టము లేదు. అందువలన నాతఁడనేక నెపములు పెట్టమొద లిడెను. ఆతఁ డిట్లన మొదలిడెను:_ "అజ్ఞాత వాసము గడువు పూర్తి కాకమునుపే పాండవులు బయటపడిరి. కావున వీరు నియమాను సారముగ పండ్రెండు సంవత్సరములు వనవాసము, ఒక సంవత్సర మజ్ఞాతవాసము చేయవలయును." భీష్మపితా మహుఁడు లెక్కవేసి పాండవులు గడువునకు ముందు బయటకు రాలేదని నచ్చచెప్పెను. అదియునుగాక అజ్ఞాతవాసము సంవ త్సరముకంటె చాల మిగిలినది. కాని యాతఁ డెవరి మాటను వినక తాను బట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్లని మొండిపట్టు పట్టెను

చివరకు యుద్ధమే నిశ్చయ మయ్యెను. రెండు పక్షములవారము సైన్యమును ప్రోవుచేయు చుంటిమి. దుర్యోధనుఁ డధికారారూఢుఁడు. మనము రాజ్యభ్రష్టులము. సాధన హీనులము. అయితే ధర్మాత్ములగు రాజులు శ్రీకృష్ణసహాయముచే మన పక్షమునఁ బోర సిద్ధపడిరి. మిగిలిన బలవంతులగు వీరులను సేనా సహితముగ తన వైపునకుఁ గలుపుకొనెను. ఈ విధముగ నాతని వైపు పదునొకండు అక్షౌహిణీ సేనయు, మన ప్రక్కన ఏడు అక్షౌహిణీ సేనయు నయ్యెను. కాని నారథమునకు సారథి గోపీజన వల్లభుఁడు బృందావనవిహారి యయ్యెను. నేనాతనితో నిట్లంటిని:— "వాసుదేవా! నారథమును రెండుసేనల మధ్యను నిలుపుము. నే నెవరెవరితోఁ బోరాడవలయునో చూచుకొనవలయును."

నా యాజ్ఞను బొందగానే యాతఁడు వెంటనే గుఱ్ఱపు కళ్లెములను లాగిపట్టి, నిమిషములో నా రథమును రెండుసేనల మధ్యను నిలువఁబెట్టెను. రెండు సముద్రములు కలిసికొనుటకు సిద్ధముగానున్నట్లు అపారముగనున్న రెండు సేనలు పోరాడుటకు సిద్ధమైనట్లు నేను తెలిసికొంటిని. నేను కౌరవవీరులను జూచు నప్పటికి నా ఉత్సాహము చప్పఁబడెను. భయమువలనఁ గాదు, పిరికితనమువలనఁ గాదు. నాకు వారందఱు బంధువులను కృపణత కలిగెను. నే నెటు చూచినను నాకు అందఱును సంబంధులు, బంధువులుగఁ గన్పట్టిరి. అందఱకంటె ముందుగా నందఱకును సేనాపతియు, తెల్లని గడ్డమును, తెల్లని వెంట్రుకలును గలిగి సాక్షాత్తుగ వీరతామూర్తియై ప్రధానసైన్యాధిపతియగు భీష్మ పితామహుఁడు నిలువఁబడియుండెను. ఈతఁడు మనకు తాత. ఈతఁడు మనలను పుత్రులవలెఁ బెంచెను. మనము దుమ్ములో

నిండిన వస్త్రములతో నిశ్శంకతో ఈతనివడిలోనికి బోవ, ఈతని స్వచ్ఛమగు వస్త్రములు మలినము లగుచున్నను మనమీఁదఁ గోపపడక ఎంతో ప్రేమతో మనలను ముద్దుపెట్టుకొనెను. ఈతఁడెంతో ప్రేమతో మనలను హృదయమునకు హత్తుకొనెడువాఁడు. అట్టిది నేఁడాతనితోఁ బోరవలసివచ్చినది. ఈతనిబొమ్మలో తీక్ష్ణ బాణములు నాటవలసి వచ్చెను. ఇది నావలనఁ గాదనుకొంటిని. నేను రాజ్యము కొఱకిట్టి క్రూరకర్మను జేయఁజాలనంటిని.

ఈతని సమీపముననే వీరత్వమునకు, బ్రహ్మతేజమునకు సాకారమూర్తియై సన్నగానుండిన కఠోర పూజనీయ బ్రాహ్మణుఁడు నిలువఁబడియుండెను. ఈతఁడే నా గురుదేవుఁడగు ద్రోణుఁడు. ఈ యాచార్య చరణానుగ్రహముననే మనము సమస్త శస్త్రాస్త్రములను సంపాదించితిమి. నన్ను బలవంతునిఁగఁ జేసినవాఁడును, త్రైలోక్య విజయునిఁగా నొనర్చినవాఁడీ గౌతమ నందనుఁడే. మనమీఁద నీతఁడెంతో స్నేహముంచెడువాఁడు. ఈ సమదర్శి యగు నాచార్యుఁడు నామీఁద నెంతో పక్షపాతము జూపెడువాఁడు. మనము శ్రద్ధాంజలిపుష్పముల నీతని శ్రీచరణముమీఁద నుంచి మన మెఱువు కిరీటములతో నీతనికి నమస్కరించినప్పుడు ఆతఁడెంతో ప్రేమతో నిట్లనెడువాఁడు:— "వత్సా! ఆయుష్మాన్భవ!" ఇట్టి గురుదేవునితోనా నేఁడు పోరాడుట! మన బాణపు పోట్లచే నాతని శరీరము రక్తరంజిత మగుటను మనము చూడఁగలమా? ఇట్టిపాపము నా చేతులతోఁ జేయఁజాలను.

సూతపుత్రుఁడగు కర్ణుఁడు క్రూరుఁడైనప్పటికి, ఎల్లప్పుడు మనకు ప్రతిస్పర్ధియైనప్పటికి, మనకు సహాధ్యాయి సోదరుఁడు. మనమందఱ మొక్కే యాచార్యుని శిష్యులము. రాజా! అప్పటికి

నాకు తెలియదు గాని ఆతఁడు సహాధ్యాయియే కాదు. మన కందఱకు అన్న. ఆ మహాభాగుఁడగు కర్ణుఁడు సూతపుత్రుఁడు కాఁడు. మీకంటెఁ బెద్దవాఁడు. శ్రేష్ఠుఁడు. సమ్మాననీయుఁడగు ఆర్యబంధువు. నేనప్పటికి అతఁడొక యద్వితీయ ధనుర్ధరుఁడనియు, నాకు ప్రతిస్పర్ధియనియు మాత్రమే యెఱుఁగుదును. ఆతనికి కలుగుచున్న కీర్త్యతిశయమునకు నేను భయపడుచున్నను ఆతనిఁ జంపవలెనని నాహృదయములో లేదు. ఇంతటి మహామహుఁడగు వీరుని ప్రాణమేల తీయవలెనని నాయభిప్రాయము.

ఇఁక నశ్వత్థామ. ఆతఁడు నా గురుపుత్రుఁడు. సోదరుని వంటివాఁడు. విద్యలోను, వర్ణములోను, వయస్సునందును, బల పరాక్రమమందును జ్యేష్ఠుఁడు. శ్రేష్ఠుఁడు. నాకు పూజనీయుఁడు. సమ్మాననీయుఁడు. బ్రాహ్మణుఁడయ్యు నీతఁ డస్త్ర శస్త్రములతో యుద్ధముచేసిన నిలువలేము. ఒకవేళ నాతనిజంపి రాజ్యము పొందిన బ్రాహ్మణరక్త రంజితమగు నారాజ్యము భూత, ప్రేతముల కాహారమగును. ఆతని నెట్లు చంపఁగలను? గురుపుత్రుని, మఱియు బ్రాహ్మణుని నేను జంపలేను. నేను చచ్చినను నాకిష్టమే.

మనమామ శల్యుఁడు నిలువఁబడి యున్నాఁడు. మన మీతనిని స్వంతమేనమామకంటె నెక్కుడుగఁ బ్రేమింతుము. ఈతఁడు మన నకులసహదేవుల తల్లియగు మాద్రికి అన్న. ఈతఁడు మద్రదేశమునుండి మనలను జూడ ననేకోపహారములను గొనివచ్చునప్పుడు పరుగెత్తుకొనివెళ్లి అమ్మయగు కుంతికి మామ వచ్చుచున్నాఁడని చెప్పి మరల పరుగులిడి ద్వారమున

నాతని కౌఁగిలించుకొనెడు వారము. అప్పుడాతఁడు మనల నంద అను ముద్దాడి, తెచ్చిన ఉపహారములను మనముందుంచి యిట్లు నెడువాఁడు:— 'అర్జునా! నీకేవస్తువు యిష్టము నాయనా! నీవు వీనిలో నేవస్తువులను గైకొందువో చెప్పుము.' నేనొకటి రెంటిని వెంటనే తీసుకొనెడు వాఁడను. ఆతఁడు నవ్వి, లాలించి, ముద్దిడు కొనును. అట్టివాఁడు నేను ప్రాణములు తీయుటకు అస్త్రశస్త్ర ములతో నిలువఁబడెను. ఆతఁడు మేనల్లుండ్రను జంపఁడు. ఒకవేళఁ జంపినను నేనాతనిపై నస్త్రశస్త్రముల నెట్లు ప్రయో గింపఁగలను?

ఇఁక దుర్యోధనుఁడున్నాఁడు. వీని ప్రకృతి క్రూరము. స్వభావము నిందితము. కాని యేమిచేయుదుము.? మన వ్రేలి ఉంగరము బిగిసి రాకున్న దానిని తెగగొట్టి తీయుదుము. కన్నులు చెడినను, క్రుళ్ళినను వాటిని బెఱికి వేయుదుము. ఏమైనఁగానిండు ఈతఁడు మన పెదతండ్రి కొడుకు. వయస్సునఁ బెద్దవాఁడు. అనేక సారులు ఈతని పాదములనంటితిని. పైకియే కానిండు, శిష్టా చారము ననుసరించియే కానిండు ఈతఁడు నన్నుఁ బ్రేమించెను. నేఁడీతఁడు చక్రవర్తి. పదునొకండు అక్షౌహిణీసేనకు అధిపతి ఈతనిఁజంపి ఈతఁడు భోగించి వదలిన ఉచ్ఛిష్టరాజ్యమును మనముపొందినచో దానివలన మనకుసుఖమేనా? ఈతని రాణులు విధవలై ఉష్ణ నిశ్వాసములు విడిచిన మన హృదయముమీఁద బొబ్బలెక్కవా? ఈతఁడు చక్రవర్తి కాఁదలచిన కానిండు. ఇప్పుడు మనమెట్లు బిచ్చమెత్తుకొని జీవించుచుంటిమో యిప్పుడు నట్లే జీవింపవచ్చును. జీవిత మెన్నాళ్లు? ఈ క్షణభంగుర దేహా మునకీ క్రూరకర్మ యేల చేయవలయును? ఒకరక్తమునఁ బుట్టిన

సోదరులను వధించి కులహత్యను, కళంకమును నే నేల మోయవలెను ?

ఈ విధముగ బంధువు లందఱను గాంచఁగానే నాకు మోహము కలిగెను. నేను గాండీవమును జారవిడిచితిని. అంబులను, అంబులపొదులను తీసిపాఱవైచి, నా సారథియగు శ్యామసుందరునితో నిట్లంటిని:— "వాసుదేవా ! నారథమును హస్తినాపురమునకుఁ గొనిపొమ్ము."

చకితుఁడై యాతఁడిట్లనెను:— "ఏల? అక్కడేమైన మఱచి పోయితివా ? యుద్ధారంభమున నీకేమి జ్ఞాపకమువచ్చినది?"

అన్యమనస్కుఁడనై నేనిట్లంటిని:— "నేను యుద్ధము చేయను."

గుడ్లురిమి, శుష్కమగు నవ్వు నవ్వుచు, నన్ను వజ్ఞ చేయుచు నాజగన్నాటక సూత్రధారుఁ డిట్లనెను:— "భయపడితివా యేమి? బడాయిలు కొట్టితివే ? ఇట్లైతి వేమి ?"

నేను మిక్కిలి రోషముతో నిట్లంటిని:— "కృష్ణా ! నన్నెగతాళి చేయకుము. శివునితో యుద్ధమొనర్చి మెప్పించిన అర్జునుఁడు మానవులకు భయపడునా ? నివాతకవచులను, హిరణ్యపురవాసులను, దేవతలకు కూడ నవధ్యులైన వారిని లీలగాఁజంపిన యర్జునుఁడు మానవులకు భయపడునా ? భయముచేఁగాదు, దయచే నీబంధువులను జంపఁజాలకున్నాను."

కొంచెము వ్యంగ్యస్వరముతో శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లనెను:— "అబ్బో ! చాల దయగలవాఁడవు. దయచే నీవు పాండురాజును బ్రదికించలేదేమి ?"

నే నిట్లంటిని:— "అప్పటికి నేను పసివాఁడను. పెద్దవాఁడ నైనచో యమునిపెత్తన మేమి సాగును? మృత్యు వాసన్న మైనప్పు డెవరు రక్షింపఁగలరు?"

ఆతఁ డిట్లనెను:— "అయితే నీవు మృత్యువునుండి రక్షింపఁ జాలకున్న భయపడెద వేల? వీరంద ఱెల్లప్పుడు నివసించెదరా? నీవు దయదలఁచి వదలిన వీ రజామరులై యుందురా?"

నేను బలమును జూచుకొని యిట్లంటిని:— "మృత్యుసమయము వచ్చి చచ్చిన నది వేఱువిషయము. మనము వ్యర్థముగ జేతులార జంపనేల? కాలవశులై వారు చచ్చిన మనకు పాపము రాదు."

అప్పుడాతఁడు పకపకనవ్వి యిట్లనెను:— "అర్జునా! నీకు తెలియలేదు. నీ విన్నాళ్లు నాసహవాసము చేసియు నజ్ఞానివిగానే యుంటివి. నేనే కాలస్వరూపుఁడను. నేనే నేఁడు సమస్తలోకమును సంహారముచేయఁ గూర్చుంటిని. నేనే నిన్ను నిమిత్తమాత్రునిఁగఁ జేసి సంహారము చేయఁబోవుచున్నాను. భీష్మ, ద్రోణాదుల నెదుర్కొను శక్తి నీకేది? నీ రథముపై గూర్చుండి అందఱను నిస్తేజులను, మృతప్రాయుల నొనర్చెదను. నీవు యుద్ధము చేయకున్నను వీరు చావఁగలరు. నేనే నీమూలమున వీరికి మృత్యువు వ్రాసిపెట్టితిని. నీ వహంకారమున యుద్ధభూమిని వదలిపోయిన నా ప్రకృతి నిన్ను బలాత్కారముగ యుద్ధమునకు లాఁగఁగలదు. వీరందఱు చచ్చిరి. కేవలము నీకు ప్రతిష్ఠ కలుగఁజేయుటకై చచ్చినవారిని మరల నీచేఁ జంపించుచున్నాను. కావున వీరా! పిఱికితనమును వీడి నేను చెప్పినట్లు యుద్ధము చేయుము."

అప్పుడు నాకిష్టము లేకున్నను యుద్ధము చేసితిని. ఆతని తర్కమునకుఁ దలవంచితిని. ఆతని జ్ఞానపతాకముకడ వివశుఁడనై తలవంచితిని. రాజా! ఆతఁడు నా రథమును నడుపుచుండిన రెండు కాలచక్రములను నడుపుచున్నట్లుండెను. పిడుగు పడిన తప్పక చచ్చినట్లు ఆతని దృష్టిపడిన నాతఁడు హతవీర్యుఁడై మృతునివలె నగును.

కౌరవయోధు లందఱు బలముకొలఁది నాపై ప్రహారములు కావించిరి. ఆ యస్త్రశస్త్రములన్నియు నమోఘములు. వ్యర్థముకానివి. కాని కృష్ణకృపచే నవి నన్నుఁ దాఁకలేదు. నా దగ్గఱకువచ్చి వ్యర్థమైపోయెడివి. మహారథులందఱును నామీఁద బాణవర్షములు కురిపించిరి. కాని గోవర్ధనధారణ సమయమున నింద్రుని వర్షమట్లు అన్నియు వ్యర్థము లయ్యెడివి. నృసింహదేవుఁడు తనగోళ్లతో హిరణ్యకశిపుని జీల్చెను. కాని యీతఁడు తన దృక్కులచే నందఱ హృదయములను జీల్చెను. అందఱు హృదయహీనులు, బలహీనులు, క్షీణాయుష్కులైరి. హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదుని జంపుటకు విషముతినిపించెను. సముద్రమునఁ బడవేసెను. కొండలనుండి దొరిలించెను. అగ్నిలోఁ బడవేసెను. పాములఁ గఱపించెను. ఎన్ని యాతనలు పెట్టినను ఆతనికి బాధ కలుగనట్లు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యాది సేనాపతులు దుర్యోధనుని సంతోషపెట్టుట కనేకములగు నమోఘాస్త్రములఁ బ్రయోగించిరి. కాని ఆతని దయచే నన్నియు వ్యర్థము లయ్యెను. నన్నేమియుఁ జేయలేకపోయెను. అట్లు నా రథము మీఁదఁ గూర్చుండి నన్ను సదా రక్షించుచు, శత్రువుల తేజోబలములను హరించుచు, నన్ను బాణములనుండి రక్షించుచుండిన శ్యామ

సుందరుఁడు నన్ను, నట్టనడిసముద్రములోఁబడి కొట్టుకొనుచుండ వదలిపోయెను. నాముందే అదృశ్యుఁడయ్యెను. ఆతఁడు లేక నీ ప్రపంచమంతయు శూన్యముగఁ దోఁచుచున్నది. రాజా! ఇప్పు డీ ప్రపంచము సారహీనమగు బియ్యములేని తాలువలె నైనది. ఇప్పుడు మనలను దలఁచుకొనువాఁడు లేఁడు." అర్జునుఁ డిట్లనుచు వికలుఁడయ్యెను.

ఛప్పయ

శత్రు పక్షకే అస్త్ర పరసి పావై ఁ నహీఁ తోకూఁ।
బారబార యోఁ కహేఁ ఫిరై ఁ రణ మహఁలె సోకూఁ॥
దరసావేఁ నిజ కలా వివిధ విధి రథ కూఁ హాఁకై।
తజై ఁ తేజ బలవీర, జాహి తిరఛై హ్వై తాకై ఁ॥
రాజన్! రణమేఁ కాల బని, సంహారే సబ హీ జనే।
అవని త్యాగి అబ అఖిల పతి, వర వికుంఠ వాసీ బనే॥

అర్థము

శత్రుపక్షములోని అస్త్రములు వచ్చినను తగులకుండఁ జేసెను. రణమునుండి మరలవలదని మాటిమాటికి ఉత్సాహమును గలిగించు చుండెను. రథమును నడుపుటలో తన కళ నందఱకుఁ జూపించుచు నడుపుచుండెను. ఆతని దృష్టి యెవనిపైఁ బడుచున్నదో వారు తేజో బల వీర్యములను బోఁగొట్టుకొను చుండిరి.

రాజా! రణములో కాలస్వరూపుఁడై అందఱను జంపించెను. అట్టివాఁ డిప్పు డీ భువనమును వదలి వైకుంఠమునకుఁ బోయెను.

అయ్యో! హరిచే రథమును తోలించితిని గదా!

శ్లో॥ సౌత్యే వృతః కుమతి నాత్మద ఈశ్వరో మే,
యత్పాదపద్మ మభవాయ భజంతి భవ్యాః।
మాం శ్రాంతవాహమరయో గథినో భువిష్టమ్,
న ప్రాహరన్యదనుభావ నిరస్త చిత్తాః॥

— శ్రీ భాగ. ౧ స్కం. ౧౫ అ. ౧౭ శ్లో.

"చ. వసుమతి దివ్యబాణముల వ్రక్కలు వాపి కొలంకుసేసి నా
రసములు మాటుగాఁ బఱపి రథ్యములన్ రిపులెల్లఁజూడ సా
హసమున నీటఁబెట్టితి రణావని సైంధవుఁ జంపునాఁడు నా
కసుర విరోధి భద్రగతి నందయి వచ్చినఁగాదె భూవరా॥"

— శ్రీ మదాంధ్ర భాగవతము.

ఛ ప్ప య.

జినకే కమల సమాన, పూజి పగ ముని న అఘావేఁ।
హృదయ కమల మహఁ ధ్యాఇ, పార భవసాగర జావేఁ॥
తహిఁ పూజే పద పదము నింద్య కారజ కరవాయో।
మనమోహన తేఁ మహామోహ వశ రథ హఁకవాయో॥
సముఝి సకోఁనహిఁ శ్యామకూఁ, మోహన్యో తబ మైఁమందమతి।
హాయ్! లుట్యో బంఁచిత భయో, హృదయఫటత మన దుఖిత అతి॥

అర్థము

ఎవని పాదపద్మములను మునులు పూజించి పాపము పోఁగొట్టుకొనుచున్నారో, హృదయకమలమున ధ్యానించి భవసాగరమును దాఁటుచున్నారో, అట్టివానిని నేను పూజింపక

పోఁగా నింద్యకార్యములను జేయించితిని. మనోహరునిచే మహా మోహావశముగ రథమును ద్రోలించితిని.

కృష్ణుని నేను తెలిసికొనఁజాలకపోతిని, మందమతినై మోహాపడితిని. అయ్యో! నేను వంచితుఁడనైతినిగదా! హృదయము బ్రద్దలగుచున్నది. మనస్సు మిక్కిలిగ దుఃఖించుచున్నది.

నిరంతరము దగ్గఱనుండుటచే పెద్దవారిదగ్గఱకూడ మనము నిర్భీకుల మగుచుందుము. వారివద్ద నంతగా సంకోచింపము. ఇఁక నాగొప్పవ్యక్తి తాను గొప్పయనుకొనక సమానులుగానే వ్యవహరించుచుందురు. వారికి భేదభావముండదు. మనమాతని ఉదారతాకృపలచే అతని మహాత్వమును మఱచిపోవుచుందుము. సమానులుగానే వ్యవహరించుచుందుము. వారు మనలను వదలి వెళ్లిపోఁగానే వారిమహాత్వము స్మరణకువచ్చి, వారి విషయము లన్నియు మన హృదయ పటలమున చలనచిత్రమువలె వచ్చి నాట్యము చేయుచుండును. ఒకవేళ స్వార్థవశమున పొరపాటున నేదైన అయోగ్యకార్యమును వారిని చేయుమనిన, అప్పుడు వారు స్నేహపూర్వకముగ "నాయనా! ఈకార్యము నాపదవీ ప్రతిష్ఠకు ప్రతికూలమైనదనియు, దానిని తనచే చేయింపవల" దనియుఁ జెప్పిన తర్వాత మనము, అప్పు డాతఁడు మనలను పాపమునుండి రక్షించినాఁడని సంతోషింతుము. అట్లుగాక ఆతఁడు నిషేధించక తన ఉదారతా వశమున నాయనుచిత కార్యమును గూడ మనమీఁదఁగల ప్రీతిచే సంతోషముతోఁ జేసిన తర్వాత "అయ్యో! నేను స్వార్థవశమున నామహావ్యక్తిచే

నట్టి నిందితకార్యమును జేయించితిని! ఆతని కీర్తిప్రతిష్ఠలపైఁ గొంచెమైన లక్ష్యముంచనైతిని” అని పశ్చాత్తాపపడుదుము. ఇట్టిది హృదయమున ఉండి యుండి పొడుచుచుండును. మార్మిక పీడ కలుగఁజేయును.

శ్రీకృష్ణునిచే సారథ్యకార్యమును చేయించి యిప్పుడర్జునుఁడు పశ్చాత్తాపము పడుచున్నాఁడు. భగవానుని మహాత్వ మాతని కిప్పుడు తెలిసినది. ఎవనిని బూజ చేయఁవలసియుండెనో, ఆతనిచే నేను భృత్య, సేవక, సూతాదులు చేయవలసిన కార్యములు చేయించితిని. పూర్వము యుద్ధరథములలో మధ్య ఉన్నతాసనమున రథికుఁడు కూర్చుండెడువాఁడు. రథి వెనుక దృఢ రథధ్వజ దండముండెడిది. దానిపైన వారి వారి చిహ్నములతో విశాలధ్వజ మెగురుచుండెడిది. ఆ ధ్వజమును జూచి, యిది ఫలానావారి రథమని చెప్పవచ్చును ధ్వజము యోజనముల దూరమునకుఁగూడ కనఁబడునంతటి విశాలముగ నుండెడిది. ధ్వజదండమునకు వెనుక కొందఱు నిలుచుండుటకవకాశ ముండెడిది. రథికునకు పృష్ఠరక్షకులు అస్త్రశస్త్రములను గైకొని రక్షించుచుందురు. ప్రక్కలందుకూడ పార్శ్వరక్షకులుండి రక్షించుటకు స్థలముండెడిది. ఇఁక ముందు సారథి కూర్చుండు స్థలము రథికుని పాదములు ప్రేలాడవేసిన నచ్చట నుండును. సారథికి అటునిటు ఆతనిని, గుఱ్ఱములను రక్షించుటకు సైనికులుందురు. రథమునకు వెనుక ఇంకొకటి చిన్నరథము వంటిది తగిలింపఁబడి యుండును. దానిమీఁద వివిధాస్త్రశస్త్రములుండును. రథికుని వద్ద అస్త్రశస్త్రము లైపోయినచో పృష్ఠరక్షకులు వాటినుండి తీసి యిచ్చుచుందురు. రథము మీఁదనుండు

సైనికులు ధర్మానుసారముగ నెవరితోడను యుద్ధము చేయరు. వారిపని వచ్చెడి బాణములనుండి రథిని, రథికులను రక్షించుటయు, వచ్చెడు అస్త్రములనుండి ప్రతీకారముగ నస్త్రములు వేయుటయు నైయున్నది. యుద్ధము రథికుఁడు మాత్రమే చేయును. యుద్ధకోలాహలములో రథికుఁడు సారథికి నోటితో రథమును కుడియెడమలకు పోనిమ్మని ఆజ్ఞలొసంగరు. నోటనాజ్ఞలొసంగక పోవుటకు చాలకారణము లున్నవి. ఒకటి కోలాహలములో వినఁబడదు. రెండవది రథికుని ధ్యానము శత్రుసంహారముందేయుండును. మూఁడవది వానిమాటలు విని ఎదుటనున్న శత్రువు ప్రతీకార మొనర్పవచ్చును. నాలుగవది రథముమీఁదనున్న యితరసైనికుల దృష్టియు మరలవచ్చును. ఈ కారణములచే రథికుఁడు మౌనియై ఆజ్ఞల నొసంగును. మాటలు మాటలాడుట అతఁడు శత్రువులతోనైన మాట్లాడును. రథముమీఁదవారితో కేవలము సంకేతములతోనే మాటలు జరుగుచుండును.

సారథియొక్క రెండు కణఁతలకు రథికుని కాలిబొటనవ్రేళ్లు రెండును తాఁకుచుండును. రథము నెటు త్రిప్పవలెననిన ఆవైపు కణఁతను బొటనవ్రేలితో నొక్కిన నాతఁడా వైపునకు రథము నడుపును. ఒక్కసారిగా వెంటనే రథమును ద్రిప్పవలయుననిన రథికుఁడు రెండు బొటనవ్రేళ్లతో గట్టిగా నొక్కి సారథి ముఖమును ద్రిప్పిన సారథి వెంటనే రథమును ద్రిప్పి పారిపోవును. అర్జునుఁడుకూడ ఇట్లు చేసెడువాఁడే. అతని కాలి బొటనవ్రేళ్ల రెంటిని శ్యామసుందరుని ఉంగరములు తిరిగిన ముంగురులు కల కణఁతలమీఁదనే పెట్టెను. నిరంతరము బొటనవ్రేళ్లచ్చుటనే

యుండుటచే నచ్చట గుంటలు కూడ పడినవి. ఆగుంటలు అంగుష్ఠ సిలయములా యనునట్లుండెను. నేఁడు దానిని దలఁచుకొని అర్జునుఁ డేడ్చుచుండెను. ఏ పాదపద్మములను ఋషులు, మునులు, జ్ఞానులు, ధ్యానులు, బ్రహ్మర్షులు, రాజర్షులు, దేవర్షులు మొదలగు తపస్వులగువారు మోక్షముకొఱకై పూజింతురో, తన కఠిన చేతులు తగిలిన ఎక్కడ నొచ్చునో యని లక్ష్మీదేవి యెవరిపాదములను బట్టుకొనుటకు భయపడునో, ఏ పాదపద్మ పావన పరాగమును బొంది బ్రహ్మాదిదేవతలు తమ్ము కృత కృత్యులుగ దలతురో, ఎవని కాళ్లు కడుగు నీరు త్రైలోక్య పావనమగు గంగ యైనదో, ఆ ప్రభుని అరుణ చరణములను నేను శిరస్సుతోఁ బూజింపలేదు. ఆ జగత్పావన పరాగమును మస్తకమున ధరింపలేదు. పైఁగా నాజగద్వంద్యుని మస్తకమున నాకలుషిత పాదములనుంచి పాపమున కొడిగట్టితిని.

ఆతఁడెంత గొప్పవాఁడు. అతనితో సమానమగు గొప్ప వాఁ డీలోకమున నెవఁడుండఁగలఁడు? నేనాతని నెట్లుచేసిన నట్లయ్యెను. ఏమిచేయించిన దానిని జేసెను. ఏమి చెప్పిన దానిని వినెను. నాతో నెంతప్రేమగా మాటలాడెడువాఁడు ! 'అర్జునా! పృథానందనా ! మిత్రవరా ! కురుకుల తిలకా !' అని నోటినిండ పలుకుచు నిట్లు సంబోధించుచుండినపుడును, 'బావా !' యని పిలుచునప్పుడును ఆ పలుకులలో ప్రేమ ఒలుకుచుండెడిది. ఆతని యుచ్చారణలో నెంతటి స్వారస్యమున్నది? ఇప్పుడట్లు నన్నెవరు పిలువఁగలరు? నన్నిట్లు పిలిచి ఉత్సాహము నినుమడించువారెరి? ఇవి జ్ఞాపకమునకు వచ్చిన హృదయము చూర్ణమగుచున్నది. గుండె బ్రద్దలగుచున్నది. చిత్తము కలతచెందుచున్నది.

హస్తినాపురములో నొక దినమున రాత్రి చాల ప్రొద్దు పోవువఱకు శ్రీకృష్ణుఁడు నిద్రపోలేదు. నే నంతఃపురము నుండి వచ్చుట ఆలస్యమైనది. ఆతఁడట్లు కూర్చుండుటను గాంచి 'శ్యామసుందరా! ఇంకను నిద్రపోలేదేమి?' అంటిని. 'అర్జునా! నీవు లేకపోవుటచే నాకు నిద్రలేదు' అని ఆతఁడతి స్నేహస్వరమున ననెను. ఆ వాసుదేవునకు నావలన నేమి ప్రయోజనము? కాని ఆతని స్నేహమట్టిది. తిరుగఁబోయినప్పుడు పిల్లలవలె భయపడుచు మీదగ్గఱకు వచ్చును. చిన్నపిల్లలు భయపడుచు తల్లి, తండ్రి, గురువులయొద్ద నిలువఁబడి యాజ్ఞ అడుగునట్లు మీముందఱ లేచి నిలువఁబడి సంకోచస్వరముతో 'మేము వాహ్యాళికి వెళ్ళవలెనని యున్నది. ఆజ్ఞ యగుచోఁ ద్వరగా వెళ్ళి తిరిగి వచ్చెద' మనును. మీ యాజ్ఞయైనచో వెంటనే సంతోషముతో నాభుజముమీఁద చేయివైచి తీసుకొనిపోవును. ఆ సమయమున నాతఁ డెంతో కలిసి మెలసి మాటలాడును.

ఎక్కడనైన కూర్చుండవలసి వచ్చిన మాయిద్దఱకు రెండు వేఱువేఱాసనములు వేసిన నాతఁడు తన యాసనమునఁ గూర్చుండఁడు. నా యాసనము మీఁదకు వచ్చి కూర్చుండి నన్నావలకు జరిపి నవ్వును. "పిల్లచేష్ట లింకను బోవనే లేదు కృష్ణా!" యని నేననఁగా విని కిలకిల పకపక నవ్వి క్రిందఁ దొర్లుచుఁ బ్రేమతో నిట్లనును:— "అర్జునా! నాబాలత్వము పోవలెనని నేను కోరను. నేనిట్లు పిల్లవానివలె నవ్వుచు నాడుచు పాడుచు నుండవలెనని నాకోరిక. ఈ బాలత్వము నాకు సంపత్తు. నా జీవనవ్యాపారము నవ్వుటే. నాయనమ్మ చచ్చినవాఁ డేడ్వవలెను. నాకు నాయనమ్మ ఉన్నది. తాత ఉన్నాఁడు. ఒక్క

తల్లి కాదు. ఏడ్గురు తల్లులు బ్రదికియే యున్నారు. అందఱు నన్నుఁ బ్రేమింతురు. ఇఁక నేనేల నేడ్వవలెను ?"

అంత నేను నవ్వుచు "పదునాఱువేలమంది పూరీసేనను సిద్ధముచేసి పెట్టినచో నేమగు" ననఁగా విని నవ్వును. ఇది చెడ్డ యని యనుకొనఁడు, అప్రసన్నుఁడును గాఁడు. మాటమాటకు, మాటిమాటికి నవ్వుటే ఆతని స్వభావము.

ద్వారకలో మేమున్నప్పుడు భోజనసమయ మయ్యెడిది. ఎంత పిలిచినను మహాలునుండి రాఁడు. ఆతఁ డెల్లప్పుడు 'అర్జునుఁడు ఎక్కడికి వెళ్లినాఁడు ? అర్జునుఁడు ఎక్కడికి వెళ్లినాఁ' డని అడుగును. నేను రాఁగానే నన్ను వెంటఁ గొనిపోవును. ఇద్దరము ఒక్కసారిగా తినెడువారము. ఖులాసాగా యున్నప్పుడు తనకు సంబంధించిన గొప్పవిషయములు చెప్పును. "నేనిదిచేసితిని, అది చేసితిసి, వానిని గొట్టితిని, వీనిని జంపించితిని, వానిని బడఁ గొట్టితిని, వీనిసి యమపురి కంపితిని" అని చెప్పును. అప్పుడు నే నిట్లనెడువాఁడను:— "ఇవన్నియుఁ గట్టిపెట్టుము. ఏమి బడాయిలు కొట్టెదవు? మన్ను తిన్నప్పుడు యశోద దగ్గఱ అబద్ధము లాడితివి. భయపడి మధురను వదలి సముద్రములో దాఁగితివి. గొప్ప సత్యవాదివే. నీవు బడాయిలు కొట్టఁదలఁచిన గొఱ్ఱెలమందలవలె చేరిన ఈ రాణులవద్ద కొట్టుము. నావద్ద ఈ ఆకాశపాతాళముల నొక్కటి చేయకుము." ఆతని భార్యలముం దిట్టి మాట లనినప్పటికిని ఆతఁడు నొచ్చుకొనెడువాఁడు కాఁడు. ఇట్టి మాటలను పసిపిల్లవాఁడు కొట్టిన తల్లి సహించినట్లును, యువకుఁడగు పుత్రుఁడు బడాయిలు కొట్టుచుండిన తండ్రి విని విననట్లూరకొన్నట్లును ఉపేక్షించును.

మహాభారత యుద్ధము జరుగునట్లు నిశ్చయము కాఁగానే మీరు నన్ను శ్రీకృష్ణుని దగ్గఱకు రణనిమంత్రణమునకై పంపితిరి. దుర్యోధనునకు లోకములోని యోధులందఱను దనవైపునకుఁ దీసికొని పోరాడవలెనని ఆతని యూహ. మనవైపున నొక్కఁడు నుండఁగూడ దనియు నాతని కోరిక. రాజులలో యుద్ధనియమ మేమనగా ముందుగా యుద్ధమున కెవరు పిలుతురో వారు వారి ప్రక్కఁ బోరాడవలయును. ఎట్లైనను శ్యామసుందరుని తన వైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనవలెనని, నేను వెళ్లుదునని ముందుగానే తెలిసికొని, నాకంటె ముందుగా రథముమీఁద రాత్రులందే ప్రయాణముచేసి నాకంటె ముందే ద్వారకకు చేరెను. అప్పటికి కృష్ణుఁడు నిద్రించుచుండెను. అప్పుడు దుర్యోధనుఁ డభిమాని యగుటచే కృష్ణునకు శిరస్సుకడ శయన గృహములోఁ గూర్చుండెను. నేను వెళ్లునప్పటికి యిదివఱకే దుర్యోధనుఁడు వచ్చినాఁ డనుసంగతి తెలుసుకొని త్వరత్వరగాఁబోయి కృష్ణునిపాదములకడ కూర్చుంటిని. ప్రతిదినము కృష్ణుఁడు అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే లేచెడువాఁడు. కాని యాదినమున సూర్యోదయమగు వఱకు నిద్రించుచుండెను. అప్పుడు 'రామ రామ, నారాయణ నారాయణ' యనుకొనుచు విశాలపద్మాక్షులను నలుపుకొనుచు లేచెను. ఆతఁడు దుర్యోధనుఁ డున్నాఁడని తెలిసియుఁ జూడ లేదు. లేవఁగానే నన్నిట్లడిగెను:— "ఓహో! నేఁడర్జునుఁడు వచ్చినాఁడే? స్వాగతమ్, స్వాగతమ్!" ఇంతలో దుర్యోధనుఁ డిట్లనెను:— "మహారాజా! నేనర్జునునికంటె ముందుగానే వచ్చి నిరీక్షించుచుంటిని."

ఇది వినఁగానే వెనుకకుఁ దిరిగి తెలియనివానివలె సంభ్రమముతో నిట్లనెను:— "ఆహా! మంచిది! దుర్యోధనమహారాజులుకూడ వేంచేసిరి ధన్యవాదములు! ధన్యవాదములు!"

దుర్యోధనుఁడు దృఢముగా నిట్లనెను:—"ధన్యవాదములు తర్వాత. ధర్మవేత్తలగు క్షత్రియులు మొదట వచ్చినవాని నిమంత్రణమునే స్వీకరింతురు. కావున నీవు మావైపునఁ బోరాడవలయును."

భగవానుఁ డిట్లనెను:—"అవును బావా! యుద్ధనియమ మంతియే. రెండు పక్షములలో ముందు వచ్చినవారి పక్షముననే ధర్మాత్ములగు క్షత్రియులు యుద్ధము చేయుదురు."

ఉ. "ముందుగ వచ్చితీవు మును ముందుగ నర్జును నేను జూచితిన్
బందుగు లన్న యంశమది పాయక నిల్చె సహాయ మిర్వురన్
జెందుట పాడి, మీకునయి చేసెద సైన్యవిభాగ మందు మీ
కుం దగుదానిఁ గైకొనుఁడు కోరుట బాలుని కొప్పు మందుగన్."

— శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల పాండవోద్యోగము

దుర్యోధనుఁ డిట్లనెను:— "కాదు, మహారాజా! మీ రన్యాయము చేయుచున్నారు. అందఱు నడుగుఁడు. నేను ముందుగా వచ్చి కూర్చుంటిని."

భగవానుఁడు కొంచెము నవ్వుకొని యిట్లనెను:— "ఆహా! మీ రిట్టి పలుకులు పలుకుచున్నారు? నాకింకొకరు సాక్షులెందులకు? నీ మాటమీఁద నాకు విశ్వాసము కలదు. నీవు నిజముగ మొదటనే వచ్చియుండవచ్చును. నా దృష్టి మొదటలో నర్జునునిమీఁద పడినది. నాదగ్గఱ అపరాజితులగు

గోపకులు కోటిమంది కలరు. వారిని నారాయణసేన యందురు. వారంద ఱొక ప్రక్కను, నిశ్శస్త్రుండనై నేనొక ప్రక్కను. నేను శస్త్రము పట్టను, యుద్ధము చేయను. ఊరక పైపై సలహాల నిచ్చుచుందును. ఈ రెంటిలో మీ యిష్టము వచ్చినది కైకొన వచ్చును. అర్జునుఁడు చిన్నవాఁడు. పిల్లవాండ్రకు పోఁగా మిగిలినది పెద్దవారికి. కావున నర్జునుని ముందు కోరుకొననిమ్ము.”

నేను సమస్త నారాయణసేనను కోరుకొనిన బెల్లము పేడయగునని ఆతని భయము. కాని సేన నాకెందులకు? నేను వెంటనే “నాకు సేన అక్కఱలేదు నీవే కావలెనంటిని.”

భగవానుఁడు నావైపు ఆశ్చర్యచకితుఁడై చూచుచు నిట్లనెను:— “బాగుగా చెవులు పెట్టుకొని విను. నేను యుద్ధము చేయను. ఆయుధము పట్టను. నీవు మోహములో పడవలదు. నీహితాహితము నాలోచించుకొని నీయిష్టము వచ్చిన వస్తువు నెన్నుకొనుము.”

ఇంతలో దుర్యోధనుఁ డిట్లనెను:— “మహారాజా! మీరు అంతయు తలక్రిందులు చేయుచున్నారు. ఆతఁడు నిన్ను కోరుకొనఁగా మరల దానిని మార్పఁజూచెదరేల? మీరనినట్లే మీసేనయంతయు నాపక్షమైనది. మీరు అర్జునుని పక్షమైతిరి. ఇఁక దీనిని మార్చఁగూడదు. నాకీ నిర్ణయము ముమ్మాటికి నంగీకారమే.”

భగవానుఁడు మరల నవ్వి నాతో నిట్లనెను:— “అర్జునా! నిరాయుధుఁడనగు నన్నుఁ గైకొని నేఁడు నీవు మోసపోయితివి. బాగుగా పోరాడు నారాయణసేన నేల నెన్నుకొనలేదు?”

నేను దృఢముగ నిట్లంటిని:_ "వాసుదేవా! నాకు సేనతో నవసరములేదు. నాకు నీవు కావలయును."

దుర్యోధనుఁడు శీఘ్రముగ నాసనమునుండి లేచి యిట్లనెను:_ "మంచిది. యదునందనా! నీవు నీప్రతిజ్ఞను గాపాడుకొనుము నీ సేనయంతయు నావంతు" అని ఆతఁడప్పుడే లేచి వెంటనే బలరాముని కడకు వెళ్లెను.

దుర్యోధనుఁడు వెళ్లిపోఁగానే కృష్ణుఁడు పట్టుశాలువ కప్పుకొనియే గట్టిగా నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొని యిట్లనెను:_ "అర్జునా! నీవు సేనను అడుగక శస్త్రము పట్టని నన్నుఁ గోరితి వేల? నీవు నాచే నేమి చేయింపఁ దలఁచినావు?"

అయ్యో! ఆ సమయమున నా బుద్ధి బుగ్గియైనది. ఆ సమయమ్మున శ్యామసుందరుఁడు నా వివేకమును హరించెను. నాముందు తన యైశ్వర్యము నంతను ఆతఁడు దాఁచెను. ఆసమయమున నేనిట్లనవలసినది:_ "ప్రభూ! నేను ప్రతిదినము నీపూజ చేయుచుందును. ప్రతిదినము నీ అరుణ చరణములను గడిగి పుచ్చుకొనుచుందును. యుద్ధమునకుఁ బోవునప్పుడును, యుద్ధమునుండి రాఁగానే నాకనుఱెప్పలతో నీపాదపద్మ పునీతపరాగమును దులిపెదను. నిన్ను నాహృదయ మందిరమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి సర్వదా నిన్ను ధ్యానించెదను." నే నిట్లనక "శ్యామసుందరా! నీవు నాకు సారథివి కావలెను. వాసుదేవా! నీవంటి సారథి చిక్కి, నారథమును నడిపినచో నేనొక్కఁడనే త్రైలోక్యవిజయుఁడను కాఁగలను."

రాజా! ఆసమయమున నాతఁడు నన్ను గద్దించి స్నేహ ముతో నిట్లనవలసినది:— "అర్జునా! ఈపని నాకనురూపముగ లేదు. ఈపని హీనవర్ణుఁడగు సూతుఁడు చేయవలసినది." కాని ప్రభూ! ఆతఁడట్లనలేదు. మిక్కిలి ఉల్లాసముతో నన్నుఁ బ్రశం సించుచు నిట్లనెను:— "వహ్వా! నీకు యాలోచన తట్టినదోయి! రథము నడుపుటలో నేను పరమ ప్రవీణుఁడను. నేను నీరథ మును నడిపెదను."

మహారాజా! అల్ప విజయము కొఱకును, ప్రశంసా ప్రతిష్ఠల కొఱకును ఎవని పాదపద్మములను గొప్పగొప్ప ఋషులు, మునులు, మోక్ష ప్రాప్తి కొఱకు పూజింతురో అట్టివానిచే తుచ్ఛాతితుచ్ఛ సారథ్యమును జేయించితినే యని చింతిల్లు చున్నాను. ఆతని తలపై పాదములను మోపి ఆజ్ఞల నిచ్చితిని. ఆతఁడును నాయాజ్ఞలను నిజసేవకునివలె, జీతము పుచ్చుకొన్న భృత్యునివలెఁ బాలించెను.

మహారాజా! నాకుమారుని జంపిన జయద్రథుని జంపుదు నని ఘోర ప్రతిజ్ఞను జేసిన ఆదినమును మఱవఁజాలను. నాఁడు సూర్యాస్తమయములోగా జయద్రథుని జంపకున్న నేనగ్ని ప్రవేశమును నీజీవములతోడనే చేసెదనని భీషణ ప్రతిజ్ఞను జేసితిని. ఆ విపులసేననుంచి, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యాది వీరులతో సమానమగు యోధులచేఁ జుట్టుకొనబడిన జయద్రథుని బట్టుకొని వచ్చుట, మేరుపర్వతము క్రిందనున్న కలుగులో దాఁగిన యెలు కను బట్టుట సర్పమునకెంతటి కష్టమో అంతటి కష్టము. కాని కృష్ణకృపచే నాయా అసంభవ ప్రతిజ్ఞకూడ సంభవమైనది. నెఱవేఱని ప్రతిజ్ఞ నెఱవేరినది.

ఆతఁడూరక సారథియైనను ఆతని విధ్యుక్తధర్మమును చాల తెలివితేటలతో నిర్వహించెను. కులపరంపరాగతమగు సారథ్యమును జేయువానికంటె మిన్నగ సారథ్యమును నెఱపెను. జయద్రథుని వధరోజుననే యోధులందఱు నన్నొక్కమ్మడిగఁ జుట్టుకొనిరి. అందఱు నొక్కసారిగ నసంఖ్యాకములగు బాణములను ప్రయోగించుచుండిరి. ఆదినమున నందఱును గలిసి నన్ను జంపి జయద్రథుని రక్షింపఁ బ్రయత్నించిరి. జయద్రథుని కోసుల దూరమున అనేక వ్యూహములను బన్ని సురక్షితునిజేసి దాఁచి యుంచిరి. ఆతని దగ్గఱకు నేను చేరకుండునట్లు నాచుట్టును అందఱు క్రమ్ముకొని మధ్యలోనే ఆపఁజూచిరి. నాదివ్యరథమును విఱుగఁగొట్టలేకపోయిరి. కాని నాగుఱ్ఱములను నొవ్వఁజేసిరి.

రణక్షేత్రమధ్యమున నాలుగువైపుల గొప్పగొప్ప శూరులగు యోధులు నన్ను ముట్టడించినప్పుడు నాసారథియగు శ్యామసుందరుఁడు "అర్జునా! ఇఁక గుఱ్ఱములు నడువవు" అనెను.

ఇది వినఁగానే నాముఖము మలినమయ్యెను. 'ఈ దినమున నాప్రతిజ్ఞ నెరవేరదు. నేనగ్నిప్రవేశము చేయవలసినదే' యనుకొంటిని. భయభీతుఁడనై వినయభావముతో నేనిట్లంటిని:— "శ్యామసుందరా! ఎట్లైన నారథమును జయద్రథుని సమ్ముఖమునకుఁ గొనిపొమ్ము." ఆతఁడు వెనుకాడుచు నిట్లనెను:— "బావా! నీ వేమి మాటలాడుచున్నావు? గుఱ్ఱములలో నేదైన శక్తియుండిన గదా నేమైనఁ జేయుట? వాటి శరీరముమీఁద బాణము తగులనిచోటు నువ్వుగింజంతైన లేదను సంగతి నీవు చూచుట లేదా? యుద్ధము చేసిచేసి యివి యలసినవి. ఇఁక నివి యొక అడుగైనఁ బోఁజాలవు."

చింతిత స్వరముతో నేనిట్లంటిని:— "ప్రభూ ! అయితే యింకేమైన నుపాయము కలదా ? ఇవ్వేళ మన ప్రతిజ్ఞ నెఱవేరున దెట్లు ?"

ఆతం డిట్లనెను:— "అవును, ఉపాయ మొకటి కలదు. గుఱ్ఱములకు నీరు దొరకవలెను. గుఱ్ఱము లీదఁగలిగినంత విపుల జల ముండవలెను. నేను వీటికి మాలీసు చేసెదను. బాణములను బెఱికి వేయుదును. అవి కొంత స్వస్థత చెందిన తర్వాతఁ బరుగెత్తఁ గలవు."

రణమధ్యమున శత్రుమధ్యమున నింతటి నీరెక్కడనుండి వచ్చును? కాని యాతఁడు నాయంతఃకరణము లోనికిఁ బ్రవేశించి ప్రేరేపించెను. నేనిట్లంటిని:— "వాసుదేవా! నీవు రథమునుండి గుఱ్ఱములను విప్పుము. నేనిక్కడనే సరోవరమును నిర్మించెదను."

ఆశ్చర్యమును బ్రకటించుచు నాతఁడిట్లనెను:— "నీకు నలువైపుల గొప్పగొప్ప బలవంతులగు శత్రువులున్నారు. నీవు క్రిందకు దిగుటను గాంచి చంపివేయుదురు. ఇట్లు మాటలాడెదవేల ?"

నేను దృఢముగ నిట్లంటిని:— "దేవకీనందనా ! నీవు ఉండగా నన్నెవరును జంపలేరు, పరాజితు నొనరింపలేరు. మీరు నన్ను బరీక్షింపవలదు. ఆలస్యము చేయవీలులేదు. జయద్రథుని వధ యాలస్యమగుచున్నది."

ఇది వినఁగానే ద్వారకాపతి నవ్వెను. ఆతఁడు గుఱ్ఱములను విప్పెను. నేను నాగాండీవమును బ్రయోగించి నేలపై నిలువఁబడి చుట్టుముట్టిన శత్రువులను జూచుచుంటిని. నాసారథియగు

శ్యామసుందరుఁడు స్వయముగ గుఱ్ఱముల శరీరము నుండి బాణములను బెరికెను. తన కరకమలములతో వాటికి బాగుగా మాలీసు చేసెను. భగవానుని గట్టి అఱచేతులచే రుద్దుటచే గుఱ్ఱముల శ్రమయంతయుఁ దీఱెను. అంత అశ్వరక్షకుఁడగు నచ్యుతుఁడు నాతో నిట్లనెను:— "అర్జునా! గుఱ్ఱముల కిప్పుడు నీరు కావలయును." నేను నా ధనుస్సునకు వారుణాస్త్రము నభిమంత్రించి ఒక దీప్తిమంతమగు బాణముచే నేలకుఁగొట్టితిని. చూచుచుండఁగనే క్షణములో చక్కని, స్వచ్ఛ జలముఁగల మనోహర సరోవరమయ్యెను. భగవానుఁడిది చూచి చాల సంతోషపడెను. ఆతఁడు దానిలో వాటికి త్రావ నీరు పట్టెను. ఆతఁడు గుఱ్ఱములతోఁగూడ అగాధ సరోవరములోనికిఁ బ్రవేశించెను. వాటిని త్రోయుచు వాటిని నీటిలో నీదించెను. ఈది గుఱ్ఱములు రెక్కలు విదల్చునప్పటికి వాటి బాధ, అలుపు, సొలుపు అంతయుఁ దీఱెను. కృష్ణుఁడు నన్నుఁ బ్రశంసించుచు నిట్లనెను:— 'వహ్వా! అర్జునా! నీవు ధన్యుఁడవు!' నేనొనర్చిన యీ యాశ్చర్యకార్యమును గాంచి శత్రువులు స్తంభితులై నిలిచిరి. వారు నాపై బాణములు వేయుట మఱచిరి. తదేక దృష్టితో నేనును కృష్ణుఁడును చేసిన కార్యమును జూచి అట్లే నిలిచిపోయిరి.

ఈ విధముగ భరతకులభూషణా! మహారాజా! భగవానుఁడెన్నో విధముల నన్ను రక్షించెను. ఎన్నెన్ని సంకటములనుండి నన్ను కాపాడెను! గర్భస్థ బాలుని తల్లి సావధానముగ రక్షించినట్లు నన్ను సదా రక్షించుచుండెడి వాఁడు. ఇట్టి జగత్పతిని నేను లోభవశమున, ప్రశంసా ప్రతిష్ఠల కొఱకు, క్షణమాత్రము

సమ్మానము కొఱకు యుద్ధమున సారథిగా నొనర్చితిని. మహా భారత యుద్ధములో నాబాహుబలము చేతనే విజయము సిద్ధించిన దనియు, నేనే నాతీక్ష్ణ బాణములచే భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణాది మహా రథుల నోడించితిననియు నాకు ఇప్పటి వఱకు గర్వము కలదు. కాని అది నావిజయము కాదు. శ్యామసుందరుని విజయమని నాకిప్పుడు బాగుగాఁ దెలిసినది. వారిని నేను జంపలేదు. కాల స్వరూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడే తన దృష్టిమాత్రముచేతనే చంపెను. అతఁడు లేకుండిన నేనేమియుఁ జేయఁగలవాఁడను కాను. నే నా అర్జునుఁడనే కాని నేఁడు నన్ను ఆటవిక భిల్లు లోడించిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు లేకపోఁగానే నాధనుర్బాణము లన్నియు దేనికిని బనికిరాకుండ పోయినవి. నాయస్త్ర శస్త్రములన్నియుఁ గుంఠితము లైనవి. నేఁ డా తపస్వినీ శాపము నిజమయ్యెను. నేఁడు నేను ఊరుపేరు లేనివారిచే నోడిపోతిని. నేఁడు పెచ్చుపెరిగిన నా యభిమాన గర్వము లుడిగిపోయినవి. రాజా! ఇఁక ముందీ లోకములో నవమానమునే చూడవలసి వచ్చును. పాపులచేఁ బరాజితులము కావలసి యుండును. దానికి ఒప్పుకొనిననే యీ భూమిపై నుండవలెను. లేదా శీఘ్రముగ నుత్తరాఖండము వైపునకుఁ బ్రస్థానింపవలయును. ఇప్పుడు కలియుగము వచ్చినది. ఇఁక భూమిపై నుండరాదు."

ఇట్లని అర్జునుఁ డేడ్వఁ బ్రారంభించెను.

ఛప్పయ

కహాఁ కహాఁ తక ప్రభో! శ్యామ మోహాఁ అపనాయో।
ఘోడే ఘాయల భయే చలేఁ నహిఁ మైఁ ఘబరాయో॥

సబ శత్రుసితేఁ ఘిర్యోడర్యో హరినేహ నిహార్యో।
సముఝి శ్యామ సంకేత బాణతేఁ నీర నికార్యో॥
హాయ ప్యాయే తైరాఇకేఁ, శర నిఘారి మలి జోరి రథ।
చలే, శత్రు మోహిత కరే, గయే త్యాగి అబ హామ విరథ॥

అర్థము

అన్నా! ధర్మరాజా! శ్యామసుందరుఁడు నన్నెట్లు దగ్గఱకు తీసి రక్షించెనో యెంతని చెప్పఁగలను? యుద్ధములో గుఱ్ఱములు గాయపడి నడువఁజాలక పోయెను. అప్పుడు నేను చాల భయపడితిని. శత్రులందఱును జుట్టుముట్టి యుండగా భయపడితిమి. హరి స్నేహమునఁ జూచెను. శ్యామసుందరుని అభిప్రాయమును దెలిసికొని వారుణాస్త్రమును బాణముచే నీటిమడుగు నేర్పఱచితిని.

గుఱ్ఱములు వాటిలో దప్పిక తీర్చుకొనెను. బాగుగా నీదెను. అంత వాటిని రథమునకుఁ గట్టి తోలెను. అప్పుడీ కార్యములచే శత్రువులను మోహితులఁ గావించెను. అట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు మనలను వీడి వెళ్లిపోయెను.

—:♦:—

జానకీరాం ప్రెస్, తెనాలి.